

Павал Севярынец

Нацыянальная ідэя

Фэнамэналёгія Беларусі

Рыга
2007

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ ІДЭЯ

Аўтар выказвае шчырую падзяку за дапамогу ў падрыхтоўцы кнігі:

– Уладзімеру Арлову, Рыгору Барадуліну, Генадзю Бураўкіну, Нілу Гілевічу, Радзіму Гарэцкаму, Сяргею Дубайцу, Уладыславу Завальнюку, Адаму Мальдзісу, Алесю Пацкевічу, Эрнэсту Сабілу, Юрасю Сымінову, Станіславу Шушкевічу, чые парады, кансультатыў й здзяялішчыны да “Нацыянальнай ідэі”;

– Маладафронтаўцам Настасьсі Азарцы, Барысу і Кастусю Гарэцкім, Алегу Гнедчыку, Вікторыі Дышлевіч, Алесю Зарэмбюку, Кастусю Кузьняцову, Вользе Куюшынавай, Пайлу Фігурыну, якія набіралі ў макетавалі тэкст;

– Сябрам Зыміцеру Дацкевічу, Натальлі Кійко, Сержуку Лісічонку, Вячаславу Сіўчыку, Аляксею Фралову, Аляксею Шэіну, якія спрайдвали інфармацыю;

– Бацькам Канстантыніну Севярынцу й Тацьцяне Севярыненец, што ўсебакова падтрымлівалі падчас двухгадовой працы;

– А таксама ўсім тым, хто маліўся за ажыццяўленыне гэтага выданьня.

“Пасъля “Зямлі пад белымі крыламі” Ўладзімера Каараткевіча я ня ведаю іншай кнігі пра Беларусь, якая была б напісаная з такой любоўю, пранікнёнасцю і верай, як кніга Паўла Севярынца.”

Уладзімер Арлоў, пісьменнік.

“Гэтая арыгінальная аўтарская энцыклапедыя глыбока ўразіла мяне тым, як горача любіць яе стваральнік нашу мідую Бацькаўшчыну і як шмат ужо ведае пра яе. І я быў бы шчасльвы, каб шчырую малітву Паўла Севярынца за Беларусь пачуў і паўтарыў кожны мой зямляк, асабліва малады.”

Генадзь Бурдаўкін, паэт.

“У сваёй чарговай кнізе аўтар прадстаўляе сваё бачаныне нацыянальнай ідэі, якую ён праводзіць праз розныя праявы беларускай адметнасці, праз асноўныя складальнікі нашай гісторыі і сучаснасці, дае ацэнку гістарычным асобам і палітычным дзеячам. Кніга насычана аптымізмам і вераю ў лепшую будучыню нашай краіны.”

Анатоль Грыцкевіч, доктар гістарычных навук, прафэсар.

“З кнігі Паўла Севяринца “Нацыянальная ідэя” выразна бачна глыбокое веданыне пісторыі Беларусі, Слова Божага і аналітычнае спалучэныне гэтых ведаў у думцы-ідэі... Такая кніга вельмі патрэбная беларускаму народу, загнанаму ў стан зраднікаў і адшчапенцаў. Тому – слава Богу і жыве Беларусь!”

Эрнэст Сабіла, пастар Беларускай Эвангельскай Царквы.

БЕЛАРУСКАЯ НАЦЫЯНАЛЬНАЯ ІДЭЯ

Гэта трэба адчуць. Чым больш я ўслухоўваюся ў тры мэлядышчныя склады яе імя, чым глыбей рассмакоўваю гэтых сем гукаў, спрабуючы напрыканцы ўлавіць няісны, апошні, самы пранізълівы, а ён усё пратпадае з празрыстай літарай; чым даўжэй любуюся гэтым хвалючым, белым-белым з гарачай чырваныню съцягам – тым больш веру. У мяне пачынае буйней біцца сэрца й кружыцца галава. Хочацца ціха заплюшчыць вочы й малітойна, урачыста шаптаць пра сябе: Магутны Божа! Бязьмежная мудрасць Твая! Невымерная ласка Твая! ДЗЯКУЮ Табе за тое, што я нарадзіўся менавіта ў ГЭТАЙ КРАІНЕ!..

У краіне ахвяраў, войнаў і катастрофаў, сярод народу геніяў і святых. Сярод найвялікшых могільнікаў чалавечай гісторыі. У Сэрцы Эўропы, найважнейшым духовым цэнтраміж Захадам і Усходам. Бо я веру, што Беларусь – гэта нешта намнога больш значнае, чым прынягта думаць.

Раз-пораз здаецца, што яшчэ сэкунда, і мы вось-вось спасыцігнем, скрышталізуем для сябе гэты момант ісьціны: настолькі празрыстая яго сутнасць, настолькі ясна пабліскваюць, граюць грані чагосыці ідэальна цэласнага, так працінае – да іскрыстых сълёзаў, да галюцынацый. І я ўвесел час паўтараю сам сабе: Беларусь, у якой мы маєм гонар жыць, чакае вялікая будучыня.

– Бо Беларусь – гэта пакутная, самаахвярная, самаадданая краіна, краіна, якой пастаянна балюча й якая, хутчэй за ўсё, ніколі ня стане шчасльвай.

– Бо Беларусь – гэта краіна Новага Запавету: веры, надзеі, любові. Не ўзбуджэнье гневу, не нацыянальная пыха мусіць быць нашым дэвізам. Беларусы – носьбіты ўнікальнага, хрысьціянскага ў сваім прынцыпе духовага імпэратаўству. Як гэта ня цяжка, нам трэба ўспрыніць, што краіна, як і чалавек, не павінна жыць для сябе. Яе задача – даць сябе іншым, і праз

гэта съцвярджаць сваю веліч. Прасвягліць і настайляць аграмадную Расею, уздымаць Усходнюю Эўропу, надаваць талеранцы ѹ натхнення Захаду – на нашым сумленыні. Так павялося спрадвеку, так будзе ѹ далей.

– Урэшце, Беларусь пакліканая лучыць і вучыць увесь кантынэнт, у болях спараджаючы ўсё новыя ѹ новыя хвалі духовага ўплыву. Гэта краіна геніяльнага Міжмоўя, дзе чыста беларускі элемэнт выконвае ролю магічнага крышталю, люстранага пачатку каардынатага. У яго фокусе сыходзяцца элітарныя культуры ѹ масавыя псыхозы паловы Эўропы. Тэлевізія, інфармацыйныя тэхналёпі ѹ выбух камунікацыяў III тысячагодзьдзя здольныя даць нам сынтэз Новага Эўрапейскага Абуджэння – той звышэфект, дзеля якога робіцца цяперашняя карпатлівая праца.

Беларускую нацыянальную ідэю як ідэалёпію спрабавалі выразіць і народнікі XIX ст., і нашаніўцы пачатку XX ст., і адраджэнцы найноўшага часу. Але большасць спробаў у сілу акупацыі, нізкае самасвядомасці насельніцтва ѹ слабасці нацыянальнага руху ставіла за мэтu давесыці самім беларусам і астатняму съвету, што мы ёсьць. Што мы народ, ня горшы за іншых. Што гэта наша краіна – а ня ваша ўскраіна. Што мы маєм права на ўласную дзяржаву. Зъмест гэткае ідэі ѹ сыціслым лёзунгу Купалы – “Людзьмі звацца”.

Пытаныні “А што мы за людзі?”, “Навошта мы тут?”, “Адкуль мы?”, “Куды ідзем?” і, урэшце рэшт, “У чым сэнс?” – пытаныні, на якія любая нацыя адказвае найперш, заставаліся на другім пляне. У выніку замест таго, каб съцвердзіць нацыянальную мэтu, мы ўзводзілі на вяршыню гіерархii першую ж нацыянальную задачу. Замест стратэгіі загрузалі ѹ тактыщи.

Мы дагэтуль перрабіраем розныя імёны – Крывія, Вялікалітва, Белая Русь... Мы зацыкліваемся на Рasei-Мацi, або Rasei-Ворагу. Замест беларускіх духовых імпэратаў мы

шукаем пацьверджаныяў беларускае ваяўнічасыці, беларускай уладнай магутнасыці, беларускаму багацьцю й матар'яльнай велічы, – і, у канчатковым выніку, сваёй падобнасыці да іншых нацыяў. Між тым, нацыянальная ідэя – гэта адметнасць.

Комплекс нацыянальнае непаўнавартасыці, вось як гэта называецца.

Адсюль і сучасныя ідэалы: “нармалёвая эўрапейская дзяржава”, “маленъкая, але ўтульная (мірная, мілая, - патрэбнае падкрэсліць) рэспубліка”, “Краіна ня горш за Чэхію” і да т.п. Сярэдненськія такія арыентыры. А калі арыентыры сярэдненські – гэта ўжо не ідэал.

Адсюль і відавочная слабасць большасыці існых ідэяў. Адсюль – кволасыць і бясплоднасць сёньнішняга нацыянальнага руху. Усе сучасныя замяняльнікі нацыянальнай ідэі – і дзяржаўная ідэалёгія, і побытавы гонар “хвалі сваё”, і нават прасунуты апазыцыйны “нацыяналізм” ёсць усяго толькі бледным водбліскам сапраўднай нацыянальнай ідэі. Той адзінай гістарычна і съветапоглядна апраўданай ідэі, у якой звышмэтай зьяўляецца Сам Ісус Хрыстос.

Невялічкая, сыціплая Беларусь баіцца прызнацца самай сабе, што мае Вялікую Нацыянальную Ідэю. Што нічога “нармалёвага” няма ў тых страшных пакутах і ахвярах, якія выпалі на яе долю. Што нічога выпадковага не было ані ў Чарнобылі, ані ў Белавескай Пушчы, ані ў Лукашэнку. Што Міцкевіч, Дастаеўскі, Рабін – гэта таксама Беларусь. Што Палацкае княства, фэномэн ВКЛ і ўваскращэнне беларускай незалежнасці – гэта сапраўдныя цуды Божыя. Што стратэгічнае скрыжаваныне між Захадам і Ўсходам, Балтыкай і Чарнамор’ем – гэта нацыянальны крыж. Што краіна найвязлікшае цярплівасыці й найвышэйшае любові ў самым сэрцы Эўропы – гэта пакліканыне. І гэта навечна.

Такі эфэкты заўжды спрацоўваў і ў самым паказальным моманьце беларускае гісторыяграфіі – расейскім.

Мы ўвесь час ацэньвалі дачыненныі з Москвой то ў праекцыі адвечнае вайны, то ў плоскасці штучнае роднасці, не спрабуючы сыштэмна й глыбока адказаць на пыганыне: якую ролю адыгрывае Беларусь у Рэсеі? Але нават кароткі агляд і супастаўленыне фактага расхінае перад намі велізарнае сілы й дынамізму місію.

Расея – найбольш важнае пытаныне беларускае геапалітыкі. Вырашальнае.

Стагодзьдзі войнаў і акупацыяў прызывычайлі нас глядзець на яе па-рабску, спадылба, съціскаць кулакі й бясьсіла аглядацца вакол: скрэзь расейшчына, хамства, мат і падсъвядомая ўлада імпэрыі. Але невыпадкова Госпад Бог даў нам супэрсуседа – самую вялікую краіну ў сьвеце. Нашае заплечча – Эўропа? Тады трэба адважыцца стаць адкрытым тварам да Крамля. Калі добра падумаць і перабраць гісторыю, Беларусь – адзіная, хто можа кінуць Рэсеі выклік.

Беларусь – найлепшы кірунак удару. Сходу – і пад дых. Ува ўмовах інфармацыйнае цывілізацыі мы маєм доступ да ўсіх сакрэтай расейскага прасторы: выдатна ведаем іх мову, культуру, глядзім іх тэлевізію і слухаем іхнія сьпевы. Мы вялі змаганыне 600 гадоў, а гэта гіганцкі досьвед. Мы маєм мільённую дыяспару – у Москве, на Смаленшчыне, у Піщеры, Карэліі й Сібіры... І галоўнае, Беларусы ў Рэсеі – браты. Эвангельскі падтэкст яўны: нас чакаюць са Святым Пісъмом, малітвай і пропаведзьдзю. Збавіць Рэсею! – лёзунг, варты моцнае беларускае стратэгіі. Бо менавіта ідэя адкрыгтае Хрысту, пакаяннай, духовай Рэсеі, якая добрахвотна адмаўляеца ад прыгнёту – фантастычнае відовішча! – натхняла дзесяткі пакаленіння беларусаў ад Рэфармацыі і дасёння. Пераўтварэныне РПЦ, падрыхтоўка місіянераў, беларускія хрысьціянскія праекты і пастаянная малітва за няшчасных

людзей, што там прападаюць – так выглядае сёныня справа, на якую Беларусь ахвяравалася стагодзьдзямі.

Я веру ў тое, што масавая эвангелізацыя й Слова Божае могуць перамагчы самую змрочную й барбарскую імпэрскую дэспатыю. Я ведаю, што гэта мацней за генштаб, ФСБ, ядзерную зброю і ўсю тамтэйшую д'ябалышчыну. І я бачу, што менавіта мы можам быць зброяй Божай у апошнім паходзе на Маскву.

Менавіта ў гэтай кропцы Расейская й Савецкая імпэрый фатальным чынам атрымалі съяротныя прабоіны. Сто гадоў таму тут упершыню сабралася партыя расейскіх рэвалюцыянераў, якая потым з паражальнай хуткасцю стварыла на 1/6 сушы найвялікшую за ўсе часы чалавецтва таталітарную систэму. У лютым 1917-га адсюль, са стаўкі ў Магілеве, тэрмінова выехаў у Петраград цар Мікалай II, і дарогаю ў чыгуначным вагоне выракся прастолу. Назаўтра Расея выбухнула ў трэсکі. Потым быў правалыны Берасцейскі мір. Потым пакт Молатава-Рыбэнтропа. Нарэшце, у канцы 1991 г. рухнуў СССР, і здарылася гэта ў Белавескай пушчы. Зайважце, парэшткі Саюзу незалежных дзяржав цырымонна пахавалі ў tym жа Менску. Але на гэтым гісторыя ня скончылася: тут жа з магілы на поўны рост падняўся прывід Імпэрый зла. Усё з такой убойнай пасълядоўнасцю кліnam сыходзіцца на Беларусі, што міжволі, як дрыжыкі, прабірае падазрэнье: праўда. Чаму так баяліся Беларусі і крыжакі, і Залатая Арда, і Трэці Рэйх, і Расея? Таму што хрысьціянская нацыянальная ідэя ў прынцыпе (і беларуская ідэя ў прыватнасці) – галоўная небясьпека для імпэрыяў. Сэнсам нацыі ёсьць адасабленыне дзеля кшталтаванья чалавека і шанаванья Бога, а сэнсам імпэрый – зъмяшчаныне і зьнішчэныне нацыяў дзеля падпарядкованья асобы і замяшчэнья Бога ідалам. Менавіта праз нацыю Ізраіля прыйшоў у съвет і Закон, і Збаўца Ісус Хрыстос, і менавіта імпэрый былі вечным ворагам народу Божага. Больш таго –

вынікам усталіваныя ўлады Антыхрыста, паводле Бібліі, будзе не што іншае як сусъветная імпэрыя.

Дзякуй Богу, усе імпэрыі рана ці позна разваляваюцца.

У свой час паў і Рым, грандыёзная праэурапейская мэтраполія. Не засталося й съледу ад граніцаў, крэпасцьцяў, жалезных легіёнаў. Але з разбурэннем фізычнага цела імпэрыі хрысціянства вызваліла аграмадную духовую энэргію. І вось ужо самі пераможцы, гаспадары Сярэднявечча, пераймаюць інфраструктуру рымскай цывілізацыі. Антычная культура й каталіцызм, лаціна й рымскае права, систэмнасць і камунікацыі ахапляюць палову зямнога шара. Цэзару й ня мроіліся такія заваёвы. Пакуль мы яшчэ ня здолыныя ў поўнай меры асэнсаваць спадчыну Савецкага Саюзу, але ўжо зараз ясна: наколькі бездухуным і плагаядным быў сам СССР, настолькі ўбогім будзе ягоны ўнёсак у чалавечую гісторыю. А вось Ірляндыя ніколі нікога не акупавала, не спусташала й не абвяшчала тысячагадовых рэйхаў. Маленская зялёненькая выспа ў Атлантыцы, зь якой жыхары ратаваліся куды далей. Сёньня Стары й Новы съвет моляцца на яе. Скрозь ірляндзкія тэмы ў кіно, ірляндзкі стыль у кнігах, ірляндзкі рок у навушніках. Найвялікшы раман усіх часоў і народаў родам з Дубліну. Вось так, уявіце сабе: не з Парыжу, Лёндану ці Нью-Ёрку – з Дубліну. Шэсць нобэлеўскіх літаратаў. Знакамітае О з апострафам у прозвішчах, бышчам бы з коскай перад нулямі гіганцкае лічбы, знакуе сусъветнае захапленыне: О!.. Ірляндыя сталася краінай духу. А гэта навечна.

Зъместам духовай краіны ёсьць ня культ мяжы, не ксэнафобія, не фізыялягічнае паглынаныне народаў ды тэрыторыяў – а наадварот, бязмежнасць у суіснаваныні, у імкненыні зрабіць съвет больш дасканальным. Гэта не элемэнтарная функцыя захопленых квадратных кілямэтраў, а інтэграп куды вышэйшага парадку.

Яшчэ адна краіна духу ў нас пад нагамі. І мы, няўдзячныя, топчам яе штодня, дасадліва азіраючы далягляды ў пошуках свае ўласнае Ідэі.

* * *

Беларуская нацыянальная ідэя – сфера выключнае духовасыці. І Беларусі, пагарджанай, уцісканай, гнанай за праўду, ня трэба апраўдвацца, камусыці штосыці даводзіць і шукаць пасъведчаныне асобы. Варты проста ўчытацца ў Нагорную пропаведзь Ісуса Хрыста:

“Дабрашчасныя ўбогія духам, бо іх ёсьць Царства Нябёснае.

Дабрашчасныя тыя, што плачуць, бо яны суцешаца.

Дабрашчасныя пакорлівыя, бо яны ўспадкуюць зямлю.

Дабрашчасныя тыя, хто жадае і прагне праўды, бо яны спатоляца.

Дабрашчасныя міласэрныя, бо яны памілаваны будуць.

Дабрашчасныя чыстыя сэрцам, бо яны Бога ўбачаць.

Дабрашчасныя міратворцы, бо яны сынамі Божымі назавуцца.

Дабрашчасныя гнаныя за праўду, бо іх ёсьць Царства Нябёснае.

Дабрашчасныя вы, калі будуць вас ганьбіць і гнаць і ўсякім словам ліхім несправядліва зьневажаць за Мяне.

Радуйцеся і весяліцеся, бо ўзнагарода ваша вялікая на нябёсах: так гналі прарокаў, што былі перад вамі.

Вы – соль зямлі. Калі ж соль страціць сілу, дык чым асоліш яе? Яна ўжо ні на што не прыдатная, хіба што выкінуць яе преч на патаптаныне людзям.

Вы – съяцло съвету: ня можа скавацца горад, які стаіць на версе гары.

І запаліўши съвetchку, ня ставяць яе пад пасудзінаю, а на съвetchніку, і съвеціць усім, хто ў доме.

ТАК НЯХАЙ СЪВЕЦІЦЬ СЪЯЦЛО ВАША ПЕРАД ЛЮДЗЫМІ, КАБ ЯНЫ БАЧЫЛІ ВАШЫЯ ДОБРЫЯ ЎЧЫНКІ І ЎСЛАЎЛЯЛІ АЙЦА ВАШАГА, ЯКІ ЁСЦЬ У НЯБЁСАХ.” (Мацьвея 5:3-16).

...І зразумець, што гэта Слова для нас, беларусаў.

Па ўсім былым Саюзе да беларускага й Беларусі пачуцыцё асаблівае, дзіўнае і шчымлівае. Знакаміты працаунічок трактар, родныя “Песьняры”, вайна па-быкаўску – гэта съятое, вам скажа кожны савецкі чалавек. Вельмі харектэрна ў расейцаў: ім так няёмка, што часам яны стараюцца заглушыць сваю віну перад беларусамі грубым, армейскага кшталту, пакрыкваньнем. Але нават горкая маскоўская інтэлігенцыя раз-пораз, паслья трэцяе-чацьвертага чаркі, уроніць сълязу за Беларусь, самую чыстую, самую славянскую краіну крыніцаў з самай празрыстай у съвеце мовай.

Гэта вельмі нагадвае мне адзін жыщыцёвы вобраз. Мой сябра, ціхен'кі аднакурсынік, са съціжмай такіх жа бяскрыўдных, як першыя хрысыціяне, братоў, прапаведваў Біблію ў мэтро й пераходах. Зь яго бязылігасна кпілі, грэбавалі амаль усе – і трэба было бачыць прыніжэныне гэтых людзей, калі ён шчыра й пакорліва дапамагаў ім у бядзе! Ува ўсіх справах, якія патрабавалі справядлівасыці й сумленыня,

аўтарытэтам заўсёды аказваўся ён, самы траваядны, пастаянна крыўджаны.

Штосьці найвышняе ёсьць у гэтай пяшчотнай беларускай цярпівасці, у гэтай вечна вінаватай усьмешцы. Пасъля ўсіх зьдзекаў, катастрофаў і кашмарнага генацыду гэта ўражвае, аж да дрыжыкаў. Гэта ня проста забітасьць, і не забытасьць. Гэта нашмат глыбей. Беларус, братка. Братні народ. Не такія ўжо пустыя слова, як здаецца – ці ня праўда?

“На Беларусі Бог жыве” – казаў Караткевіч, вялікі прарок. Ягоныя вершы й проза гучыць так узвышана й на першы погляд наіўна, але ў караткевіцкай простай мудрасці прадоныне сэнсу. І нават болей: у ім вера. Бель Белай Русі змушае ўспомніць анёлавы крылы.

Гэта праўда: усе канфэсіі, якія прыходзілі ў Беларусь, раптоўна гублялі свой агрэсіўны зарад, і запавольваліся, і нямелі перад гэтай сапраўднай незямной сляй. Для фармальнае рэлігіі ўраз губляліся ўсе арыентыры, і непарушныя догмы дымам распушчаліся ў паветры. Гэта тут юдэі мірна суседзілі з мусульманамі, тут съсякла магутная плынь кальвінізму, тут загрузла падбрушка праваслаўя, і энэргічныя айцы-езуіты няўцягна блукалі ля тлеючых паганскіх вогнішчаў, спрабуючы ўразумець, у чым жа рэч.

Самая вялікая цяжкасць для ўсіх дасьледнікаў беларушчыны заўжды была ў тым, што беларуская нацыянальная ідэя – фэномэн у значна большай ступені духовы, чым этнічны або тэрытарыяльны. Няўлоўны. Бясплотны. Камусьці здаецца, прывідны. Можна зразумець іх адчай: з усіх матар'яльных каштоўнасцяў за 1000-гадовую гісторыю Беларусі ацалеў хіба 1%. Астатнія прарапала, вывезена, зьнішчана. Але духовасьць, Слова, самая сутнасць Беларусі захоўваецца! Ідэя, ідэал, які разъмяшчаецца не ў музэі, ня ў сэйфе, а ў сэрцы – вось ён!

Беларусь застаецца краінай велізарнага патэнцыялу. Куды больш краінай магчымасыці, чым краінай рэальнасыці. Таму кожны беларус – гэта ўласабленыне стоецца сілы. Спакойнай, моцнай, унутранай, засяроджанай магутнасыці. Яна выяўляеца толькі тады, калі беларуса дастаюць да глыбіні душы, і вызвалеца як тэрмаядзерная энэргія пры расшчапленыі атама ў рэактары.

Вызначальнай рысай беларускай гісторыі й сутнасцю ўсёй беларускасці было й ёсьць імкненыне да найвышняга, Божага, хрысціянскага – а гэта родавая прыкмета эўрапейскасці. Беларусь ("белая" – чыстая, вольная, съветлая) зьявілася на гістарычнай арэне з прыніціцем хрысціянства ў X стагодзьдзі. Полацк, Смаленск, Тураў XII ст., выхапленыя зь цемры вераю, далі Ўсходній Эўропе вялікіх эвангельскіх падзвіжнікаў: Эўфрасінню, Клімэнту й Кірыла. Галоўным чыннікам цэласнасці дзяржаўнасці ў нас заўжды быў лад паміж канфесіямі, сам "выбар веры" меў геапалітычнае значэнне, а законы нашага "Залатога веку" – XVI стагодзьдзя – сталіся непасрэдным наступствам духовага ўздыму: масавага друку Святога Пісьма, эвангелізацыі й прабуджэння народу, які шукаў Бога ў плыніх праваслаўя, каталіцтва й Рэфармацыі. І ў стагодзьдзях акупацыяу, і ў гадох Адраджэння вядучую ролю адыгрывалі ня зброя й ня грошы, а Слова і Дух. Беларусы перамагалі выключна па-хрысціянску – увесь час аддаючы й ахвяруючы, шляхам пакутаў і любові. Беларусь памірала й уваскрасала пад бел-чырвона-белым сцягам Хрыста.

Ці багата нарадаў, што маюць столькі ж духовых герояў? Народаў, у якіх перакладнік і першадрукар Бібліі – бясспрэчны лідэр гісторыі? На тле французскіх рэвалюцыянэраў і італьянскіх мастакоў, ангельскіх манархаў і німецкіх філёзафаў, расейскіх вайскаводцаў і ўкраінскіх казакаў нашыя Эўфрасіння й Скарына, Радзівіл Чорны й Гусоўскі, Скарга й Сматрыцкі, Купала й Багушэвіч – правадыры асобнага кшталту, народжаныя для ўлады Слова – пропаведзі й малітвы.

Стоеная й падаўленая мэнтальнасць беларусаў, калі прыглядзецца, адлюстроўвае ўсё, калісьці дадзенае нацыі Богам, а потым вычваранае рабствам, грэхам і ўласнай слабасцю: талерантнасць, якая сталася падбітасцю, пакора Найвышняму, што вырадзілася ў халуйства перад акупантамі, гасціннасць, aberнутая ў прыслужлівасць, і імкнэнне да духовага, ператворанае ў павальную паэзію. Але ў генах кожнага пакалення штораз ажывае адпачатны, Богам закладзены, ідэал – і менавіта яго лёгкім удыхам абуджае вера.

Магутны Божа даў нам нарадзіцца на гэтай зямлі нездарма. Кожны з нас, хто адчувае сябе беларусам, калісьці задумваецца пра сваё ўласнае прызначэнне, асабістую місію, наканаваную Богам, менавіта ў Беларусі. Ня можа быць сапраўднага хрысьціяніна без любові да свае Бацькаўшчыны, – тым болей, ня мысліцца сапраўдны беларус бязь веры, надзеі й любові Божае.

Пранізлівая лучнасць Бога й Беларусі – у съвятых сымбаліях Адраджэння, у саміх генах нашай нацыі. Наш белчырвона-белы сцяг – сцяг Хрыста, палотнішча з крывёю ўкрыжаванага Ісуса. Наш гімн – "Магутны Божа". Беларуская цярпівасць, ласкавасць, талерантнасць – найлепшыя, найхарактэрнейшыя нашыя якасці.

Грандыёзная, хаця й павярхойна дасьледаваная, гісторыя беларускага духу – час нашага Старога Запавету, росквіт ВКЛ, у магутных рэлігійных дыспутах і глябальных царкоўных рэформах. А шлях нацыі апошніх некалькіх соценій гадоў – жывы вобраз Новага Запавету, са страшнымі пакутамі й людzkім неразуменнем, з крывёю й хлебам, з разьдзяленнем беларускага генію паміж суседзямі, каб хапіла на ўсіх, з усёдаравальнай любоўю і цудоўным уваскрасенiem дзяржаўнасці.

Уся заходняя цывілізацыя апошніх дзізвиюх тысячаў гадоў – гэта панарама разьвіцця, пераламення і ўдасканалення

асноват ворнага хрысціянскага сэнсу ў розных нацыянальных, палітычных, эканамічных і сацыяльных формах. Мы зьдзіўляемся, адкуль усё так чыста й хораша ў Амэрыцы й Брытаніі, у Швэціі й Чэхіі, у Эстоніі ды Польшчы. Агульная культура Захаду – грамадзкая, сэрвісная, нават побытавая – гэта прамы вынік цярплівага засваення прынцыпу "палюбі бліжняга свайго як самога сябе", непасрэдны вынік веры ў Бога і культурыванья гэтае веры ў самім грамадзтве. Нашыя спробы пабудаваць "па-заходняму" дэмакратыю, рынак, адкрытае грамадзтва й нацыянальную дзяржаву бяз Бога, без систэмы каардынатаў съветабудовы, асуджаныя на крах. Рэформы ў Рэспубліцы Беларусь, ва Украіне й мнóstве постсавецкіх краінай будаваліся на духовым пяску – таму іх правал абсолютна заканамерны. Рэформы ў Прыбалтыцы й Польшчы абапіраліся і ў нацыі, і ў кожным чалавеку на глыбінны духовы, сутнасна хрысціянскі падмурок – і адсюль іхны посыпех.

У Беларусі бяз Бога няма перспектывы.

Так будзе дарэчы развязаць і вострае канфэсійнае пытанне. У сёньняшній Беларусі ня мае сэнсу вылучаць якуюсьці "адзіна правільную" хрысціянскую канфэсію: шчырых вернікаў багата ў розных цэрквах. Нацыянальнай ідэі на гэтым этапе хутчэй адпавядае поліканфэсійнасць як прынцып. Гістарычныя спробы падпрадкаваць беларусаў адной манапольнай царкоўнай традыцыі ня мелі посыпеху – больш за тое, самае актыўнае духове жыхыцце увесь час выявлялася ў месцах сустрэчы, узаемапранікненія, дыялёгу, калі зайдодна, канкурэнцыі каталіцтва, праваслаўя, пратэстанцтва й інш., а ў апошні час – эвангелізму. Можа быць, менавіта поліканфэсійнасць – вырашальны унікум Беларусі. Розныя формы і характеристы адзінае ўсеабдымнае, універсальнае ідэі – гэта якраз той выбар між добрым і яшчэ лепшым, неабходным і сучаснаму чалавеку, і цяперашняму грамадзству. Хрысціянства не падзеленае, наадварот: хрысціянаў усяго съвету лучыць любоў між сабою. А любоў між сабою – гэта аб'яднаныне нацыі. Толькі агульная, адзінай

хрысьціянскай ісціне ў суіснаваныні ды ўзаемадапаўненныні розных канфэсіяў, толькі любові адно да аднаго пад сілу аб'яднаць беларусаў у нацыю, вартую моцнай і незалежнай дзяржавы.

Нацыянальная ідэя, якая ня дзеліць грамадзтва на ўсходнікаў і заходнікаў, на съядомых і несьядомых, на лукашыстаў і апазыцыю; ідэя, якая бачыць у кожным з нас чалавека, здольную аб'яднаць усе 10 мільёнаў беларусаў – гэта ідэя, якую найпрасыцей выразіць словамі:

"БЕЛАРУСКАЯ ФОРМА – ХРЫСЬЦІЯНСКІ ЗЪМЕСТ".

Ці, іншымі словамі: найлепшая беларуская мова, культура, традыція, дзяржава, беларускія тэмы й вобразы, беларуская прастора й беларускі час – для найвышэйшага, Божага сэнсу, які іх напаўняе. Уся дзеянасць нацыянальнага руху мусіць мець імператывам гэтую простую формулу: беларуская форма – хрысьціянскі зъмест.

Таму асноўныя задачы нацыянальнай ідэі – хрысьціянізацыя беларусаў і беларусізацыя хрысьціянаў.

Хрысьціянства – і як сістэма каштоўнасцяў, і як аснова здаровага нацыянальнага съветапогляду, і ўвогуле як вобраз найэфектыўнейшага жыцця – павінная стаць алтарнатыўай бездуховаму саўковому рэжыму й грамадзкаму упадку. Так было ва ўсім съвеце. Так будзе й у Беларусі. Щаслівия сем'і, здаровыя дзеці, непітущыя працаўнікі, якія ня крадуць і ня хлусяць, адказныя й прыстойныя людзі – гэта веруючыя. І найпершая патрэба сёньняшняга часу – надаць такім беларускім хрысьціянам нацыянальны харектар, а ўсяму патрыягтычнаму руху, у сваю чаргу, хрысьціянскую сутнасць. Нацыянальная ідэя, якая сёньня можа падняць усё грамадзтва, вызваліць грандыёзныя сілы дзесяцімільённага народу, заключаецца ў духовым абуджэнні адначасова зь беларусізацыяй. Найлепшая, самая сучасная палітыка,

эканоміка, культура будзе вынікаць толькі з души, з усьвядомленага хрысьціянскага сэнсу існаваныя – і тады нас чакае вялікая будучыня, закладзеная Творцам у нашую краіну.

З пачаткам III тысячагодзьдзя ад нараджэння Хрыста беларусам сапраўды патрэбна пачынаць усё съпярша. Такім чынам, спачатку было Слова... і Слова было ў Бога, і Слова было Бог (Яна, 1:1-4). Новыя слова нацыянальнай ідэі, якія робяцца ключавымі ў новым тысячагодзьдзі – "вера", "воля", "любоў", "дух". Яны насамрэч значаць куды болей, чым "прагматызм", "імідж", "эканоміка", альбо "грошы". Мы мусім вывучыць пачатковыя, падставовыя паняцьці дэмакратыі, грамадзянскае супольнасці й усje заходніе цывілізацыі, збудаваныя выключна на хрысьціянстве. Нам вартага абмяркоўваць ня тое, што там заявілі Лукашэнка ці Пуцін, а нарэшце абдумаць слова Ісуса Хрыста ці святога Аўгустына. Новыя палітычныя тэхналёгіі – пакаяннне й малітва, масавыя служэныні й нацыянальная эвангелізацыя.

Сапраўды Новае Слова для Беларусі, якое мяняе абсолютна ўсё й адразу, Новае Слова, якога большасць нацыі пакуль ня чуе – Новы Запавет Бібліі. Толькі Слова Божае здольнае стаць асноўным законам пераўтарэння, універсальным падручнікам і найлепшай агітацыйнай літаратурай. Гэта сцьвярджалі лідэры самай магутнай дзяржавы ў гісторыі чалавецтва:

"Немагчыма правільна кіраваць съветам бяз Бога й Бібліі."

(Джордж Вашынгтон)

"Толькі тыя нацыі дабраславенныя, што маюць Бога пана над сабой."

(Абрахам Лінкольн)

"Бяз Бога няма годнасці, таму, што бяз Бога няма съядомасці. Бяз Бога ня можа існаваць дэмакратыі. Калі мы забудзем, што мы – адна нацыя пад Богам, то тады нацыі ня стане"

(Рональд Рэйган).

Мы павінны ўзгадаць гэтую найважнейшую гістарычную заканамернасць, ужо неаднойчы прайўленую у X, XII, XVI, XX стагодзьдзях: палітычны, эканамічны й культурывы росквіт генэруеца духовымі пераўтварэннямі. Палацкае княства з Сафіяй і Эўфрасіннай, Рэфармацыя са Скарынам, масавым друкам Свяятога Пісьма й біблійнымі перакладамі для суседніх народаў... Ды што там далёка хадзіць: курапацкі крыж і аднаўленыне храмаў напрыканцы 90-х, съязг Хрыста і заклік "шукаць не кілбасы, а Бога" абуджалі Беларусь на нашае памяці. У Польшчы й Прыбалтыцы, у Чэхіі й Украіне нацыі пачыналі свой дзень з малітваў і гімнаў – і гэтага духу ўжо не маглі зламіць ані камуністычная ідэалёгія, ані паліцыя, ані войскі.

Проста там, дзе вераць у Госпада Бога, презідэнты служаць нацыі. Там, дзе вераць у куміраў – увесь народ мусіць стаяць на каленях перад презідэнтам. У гэтым розыніца паміж заходнім, сутнасна хрысьціянскай цывілізацыяй і бязбожнай дэспатыяй, кшталту савецкай імперыі і ці сёньняшній дыктатуры.

Чым ёсьць зараз Беларусь для съвету? Чорная дзірка паміж Польшчай і Расеяй, якая даводзіць, што яна не Вайс Русланд, а Belarus.

А калі сказаць, што гэта радзіма Хведара Даастаеўскага й Марка Шагала, Чэслава Мілаша й Кірка Дугласа, Уэйна Грэцкі ды Софі Кавалеўскай, Голды Мэір і Шымона Пераса, Валянцыны Церашковай і Вольгі Корбут?..

А калі растлумачыць, што гэта гістарычны пляцдарм для аднаўлення Ізраілю? Месца нараджэння расейскай кампартыі магіла імпэрэры СССР? Краіна найлепшага ў сьвеце закону XVI стагодзьдзя, другой паводле съпеўнасці й мяккасці мовы ў Эўропе, чацвёртай у сьвеце друкаванай Бібліі на жывой мове народа, і самай пасьпяховай хрысціянскай вуніі за 1000 гадоў расколу?..

У часы самых жорсткіх крызісаў заходніяй цывілізацыі менавіта хрысціянская Беларусь рабілася душою кантынэнту. На мяжы I і II тысячагодзьдзяў, як адказ на царкоўны раскол, стварэнне Свяшчэннай Рымскай Імпэрый й крыжовыя паходы адбываецца хрост Усходній Эўропы й мірнае навяртанье Полацка. У XII ст., адначасова з заснаваннем інквізыцыі, стратай Ерусаліму ды Палестыны, фармаваннем вайсковых ордэнаў тампліераў, гаспітальераў і тэутонцаў на Захадзе, усходнюю палову Эўропы азарае беларускае абуджэнне Полацка, Турава й Смаленска. У XIII ст. менавіта тут спыняеца мангольскі наступ Азіі. У XVI ст., калі духовы правал Захаду спарадзіў крывавыя рэлігійныя войны й варфаламеўскія ночы – дзе, як не ў Беларусі, узыходзіла сонца Залатога веку хрысціянства! Нават пасля таго, як страшнае XX стагодзьдзе зь яго камунізмам, фашизмам і дзівюма сусьеветнымі войнамі разъздзірала, ірвала на шматкі эўрапейскае сэрца –менавіта яно дала заснавальнікаў дзяржавы Ізраіль, Васіля Быкава і Белавесскую Пушчу.

0,15% тэрыторыі й 0,17% насельніцтва – вось што такое Беларусь на глёбусе. Кропачка. Але ж колкі падзеяў, ідэяў, надзеяў і людзей сусьеветнага маштабу сышлося ў гэтае кропачцы! Тут выключна важны пункт зямное гісторыі. Фокус. Болевы пункт. Бо гэта Сэрца Эўропы.

Стратэпі, якія вылічваюць геапалітычны эпіцэнтар Эўропы, адчуваюць, што недзе тут і пульсue сапраўднае сэрца. Дрогкае сплыценьне аргэрыяў і венаў, рэкаў і крыніцаў, сумежжа моваў і канфэсіяў – крыніца жыцця ў нэтрах пушчаў

і гарадоў, паміж лёгкімі Эўропы. Сэрца адчайнае й поўнае крыві, зношанае ўсімі войнамі, страхамі і грэхамі эўрапейскіх стагодзьдзяў. Сэрца, у якім австространы ўвесьсь боль катастрофай – ад Нямігі да Хатыні, ад Курапатаў да Чарнобылю.

* * *

Беларуская нацыянальная ідэя ёсьць. Яна існуе адпечатку. Яе ня трэба выдумваць. Яе трэба адчуць, і сфармуляваць у словах.

Крыляныне бел-чырвона-белага сцягу ў нябёсах; зык прыдарожнае сцяблінкі; роў стадыёну, калі нашыя перамагаюць; грамавое “Жыве!” на мітынгу; шэпт кахранай на вушка; гарачае прыдыханыне малітвы – так гучыць беларуская нацыянальная ідэя.

Нацыянальная ідэя ў насычанай крывёю й прахам продкаў, цёплай і плоднай беларускай зямлі, у празрыстай, чысьцюткай, пякучай беларускай вадзе, у малочна-цёплым маміным пацалунку. У гісторыі, поўнай нечалавечых пакутаў і Божых цудаў. У сучаснасці равучых машынаў, мікраскапічных тэхналёгій і сусветных спартовых рэкордаў. У асобах геніяў. У самім паветры, напоеным малітойным шэптом і містыкай Духа.

Гэтая кніга не высноўвае з паветра абстрактную тэорыю, а толькі фіксуе ўсё тое, што мы ведаем і адчуваем. “Нацыянальная ідэя” – гэта не навуковая дысэртация, не філязофія й не бэлетрыстыка. Гэта канстатацыя факту.

Ідэя гэтай “Ідэі” ў тым, каб праз сымбалічныя, знакавыя звязы прачытагаць сутнасць нацыянальнага паклікання. Знайсьці заканамернасці ды растлумачыць іх. Расшыфраваць краіну-карціну, якая ўвесь час у нас перад вачыма. Задача гэтай “Ідэі” – не асьвяціць і праславіць краіну й яе народ у сёньняшнім стане (гэта, скажам шчыра, сумнеўны ўзор для

праслаўленыня і апіваныня) – а выявіць Божы ідэал беларускай нацыі, ідэал самой Беларусі, дадзены звыш. Агенчык Царства Нябёснага – наша съятло ў канцы тунэлю.

Калі я малюся, калі перажываю прысутнасць Божую, калі дзіўлюся велічы й невымоўнаму харастру Ягонага тварэння – я ясна бачу Беларусь-ідэю, краіну вялікую й цудоўную, якую мы забыліся ў захламлі грэхам, абыякавасцю ды бязъвер'ем. Тую будучыню, тое абяцаныне Божае, тую ідэальную Айчыну, дзеля якой, я веру, мы з вамі ў нарадзіліся.

Гэтая кніга – вынік пошуку Бога ў Беларусі. У беларускіх вобразах, зъявах, рэчах. Пошуку таго, што Бог уклаў у душу гэтае краіны. Яго съядоў, Яго дыханыня, Яго прысутнасці.

Толькі пачынаеш прыглядца – і так уладна, так магнітна выяўляеца Божае наканаваныне, Хрыстовы сэнс, духовая місія Беларусі, што застаецца адно невымернае зъдзіўленыне ў захапленыне адкрыцця.

Толькі тады пачынаеш любіць Беларусь усёй душою, усім сэрцам, усім разуменінем тваім. Любіць сапраўднай любоўю – той, што ведае і гонар, і сорам. Той, якая здольная каяцца і дараўваць, прызнаваць грэх і пераадольваць страх. Той, якой баліць недасканаласць. Нажаль, Беларусь сёняня – краіна, загрузлая ў апатыі, бязъвер'і, забыцці. “Люблю Беларусь!” – вось элемэнтарная формула нацыяналізму ідэі.

Мы любім Беларусь такую, якая яна ёсьць – але любім настолькі моцна, што ня можам пакінуць такой, якая яна ёсьць.

Цяпер, праз тысячу гадоў існаваныня, у самым пачатку III тысячагодзідзя ад нараджэння Хрыста, у дрогкім, няпэўным стане паўсъвядомасці ды пэрманэнтнай незалежнасці, у адкрытым акіяне глябалізацыі Беларусь апінаецца перад выбарам – быць можа, самым важным за ўсю сваю гісторыю.

Пытаныне стаіць ужо ня праста пра лёс дзяржавы, мовы – пытаныне глыбей. Калі Беларусь адмовіцца ад Бога – яна зынікне. Калі пакаецца й прыме Ісуса Хрыста знў – будзе жыць.

Беларусы фармулявалі хрысьціянскі погляд на нацыянальную ідэю ўсё апошняе стагодзьдзе: у пачатку XX ст. – Адам Станкевіч і Вінцэнт Гадлеўскі, напрыканцы – Уладзімер Конан, Мікалай Крукоўскі, Зянон Пазьняк.

“Хрысьціянства вытварала ў народзе супольную веру, погляды, традыцыю, культуру, народную душу. Нацыянальная ідэя была ідэя рэлігійная”

(Адам Станкевіч).

“Кожны этнас, які выявіў свае творчыя магчымасці й сфармаваўся ў нацыю, увасабляе сабой пэўную ідэю, альбо, кажучы моваю тэалёгіі, пэўную задуму Тварца, рэалізаваную ў гістарычных дзеяx і самабытнай культуры”

(Уладзімер Конан).

“Хрысьціяне, якіх у Позынім Рыме было ўсяго некалькі дзесяткаў, выстаялі й перамянілі съвет ня сілаю зброі, а сілаю духа. Між іншым, Позыні Рым быў вельмі падобны да сённяшняй Беларусі... Выратаваць Беларусь можа толькі рэлігійная вера”

(Мікалай Крукоўскі).

“Беларусь павінна вярнуцца да Хрысьціянства. Беларусь у XXI стагодзьдзі мусіць адрадзіцца як Хрысьціянская краіна. Беларуская ідэя, абапертая на традыцыі беларускага Хрысьціянства – гэта шлях для нас найбольш універсальны й правільны”

(Зянон Пазьняк).

Варта згадаць і іншых сучасных прадстаўнікоў "хрысьціянскай плыні": Любоў Уладыкоўскую-Канаплянік, Анатоля Астапенку, Адама Мальдзіса, Васіля Сёмуху, Юрый Хадыку, Янку Трацяка, Уладзімера Мароза. Але кожны з гэтых аўтараў распрацоўваў нацыянальную дактрыну альбо з культуралягічнага, альбо з паліталягічнага, альбо з канфесійнага гледзішча. Сабраць увадно панарамную карціну нацыянальнай ідэі на хрысьціянскіх прынцыпах праз аналіз фэнамэнаў беларускасці – вось якой бачыў сваю задачу аўтар гэтай кнігі.

Нацыянальная ідэя фармулюеца тут ня проста ў традыцыйным выглядзе дактрыны. Асноўную частку гэтай кнігі займае энцыклапэдыя 200 найбольш харектэрных і найбольш вядомых беларускіх зъяваў – такіх, як бел-чырвона-белы сцяг і крыж Эўфрасінні Полацкай, БелАЗ і трактар "Беларус", ахвярнасць і талерантнасць, Статут ВКЛ і партызанка, знакамітая асобы й галоўныя беларускія гарады. "Нацыянальная ідэя" – кніга зъяваў. Такім чынам, гэта фэнамэналёгія нацыянальнае ідэі.

Па-першае, такая энцыклапэдыя – найлепшы спосаб аргументаваць тэорыю канкрэтнымі фактамі. Вы ня верыце, што беларуская ідэя сутнасна хрысьціянская? Пералічыце, колькі з найвялікшых дзеячоў Беларусі верылі ў Ісуса Хрыста.

Па-другое, для сучаснай масавай сувядомасці – "рэкламнай", "кліпавай", "маркетынгавай" – ролю вырашальнай аргумэнтацыі адыгрываюць агульнавядомыя, раскрученныя брэнды. Вам не зразумела, у чым сэнс беларускага мэнталітэту? А "Песняроў" чулі? МАЗ бачылі? У Полацкай Сафіі былі?..

Па-трэцяе, кожны з такіх фэнамэнаў канцэнтруе ў сабе асобную яскравую рысу, якасць, грань нацыянальнае ідэі. А ўсё разам, быццам мазаіка, складваеца ў поўную карціну. Што такое Беларусь? Чым беларусы могуць ганарыцца перад усім съветам? Якой беларуская нацыя мусіць быць у ідэале?

Дзьвесьце адказаў!

200 фэномэнаў, прыведзеных у гэтае кнізе, ёсьць топ-рэйтынгам самых пасыпховых спрабаў рэалізацыі нацыянальнай ідэі. Хіт-парадам беларушчыны на парозе III тысячагодзьдзя. У кожным з гэтых двухсот, як у лістры, мы бачым і сябе, і ўсю Беларусь.

Кожная зьява, кожны фэномэн нацыянальнае ідэі – адказ комплексам. Разгром стэрэатыпаў. Наша фішка ў інтэлектуальнай гульні пад назовам “Давядзі, што мне гэта ня мроіцца!”.

Гэтая кніга будзе гіерархію нацыянальнае ідэі. Ад зямлі, на якой گрунтуецца Беларусь, ад гісторыі, што фармуе нацыянальны падмурак беларускасці, празь зъдзяйсьненні нацыі ў гаспадарцы, культуры й спорце – да постацяў нацыянальных герояў, асобаў і найвышэйшай сфэры сымбалічнага, рэлігійнага, звышнатуральнага – духовасці.

“Нацыянальная ідэя” – 200 фэномэнаў сусветнага значэння. 24 – зямлі ад “азёраў” да “сэрца Эўропы”, 28 – гісторыі ад “адражэння” да “эміграцыі”, 26 – гаспадаркі ад “БелАЗу” да “электронікі”, 32 – культуры ад “бардаў” да “чорнага квадрату”, 14 – спорту ад “адзінаборстваў” да “цяжкай атлетыкі”, 44 – асобаў ад Агінскага да Ягайлы, 32 – духовых ад “абуджэння” да “цярплівасці”.

Сем блёкаў, сем паверхаў, сем прыступак нацыянальнай ідэі – да самага сёмага неба.

У кожнай такой глаўцы-эсэі пераліваецца, блішчыць гранямі сама Ідэя. Так, паводле вечнага закону съветабудовы, растуць крышталі аднаго й таго ж рэчыва. Кавалачкі Беларусі – хоць ён адзін, хоць тысяча, хоць мільён – будуть крышталізавацца ва ўнікальным беларускім ідэале, прадвызначаным звыш.

Гэтая кніга – пэрыядычная табліца вядомых фактагаў, сканструяваных у мадэль ідэалу. Паглядзіце самі: ўсё сыходзіцца, бышчам у сабраным кубіку-рубіку. З асколкаў сьвету, разьбітага на бліскучыя прыватнасці постмадэрнам ХХ стагодзьдзя хрысьціянская нацыянальная ідэя зьбірае цэласную, празрыстую, хрусталёвую съядомасць.

Гэтая кніга – выклік пашыранаму меркаванью, што насамрэч Беларусі няма, што яна не адбылася як дзяржава, што беларусы “не дарасылі” ці “збанкрутувалі як нацыя”. Беларусь ёсьць рэчаіснасцю!

Гэтая кніга – выклік ужо існующым канцэпцыям беларускай нацыянальнай ідэі. “Савецкай”, “ваярской”, “літоўскай”, “крыўскай”, “славянскай”, “паганскай”… А значыць – запрашэнныне на дыспут у маштабах усяе Беларусі.

Гэтая кніга – выклік “дзяржаўнай ідэалёгіі”, спробам прыўласціць краіну, зрабіць яе аб'ектам гандлю, і тым больш усім вымогам сфармуляваць Беларусь не па-беларуску.

Калі “Нацыянальная ідэя” падасца вам занадта ўзынёслай – майце на ўвазе, гэта ад спрадвечнай беларускай паэтычнасці. Калі палічыще лішне ідэалістычнай – памятайце: гаворка ідзе аб ідэі. Нарэшце, калі я што забыўся ці памыліўся ў дэталях – даруйце: буду рады паправіцца.

Урэшце рэшт, нацыянальную ідэю можа агрымаць кожны. Элемэнтарна. І ў палявых, і ў хатніх, што называецца, умовах. Што для гэтага трэба? У якім месцы Беларусі вы б не былі – вазьміце ў рукі Біблію на роднай мове і адшукайце гэтае месца ў Святым Пісьме. Гэта настолькі ж ясна, наколькі й проста, і настолькі ж проста, паколькі праўда.

Бо нацыянальная ідэя – гэта калі Беларусь сустракаеца з Богам.

Маліцеся. Адзіны шлях да нацыянальнай ідэі – наўпрост звязрнуцца да Таго, Хто стварыў гэтую зямлю, даў цела і дух гэтаму народу, Хто падараваў Беларусі такую мову і такі съцяг.

Не чакайце Бога. Шукайце Яго. І калі хтосьці шукае з вамі разам – сябры, бацькі, кахраныя або вашыя дзеці – абавязкова надыдзе момант ісьціны.

“Бо там, дзе двое ці троє зъяруци а ў імя Маё – кажа Ісус – там і Я сярод іх.”

(Мацьвея 18:20)

Расыцерушыце ў пальцах камячок беларускае зямлі. Краніце пылок са съценаў храму. Удыхніце гэтага паветра. Адчуйце цуд Божае прысутнасці. Чуеце, як зь ціхім удыхам, уздымам лёгкіх, са свежай сілай у жылах кожная крывінка сэрца, пульсуючы, штослова радасна пацвярджае Боскую роднасць беларускасці: так! Так! Так! Так!..

Бо беларуская нацыянальная ідэя – гэта ідэя Сэрца. Сэрца Эўропы, што церпіць, баліць і любіць за ўсіх. Сэрца, празь якое праходзяць усе шляхі і якое ablіваецца крывёю з кожным нашым уздыхам:

“Чыстае сэрица ўмацуй ува мне, Божа!”

(Псальмы 50:12)

Беларуская нацыянальная ідэя – гэта ідэя Свяціла. Белі, чысьціні, съвятасці, якой Беларусь літаральна зіхаціць зъсярэдзіны.

“І сказай Бог: хай будзе съвято. І стала съвято”

(Быцьцё 1:3).

Беларуская нацыянальная ідэя – гэта ідэя Імя. Імя съветлага, што імкненца да съвятасыці; імя, поўнага прамяністасе белі, у якой скразяць родныя рудыя, русыя рысы; імя, якое тоіць сэнс і найясьнейшае чысыціні, і прасторы празрыстасыці, і яркай успышкі. “Беларусь” азначае: “Да съвятыца імя Тваё! (Мацьвея 6:9).

Беларуская нацыянальная ідэя – гэта ідэя Тройцы. Тры іпастасі Бога як трывада галоўных сымбаляў, як тры канфэсіі, як тры склады імя Бе-ла-руси... У імя Айца, і Сына, і Святога Духа.

Беларуская нацыянальная ідэя – гэта ідэя Солі. Краіна, нетры якой складзеныя з солі, выступае як эвангельскі эквівалент сэнсу, зъместу, сутнасці – і шчэпцю асаляе съвет, захоўваючы ад псуцьця, надаючы смаку.

“Гэта запавет солі вечны перад Госпадам, дадзены табе ѹ нащадкам тваім з табою.”

(Лікі 18:19)

Беларуская нацыянальная ідэя – гэта ідэя Слова. Краіна кнігадрукаваныня, Стагуту ѹ Мэтрыкі, паэзіі ѹ прозы, краіна, ад якой засталіся адно слова, якая жыве ў слове ѹ абуджаеща Словам – самае месца, каб сказаць:

“На пачатку было Слова, і Слова было ѹ Бога, і Слова было Богам.”

(Яна 1:1)

Беларуская нацыянальная ідэя – гэта ідэя Міжмоўя. Месца сумоўя царкоўнаславянскае ѹ лаціны, грэцкае ѹ нямецкае, польскае ѹ расейскае, калыскае эспэранта ды іўрыту – як у дзень Пяцідзесятніцы:

“Зышоў на іх Дух Святы, і яны пачалі гаварыць іншымі мовамі.”

(Дзеi 19:6)

Беларуская нацыянальная ідэя – гэта ідэя Крыніцы. Крыніцы водаў Міжмоўя, крыніцы глыбокія чысьціні, крыніцы многіх падзеяў:

“І ты будзеш як напоены вадою сад, і як крыніца, воды якое ніколі не перасыхаюць.”

(Ісаія 58:11).

Беларуская нацыянальная ідэя – гэта ідэя Закону. Закону Статута, Канстытуцыі Рэчы Паспалітай, Закону Божага:

“Я хачу спраўдзіць волю Тваю, Божа мой, і закон Твой у сэрцы ўмяне.”

(Псальмы 39:9)

Беларуская нацыянальная ідэя – гэта ідэя Храма. “На Беларусі Бог жыве”. Храма вялікага, щіхага, урачыстага, дзе маліліся ўсе канфесіі:

“Я асьвяціў гэты храм, які ты збудаваў, каб быць Імю Майму там вечна, і будуць вочы Mae і сэрца Maë там ва ўсе дні.”

(III Царстваў 9:3)

Беларуская нацыянальная ідэя – гэта ідэя Крыжа. Вялікага геапалітычнага скрыжавання, на якім, між варагаў і грэкаў, Захаду і Усходу, Эўропы і Racei, укрыжаваная Беларусь.

“І вазьмі крыж свой, і ідзі за Мною...”

(Марка 8:34).

Беларуская нацыянальная ідэя – гэта ідэя Ахвяры. Ахвяры, празь якую даецца ўваскрасеныне.

“Ахвяра Богу – дух упакораны.”

(Псальмы 50:19)

Беларускі дух!

Цяпер ясна, што беларуская нацыянальная ідэя – гэта ідэя Хрыста: Ісус стварыў Беларусь, і Яму, Мэсіі, наследуюць і гісторыя, і культура, і асобы. Пад Ягоным съязгам і да Яго ідзе Беларусь!

“Бо мы не сябе пропаведуем, а Хрыста Иисуса, Господа.”

(І Да Карынцыянаў 4:5)

А інакш - навошта ў сэрцы Эўропы гэтая вялікая маленькая краіна, бел-чырвона-белы Божы цуд, съветлы, пранізьлівы, натхнёны? Хваляваныне ў душы? Боль Эўропы? Сумленыне съвету?..

Гэта ідэя!

I. БЕЛАРУСКАЯ ЗЯМЛЯ

Калі ў Беларусі аднойчы паглядзеңце сабе пад ногі, можна назаўжды страціць патрыятызм. Калгасны бруд з ашмёткамі цывілізацыі, растрэсканы запляваны асфальт, гнілая траўка ў съмярдзочыя лужыны на вуліцах выклікаюць гідравасыць у тых, хто прыяжджае сюды з-за мяжы.

Як жа мы запаскудзілі зямлю, дадзеную нам Богам!..

Большасьць з нас і не падазрае, наколькі родная для нас тутэйшая глеба. Наш арганізм складаецца зь бялкоў, тлушчаў, вугляводаў і мікраэлемэнтаў якраз тае зямлі, зь якой мы ямо бульбу й мяса, п'ем ваду, і зь якой праз абмен рэчываў створаны ўвесь наш генатып – ад формы й масыўнасці костак шкілету да хуткасці нэрвовых імпульсаў. Мы зробленыя зь беларускае гліны – вось што падсвядома адчуваюць нацыяналісты, калі крычаць “Радзіма альбо съмерць!” Так пачынаецца Біблія: “На пачатку стварыў Бог неба і зямлю”. (Быцьцё 1:1). Паняцьці “земля” і “чалавек” у Бібліі – “adam”, “adamah” – таго ж кораню, што й імя першага чалавека, створанага Госпадам з праху зямнога. У Беларусі зь яе ўзгоркамі, лагчынамі й балотамі вельмі лёгка ўяўіць, як Бог, быццам адамава цела, ляпіў з гэтай гліны цэлую краіну, каб удыхнуць у яе Дух.

Беларусь – фэномэн звышнатуральнага ўцелаўленыня. Менавіта ў такім мільм і сыцілым куточку Зямлі, сярод гэтае празрыстасыці, сьветліні й пакуты – месца для прысутнасці Божай. Краіна крыніцаў, краіна глінянае плоці й натхнёнага духу, краіна, “дзе вее ціхі вецер – і там Госпад!..”

Зямля, якую Бог абяцаў кожнай нацыі, – гэта аграмаднае народнае цела. Цеплыня й сіла, плоць і боль чалавечства. Беларусь у сваёй новай гісторыі наноў спазнае гэтую першапачатковую роднасць. Беларуская зямля – асноватворны падмурак, на якім будзецца нацыянальная ідэя, у якім ёсць усё неабходнае і дзе кожнае рэчыва разылічанае да міліграма.

Кажуць, Беларусь бедная на прыродныя рэсурсы. Лухта! Беларусь уваходзіць у першую дзесятку сярод больш чым 40 эўрапейскіх краінаў паводле забясьпечанасці карыснымі выкапнямі.

Беларусь – гіганцкае ёмішча солі, аднаго з наймацнейшых біблайных сымбаляў: тут знаходзіцца трэцяе ў сьвеце па запасах радовішча калійных і каменных соляў. Здабыча ў 4-5 мільярдаў тон калійнае руды штогод дазваляе нам атрымліваць 20-25% усёй валюты ад экспарту, а беларускай спажывецкай сольлю (цыклапічны слой магутнасцю 1-3 км і плошчай да 30 тыс.км²) мы можам засыпаць усю Эўропу з галавою.

Беларусь – аграмадная стоеная будоўля: нашая база мергеляў і крэйды, шкляных, сылікатных і фармовачных пяскоў, глінаў, абліцовачнага каменю – адна зь лепшых на кантынэнце. Толькі будуй!

Беларусь – судэльны рэзэрвуар пітное вады. У той час, калі ў прамысловых гарадох съвету небясьпечна піць ваду з-пад крану, беларускія глыбіні напінаюцца ад чысыцюткіх артэзянскіх водаў.

Беларускі Прывіатнікі прагні зъмяшчае ў сабе вялізныя запасы “вадкае руды”, расолаў, з прамысловым утрыманыем ёду, брому, калію, цэзію, ліщю, рубідзю й іншых рэдкіх элемэнтаў, што выкарыстоўваюцца ў тэлекамунікацыях, кампутарах, магнітах, люмінафорах, лязерах.

Беларускія Мікашэвічы – вытворца №1 будаўнічага каменю ва ўсёй Усходняй Эўропе, а Руба пад Віцебскам – адзін з найбуйнейшых у съвеце камбінатагаў па здабычы й перапрацоўцы далаіміту (7-8 млн. т. у год).

Беларусь забяспечвае 15% сваёй патрэбы ў нафце, мае перспектывы нарадовішчы жалезнай руды, гаручых сланцаў, бурага вугалю, гіпсу, дайсаніту (прыроднай соды й алюмініевай руды), цэалітаносных сіліцытагаў (прыродных сарбэнтаў), фасфарытаў (сыравіны для вытворчасці мінеральных угнаенняў), сапропелю (арганічнага угнаення), кааліну (з яго робяць парцалян, ім адбелываюць паперу)...

А яшчэ у Беларусі здабываюць бурштын, разьведваюць россыпы тытану, цырконію, малібдэну, ужо знайшлі першыя алмазы... А яшчэ Беларусь займае адно зь першых месцаў у Эўропе па плошчы ворыва на душу насельніцтва Жніво вялікае, работнікаў мала!

Дастаткова толькі ўявіць сабе ўсю гэтую шчодрую насычанасць карыснымі рэчывам, усю калясальную архітэктуру нетраў, бліск каштоўных мэталаў і пульсацыю вадкасцяў, каб зразумець, наколькі важокae беларускае пачуцьцё роднае зямлі. “Гасподняя зямля і поўня яе!” (Псалты 23:1).

Але ж Беларусь – гэта ня столькі зямля, колькі вада. “Краіна водаў і туманаў” паводле Дарыя. Мора Герадота. Краіна крыніцаў, азёраў і балотаў, рэкаў, што выліваюцца на паў-Эўропы. Жывая празрыстасць, напоеная пералівамі свежасці, – яна прымушае згадаць, што і сам чалавек на 70% складаецца з вады. Беларусь, поўная чаша вады – ідэальная купель для ўсёй Эўропы. Ці не таму бальшавікі намагаліся правесыці тут татальну мэліярацыю?

Беларусь – абшар унікальнае прыроднае гармоніі. Щаха, чистая, прасвятленая. Сэрца Эўропы! У адрозненіи ад украінскіх стэпаў, расейскіх палёў ды прыбалтыйскіх нізінаў, Беларусь разнастайная й пераменлівая, як само сэрца. Тут сыходзяцца галоўныя эўрапейскія прыродныя зоны, лесастэп і мяшаныя лясы з таёжнымі хвойнікамі, тут праходзіць водападзел Балтыкі й Чарнамор'я, тут можна ўбачыць і забалочаныя імшары Палесься, і швайцарскія краявіды Лагойска, Наваградка, Мазыра. Запаведныя мясціны, сардечныя таямніцы між лёгкіх Эўропы! Дзіўны краявід. Нібыта раўніна – але ўсё глыбамі, ярамі, рагчымі далінамі. Беларускія ледавіковыя ўзгоркі – рэльеф вялікае гісторыі. Беларуская містыка прасторы: быццам крушні замкаў і валы войнаў, горы трупаў, парослыя лесам, прывіды векавых правалаў і абрываў – зграмажджаныя стагодзьдзі векавечнай

велічы й смутку. Паглядзіце, як уздымаеца ў ападае зямля, калі едзеш па Беларусі: краіна дыхае!

“Вось, Гасподзь, Бог твой аддае табе зямлю гэтую, ідзі, вазьмі яе ў валоданьне, як казаў табе Гасподзь, Бог бацькаў тэаіх, – ня бойся ўсе не жахайся”. (Другазаконъне 1:21)

Для Беларусі невыносны савецкі бруд на вуліцах, іржавыя шкілеты даўгабудаў і пячоры хрушчоўскіх пад'ездаў. Беларусь ня можа жыць на памытных задворках, сярод задымленых кацельняў і прапахлыя гнільлю агароднінных базаў. Беларусь прагне смарагдавай траўкі ў бруку на вуліцах, двухпавярховых катэджаў за горадам і паходу жывых кветак пад вокнамі, вытанчанай барокавай скульптуры на фасадах і працоўных месцаў у празрыстым ад шкла, электронікі ў плястыку офісе. І ўжо зявіліся тыя, хто разумее, што такую цудоўную, бліскучую Беларусь на гэтай зямлі з усёй пяшчотаю ў майстэрствам давядзеца ствараць сваімі рукамі. Гэтыя людзі выдатна ўсьведамляюць, што пачынаць шыкоўнае эўрапейскае жыцьцё трэба з саміх сябе. Яны разумеюць, што разруха не ў прыбіральнях і лужынах, а ў галовах і сэрцах. Яны разумеюць, што толькі ўнутрана чисты народ устане ствараць чысыціню вакол сябе. Яны разумеюць, што толькі поўная любові душа можа абудзіць любоў іншых да роднай краіны, народу ў прыроды. Яны спасціглі найважнейшы закон пераменаў: калі мы хочам зъмяніць да лепшага штосыці навокал, мы мусім спачатку зъмяніцца ў рабіца лепшымі самі. А пакуль нам сорамна за тое, што творыцца ў Сэрцы.

Так, Беларусь – географічны цэнтар Эўропы, пра які адзін з заснавальнікаў геапалітыкі Мак Кіндэр сказаў: “Хто валодае Усходній Эўропай – той валодае Сэрцам Зямлі, хто валодае Сэрцам Зямлі, той кіруе Эўразіяй, хто кіруе Эўразіяй – той пануе ў сьвеце”.

За геапалітычны кантроль над Усходнім Эўропай зачята змагаліся імпэрыі ўзвышдзяржавы: мангола-татары ў

крыжакі, Бізантыя й Рым, туркі й Расея, Напалеон і Гітлер, ЗША і СССР. Беларусь – ядро Ўсходняе Эўропы – перажывала плянэтарныя сардэчныя прыступы й інфаркты цягам усёй сваёй гісторыі. За тысяччу гадоў краіна Беларусь у выніку войнаў, пасіянарных выбухаў і акупацыяў то съціскалася, то пашыралася – білася й пульсавала, як сапраўднае сэрца. Сёньняшнія абрысы дзяржаўнае мяжы даюць нам съціснугае сэрца, зъедзеное ранамі ды шнарамі. Але мапы захоўваюць і вялікае этнічнае сэрца – ад Вільні й Беластоку да Бранску й Смаленску, большае ды скругленое. Вялікае сэрца зь сінімі жыламі рэкаў, з водападзелам паміж перадсердзямі Нёмана й Дняпра й жалудачкамі Прыпяці ды Дзвіны, што напружваеца, штосэкунды выціскае зь сябе патокі крыві, і дае жыцьцё вялізнаму целу эўрапейскага чалавечства.

Як жа патрэбна зараз Эўропе жывое сэрца! Вера, якая съціскаеца ў кулак, і любоў, што хвалімі захлынае душу – гарачае, моцнае, адкрытае Богу Сэрца!.. Беларускае сэрца акумулювала й асымільвала, набірала й пераўтварала, усмоктвала й расьсейвала па съвеце мільёны людзеў, тысячи гнаных праведнікаў ды герэтукаў, сотні паэтаў ды музыкаў. Сардэчныя беларусы пераўтваралі дэспатычную Расейскую імперию й ганарлівую Польскую карону ў Расею вялікай культуры й рамантычную Рэч Паспалітую.

Першае, што мусіць зрабіць сарцавіна Эўропы сёньня – зяднаць нядаўна вызваленія з-пад улады зла краіны Міжмор'я. Украіна, Польшча, Малдова, Літва, Латвія, Эстонія, якія фармуюць паміж Балтыкай і Чорным морам Новую Эўропу, маюць зь Беларусяй супольныя інтэрэсы на Захадзе й адноўлькавыя праблемы з Усходам. Менавіта гэтыя краіны з прабуджэннем грамадзтва і эвангельскай рэвалюцыяй гарантуюць жыцьцядайны штуршок для Старога Свету.

Вобраз Нашай Эўропы – колішніе Вялікае Княства Літоўскае, галоўная ідэя беларускае геапалітыкі, эканомікі й культуры. Сумарны патэнцыял Супольнасьці Вялікага Княства

здольны перавысіць і заходнезўрапейскі, і расейскі. Варта толькі згадаць часы, калі ад Ноўгараду да Крыму й ад Карпатаў да Масквы жыла адным жыццём, гаварыла адной мовай, трymалася аднаго закону й дыхала адным духам аgramadная дзяржава. Трэба паставіць сваёй задачай, паралельна ўступленню ў Эўразьвяз, систэмную інтэграцыю ад мора да мора, сваім найпершым прыярытэтам – гаспадарчыя, фінансавыя, інфармацыйныя й культурывыя праекты з суседзямі, сваёй місіяй – яднаныне ўсходнезўрапейскай прасторы й забесьпячэнне стратэгічнага ўплыву як на Захад, так і на Ўсход.

Скажаце, занадта? Будзьма рэалістамі – падчас аднаго духовага абуджэння паўтысячы гадоў таму Беларусь ужо зрабіла штосьці падобнае.

Тысячагодзьдзямі ў гэтым міжмор'і тайцца звышнатуральны, фантастычны эфект беларускае зямлі – адбелльванье. Мясцовае насельніцтва, якое жыло тут яшчэ да індаэўрапейскае хвалі – съветлавалосае ды блакітнавокое – спачатку надало белі цёмным фіна-вуграм, а потым і цёмнавалосым, смуглым продкам балтаў. Калі ж на заселеняя флегматычнымі й ужо белымі балтамі прыйшлі поўныя бурлівай жыццёвай сілы славяне, слаўныя людзі моцных пачуццяў і неабмежаванае душы, чарнявыя, як і ўсе жыхары поўдня – паглядзіце, як адбяліла і гэтых! Сёньня натуралёвыя беларусы – гэта бялявыя дзеткі-сонейкі з вочкамі льняных кветачак. Калі ўлічыць, што чорныя валасы й вочы ва ўмовах геннае канфрантацыі – дамінанта, гэта якую ж сілу, якую ж магутнасьць мусіла мець асьвятляючая сіла Беларусі!

Беларусь азарала, успыхвала, рабіла празрыстым і ясным. С্বятасыць эўрапейскага сэрца, асьветніцкая місія й мэнтальнае бель Беларусі надаюць водсъвет найвышэйшага, незямнога звязання ўсяму беларускаму.

“У беларускім краявідзе паўсюдна адчуваецца нейкая ѥёплая таемнасыць съветлага Духа. Беларускі краявід мае нейкую Боскую пячатку, душэўную заспакоенасыць. Вось жа нездарма нарадзілася выслоўе: “На Беларусі Бог жыве” – піша Зянон Пазыняк. Такое ўражаныне, што Беларусь сама съвеціца знутры – так, як Святая Зямля. Як і Палестына, стык Эўропы, Азіі й Афрыкі, Беларусь, гарлавіна Міжмор’я, знаходзіцца на геапалітычным крыжы.

Як і Палестына, Беларусь была глухім кутком, правінцыяй некалькіх імперыяў, але нараджала лідэраў съвету.

Як і Палестына, Беларусь мае соль: і ў самым цэнтры Ізраілю, у Мёртвым моры, і ў тоўшчы Беларусі зъмяшчаюцца вялізныя саляныя радовішчы.

Як і Палестына, Беларусь – эпіцэнтар агромністай духовай прасторы на тысячы кіляметраў вакол.

“О, зямля, зямля, зямля! Слухай слова Гасподняе!” – заклікае прарок Ерамія з Палестыны(22:29), і водгульле дагэтуль разыходзіцца ў Беларусі.

Беларусы вельмі прывязаныя да сваёй зямлі. Тут, у цэнтры Эўропы, на скрыжаваныні галоўных дарогаў, перанаасычаным крывёю й жалезам, анамальна магнітная гравітацыя. І ў каржакаватых, прысадзістых беларускіх постацях – здаецца, яны каранямі ўрастгаюць у гэтую глебу! – ты адчуваеш нязъмерную сілу прыцягнення.

Таму сярод беларусаў так шмат вялікіх зямлянаў – падарожнікаў, першапраходцаў і геолягаў.

Таму беларусы настолькі фанатычна адданыя свайму гароду, палісадніку й усяму роднаму куту.

Таму беларусам так нялёгка пераадольваць сілу зямнога цяжару ў сваім імкненіні да неба.

У такім прыцягальнym эфэкце полікультурнасыці, поліканфесійнасыці, свабоды выбару на геапалітычным скрыжаваныній заключаецца сакрэт Беларусі.

Скrozъ Беларусь, празь Беларусь, зъ пераламленынem у Беларусі – як жа багата ў гісторыі, палітыцы, культуры, у духовасыці адбылося за эўрапейскае тысячагодзьдзе!

Менавіта беларускія землі адвеку змагаліся за лідэрства ў сумежжы Эўропы й Азіі, Прыбалтыкі й Чарнамор'я – з Кіевам, Кракавам, Варшавай, Москвой, Піцерам. Менавіта сюды імкнуліся вэктары экспансіі ардынцаў і крыжакоў, варагаў і грэкаў, швэдаў і немцаў, палякаў і расейцаў. Менавіта тут сышліся каталіцтва і праваслаўе, пратэстанцтва і юдаізм, тут нарадзілася вунія. Ключавыя моманты стварэння яй развалу Расейскае імпэрыі вырашаліся ў Беларусі – ад Ку́лікоўскай бітвы й суперніцтва Вільні з Москвой да стварэння РСДРП у доміку па-над Сьвіслаччу, Берасьцейскага міру й зынішчэння СССР у Белавескай пушчы. Беларусь зьбірае, канцэнтруе, сыцінае – да болю, да самае сутнасці, да моманту ісьціны. Сама геаграфія Беларусі – цудоўная інфраструктура фокусу з зоркападобнымі абрысамі, промнямі шляхоў і транзыгных лініяў, сталіцай у цэнтры й брамамі на стратэгічных кірунках.

Казачны замак сярод лясоў і балотаў, Беларусь глядзіць гарадамі-вежамі ва ўсе бакі сьвету. Віцебск, горад Альгерда, са сьпічаком высокага духу, з агромністымі вітражамі Шагала й Малевіча, пільнуе краіну вікінгаў, туманы Піцера й Ноўгарада. Магілёў, крапасная брама Беларусі, у чыіх байніцах съвецяцца чырвоныя зоркі Крамля, горад-ключ, нацэлены ў самую глыбіню Ракеi, на Москву. Гомель, пышная, квітнеючая спаруда, першым сустракае ўзыход сонца й вартуе азіяцкія далаечыні – імглу Каўказ, чарнаморскія ветры, берагі Каспія й Басфору. Берасьце, Ваstryё Напятага Луку, з укладзенымі

стрэламі-магістралямі на Бэрлін, Парыж, Вену, Прагу, усё ў імкненыні да сталіцаў Эўропы. Горадня, прызма са шкла й хрусталаю, празь якую мы пазіраем на Захад, у Прыбалтыку й Атлантыку... Нарэшце, у цэнтры, на галоўным трохсотмэтровым узгор'і – Менск, быццам аграмадны палац, чисты, пусты й гулкі палац, што чакае гаспадара, у агачэныні брамаў і храмаў мінульых сталіцаў – Полацка, Наваградка, Вільні...

Гэта ў іх, у гарадох, складвалася й усё ніяк не магла скласціца нацыянальная эліта. Гэта іх захапляла і польская мова, і расейскія жайнеры, і габрэйскі гандаль, і савецкая індустрыя. Гэта сюды з навакольных вёсак съязжалася беларуская нацыя, каб урэшце рэшт нарадзіліся мы.

Уся гэтая краіна можа раптам зазвязаць, зайграць сваёй празрыстасцю й съляпучымі люстраннымі гранямі вялізнага дыямэнту – і паказаць такі фокус, што захопленыя суседзі й гледачы ўсяго съвету разам устанутъ зь месцаў, каб пераканацца: здарылася!

"...І ўгледзеў я новае неба і новую зямлю." (Адкрыцьцё 21:1)

АЗЁРЫ

Беларускія азёры адлюстроўваюць неба. З вышыні птушынага палёту пад белымі крыламі, зь ілюмінатаў самалёту над Беларусью цябе сустракае бліскучы і ясны позірк – ты толькі захоплена прымружваесься на сонцы перад адкрытым абліччам вечнага велічнага спакою.

У Беларусі больш за 10 тысячай азёраў. На поўначы гэта буйныя і глыбокія вадаёмы, утвораныя у катлавінах пасыя таянныя ледавікоў, на Палесьсе – зарослыя старыцы рачных далінаў або разълівы ў раўнінных западзінах. Азёры – глыбіня і

празыстасыць Беларусі. Уся пранізлівасыць дажджоў, усё бруеныне крыніцаў, усе крышталёвыя мігценыні съняжынак захоўваюцца ў гэтых вялізных чашах съвежасыці і прахалоды, урачыста расстаўленых па запаветных месцах краіны.

Беларускія азёры – гэта і кроплі сълёзаў, і чары легендаў.

Возера – абавязковы элемэнт нацыянальных глянцевых краявідаў. Гэтак жа, як вочки ільну і сінь васількоў у полі, як мілы вясковы дзіцячы погляд, азёры робяць Беларусь сінявокай. Летні адпачынак на Нарачы, паэтычныя чытаныні на беразе Сьвіцязі, купаныне ў чысьцюткае Кромані, пленэры на Браслаўшчыне, або рыбалка ў незылічоных прыпяцкіх старышах – глыткі нацыяльнае ідэі асалоды незвычайнае. Унікальныя беларускія азёры – перлы нашае будучае турыстычнае індустрыі. Перасычаная й стомленая Эўропа зможа нарэшце адпачыць тут, у гатэлях і летніх кэмпінгах, сярод агромністых люстраву у аправе простае, ласкавае й жывое прыроды – і, гледзячы ў ясныя нябёсы, шчыра дзякаваць Богу.

БАЛОТЫ

Балота – гэта сон апоенай вадою беларускай зямлі.

У Беларусі знаходзіцца самае вялікае балота съвету, съцвярджае Кніга рэкордаў Гінэса. Яшчэ Герадот апісваў гэтую ўскрайні айкумены як сущэльнае мора, а пэрсыдзкі цар Дарый I падчас свайго легендарнага паходу на скіфаў назваў Беларусь краінай вод і туманаў.

“Беларусь? А, гэта балота” – скажуць суседзі. Сапраўды, вы знайдзеце балота і ў нашай палітыцы, і ў культуры, і ў ментальнасці. Беларусь, якая пагружаетца ў апатыю, лянату і грэх, больш за ўсё нагадвае багну.

12% плошчы Беларусі – 7,5 мільёнаў гектараў – занята балотам. Найбуйнейшыя іх масівы – на Палесьсі й у паазёрскае нізіне. Беларускія балоты – гэта здабыча торфу і збор журавінаў на экспарт. Барбарская савецкая мэліярацыя, якая рабіла зь Беларусі пляцдарм для разгортвання сухапутных сілаў, расчляняла і абыязводжвала беларускія балоты, прывяла да катастрафічнага апустыннівания і пясчаных бураў на быльых тарфяніках – зараз іх адчайна забалочваюць наноў. Госпад увасобіў у балотах Беларусі нашу ўнутраную сілу й дрымотны патэнцыял. Легапісныя дрыгавічы, “Шляхціц Завальня” і коласаўскі партызан Дзед Талаш – нашыя архетыповыя тоўшчы. Балоты – гэта беларускі кансерватызм як ён ёсьць. Балоты – наша багацьце і наша пракляцьце.

Беларускія балоты спынілі мангола-татарап і крыжакоў, у іх загрузылі і Крэмль, і Трэці Рэйх. Дрыгва, дзе бяз доступу кіслароду перагнівае й назапашваеца ў мнагамэтровую тоўшчу ўсё колішнє адмерлае жыцьцё, якая зацягвае, засмоктвае і захоўвае – бяздонна глыбокае парайнанье для сённяшняга стану Беларусі. Людзі на балоце – гэта пра нас. Беларускае грамадзтва занадта часта стоенае і інэртнае. “Балота” – нацыянальная беларуская хвароба, на ўзор ангельскага “спліну” ці расейская “тоскі”.

Увогуле, у беларускай души заўжды знайдзеца куточек балота. І ўсё-такі беларускае балота – гэта першастварэнныне тых часоў, калі воды яшчэ не былі аддзеленыя ад зямлі. Царства казачна рэдкіх расылінаў і птушак. Лёгкія Эўропы, падваліны экалалягічнае інфраструктуры Міжмор’я й недатыкальны запас чалавецтва.

Беларусам даручана берагчы ды ахоўваць запаветныя сны балотаў.

БЕЛАВЕСКАЯ ПУШЧА

Белавеская пушча – запаведны каўчэг беларускай прыроды. Легенда Беларусі, геапалітычная тайна, вобраз дрымучае беларускае велічы. "Векавечны напеў, далячыняў смуга..."

Белавеская пушча – 120 тысячаў гектараў найстарэйшага ў Эўропе лесу, занесенага ЮНЭСКА ў съпіс сусьветнай спадчыны. Дзьвюхсотгадовыя бары, дубы-глыбы ўзростам паўтысячы гадоў, карабельныя хвоі й таёжныя ельнікі, вядомыя зь дзяцінства па карцінах Шышкіна (ён зрабіў тут дзесяткі эцюдаў), на ўзвышшах, зь якіх скрэз непраходныя спляценыні вецыца ды карэнныя съякаюць рэчкі й ручай. Унікальнае хараство тварэння: 44 віды расылінаў і 146 – жывёлаў з Чырвонае кнігі, 60 відаў сысуноў і 226 – птушак, найбуйнейшы звер Эўропы – зубр. Дзікае паляванье карала Ягайлы й вялікага князя Вітаўта. Месца, дзе расейскія імпэраторы й савецкія генсекі асабіста бралі ў рукі зброю. Самая глыбокія нетры Вялікага Беларускага Лесу.

"У чаканыні зары, што заблішча съяпушча..."

У гэтых гушчарах, затканых імглою, яшчэ трапечацца ажурнае лісьце дрэваў, пасечаных стрэламі ў Сярэднявеччы, дагэтуль бруяць люстранныя ручай, у якіх умываліся каралі Залатога веку, і стаіць, кружыць голаў той жа адпачатны пах смолаў, траваў і эфіраў, што натхняў Міколу Гусоўскага й Сцяпана Батуру – пах ляснога ладану, што суправаджаў паходы Савецкага Саюзу й уваскращэныне свабоды для паловы съвету.

"Як свая мне твая векавая туга..."

Госпад Бог вякамі рыхтаваў гэтых грандыёзных палацы, асьветленыя сонечным золатам і месцовым срэбрам, усю гэтую раскошу лясных аранжарэяў, поўных шыкоўнае куніцы й

гарнастаю, усё багацьце шэптаў і шолахаў, гіганцкія шматпавярховыя залі з калёнамі векавых ствалоў, са скульптурамі зубраў і грацыёзных аленяў, у хорах птушынага шчабятання – для аднаго белага-белага дня ўва ўбранай сънегам беларускай пушчы.

9 сінегня 1991 г. у белавескай рэзыдэнцыі “Віскулі” Станіслаў Шушкевіч, Леанід Краўчук і Барыс Ельцын падпісалі эпахальны маніфэст аб спіненыні існаваныня СССР. Крах самае страшнае ў чалавечасці гісторыі таталітарнае систэмы зьдзейсніўся менавіта тут, у глыбіні пакутнае Беларусі, тут, на стыку падзелу Рэчы Паспалітай, тут, дзе 200 гадоў таму ўватнулі штык Расея, Прусія й Аўстрый, у расьсечаным у 1795-м сэрцы Эўропы – і ў гэтым была найвышэйшая Божая справядлівасць.

У Белавескае пушчы, душы Беларусі, заміраеш ад адчуваныня незвычайнае Божае сілы. Тае сілы, якая без рэвалюцыяў і ахвяраў, адным росчыркам пяра, адным подыхам Духа развеяла звышдзяржаву сусъветнага страху і нянявісыці. Белавеская пушча, Белавеская пушча!..

БЕРАСЬЦЕ

Берасьце. Горад-брама. Горад-мяжа. Горад-вартавы.

Берасьце – знак, ад якога адлічвалі межы савецкай улады: "Ад Брэста да Курыл", "Ад Масквы да Брэста нет такога места..." Дагэтуль Крамлю пагражае "натаўскі бот пад Брэстам". Пралетарскі пункт СССР на Захад, крэпасць-герой, цэнтар заключэння вуніі паміж каталіцызмам і праваслаўем 1596 г. ды "Брэсцкага міру" 1918 г., гняздо беларускай Рэфармацыі – вось яно, вастрыё, якое нацэльвае Беларусь у Эўропу, аднолькава адлеглае ад Вільні й Менску, на той самай мяжы, за якой заходзіць сонца.

Берасьце – месца для беларускай зямлі, беларускай гісторыі й беларускай духовасыці скрайне важнае.

Берасьце нарадзілася з замку й дазорнай вежы на памежжы дрыгавічаў з палякамі й валынянамі, зь пільнаваныня ў сугоцы водных шляхоў з Чарнамор'я й Кіева да варагаў і немцаў, з мытні й гасціннага двара для іншаземцаў. У напятай лукавіне Буга й Мухаўца, са стрэламі касцёльных сьпічакоў і лязом мяжы – Берасьце заўжды было на вастрылі. Тут Вітаўт і Ягайла плянавалі паход на Грунвальд, тут праводзіліся вялікалітоўскія соймы й зьезды шляхты, сюды першымі даходзілі навіны з Захаду й апошнімі – захопнікі з Усходу. Што значыла Берасьце для ВКЛ, калі тут упершыню ў Беларусі зявілася габрэйская грамада, калі менавіта яму наступнаму пасъля сталіцы ў 1390-м было даравана Магдэбурскае права, калі ў даходах дзяржаўнай казны XVI ст. “Берасьцейская мытня” складала другі па значнасці артыкул!

Колішні берасьцейскі герб, вежа ў сугоцы рэкаў, у эпоху Залатога веку трансфармаваўся ў срэбны лук са стралой, нацэленай у неба. Высокасыць мэтаў, напружаныне звыш сілаў, імкненыне да Царства Небеснага – сутнасць Берасьця. Вось сапраўдная мяжа, на якой стаяў, стаіць і будзе стаяць гэты горад!

Берасьце, быццам агромністы лук, удвох напялі знакаміты берасьцейскі стараста й канцлер ВКЛ Мікалай Радзівіл Чорны, пачынальнік Рэфармацыі ў Беларусі, і Астафі Валовіч, берасьцейскі ваявода, аўтар Статутаў. Адсюль рушыў той бурлівы духовы ўздым, што аббудзіў усе канфэсіі, зь якім уся краіна каялася, ішла да Хрыста й рабілася нацыяй. У Берасьці ў 1553 г. адчыніўся першы кальвінскі збор – празь дзесяць гадоў па ўсёй Беларусі будуць збудаваныя сотні збораў. У Берасьці, нацэленым у неба, у 1588 г. нарадзілася беларускае нотадрукаваныне – канцыял "Песні хвал Боскіх", першы зборнік нашых духовых піманаў. Зь берасьцейскай друкарні выйшлі дзесяткі хрысціянскіх выданыняў на лаціне і

шыкоўная польскамоўная "Берасьцейская Біблія" – 738 старонак гатычнага шрыфту, з предметным указальнікам і камэнтарамі – неацэнны дар беларускага хрысьціянства Польшчы.

Берасьце, вострае й зараджанае Берасьце імкнулася зъмяніць усю Эўропу! Берасьцейская вунія 1596 г., адно з найцяжэйшых прымірэнняў у гісторыі чалавецтва, духова злучыла Ўсход і Захад, спарадзіла мільёны прыхільнікаў хрысьціянскага адзінства і давяла да мяжы зынікнення беларускае праваслаўе. Зь Берасьцейшчыны і ідэолаг вуніі, гарадзкі кашталян Іпацій Пацей, і яго зацяты супраціўнік, аўтар легендарнага "Дыярырюшу", настаўнік Ілжэдзьмітрыя Афанасій Філіповіч, расстраляны падчас казацкага бунту ў кананізаваны праваслаўнай царквой.

У Берасьці прарокі Ракеі, Чаадаеў і Грыбаедаў, адчайна марылі пра збаўленыне сваёй краіны. У Берасьці нарадзіліся прэм'ер Ізраіля Менахем Бені і прэм'ер БНР Аляксандар Цывікевіч. Зь Берасьця і Мікалай Кузьміч – майстар, што аднавіў Крыж Эўфрасініі Полацкай.

Наколькі ж ненавіснае было гэтае месца нябёснага імкнення й съвятое напругі, ключавое злучво Рэчы Паспалітай, імпэрыям і акупантам! Ахвяра Хаванскага ў 1660-м, крапка падзелу паміж Аўстрый, Прусіяй і Расеяй, узятая ў 1794-м Суворавым і ператвораная ў лягер вялізнага расейскага гарнізону. Царскія, каралеўскія, кайзераўскія штыкі білі ў Берасьце з д'ябальскай апантанасцю, быццам перуны: каб не напружвалася, ня цэліла, не страляла. У 1831-м захопнікі дарэшты спаляць увесь стary горад, спустошаць цэрквы і кляштары – каб цалкам пахаваць Берасьце пад калясальнай крэпасцю. 500 казэматаў, двухклямэтровая замкнёная казарма Цытадэлі на 12 тысячачаў чалавек – з крыававае берасьцейскае цэглы, са стайнімі, складамі й штабамі, абсталяванымі ў храмах.

Новы, пусты горад, аднесены на некалькі кілямэтраў на ўсход, адгэтуль будзе здалёк назіраць за тым, як моцна б'еца яго старажытнае сэрца. Балышавікі выбралі Берасьцейскую крэпасць, каб правакаваць сусветную рэвалюцыю й распложвацца за гэта Беларусьсю ды Украінай на перамовах зь Нямеччынай 1918 г. Але ўжо праз 20 гадоў у тakt пакту Молатава-Рыбэнтропа й зынішчэння Польшчы Чырвоная Армія й вэрмахт будуць разам пячатаць крок на пляцы Цытадэлі падчас сумеснага параду. А яшчэ праз тры гады, 22 чэрвеня 1941-га, гэтыя съцены скалане першы ўдар Гітлера. І Берасьцейская крэпасць – такое месца, такія камяні, такія людзі! – будзе адстрэльвацца да апошняга, абараняць руіны, расьпісваючыся крыўёю на съценах. Паміраць, але не здавацца.

Бог зъбярог Берасьце.

Гэты горад выжыў. Убачыў і крах фашизму, і сотні тысячаў вэтэранаў у мэмарыяле, і канчатковое пахаваныне савецкае імпэрыі зла ў Белавескае пушчы – блізка, як на далоні.

Сёння сэрца Берасьця – на вастрыі стралы, на самым памежным выступе крэпасці, дзе сканцэнтраваная ўся беларуская гісторыя. Цэлае радовішча горычы, роспачы й велічы. Рэшткі аўгусцінскага кляштару, фундаванага Вітаўтам, россыпы царквы, дзе абвяшчалі вунію, руіны крэпасці й асколкі храмаў, раскіданыя выбухам – увесь гэты зъмяшаны ў крылавае крошыва найкаштоўнейшы прах, съцінуты ў кулак, гарыць вечным вагнём і асьвячае бетонныя манумэнты, вядомыя ўсяму съвету. Вельмі, вельмі берасьцейскія. "Холмская брама". "Смага". "Мужнасыць".

Берасьцейцы, сама энэргія й трапнасыць, засталіся прыроджанымі стралкамі з луку. Менавіта тут былі арганізаваныя ўсесаюзныя спаборніцтвы ў гэтае дысцыпліне на кубак яшчэ аднаго нараджэнца Берасьця, лётчыка-касманаўта

(як вам стрэл у неба!) Пятра Клімука. Берасьцейскія стралкі сталі чэмпіёнамі съвету й алімпійскімі прызёрамі.

Беларускі фарпост на Захадзе, 300-тысячны горад з паўмільярдным пасажыраабаротам, грузапатокам 150 мільёнаў тона-кілямэтраў, аэрапортам на 100 тысячаў пасажыраў у год, скрыжаваныне чыгунак, аўтамагістраляў і трубаправодаў, сталіца чаўночнага бізнесу, застаўленая трэйлерамі й гуртовымі складамі, Берасьце – прыщэл Беларусі ў глыбіні Эўропы.

Берасьце зноў чакае тых, хто напружыць старажытны лук. Да мяжы сілаў і духу – дзеля найвышэйшае мэты!

БУДАЎНІЧАЯ СЫРАВІНА

Беларусь мае велізарныя запасы будаўнічае сырэвіны. Уся краіна загруженая пакладамі глінаў і пяскоў, крэйды, мергелю, жвіру й каменю. Беларуская база будаўнічае сырэвіны – адна з самых магутных у Эўропе.

Беларускія воды, ледавікі й вягры тысячагодзьдзямі кшталтавалі, сартавалі, адмервалі й назапашвалі тоўшчы рафінаванага пясочку й паклады хімічна чыстасе крэйды. Вапну. Друз. Валуны. А багацьце глінаў! Плястычныя, вогнегрывальныя, бэнтанітавыя, парцалянавыя... Уся беларуская зямля нагадвае гіганцкую будаўнічую пляцоўку – не пакідае адчуваныне, што матар'ялаў тут нагрувашчана дзеля чагосьці эпахальнага.

Такое ўражаныне, што менавіта ў гэтых ледавіковых марэнах, з гэтае моцнае, пругкае, глянцевае земляное плоці Госпад Бог зъляпіў чалавека, каб удыхнуць у яго жыцьцё – і з тых пор беларусы, дзеці Божыя, ганчары й ганчарыкі, вырабляюць найвыдатнейшую цэглу, кафлю й кераміку.

У беларуса ёсьць усе шанцы прыпадобніца да "мужа разумнага, які будзе свой дом на камені"(Мацьвея, 7:24).

Уяві сабе: бярэш 2 мільёны кубаметраў гліны, фармуеш зь іх 1,5 мільярды штук цэглы, потым намешваеш чатыры мільёны тон цементавае сыравіны, плавіш 300 тысячаў тон шкляных пяскоў... Потым грузіш побач 106 мільёнаў сylікатных блёкаў, ды 2 мільёны жалезабетонных канструкцый, ды яшчэ 10 мільёнаў квадратных мэтраў керамічнае глязураванае пліткі – і можаш будаваць усе, што захочаш. А навокал яшчэ сущэльнае радовішча сylікатаў алюмінію ды вокілаў крэмнію, плошчай 207,6 тысяч квадратных кілямётраў. Поль цудаў для будаўніцтва будучыні – найсучаснае эканомікі, хмарачосаў, экспацэнтраў, аўтабанаў і новых храмаў абуджанае нацыі. Можа, таму беларусы такія будаўнікі. Увогуле, слова "будаваць" у беларускім лексыконе ўсё з таго ж фундамэнтальнага шэрагу, што й "працаўваць", "цярпець" або "любіць". І хаця разбуральнікі прыходзілі на Беларусь часцей, чым куды – беларусы самазабыўна адбudoўваліся, стваралі, пераймаючы Творцу, ды яшчэ муравалі крэпасці, цэрквы й цэльяя сталіцы іншым народам. Палова беларускіх ПТВ рыхтуе будаўнікоў.

Вялізарныя крэйдавыя адорвені на Гарадзеншчыне; горы пяску, мірыяды празрыстых кварцавых часцінак, адшліфаваных з асаблівай руплівасцю; цыклапічны Мікашэвіцкі катлаван, шэра-сіні друз зь якога усейвае скрозь усе дарогі й будоўлі Міжмор'я – усе гэтыя запасы будаўнічае сыравіны толькі чакаюць таго моманту, калі беларус нарэшце закасае рукавы ды пачне мясіць гліну, драбіць камень, выдзымуваць шкло – і будаваць, будаваць, будаваць!

ВЁСКА

Беларусі любы горад – вялікая вёска.

23,5 тысячи вёсачак, 3 мільёны жыхароў, фундамэнтальны стэрэатып беларускасыці. Ужо само па сабе гэта шмат. Але паходжаныне падаўляючае большасць і сёньняшніх беларусаў, татальная міграцыя гараджанаў на выходных на соткі й "да бабулі", сялянскі эпас у літаратуры і незынішчальная вясковасць усяго нацыянальнага іміджу пераконваюць, што вёска для Беларусі – гэта больш, чым проста вёска. Паводле Бібліі, увесь лёс чалавецтва ад Быцця да Адкрыцця – гэта шлях ад вясковага раю у Эдэмскім садзе да раю гарадзкога ў Новым Ерусаліме. Урбанізація, адным словам. Вось і беларуская вёска спрадвеку аддавала ўсе сілы гораду, спрабуючы сфакусаваць у ім нацыю. З часоў першых славянскіх умацаваных паселішчаў беларуская вёска заставалася той тоўшчай глебы, на якой квітнелі замкі і палацы, зь якой набіраліся сілаў ды сокаў шляхта,магнаты і уладальнікі Магдэбурскага права, на якой узрасьлі і Полацкае княства, і ВКЛ, і Рэч Паспалітая.

З войнамі й акупацыямі беларускія гарады захапляла іншая гаворка і культура, іх займалі чужыя жаўнеры і съвятары.

У гарадах Беларусь стагодзьдзямі прыніжалі, зневажалі, выгопталі – але яна вырунувала з кожнай вясной зь вёскі. Захопнікі зьвярэлі – і затопталі ў пекла саму вёску.

Рабаваныі й выпальваныне войнаў, паланізацыя і русыфікацыя ў школах і храмах, царскі прыгон і рэкуртчына, бальшавіцкае раскулачваныне і калектывізацыя, савецкае адсяленыне ды спойваныне ... Фашысты спалі і тысячи хатынёў, камуністы зьнішчылі яшчэ больш. Але вёска захоўвалася, пераходзіла волю, мову і веру. Таму сапраўдная Беларусь – гэта простасць, наіўнасць і працавітасць вёскі. Цягам стагодзьдзяў акупацыі і прыгнёту вёска заставалася мацерыковым генафондам, які аднаўляў нацыю і адраджай краіну. Нават сёньня аснова этнічнага і моўнага беларускага маналіту – вясковая глыбінка: Глыбоке, Іўе, Капыль.

Нарэшце, у II палове ХХ стагодзьдзя, перад разбурэннем СССР і зьяўленнем незалежнасці бурлівая урбанізацыя напоўніла гарады Беларусі агромністай хваляй вяскойцаў. Калі па выніках перапісу 1959 году ў Беларусі на 2,5 мільёны гараджанаў прыпадала да 6 мільёнаў жыхароў вёскі, дык ўжо ў 1970-м зь міграцыяй на працу й вучобу гарадзкое насельніцтва вырасла да 4-х мільёнаў чалавек супраць 5 мільёнаў вясковага. Перапіс 1979 году зафіксаваў гараджанаў ўжо як большасць: на 5263 тыс. гарадзкіх у нас заставалася 4297 тыс. вяскойцаў. Да мяжы тысячагодзьдзя суадносіны дасягнулі 70% на 30%!

Такім чынам, на працягу 60-х – 80-х, са зьяўленнем усяго аднаго пакалення, Беларусь стала гарадзкой. Адчайным, апошнім штурмам вёска здабыла практычна ўсе польскія, габрэйскія, расейскія крэпасці – і дастала адзіны шанец нацыянальнага адраджэння. Праз саўковаю съядомасць, якая вызначала быццё, праз правінцыйны комплекс, праз трасянку, чарку, скварку й інстынкт корпання ў сябе пад нагамі – да пачэснага пасаду між народамі. Аграмадная, яшчэ сырая вясковая маса напампоўвала беларускія гарады, быццам перад вялікім выбухам, каб з новымі пакаленнямі збудаваць свой новы Ерусалім.

Бліскучы, крышталёвы, грандыёзны – і беларускі.

А што ж сама вёска?

Вёска застаецца бабуляй Беларусі. Мілай, стомленай, зморшчанай бабуляй, якая працуе, колькі хапае сілаў; усё гэтак жа выбірае лепшае для сваіх гарадзкіх, і па вечарах з надзеяй глядзіць тэлевізар. Бо хоча хоць краёчкам вока пабачыць той гарадзкірай, на які ахвяравалася й працавала ўсё жыццё, куды адпраўляла дзяцей і дзеля якога люлюла ўнукаў. А мы, час ад часу, у сваёй мігатлівай сумятні, са шчымлівым сэрцам згадваем роднае бабудзіна аблічча, сумуем па далёкім дзяцінстве на гародах, у лесе, на рэчцы, молімся на той цудоўны сад – з

хатаю, парным малаком, яблынямі ля плоту, вадою са студні – і да сълёзаў шкадуем, што ня можам вярнуцца назад назаўжды.

І тады клянемся сабе, чаго б гэта не каштавала: дасягнуць раю ў горадзе.

ВІЦЕБСК

Віцебск! Імя бліскучое і пранізьлівае, як усплёск съятла на вастрыі ляза. Віцебск – адзін зь першых хрысьціянскіх цэнтраў Беларусі, старажытнае съвяціла з сузор'я Палацка, Турава й Смаленска.

Віцебск – выйсьце адкрытыцяй і вастрыня пачуцьцяй. Віцебск – гэта спасыціжэнне высокасыці, вылучэнне сэнсу, выцінанне ісціны. Віцебск сыцікае съятло да съятасыці!

У Віцебска сэрца Вэнэцыі, Піцера й Вільні.

Для ўсіх часоў і народаў Віцебск праслаўлены Маркам Шагалам, геніяльным авангардыстам, што склаў з асколкаў віцебскіх вулачак, вокнаў, скрыпак і нявестаў сусьеветны калейдаскоп сымбаляў ды кабалічных знакаў. Віцебск – арэна ахвярнае съмерці мітрапаліта Герасіма, зажыва спаленага Вялікім князем Свідрыгайлам, і вуніяцкага біскупа Язафата Кунцэвіча, забітага праваслаўнымі й кананізаванага Ватыканам. Віцебск – амфітэатар штогадовага "Славянскага базару", мэгашоў масавае культуры, якое зьбірае сотні тысячаў гледачоў, съпевакоў і папарацы з усіх славянскае Эўропы.

Віцебск – культуровая сталіца Беларусі. Тут праводзяцца аж 18 мастацкіх фэстаў за год – больш, чым у двухмільённым Менску. Міжнародны фэст сымфанічнае музыкі імя Салярцінскага, фэст сучаснае харэаграфіі, бальных і спартовых танцаў, конкурс гітарнае музыкі "Мэнэстрэль", джазавы форум

“Віцебская восень”, нацыянальны фэст мадэльераў-дизайнэраў “Белая амфара”, пленэр імя Хруцкага... У Віцебску знаходзіцца адзін з двух нацыянальных акадэмічных тэатраў – Коласаўскі, збудаваны на месцы колішняга княскага замку. Віцебск – радзіма вядомага кампазытара Барадзіна, аўтара "Старога Хатабыча" Лазара Лагіна, і горад дзяцінства Самуіла Маршака. Італьянскі гісторык Гваныніні ды расейскі пісьменынік Лажэнікаў увогуле былі віцебскімі губэрнатарамі.

Але найярчайшая аўра Віцебску – знакамітая ўспышка мастацтва Шагала і Малевіча з супрэматычным размалёўванынем гарадзкіх дамоў і неверагодным авангардам пачатку XX ст. у разгар войнаў і рэвалюцыяў. Вялікае супрацьстаянне з рэалістычнай клясыкай – бо менавіта пад Віцебскам, у маёнтку Здраўнёва на беразе Дзьвіны, з'явіліся карціны Рэпіна залатое пары, спаміж якіх і нацыянальны вобраз "Беларус".

Тыя, хто хацеў съмерці Беларусі, ірваліся забіць Віцебск. Яго дзесяткі разоў асаджалі й штурмавалі маскоўскія войскі. Яго спаліў датла Пётр I. Ансамбль найпрыгажэйшых віцебскіх храмаў – Уваскрасенская царква, Успенскі сабор, касыцёл святога Юзафа, кляштар святога Антонія й яшчэ каля 20 цэркваў – быў ўзорваны бальшавікамі. А пасля II сусветнай вайны у разбураным дарэшты горадзе заставалася ўсяго некалькі соцень жыхароў.

Бо хіба ж можна захопніку пакінуць жывым горад тысячагодовай хрысьціянскай гісторыі, праваслаўную цыгадэль Альгерда з унікальнай Дабравешчанскай царквой XII стагодзьдзя? Хіба ж можна зьмірыцца з самім фактам існаваныя месца, дзе яшчэ на досьвітку эўрапейскае Рэфармацыі, выклікаўшы небывалае ўзрушэнне народу, прапаведаваў Геранім Праскі, паплечнік Яна Гуса, той, якому і потым, на Канстанцкім Саборы перад спаленынем зачыталі прысуд інквізыцыі, пачаты словамі "У Літве ёсьць шматлюдны й сладуны горад, названы Віцебскам...". Хіба ж можна схавацца

ад гэтых вежаў і сыценаў, сцэны Віцебскага паўстаныя, забойства Кунцэвіча й пакараныя месцічаў, ад съмерці за веру, міжканфэсійнае помсты і здыманьня ўсіх званоў!..

Віцебскі герб – галава Хрыста па-над скрываўленым мечам. "Ня мір, а меч!" – чаканіць Віцебск словаы Ісуса. Можа быць, таму віцьбічы заўжды такія адстароненыя, алантаныя, крыху не ад съвету гэтага. Віцебск ведае, што вера каштуе жыцьця – і што значыць съмерць, вартая веры!

Віцебск – вострая брама Беларусі на стратэгічна балочым паўночна-ўсходнім кірунку. Алтар высокае, моцнае, бліскучас культуры. Відзёж празь люстра ляза. Вось чаму самыя бліскучыя й самыя вострыя беларускія пісьменнікі сучаснасці – Быкаў, Карагевіч, Бураўкін, Барадулін, Арлоў – зь Віцебшчыны. Віцебск жыве й будзе жыць у збройным баі ісціны зь бязъвер'ем, нянавісцю й хлусьнёй. Зъ мячом перад абліччам Хрыстовым.

ВОРНЫЯ ЗЕМЛІ

Глыбокі радок з трэцяга разьдзелу, дзевятнаццатага вершу Кнігі Быцьця, бышцам ральля, узворвае любую беларускую душу:

"У поце твару твойго будзеши есьці хлеб, пакуль не вернесься ў зямлю, зь якой ты ўзяты, бо тыл ты і ў тыл вернесься."

Беларусь мае каля 7 мільёнаў гектараў ворнае зямлі, якая выкарыстоўваецца ў севазвароце. Паводле колькасці ворыва на душу насельніцтва (да 0,7 гектараў на чалавека!) мы займаєм адно зь першых месцаў у съвеце – нароўні з Канадай, ЗША, Украінай. Японцы, ангельцы, ізраільцы, якія ўпершыню

прыижджаюць у Беларусь, заўжды зъдзіўляюцца: "Ого, колькі зямлі!..."

Беларусам, вечным працаўнікам, дасталася вялікая зямля.

Ворыва – база нашага будучага дабрабыту. Патэнцыял гіганцкі: калі Беларусь, суцэльнае радовішча мінеральных угнаенняў, радзіма трактара "Беларус" і камбайні "Гомсельмаш", здолее дасягнуць ураджайнасці на ўзору Францыі – яна ператворыцца ў аграрнага лідэра рэгіёну, здольнага накарміць і галодную Расею, і Польшчу, і Прыбалтыку. Вакол аграмадны рынак, а сярод суседзяў ніхто так добра не працуе на зямлі, як беларусы. Праўда, съпярша давядзеца ўвесыці прыватную уласнасць на зямлю, распусцьціць гэтыя няшчасныя калгасы ды адрадзіць беларускае фэрмерства ў выглядзе хутароў і фальваркаў.

Беларус, пан сахі і касы, як народ вырас з гэтае зямлі. Адсюль маўклівая ўнутраная сіла, бясконцая здольнасць трymаць, нараджаць і цярпець. Адсюль і вытворны ад ворыва образ нашае нівы, якія праступае праз друкаваныя радкі, быццам барозны.

Калі падымашь гэтую цаліну яшчэ глыбей, мы ўспорам і вясковыя карані нацыянальнага мэнталітэту, і беларускую мару – коласаўскую "Новую зямлю", і нават тое, што заснавальнікам глебазнаўства быў беларус з паходжаньня Васіль Дакучаеў.

Беларускае ворыва – нашая зямля абяцаная. З часоў Божага запавету "...І напаўняйце зямлю, і валодайце ёю" (Быцьцё 1:28) беларусы спраўна выцярэблівалі лес, асвойвалі пусткі, пераціralі кожны камячок вось гэтымі самымі рукамі: зьвярніце ўвагу на ўласныя пальцы, якія прагна ўчастлівіць у палі! "А пасене на добрай зямлі азначае таго, хто чуе слова і разумее, і плод прыносиць, і дае адзін сто, другі шесцьдзесят, а той троццаць". (Мацвея 13:23). Дасёныя беларус, якія трапляе

на чужыну – што ў Сібір, што ў Амэрыку, што ў Аўстралію – інстынктыўна згінаецца, унуроаецца ў зямным паклоне, і бач ты, ужо градкі з бульбаю ды гуркамі, ды яшчэ палісаднік з кветкамі.

Капаць зямлю – галоўнае беларускае хобі. Для нашага чалавека глеба заўжды была як кавалак хлеба: хоць бяры ды еш. "Зямля" – якое насычанае, смачнае жыццё!

Тлумачэныне ўсяму гэтаму простае: беларусы вельмі любяць зямлю. Той самы родны кут – як ты мне мілы! – зь якога сам беларус жыве, токі якога з сокамі, солямі й ёнамі пульсуюць у ім штосэкунды, абуджаюцца зь вясною і назапашваюць сілы ўвосені. Свая "малая зямля" зъяўляецца галоўнай крыніцай нашага прыватнага патрыятызму.

Беларус і яго зямля – гэта вечнае кахранье. Да самое труны.

ГОМЕЛЬ

Гомель? "Гомельмаш", сходу адкажа сярэдні беларус. Гомель робіць цукеркі й сыпінжакі. Зразумела, чарнобыльцы й усё такое. Гомель, Гомель, ведаю адтуль пару чалавек... А, яшчэ там палац на купюры ў 20 тысячай.

Пасправаю разабрацца, што значыць Гомель насамрэч. "Гомельмаш", галоўны гарадзкі завод, калісыці выпускаў 70% корма- й сіласаўборачных камбайнаў у СССР. Многія зь іх так і зьбіраюць травы й кармавыя сумесі на палёх паловы плянэты, у краінах былога сацлягеру й трэцяга сьвету – у поўнай адпаведнасці з нацыянальным слоганам "Касіў Ясь канюшыну". Сённяшні "Гомельмаш" ужо далёка ня той, але масавая съядомасць дагэтуль машынальна камплектуе вобраз

Гомеля як горада-камбайна, сымбалю мірнага жыщыця, прызначанага для працы на велізарных аблшарах.

Гомель – абоз і шпіталь чарнобыльская зоны, гэта праўда. Гомельшчына найбольш з усіх беларускіх рэгіёнаў паражанае радыяцыяй, русыфікацыяй, сынідам, злачыннасцю й наркаманіяй. І гэта здаўна: для захопнікаў і драпежнікаў любое масыці гомельская зямля была ўскраінай пад съметнікі, лепразорыі й хімічна шкодныя вытворчасці. Але адказам на прыніжэныні, эпідэміі й катастрофы стаў нечаканы рост Гомелю. Зараз гэта другі па велічыні горад Беларусі з паўмільнам жыхароў. Гомель выжываў, памнажаўся, рос, бы на дражджах, і адольваў любыя няшчасці наколькі беларускай, настолькі й хрысьціянской зацятай цягаю да жыщыця.

Вітальная магутнасць, жыццялюбства й плоднасць скразяць у кожным кугочку, у кожным кавалачку горада. Нацыянальная стоеная сіла прымушае ўсё гомельскую вобмірг пускаць карані, прабівацца праз асфальт да неба й квітнець. Нездарма сэрца Гомелю – раскошны палац з паркам Румянцевых-Паскевічаў – разъвінае цудоўны раёк "горада-сада", які яшчэ ў пачатку XX ст. Адам Кіркор у "Жывапіснай Расеі" назваў "лепшым з уезных местаў Беларусі".

Чытачам усіх часоў і народаў варты ведаць, што цэнтральная бібліятэка Расеі, адна з найбуйнейшых на плянэце, пачалася якраз у Гомелі: напрыканцы XVII ст. заснавальнік палацу й уладальнік горада мэцэнат граф Румянцаў сабраў тут 6 тысячаў беларускіх манускрыптаў, друкаў і выданняў, перавезеных затым у сталіцу імперыі й зробленых асновай Расійскай Дзяржаўнай Бібліятэкі (зараз больш 40 мільёнаў тамоў). Такім чынам, Гомель зачай галоўны кнігазбор савецкага народу – між іншым, калісці самага чытаячага ў сьвеце.

Найбольш знакаміты гомельскі – Андрэй Грамыка, у 1957-85г.(!) міністр замежных справаў СССР. Асоба-эпоха. Быць дыпламатам №1 часоў халоднае вайны, на піку магутнасці

Савецкага Саюзу, у эру Карыбскага крызысу, Праскае вясны, касымічнае гонкі, Віетнама, Афганістана й барацьбы за мір ва ўсім съвеце, перасядзець на гэтай пасадзе Хрущчова, Брэжнева, Андропава й дажыщь да самога Гарбачова – што ні кажы, фэномэн, у якім адчуваеца незынішчальная жывучасць і глябальны патэнцыял Гомелю.

Калі патрэбна, Гомель умее ўвасобіць усю сваю сілу ў яркую, эфектную ўспышку – быццам тая рысь, што замерла на ягоным гербе.

Гомель – беларуская брама, расчыненая для паўднёвых стэпаў Чарнамор`я, мусульманскае цывілізацыі ды ўсяе неахопнае Азіі. Гэтаксама, як Магілёў нацэльвае Беларусь на Ўсход, Віцебск – на Поўнач, Горадня й Берасьце – на Захад, Гомель "адказвае" за Поўдзень. Геапалітычнае значэнне Гомелю пераацаніць немагчыма. Якраз на гэтым кірунку ВКЛ пашыралася найбольш: глыбіня прарыву беларускай экспансіі перавышала 1000 км. Гомель трymае варту ля прывідаў Кіеўскае Русі ды затушанага рэактару Чарнобыльскае АЭС. Гомель пільнуе стык Беларусі, Украіны й Расеі – стратэгічную кропку ўзаемнага прыцягнення й адштурхоўвання, цэнтар цяжару славянскага съвету, пункт, у які ўвесь час, быццам на ядерную кнопкую, тышкаюць адэпты "рускага трываадзінства". Разортваныне беларускае місіі ў кірунку Кіева, Крыма й Каўказа, выхад да "цёплага мора" й ахоп арабскага съвету – задача, вартая Гомелю зь ягоным неверагодным жыццязяўствам.

ГОРАДНЯ

Горадня – горад-палац, ансамбль каралеўскага бліску, цэльны кавалак Захаду зь відам на ёўрапейскую сучаснасць і беларускую будучыню.

Горадня – горад Вітаўта Вялікага й Сыцяпана Батуры, Вольгі Корбут і Васіля Быкава. У Горадню трэба заходзіць, як у касьцёл, пачціва схіляючы голаў. Перад намі – сталіца беларускага каталіцтва, хрусталёвы замак у вусыці Панямонія, цуд люстранае агранкі накшталт фантастычнага паланыціру, у глыбіні якога можна ўгледзець тайныя ўявы й прарочыя адкрыццы.

Напрыканцы XVIII ст. Антоній Тышэнгаўз, падскарбі літоўскі й гарадзенскі стараста, ператварыў стражытную Горадню ў горад мануфактураў, клясічны цэнтар эўрапейскага адукаты, навукі ды культуры. Тут зьявілася знакамітая Мэдычная акадэмія, батанічны сад, тэатар і опера. Тут пачаўся выраб тканінаў і дываноў паводле легішых галяндзкіх узору, пасаў кшталту слуцкіх, каштоўнае кафрлі й мастацкага ліцыя. Тут выраблялі шэдэўры гарадзенскага школы: келіхі, кубкі, кварты з шліфаванымі лінзамі, гравіраванымі кампазыцыямі, што фрызападобна апаясвалі посуд, шклянымі архітэктурнымі пэйзажамі, крышталёвымі надпісамі ды партрэтамі.

Горадня сама – бліскучы крышталъ заходняе традыцый Беларусі, у якім найменайшы агенцьчык дае фэрыю звязаныя. Горадня – вялізная гранённая прызма, скрэзъ якую мы пазіраем у далячыні эўраатлянтычнае цывілізацыі, і празъ якую можам кшталтаваць беларушчыну для Нямеччыны, Ангельшчыны, Італіі.

Горадня – заходняя вітрына нацыянальнай ідэі. У гэтай сталіцы беларускай празрыстае, у гульні сьвятла й мігценіі гістарычных момантаў ісціны адлюстроўваліся ясныя ablічны беларускай велічы. Тут выкоўваліся адточаныя фразы Каліноўскага й шліфавалася аптычная дасканаласць прозы Быкава, тут зазывінёў камэртон Літоўскае капэлы, славутага беларускага аркестру XVI ст., і ўспыхнула супэрзорка спартовае гімнастыкі Вольга Корбут.

У савецкі час Горадня - наш Захад! - выпускала радыёпрымачы "Акіян" і аўтамагнітолы, якія слухаў увесь Саюз. У Горадні здымаліся кульставыя "Белая росы" й найпапулярнейшы фільм эпохі Перабудовы "Маё імя Арлекіна". На гарадзенскім "Азоце", быццам у мітах алхіміі, пачалі перапрацоўваць чыстае паветра ў мінэральныя ўгнаеныні, грануляваны карбамід, капралактам і салетру.

У Горадні захавалася найбольш храмаў сярод усіх беларускіх гарадоў, і невыпадкова - яна ўвесь час была цытадэльлю нацыянальнага духу. Ба ўнікальнае Каложскае царкве XII ст. са старажытнымі мазаікамі й галасынікамі, у кляштарах дамініканцаў, францысканцаў, кармэлітаў, езуітаў, нават у ратушы, дзе - цудоўная гармонія! - пачаргова старшынявалі каталіцкі й праваслаўны бурмістры, Горадня ювэлірна апрацоўвала съятло Царства Небеснага і дасягала эфекту сапраўды містычнага.

Караткевіч увогуле съцвярджаў, што Хрыстос прыязмліўся у Гародні.

Абаронцы празрыстасыці, гарадзенцы бліскучыя біліся з любым ворагам, адстойваючы сваё крышталёвае каралеўства. Давід Гарадзенскі, зяць Гедзіміна, дзесяткі разоў граміў тут крыжакоў; адсюль, ад Каложы, Вітаўт павёў войска на Грунвальд; тут застаўся жыць да саме съмерці пераможца Івана Жахлівага Сыцяпан Батура. І гэта тут, пад стваламі расейскіх гарматай у 1793 г. адбыўся апошні немы Сойм Рэчы Паспалітай: крохкую Карону грохнулі вобзем на асколкі. З Горадні кіраваў паўстанынем на Беларусі Кастусь Каліноўскі, выдаючы ў суседніх лясох "Мужыцкую праўду". У Горадні вастрылі стыль Ажэшка й нобэлеўскі ляўрэат Рэймант, крышталізаваў мову Браніслаў Тарашкевіч. У Горадні выходзіла "Пагоня". Рыцары Горадні ведаюць, чаго гэта вартага: захаваць люстранныя замкі, палацы шыкоўнага шкла й касьцёлы съягарнае чысыціні ў цэласыці на стыку нямецкае, расейскае й польскае экспансіі.

Таму Горадня – горад гонару. Арыстакратычны, элегантны й выкшталтоны, месцамі цырымонны – і будзыце ласкавыя з гэтым лічыцца. Па-шляхецку афіцыйны, па-каталіцку прыстойны, інтэлектуальны, з глянцевымі блікамі лаціннае польскасці.

Высакародны, бытцам той алень Святога Губэрта з крыжам на гарадзкім гербе – у грацыёным скакчу цераз ажурную агароджу.

ДЗЬВІНА

Дзьвіна пачынаецца на Валдайскім узвышшы – там жа, дзе Дняпро ды Волга, з крывіцкіх ключоў. Імклівая, поўная халоднай моцы, яна зьбірае воды ўсяго беларускага Паазер'я, струменіць скрэзъ узгор'і, кіпіць на парогах і ўзразае Рыжскае ўзмор'е з магутнасцю 5.000 кубамэтраў у сэкунду.

Дзьвіна хлынула ў гісторыю Беларусі ў X стагодзьдзі, з прыніяццем хрысціянства й уздымам Полацку. Дзьвінская плынь была галоўнай артэрый старабеларускае дзяржавы, і вызначала вэктар полацкае экспансіі. Зь ёю нас выносіла ў съвет сярэднявечнай эўрапейскай цывілізацыі. Гэта па берагах Дзьвіны былі расстаўленыя легендарныя Барысавы камяні – хрысціянскія помнікі з малітойнымі надпісамі й крыжамі. Дзьвіна, сцюдзённая й бурлівая, вяла рэй у Беларусі некалькі стагодзьдзяў запар.

“Берагі Дзьвіны срэбныя, а дно яе залатое!” Дзьвіна ў пару Залатога веку пастаўляла ў Вільню ды Рыгу столькі цудоўнае ласасіны, мінопі, фарэлі, тайменю, судаку, вугроў, лінёў, уюноў, колькі ні адна мясцовасць на ўсім узбярэжжы Балтыкі. Праз Полацк, Дзьвінск, Віцебск з ганзейскае, галяндзкае, швэдзкае, польскаске Балтыкі ва Ўсходнюю Эўропу йшоў найбагацейшы гандлёвы паток. Галоўны ўдар ўварваныя Івана Жахлівага ў

Інфлянцкае вайне 1561 – 1569 гг. быў накіраваны на ключавы Палацк: кантроль над Дзьвінай дазваляў Москве схапіць ВКЛ за горла.

Падзьвінне – край дзікі й таемны, узараны ледавіком і напоўнены талымі водамі, насычаны падысподній марэнай, глыбокімі глінамі й гіганцкімі скандынаўскімі валунамі. Падзьвінне, беларуская Поўнач з больш суворымі й снегжнымі зімамі, з дыханынем Арктыкі і зъверам у таёжных гушчарах, захоўвае адвечны холад нашага ледавіковага пэрыяду.

Дзьвінская вада ўспаіла Рагнеду, Альгерда, Усяслава Чарадзея. Дзьвіна цякла ў жылах вялікіх палачанаў – Эўфрасінні, Сімяона й Францыска Скарыны. Дзьвінскія прытокі карэніцца ў жыщы ільва Сапегі й Васіля Быкава, Васіля Цяпінскага й Рыгора Барадуліна. Дзьвінскія беларусы моцныя, рашучыя й халаднакроўныя. З харектарам.

Дзьвіна – ідэальнае люстра для Сафійскага сабору, віцебскай Дабравешчанскай царквы й навапалацкага “Паліміру”. Дзьвіна – выток нацыянальнай гісторыі, бліскучая цеціва, нацягнутая для стрэлу праз усе паўночныя моры. Дзьвіна – прарыў беларускай місіі ў велізарны й съветлы эўрапейскі абшар, аб'яднаны Балтыкай: Швэдзію, Фінляндыю, Данію, Нарвэгію, Латвію, Эстонію, Нямеччыну. Дзьвіна, даўняе зъявило вараксіх вандравальнікаў, зъвінае воды зъледзяненія й зводзіць іх пад палярнай зоркай дамоў, да берагоў Гіпербарэі. Дзьвіна, быццам віно, сыцюдзёнае й гаручае, увесну ўскрывае лёд са звонам разьбітага шкла – і напаўняе ўсю велізарную чашу Паазер’я хмельным ды пранізьлівым халадком.

ДНЯПРО

Дняпро, нашая найвялікшая рака, працякае праз сэрца этнічнае Беларусі. Так съягло праменіць з глыбіні ў гэтай

чыстай краіны. Так боль праходзіць празь беларускую гісторыю. Так скразіць у душы проза Карагкеўчіца.

Дняпро працінае Беларусь, як бляск маланкі.

Дняпро, Днабрус, Барысфэн, вядомы яшчэ Цэзару й апосталу Паўлу, зынітойваў старажытную Русь ад самых варагаў да грэкаў. Дняпро хрыбтом трymаў ВКЛ у Сярэднявеччы. Нарэшце, Дняпро са сваімі прытокамі здуваў увадно разарваны народ часоў Рэчы Паспалітай і Расейскай Імпэрыі.

Каб уявіць сабе велізарную сілу беларускае вады, сакавітасць нашае набрынялае зямлі, усю моц беларускай волі – трэба пераплысьці Дняпро. Напрыклад, там, дзе ў 1514 г. яго фарсіравала войска Астроскага – дзёрзка, бурліва, навідавоку 80-тысячнай арміі маскоўцаў, разгромленай сходу. Або там, дзе тапілі царскіх стральцоў падчас Магілёўскага паўстання 1661 г. Або пад Рэчышчай, у месцы крывавай пераправы савецкіх войскаў улетку 1944 г. з апэрацыяй “Багратыён”. Татары, казакі, немцы, масква, перасякаючы Дняпро, ускрывалі Беларусі вены. Ва ўсе гады Дняпро, гэтую грандыёзнную рану, перапаўнялі кроў, пот і съёзы Ўсходняй Эўропы. У Дняпры не змаўкае пляск вёслаў князя Ўсяслава, паланёнага разам з сынамі на аршанскім беразе. Па Дняпры ніяк не сплывуць пачварныя завалы целаў забітых – з-за якіх жыхары “месяц вады не півалі й рыбы не ядалі дзеля вялікага гнюсу трупу маскоўскага”. Дагэтуль сочацца, съякаюць з крывёю ў Дняпро жыцьці кожнага другога беларуса, зынішчаных падчас расейскага генацыду на Смаленшчыне, Магілёўшчыне, Гомельшчыне ў страшнай Невядомай вайне 1654-67 гг. Віруюць у дняпроўскіх глыбінях холад і голад, успlyвае беларускі буль апошніх стагодзьдзяў акупацыі. Плыве па Дняпры ладзьдзяя роспачы.

Дняпро зьбіраў воды з усяе Беларусі для хрышчэння ўладзіміра: усходняе славянства амывалася дзеля збавення ў гэтай вадзе. Дняпро нёс Эвангельле зь Візантый да Полацку й

Ноўгараду, і з вараскага ды нямецкага каталіцтва – да праваслаўных грэкаў. Дняпро разбаўляў адрозненыні й зьмешваў вартасыці хрысьціянскіх канфесіяў, пераміваючы ў адно рэчышча жывую воду па-беларуску... І вось праз 1000 гадоў яшчэ адзін Уладзімір, Карагкеўіч, у сваіх раманах ізноў павёў народ да Дняпра.

На мапе Беларусі Дняпро нагадвае велізарнае дрэва, у кроне якога шумяць беларускія лясы й точацца сокі крыніцаў. На гэтым дрэве высьпелі Смаленск, Ворша, Магілёў, на яго галінах налісія Гомель, Пінск, Мазыр, Бабруйск з Барысавам і нават сам Менск.

Беларусь купаецца ў Дняпры. Рытуал, пачаты з Хрышчэння, акунае нас у вялікую беларускую чысьціню і дазваляе нацыі змыць у вадзе страх мінулага, сумягнью сучаснасці, грахі вялікіх гарадоў, адкіды “Хімвалакна”, БМЗ, “Белшыны” і сталічнае прамысловасці.

Дняпро – бліскучы й іскрысты шлях да цёплага мора беларускай мары. Дняпроўская вада, раствор усяе солі й горычы Беларусі, паломнічае на поўдзень, да райскага сонца Крыму, запавольваеца, каб адстаяцца ў Чарнамор’і, плыве праз пратокі Канстантынапалю й гару Афон, паўз філіпійцаў, эфэсцаў і карынцянаў – да берагоў свягое Палестыны. І там, на мяжы лязурнага далягляду Міжземнамор’я, ад Дняпра застаюцца адно люсграныя чысьцінія й празрыстасць, у якія так любяць глядзецца поўныя святла й ласкі нябёсы.

КРЫНІЦЫ

Беларусь – краіна-крыніца.

Вобраз бліскучы, жывы й празрысты. Галоўныя рэкі Ўсходній Эўропы выцякаюць са спрадвечных балотаў і

водападелаў Міжмор'я, абжыгтых беларусамі. Беларускія крыніцы наталаюць вадою суседзяў: Дняпро з Прыпяццю – стэпавую Украіну, Нёман і Вялья – Літву, Дзьвіна – Латвію, Буг і Нарач – Польшчу. Нават расейская Волга пачынаеца на этнічна беларускім Валдайскім узвышшы, ключавой структуры ўсходне-эўрапейскае гідраграфіі. Адсюль, быццам з забытага, зарослага глухім лесам Эдэму, цякуць вялікія пагокі ва ўсе чатыры стараны сьвету. Бо гэта “З Эдэму выплывала рака на арашэнныне раю, і потым разъдзялялася на чатыры ракі...” (Быцьцё 2:10). Волга на Ўсход, Дняпро на Поўдзень, Дзьвіна на Захад, Ловаць з Волхавам да Ноўгарада, Ладагі, Нявы – на Поўнач.

Крыніца – ключавы сымбалъ Беларусі.

Дажджы ѹ росы, талыя воды ѹ туманы перапаўняюць набрынялую вільгацьцю зямлю, сочацца скр诏ъ глебу, фільтруюцца праз крышталёвую пясочкі, намнажаюцца, а потым пад ціскам тоўшчаў мкнуть да съвятла ѹ паветра, і струменяць ключом чысьцюткае жывое вады. Гэтак, тыпова па-беларуску, нараджаеца цуд тварэння Божага. Беларуская зямля крынічыца амаль паўсяюль – у лесе, балотах, на дне азёраў ды схілах узгор'яў. Калі вада халодная ѹ празрыстая – значыць, блізка крыніца. Ціхая, сцюдзённая крынічка ѹ гушчары зь берасцянным кубкам для піцьця на галінцы – такі ж фірмовы знак Беларусі, як “Песьняры”, гружаны БелАЗ або Крыж Эўфрасіны Полацкай. “Крыніцай” называеца самае папулярнае беларускае піва, лепшыя рэстарацыі ѹ санаторны комплекс пад Менскам. Беларуская паэзія бруіць крыніцамі скр诏ъ, ад Багдановіча да Сокалава-Воюша.

Паняцце крыніцы для беларускай нацыянальнай ідэі поўнае сэнсу: гістарычнага, геапалітычнага, культурога, духовага. Беларусь – першапачатак і першапрычына сусьеветнай значнасці.

Мы глядзім тэлевізію, слухаем радыё, чытаем кнігі й газэты, на кожным кроку сустракаемся з загадкавай мэлядычнасцю й веліччу Ракеi, з рамантызмам і ўзынёсласцю Польшчы, манюшкамі й арэшкамі, ліцьвінамі й, вядома ж рабіновічамі, з фактамі беларускага паходжаныя тысячаў – так, тысячаў! – знакамітых паэтаў, прарокаў, правадыроў; ужо як належнае ўспрымаем родныя беларускія мясьціны галівудзкіх зорак, ізраільскіх дзеячоў, амэрыканскіх кангрэсменаў і эўрапейскіх славутасцяў, знаёмае ў імёнах, фразах, асацыяцыйах – і нават не даем сабе справаздачы, што так багата істотнага бярэ свой пачатак у Беларусі!

Азірніцеся вакол. Зацінае дых, аж хочацца плакаць ад жалю і шчасця: адлюстраваныні самае съветлае й ахвярнае ў Эўропе любові, пералівы найглыбейшае съпейнасці й мяккасці, пробліскі яснае й глыбоке, ціхае, цярпівае прыгажосці – вось ад чаго на велізарным абшары млее Расея, вось чым пыша Польшча, вось чым звязе Ізраіль, вось што калыхаецца, кіпць і съвеціца, пррабіваючыся да съятла з-пад зямлі, ад Белага мора да Чорнага, ад Атлантыкі да Ціхага акіяну!

І калі вы пачуеце ўлюблёнае поўнагалосае аканыне і сыцісле, быщам птушынае ціўканыне, дзеканыне й цеканыне, памяншальна-ласкальныя абароты праз слова, мілья ноткі, знаёмыя зь дзяцінства, у пастаянных спасылках, канчаткі на “іч – ыч”, “онак –ёнак”, і “эня – еня”, кропелькі роднасці ў тыграх ды цытатах, калі вы адчуеце гэтая шчырыя й чыстыя токі, пранізлівы рытм вялікага Сэрца ў пульсах Кіева, Вільні, Варшавы, Масквы, Піцера й Ерусаліма – шукайце беларускіх крыніцаў.

Вы пачынаеце адчуваць, што перад вамі чистая, як съляза, беларускасць. І што гэта? Вашыя вочы міжволі робяцца крыніцамі.

У невычэрпным алтруізме, якім, як крывёю, сплывае Беларусь, якім пяюць і поять беларускія крыніцы, празрыста бруяць эвангельскія слова Хрыста: “Хто будзе піць ваду, якую Я дам яму, той ня спрагнеца вавек; а вада, якую Я дам яму, зробіцца ў ім крыніцай вады, што пацячэ ў жыцьцё вечнае .” (Яна 4:14)

Лес

Беларускі лес – гэта лёс.

Народ, што адвеку сяліўся сярод лясоў, адваёўваў зямлю ў лесу, будаваў зь лесу хату і агароджваў яе лесам ад лесу, здабываў у лесе мяса, фугтра, грыбы, ягады да арэхі, і хаваўся там ад ворагаў – такі народ звыкся ўтульна жыць сярод шолахаў і шэптаў, у чуваныні, поўным значэння й тайны, шукаць крыніцаў, паляваць, пільгаваць, і ціха казаць пра самае-самае важнае.

Сёныя лясы займаюць больш за 1/3 беларускае зямлі. Беларускі лес – гэта 50 тыс. т. ягадаў, 60 тыс. т. грыбоў і 500 тыс. т. бярозавага соку за сэзон; 206 млн. сеянцаў і саджанцаў, 31,5 тыс. га лесааднаўлення штогод. Белавеская і Налібоцкая пушчы – апошнія куткі калісці бяскрайняга запаветнага беларускага лесу, якім ён быў тысячагодзьдзі таму.

Беларуская душа час ад часу сыходзіць у лес. Калі немагчыма трываць, калі становішча безвыхаднае, калі набліжаюцца сусьеветныя катасдрофы – на беларуса нападае дрымучы настрой. У такую пару яго можна знайсці толькі ў гушчарах, на беразе казачнае, соннае лясное рачулкі, у партызанскае зямлянцы ля сціплага аген'чыку. Беларуская самота ў лесе пачуваецца найлепш.

"У хваёвым лесе маліцца, у бярозавым любіцца, у дубовым – волю каваць, аў яловым душу прадаваць" – кажуць у народзе. Показка сымбалічна – асабліва калі ўлічыць, што хвоя складае больш 50% беларускіх лясоў, бяроза дае 21%, елка – 10%, вольха – 8%, дуб – 3,5%, асіна – 2%. Можаце самі вылічыць формулу зарослае, запушчанае беларускае душы, белавескае пушчы, прызначанай для малітвы й поўнай любові, дзе адна дзесятая – цёмны лес, і кожнае пяцідзесятае дрэва – юдава асіна.

Беларускі лес сымфанічны. Нацыянальны сакрэт яго ўнікальнае гармоніі, разнастайнага хараства – усё той жа, што й у фэномэнах беларускага міжмоўя, культурога сынтэзу й сустрэчы канфэсіяў. Тут, на водападзелах Эўропы, у імшарах, чарнічніках і верасах съходзяцца ўвадно і таёжныя хваёвія лясы, і мяшаныя міжземнаморскія, і вербалозы рачных далінаў, і балотнае кустоўе. Беларуская хвоя на пясчаных і супясчаных ґрунтах, маючы досьць вільгаці й прахалоды, вышыняваетца ў неба стромымі, звонкімі арганнымі трубамі – і стварае съветлыя, чыстыя, духовыя гімны: Бараўляны, Баравуху, Гарачы Бор, Чырвоны Бор, Баркі і Барцы. Эпічныя падніяпроўскія дубровы, ельнікі ў гарах Лагойшчыны, серабрыстыя асінінкі над Нёманам і ўзорыстыя кляновыя гай ў менскіх прыгарадах – вы толькі паглядзіце, Беларусь уся як велізарны аркестр, у чаканыні ўзмаху дырыжорскае палачки!

У кожным беларусе агукаецца гул лясное стоенае сілы, трапягтаныне лісыця ад птушыных крылаў, аксамітная пяшчота імхоў, і прыглушаны хор з самых нетраў, тысячагалосы гоман стварэння Божага... Як гэтага не хапае сёныняшняму Захаду! Беларусь яшчэ зробіць найкруцейшы бізнэс на лясным турызме й камэрцыйным паляваныні, на развязданыні пушнога зывера й экспарце дзікіх грыбоў ды ягадаў. Беларусь яшчэ раскрые ўсяму съвету нетры свае душы, яшчэ навучыць малітойнаму шэпту састарэлую Эўропу.

Але пакуль, цяпер беларускі лес дрэмле. Толькі ў верхавінах, на струнах ветру, на самым вастрыі хваёвых

іголачак, дрыжыць невымоўны, найвышні згук... Вы чуец?

Гэта ня лес. Гэта лёс.

МАГІЛЁЎ

Магіла льва, сказаў Купала.

Горад зь гербам-брамай ды збройным рыцарам на маскоўскім кірунку, гандлёвая сталіца ВКЛ, расейская стаўка ў І сусьветнай вайне – беларускі ключ да Крамля. Магілёў, якім Беларусь нацэленая ў самую глыбіню Ракеi, факусуе ў сабе ўвесь драматызм стасункаў і ўсю моц змагання Белае Русі з Вялікай Імпэрыяй. Магілёў – геапалітычная кропка апоры на лініі рычага Менск-Масква, з дапамогай якога раз-пораз можна было перавярнуць паў-свету.

У назове "Магілёў" закладзеная і "магіла" – так, тут шмат што хавалі – і магутны корань "магчы". Праз Магілёў Беларусь увесь час спрабавала адчыніць і перамагаць Расею. Магілёў, быццам моцны магніт, яе заўжды прысягваў і адштурхоўваў. Велічная панарама гістарычнага цэнтра Магілёва лепш за ўсё съведчыць пра гэтую супярэчнасць незвычайнае сілы: разлом Дняпра, што расколвае далягляд, горы берагоў з прывідамі ўзорваных храмаў, дый сам горад, бачны вакол на многія кіляметры – раскіданы, быццам ад аграмаднага выбуху.

Ці не таму магілёўскае паходжаныне – асаблівая прыкмета круглых хлопцаў, вядомых усяму свету: кіраўніка чалюскінцаў, палярніка Ота Шмідта, супэрзоркі Галівуда Кірка Дугласа, міжнароднага рэвалюцынера Мікалая Судзілоўскага, ізраільскага прэм'ера Арыэля Шарона?

А ўсё пачыналася яшчэ зь вялікім дняпроўскім транзытам "варагі-грэкі". У часы ВКЛ Магілёў, набіраючы сілу, апярэджваў Полацк і выконваў ролю гандлёвае брамы для Масквы: зь

Бізантыі, Рыпі, Дынабурга, Гданьска й Каралеўца ўсходнія грузапатокі съцякаліся менавіта сюды. У XVI ст. купцы складалі тут ад чвэрці да трэці ўсіх месцыцічаў; паводле багацьця й ўплыву Магілёў пераўзыходзіў Вільню і лічыўся сапраўдным гаспадаром Эўразійскае эканамічнае прасторы.

Але ўжо быў абвешчаны "Трэці Рым", ужо падымалася цемра на Ўсходзе. Масква цягам некалькіх стагодзьдзяў намагалася выкарыстаць Магілёў, апірышча беларускага праваслаўя, горад шматлюдных брацтваў і найпрыгажэйшых цэркvaў, каб узламаць ВКЛ. Захоп Магілёва пад лёзунгам абароны адзінаверцаў біў Беларусь пад дых. У адказ магілёўцы высільваліся, імкнучыся зъмяніць Маскву: Пётр Мсыцілавец разам зь Іванам Фёдаравым друкаваў для Расеі Біблію, магілёўскія ўмелыцы несылі ў Маскоўшчыну вытанчаныя рамёствы, а іканапісцы стваралі для яе манастыроў самыя съветлыя абрэзы.

Тым часам маскоўскі націск узрастаў. З пачаткам страшнай вайны 1654-1667 гг. магілёўцы наіўна адчынілі горад царскім стралыцам, але потым, скашгаваўшы стралецкае ласкі, выразалі акупацыйны гарнізон пагалоўна. Пётр I адпомсьціў месцу, настолькі важнаму для Расеі, спаленынем датла... Тая ж Кацярына Вялікая ведала, што рабіла, калі запрашала сюды ў 1780-м аўстрыйскага імпэратара Іосіфа II на тайныя перамовы аб падзеле Рэчы Паспалітай: такія рэчы сапраўды вырашаюцца ў Магілёве.

Нарэшце, у XX стагодзьдзі роля Магілёва як беларускага ключа да Расеі дасягнула кульмінацыі. З абвяшчэннем I сусьеветнае вайны менавіта тут, на найбольш небяспечным кірунку, разъмасыцілася Стайка на чале зь Мікалаем II. Напярэдадні рэвалюцыі Магілёў на некалькі гадоў стаў цэнтрам сілы 1/6 сушы. Адсюль апошні расейскі імпэратар тэрмінова выехаў у ахоплены лютаўскімі падзеямі Піцер, і ў дарозе выракся трону; тут у верасьнёўскую ноч 1917 г. аб'явіў сябе Дыктатарам Расеі генэрал Карнілаў (і празь некалькі дзён быў

арыштаваны), а яшчэ празь месяц тут жа была прадпрынгтая адчайная спроба стварыць агульнарасейскі ўрад на чале з эсэрам Чарновым. Паражаная рэвалюцыяй, Расея сутаргава намацвала ў Магілёве той самы рычаг, каб перавярнуць гісторыю.

У 30-я гады Сталін вызначыў Магілёву ролю новае сталіцы Беларусі. Пасыпелі пабудаваць Дом Ураду, падобны да менскага, спраектаваць праспэкты й сталічныя ўстановы, сёньня для магілёўцаў прадмет асаблівага гонару. Але – вайна. Абарона Магілёва доўжылася некалькі месяцаў: немцы ўжо ўзялі Смаленск, а Магілёў яшчэ трymаўся: "За намі Москва!" Памятаеце "Жывыя і мёртвыя" Канстантына Сіманава? Гэта адсюль, і гэта ягоны прах разьвеянны на Буйніцкім полі пад Магілёвам. Менавіта ў Магілёве, ў 1941-м прapaў Крыж Эўфрасінны Полацкай.

І дасёныня Магілёў, гняздо Лукашэнкі й чыноўніцкага кляну ва ўладзе, як усякі моцны магніт, нясе ў сабе той жа парадокс пра расейскасасыці й антырасейскасасыці. Місію крэпасьці на шляху ў Москву, найбліжэйшага кірунку ўдару і фігурнага, беларускага ліцыя, ключа ад крамлёўскіх брамаў.

Вам цікава, што Беларусь магла б зрабіць Расеi? Спытайце ў таго, хто ўвесь час цярпеў ад Расеi, з Расеяй змагаўся й Расею ратаваў. Спытайцеся ў Магілёва!

МЕНСК

Менск – геаграфічны фокус беларускай зямлі, кръжавіна магістральных шляхоў, пік водападзелу Міжмор'я.

Менск – сапраўднае сэрца сучаснае Беларусі.

Усё так і пачыналася, з раптоўнага ўдару ў саме сэрца. Гістарычна Менск упершыню ўзынікае ў "Слове аб палку Ігараўым", ужо дарэшты зынішчаны Яраславічамі. Гэта за яго, няіснага, Усяслаў Чарадзей насымерць рубіўся на рацэ Нямізе-крайвавыя-берагі. Ужо ў разгар хрысьціянскага абуджэння XII ст у Менску мітціць будучая вялікая сталіца: менскі князь Глеб, супраціўнік Манамаха, спрабуе зъяднаць у адну краіну Полацк Эўфрасіні, Тураў Кірылы, Смаленск Кліма й Аўрамія. Менск, старажытнае злучво паміж крываўчамі й дрыгавічамі, мяжа Літвы й Русі, Усходняе й Заходняе Беларусі, Балтыкі й Чарнамор'я, Менск-Мінск, перайменаваны зь беларускай на польскую, з габрэйскай на расейскую, зь нямецкай на савецкую мову – менавіта Менск зъбірае, зъмінае і мяняе сёньня ўсю краіну. Менск – Месца Сустрэчы й эпіцэнтар нацыянальнага сінтэзу. Менск – першачарговая мішэнь геапалітыкі паміж Эўропай і Азіяй. Тут, у доміку па-над Сьвіслаччу ў 1898 г. адбыўся падпольны I з'езд РСДРП, які даў пачатак таталітарнай савецкай систэме. Тут праз стагодзьдзе давядзеца зъбірацца Шушкевічу, Краўчуку й Ельцыну, каб забіваць асіnavы кол у труну СССР: сустрэўшыся ў менскім аэрапорце, яны адсюль адправяцца ў Белавежу. За той жа Менск, быццам за сэрца, сконцэнтраваны ў сутаргах СНД – і ў тым жа Менску ў сярэдзіне 90-х распачнуцца адчайныя спробы рэанімацыі імперый.

Калі Полацк быў сталіцай беларускае старажытнасці, Вільня – Залатога веку, дык Менск зрабіўся сталіцай нашае будучыні.

Краіна з новым імем Беларусь сталася рэальнасцю менавіта ў Менску. У 1918 г. тут была створаная БНР, у 1919-м разъмасыціўся ўрад БССР, а ў 1990-м – азвешчаная незалежнасць. Сёньня ў Менску засталіся хіба толькі сымбалічныя знакі даўніны – Няміга, барока Верхняга горада, Траецкае – колішнія пункціры й контуры ў праекце будучае велічы. Але і гэтыя намёкі паглынае незвычайнае, усеахопнае адчуваныне просторы й чысьціні.

Менск перапоўнены прасторай. Калі архітэктара, што праектаваў цэнтар пасъляваеннага Менска, спыталіся, што будзе бачыць тут, праяжджаючы, чалавек, ён адказаў коратка: "Неба." У парадкаванні зь іншымі эўрапейскімі сталіцамі зь іх вузкімі вулічкамі, аўтамабільнымі коркамі, згрувашчанай забудовай і цеснай утульнасцю Менск настолькі ўражвае закладзенымі ў праспэкты, плошчы, кварталы й паркі аб'емамі волі, што здаецца папросту пустым.

Менск – мэгаполіс III тысячагодзідзя, у якім пакуль няма анічога, апроч велізарнае масы людзей, паветра й калясальнага адчування чысыціні й пэрспектывы.

У Менск уваходзіш, быццам у новую кватэру. Пачынаючы з агромністага вакзалу, і да самае Серабранкі зь Зялёным Лугам пераконваецца, што месца тут хопіць абсолютна на ўсё. Адбудаваны практычна наноў пасъля вайны, Менск вырас у дзесяткі разоў і набраў у свой велізарны рэзэрвуар, быццам паветра ў грудзі, амаль два мільёны жыхароў. Канструктыўізм Дома Ураду, Опэрнага, Акадэміі Навук, сталінскі ампір праспэкту Скарбыны і нават элемэнтарны савок клясычнае чорна-белае гамы, уся гэтая немая ніякавасць фармулююць прастору ў чаканыні як ідэю Менску.

Чаго чакае Менск?

Яшчэ чатырыста гадоў таму, у эпоху Залатога веку, Менск атрымаў той цудоўны герб, што тлумачыць нам і чысыціню, і прастору, і неба: "Узынясеньне Маці Божае." Менавіта менскі вобраз Панны Марыі, увасобленася цноты й святасці – найясьнейшы знак Божага нараджэння ў спустошанай душы Беларусі. Маці Ісуса Хрыста, стоячы сярод анёлаў, абяцае тым, хто пакутваў, маліўся і верыў, Новы Ерусалім.

Менск, сэрца нацыі, укрыжаванае між Курапагамі, Трасыцянцом, Нямігаю й Хатынню, канцэнтруе ў сабе духовыя

сілы Беларусі – каб нарэшце стаць гарачай, адкрытай Богу
сталіцай веры, надзеі й любові для ўсёй Эўропы.

МІЖМОР'Е

Міжмор'е – адвечны стан Беларусі. Наш лёс назаўжды паміж балтыйскімі дажджамі, туманамі й прахалодай ды чарнаморскімі сонцам, ліўнямі й съпёкай. Паміж поўначчу й поўднем, варагамі й грэкамі, халодным і цёплым, чорным і белым, пеклам і раем. Генэральны водападзел Эўропы дыяганальна раскрэслівае Беларусь амаль напалову. А беларусы так мараць пра мора!

Беларускія рэкі цякуць у Балтыку й Чарнамор'е. Гэты басэйн Міжмор'я – Украіна, Прыбалтыка, Малдова й прылеглыя да ўзьбярэжжаў вобласці Польшчы й Расеі – і ёсьць натуральным абсягам непасрэднага ўплыву Беларусі, яе роднасным асяродкам і зонай яе найпершых інтарэсаў.

Вялікая беларуская вада, што напойвае ўвесь гэты рэгіён – празрысты вобраз нацыянальнай місіі ў гарлавіне Міжмор'я. Балта-Чарнаморскае Міжмор'е – месца сутокі эўрапейская ў азіяцкае цывілізацыяў, заходнія культуры, дэмакратыі і тэхналёгіі з усходнімі містыкай, дэспатыяй і барбарствам.

Беларусы сфарміраваліся як нацыя ў гарманічнай раўнавазе паміж паўночна-эўрапейскай флегматычнасцю, грунтоўнасцю, важкасцю й паўднёва-эўрапейскай тэмпэрамэнтнасцю, лёгкасцю, рухавасцю; паміж бізантыйскім праваслаўем і рымскім каталіцызмам. У беларускае крыві Чарнамор'я Балтыкі 50/50.

Гэта Міжмор'е зрабіла Беларусь культуровым міжмоўем і геапалітычным скрыжаваныем.

Зрэшты, Беларусь як зямля геалягічна ўзънялася з марскога дна: сучасная асадкавая тоўшча і ёсьць грандыёзным усходне-эўрапейскім мезазойскім міжмор'ем.

Паміж салёнym морам падземных водаў і атмасферным абшарам нябёснае вільгаці Беларусь, краіна рэкаў, азёраў і балотаў, быщам чалавечы арганізм, адсоткаў на 70 складзены з вады – сама ёсьць вялізным Міжмор'ем.

НАРАЧ

У Беларусі дзявочыя вочы Нарачы.

Нарач – найбольшае возера Беларусі і найвялікшае люстраг беларускіх нябёсаў, асьвечанае прысутнасцю 500-гадовага Будслава.

Нарач на мапе падобна на сэрца – зрэшты, як і ўсё важнае ў Беларусі. Сардэчка адпачынку, поўная чаша спакою й асалоды, нарачоная беларускае харашыні, Нарач зь дзіцячым лягерам "Зубраня" й санаторнай зонай, дзе любілі спыняцца Касыгін і супэрзоркі савецкай эстрады, дзе зараз адпачываюць 100 тысяч чалавек штогод – наш Аргтэк, наша Сочы, наша Майамі. Увогуле, Нарач – беларускае мора, а гэта нешта ды значыць.

Возера плошчай 80 кілямэтраў квадратных, у катлавіне глыбінёй да 25 мэтраў, падпружанае ледавіковай марэнай у адгор'ях Сьвяныцянскіх градаў, сярод пэрлаў іншых вазёраў, на рабчых пратоках незвычайнае чысыціні. Вада з Нарачы цячэ ў Вільню – і Вільня жменяй чэрпае Нарач.

Нарач – цуд Беларусі. Вада амаль паўсяоль празрыстая да дна, рэліктавыя расьліны, рыба быщам у велізарным акварыюме, эўрапейскі вугар і амурскі сазан. Хараство,

пяшчота й ласка ціхай, мілай беларускай прыроды. "Нарач" – хоць да раны прыкладай!

Нарач – наша маленькая мара. Гэткая раскоша пабеларуску, быццам "нарачанскі хлеб" у краме. "Паехалі на Нарач!" – гэта для сярэднестатыстычнага беларуса нумар з разраду "люкс". "На Нарач" – значыць, шыкуем.

А ночы на Нарачы!... У часы застою заслужаныя трэнэры БССР прывозілі сваіх выхаванцаў нанач на нарачанскую турбазу, і на досьвітку вялі да возера. Шыхтавалі на ўзыходзе сонца перад Нараччу, напоўненай съяпушчым съятлом, насустроч зары па-над цэлай краінай. "Вось яна, дзеткі, вашая Радзіма. Вось за гэта вы іерпіце, жылы рвеце. За гэта будзьце гатовыя й жыцьцё аддаць." Нарач – любы пацалунак любому беларусу.

НЁМАН

О Нёман, "і песня, і слава!..."

Нёман – немы раман нацыянальнае ідэі. Выцякаючы з самых глыбіняў беларускае душы, Нёман зьбірае ўгадно ўсю празрыстасць, усю чысыціню Заходній Беларусі, скрэз прасякнутай тонкімі капілярамі рэчак і ручаяў.

Натхнёнае Панямоныне, цудоўны й таямнічы край, падсвядома знаёмае любому беларусу: калыска Вялікае Літвы люляе генэтычную памяць кожнага тутэйшага. На мапе дастаткова ўватнуць іголку цыркуля ў Вільню, і радыюсам прыкладна да Менску адкроіць усю Паўночна-Заходнюю Беларусь: заход Віцебшчыны па самае Глыбокае, нарачана-вілейскія ваколіцы Меншчыны ўлучна з Налібоцкай пушчай, паўночную грыву Берасцейшчыны – так, каб уся Гарадзеншчына апынулася ў зачараваным паўколе. Вось яна,

перед вамі, небясьпечная зона, якую баяцца крануць нават маштабна-штабныя расейскія геапалітыкі. Фундамэнтальная Беларусь, у якой так і скразіць мэнтальнасць. Капітальнейшая анамалія, страшна магнітная, прыщагальная, як прадоныне, з полюсам у мястэчку Суботнікі, Івейскі раён, дзе нарадзіўся геній чыстага беларускага нацыяналізму Зянсон Пазъняк. Менавіта Нёман – улюбёны напой невычэрпнае беларускае рамантычнасці. Творцы ў захапленыні ад Нёмана. Нёман – плынь сувядомасці лепшае беларускае паэзіі: Міцкевіч, Колас, Купала, Геніюш чарнільнымі струменьчыкамі працягвалі нёманскія прытокі ў вечнасць. Ня трэба мець абсалютнага слыху, каб пазнаць мэлёдыку Нёмана і ў гімнах Агінскага, і ў операх Манюшкі, і ў фальклёрных зборніках Чачота. Затуманены Нёман ператварае беларушчыну са сну ў рэальнасць, з рэальнасці ў казку, а зь зямнога ў нешта паветранае й нябёснае. Напэўна, таму гарадзенская тыгунёвая фабрыка, шклозавод і саўгас у Шчучынскім раёне – далёка ня самае лепшае ў Беларусі, што можа іменавацца “Нёманам”. Нёман бруіць вадзіцай з усіх крыніцаў усіх сталіцаў ВКЛ і задзіночвае Наваградак з Вільніем, Крэва з Трокамі, Горадню зь Нясьвіжам. Нёман – ярдан беларускага габрэйства. Валожын, Mір, Івянец, Слонім – асабліва важныя месцы для юдэяў усяго сьвету: тут працавалі найзнакамітшыя іешывы й нараджаліся бацькі дзяржавы Ізраіль. Басэйн Нёмана – агромністы амфітэатар, што ўздымаецца да галоўных водападзелаў Міжмор’я – Менскага, Лагойскага, Вілейскага ўзвышшаў, Копыльскае ды Сьвятынцянскае градаў. Авансцэна Залатога веку беларускай гісторыі, што адкрывае Беларусь Захаду. Эталён беларускага нацыяналынага краявіду: узынёлага, узгорыстага, выганчанага да найвышэйшае ногі, напоенага чыстым паветрам, празрыстай вадою й болем любові. Хвалюючага, быццам плынь самога Нёмана. “Плыве з-пад Святое гары Нёман” – назваў свой захапляючы нарый пра Беларусь Юрка Віцьбіч. Невыпадкова так. Бо Нёман – галоўная пульсуючая жыла беларускага хрысыціянства. На мапе канфэсіяў басэйн Нёмана ўтварае навукова зарэгістраваны німб: менавіта тут канцэнтуецца большасць каталіцкіх

парафіяў ды праваслаўных прыходаў Беларусі й амаль палова пратэстанцкіх грамадаў. Панямоные, дзе цэрквы, касыцёлы й малітоўныя дамы па-сямейнаму глядзяць у вокны адно аднаму на цэнтральных плошчах, і ёсьць тым самым месцам сустрэчы, якое нельга зъмяніць. Панямоные напоўнене жывой вераю. Тут сапраўды штодня моляцца Богу. Тут людзі не саромеюцца стаць на калені ў храме ды славіць Ісуса Хрыста на ўесь голас. Тут нават мары дыхаюць Духам Святым. Пльве з-пад Святое гары Нёман...

ПАДЗЕМНЫЯ ВОДЫ

Сярод беларускіх азёраў, рэкаў і крыніцаў ніяк ня можаш пазбавіцца адчування, што ты ўжо чытаў пра гэта ў самай важнай кнізе. Ну, вядома ж! "І ты будзеш як напоены вадою сад, і як крыніца, воды якой ніколі не перасыхаюць." (Ісаія 58:11) Беларусь перапоўненая вадою з самых нетраў. 43,5 трывёнаў кубамэтраў, зь якіх 50 мільёнаў зямля гатовая даваць у суткі – вось адзін з галоўных нацыянальных рэсурсаў, наш стратэгічны запас і наша невыгчэрпнае багацьце. У нас пад нагамі азёры, рэкі й балоты куды большыя, чым на паверхні. Беларусь належыць да самых багатых на чистыя падземныя воды краінаў Эўропы – праблемы недахопу вады, у адрозненіі ад многіх рэгіёнаў і буйных гарадоў сьвету, для нас папросту не існуе. Геалягічна Беларусь уяўляе зь сябе гіганцкі купал фундамэнту, што ўзвышаецца над ускрайнімі западзінамі – купал Беларускай антэклізы, зь якога крынічыць намножаная ў адфільтраваная падземная вада. Беларусь поіць нас сваім празрыстым сокам праз студні, калёнкі й артэзянскія сывідравіны. Глыбей падземныя воды мінералізуюцца, набываюць у тоўшчах смак солі, ледзяньюю свежасць і гаочыя ўласцівасці. Беларусь мае дзесяткі мінеральных крыніцаў – пад Менскам, у Берасыці, Рагачове, Барысаве – і раскрученая маркі беларускага нарзану: "Дарыда", "Менская – 4", "Бярэзіна". Між іншым, мы прадаем

мінэралку суседзям і экспартуем яе за нафтадаляры ў краіны Пэрсідзкае затокі! Калі пагружацца яшчэ глыбей, у разагрэтых нетрах на глыбіні больш 1,5 км воды ператвараюцца ў тэрмальныя расолы – унікальную гарачую вадкасць, насычаную хімічнымі элемэнтамі паловы табліцы Мендзялеева. Ужо ў бліжэйшы час Беларусь зможа здабываць бром, ёд, бор і рэдкія мэталы з такіх канцэнтраваных расолаў: іх запасы велізарныя, мінэралізацыя дасягае 500 грамаў рэчыва на 1 літр вады, а дэбіт съвідравінаў – да 70 мэтраў кубічных штогадзіны. Цэлае салёнае мора пад беларускай зямлёй – быццам Мёртвае ў глыбі Ізраілю. Падземныя воды – поўня цуду Божага для Беларусі. Вось яно, сэрца Эўропы, напятае мільярдамі тонаў сувежай салёнай крыві!

ПРЫПЯЦЬ

"Спакойна і павольна, як у зачараўаным сyne, утуліўшыся ў балоты, нясе Прыпяць сухадоламу Дняпру сваю багатую даніну" – у беларускіх школах гэтая радкі з "Дрыгвы" Якуба Коласа, быццам закляцыце, вучаць на памяць.

З касьмічных вышыняў Палесьсе нагадвае велізарны ліст папараці, жылы якога съцякаюцца ў Прывітцу. Агульная даўжыня прыпяцкіх прыгокаў перавышае працягласць зямнога экватару: 50 тысячячай кіляметраў! Палескія балоты, гушчары й тысячы зарослых старыщаў – жывая казка для паляўнічага й рыболова.

Прывітцу пранікае каранямі ў тайны старажытнае беларускае гісторыі – Тураў, Пінск, Слуцк, Давыд-Гарадок. Калі патрасіць, Прывітцу прыпомніць і хрышчэнне Тураўскага княства, і пераправы татарскіх загонаў, і казацкія ўварваныні, і кроў ды трупы ворагаў, што сплывалі па рацэ пасля літоўскіх пагоняў. Прывітцу – люстра нацыянальнага характару, партызанскай псыхалёпі й стоечай сілы беларусаў. Сыціпляяй й

глыбокая, яна ўвесь час выпінаеца, зывіваеца, але пры гэтым няўхільна трymае адзін кірунак. Спакваля, ды ўладна яна прыцягвае да сябе воды ўсяго аgramаднага, набрынялага рэкамі, кryнічкамі й балотамі Палесься ад заходніх да ўсходніх межаў Беларусі – і вы толькі паглядзіце, як выбухае ўвесну ды ўвосені!

Паводка на Прывіці – найвялікшае відовішча ў Беларусі. З таяннем сънегу або дажджамі вада пачынае прыбываць штогадзіны. Берагі ў момант захлынаюца, дрэвы тонуть да верхавінаў, палі, лясы й дарогі залівае дакуль хапае вачэй – да 30 кіляметраў! – і ўвесь гіганцкі патоп, віруючы ў ямах, нясе на ўсход паў-Беларусі. І жудасна, і велічна сярод гэтага неагляднае плыні горбам ўздымаеца вадзяны хрыбет – там, дзе зь імклівым напорам бурліць і струменіць рэчышча.

Прывіцкая разылівы й балоты Палесься былі смутна знаёмыя нават бацьку антычнае геаграфіі Герадоту як мора. Насамрэч, Палескае мора – гэта ня міт. Сотні мільёнаў гадоў тут панавала сапраўднае салёнае мора, якое намнажала кіляметры асадкаў. Пад іх цяжарам зямная кара апускалася на глыбіню, утвараючы галоўную скарбніцу беларускай зямлі – Прывіцкі прагін. Сучасны басэйн Прывіці зъмяшчае ў сваіх нетрах найбуйнейшыя ў Эўропе радовішчы калійных і каменных соляў, тоўшчы бурага вугалю й сланцаў, нафты і алюміневых рудаў, пяскоў і торфу, запасы падземных водаў і рэдкамэталёвых расолаў.

Прывіцкая вада цёмная ад тарфянікаў, паводак і глыбіні. Калі ўглядаеся ў гэту цемру, не забываіся – на цябе глядзіць бездань Чарнобылю. "Прывіць" – так называўся горад у сутоцы зь Дняпром, дзе жылі рабочыя ЧАЭС. У Прывіцкім радыяцыйным запаведніку зямля дагэтуль родзіць пачварныя дрэвы й грыбы, жывёлаў-мутантаў й страшныя жоўта-чорныя знакі паабапал закінутых дарогаў.

Прыпяць – ва ўздутых жылах натруджаных рук кожнага палешука, пінскага шляхціча ці столінскага баптыста. Вы можаце прасачыць, як яна прабіраеца ад пальцаў да перадплечча – і, будзыце пэўныя, упадае ў самае сэрца.

ПРЫРОДА

Беларусь – цуд некранутай прыроды. Так кажа застаўка на Першым нацыянальным канале, і гэтym разам ня хлусіць.

Беларуская прырода – значыць, Белавеская пушча, Бярэзінскі запаведнік, Блакітныя азёры й Нарач, журавіnavыя заказынікі й масівы ўнікальнага лесу, 1650 відаў расылінаў, больш 1000 – грыбоў, 284 – птушак, 37 – зывярэй і аж 30 тысячаў відаў насякомых. Беларуская прырода – гэта сотні рэдкіх цудаў тварэння Божага, адныя назвы якіх гучаць як музыка: астронцыя вялікая, тафіэльдыя чашачкавая, кадзіла сармацкае, кохія шарсыцістакветная. Гэта дзівосы кшталту лімнакалянуса, кугакаўкі барадатай, або шчырышы жміндападобнай. Беларуская прырода – гэта 12% тэрыторыі Беларусі, занятыя балотамі, 16% пад лугавой расылінасцю й 7 мільёнаў гектараў, укрытыя лесам. Сёньня для ёўрапейскага кантынэнту Беларусь – проста прастора зь невысокай шчыльнасцю насельніцтва, поўная сувежай зеляніны, жывой вады й чыстага паветра.

Дыхайце глыбей! Беларусь, што знаходзіцца ў зоне папераменнага ўплыву марскіх ветраў з Балтыкі й Чарнамор'я, на стыку глябальных ляндшафтагаў, на ўзгорыстых вадападзелах Міжмор'я зь ледавіковым рэльефам і багацьцем водаў, выгодна адрозніваеца разнаясасцю ад аднастайных суседзкіх земляў – украінскага стэпу, прыбалтыйскіх нізінаў, расейскага поля ды тайгі: Господ Бог даў нам усю поўню адметнасці й харашыні.

Ва ўсіх асаблівасцях прыроды Беларусі – яе простасці й сыціласці, прыхаванай сіле й мілай прыгажосці, натхнёнасці, мяккасці, ласкавай пяшчотнасці – мы лёгка пазнаем беларускі нацыянальны харктар. Варты толькі зьміргнуць вейкамі іскры інею, што пабліскваюць на лапінках зімовага лесу, або акунущца ў кальханыне съятла пад аграмадамі летняга лісьця, або прыслухацца да ўрачыстага сыцішанага канцэрту восеньскага дажджу, каб пачуць усе шэпты, рухі й гукі беларускае душы. Сярод нашае прыроды хутка змаўкаеш і заміраеш. Уся істота пачынае дышаць невымойным захапленынем перад Божай веліччу і любоўю, спалучанымі ўгадно з найвышэйшай гармоніяй – у краіне такай съветлай і такай ціхай!..

Дотык лісьця. Цяпло ад зямлі, як ад цела. Вада чыстае съяззы. Вочы сінія-сінія. І дыханыне каханыня. Беларусь. Ужо сёньня палову Беларусі можна аб'яўляць нацыянальным паркам сусъветнага значэння. Разнастайныя краявіды, санаторныя зоны, заказнікі й пушчы па меры ўкладаныя інвестыцыяй і арганізацыі дагляду здольныя зрабіцца ўлюблёным месцам паломніцтва эўрапейскіх турыстаў. Чарнобыль?

Чарнобыль зробіць частку Беларусі толькі яшчэ больш запаветнай. Так, і ў экалёпі Беларусь нясе свой крыж: беларуская зямля паражаная радыяцый, беларуская вада паглынае ўсе съёкі Міжмор’я, беларускае паветра – кантынэнтальная атмасфэрная ростгань. 80-85% забруджваныя тэрыторыі Беларусі злучэньямі серы і азоту даюць замежныя краіны. Зноў белая, чыстая Беларусь прымае на сябе бруд паловы Эўропы!

Але і тады, калі гарадзкія мэгаполісы пашырацца да памераў цэлых краінаў, Беларусь застанецца суцэльнym гіганцкім паркам дзеля адпачынку й духовага сузіраныя мільярдаў.

Беларуская прырода – лёгкія Эўропы. Эўропа дыхае Беларусью. Ты проста ўцягваеш у сябе водары чабору й язьміну, прахалоду ветру й гарачы пах садовае квецені, туманную пару рачных далінаў і глыбокія лясныя эфіры, усю духмянасыць беларускае прыроды да нясьцерпнае асалоды – і пачынаеш верьшь, што нашая зямля створаная адмыслова для Духа.

СОЛЬ

Беларусь мае ў сабе соль.

Соль, смак жыцьця, найважнейшая прыправа чалавечася ежы – сымбалъ сэнсу, ісціны, праведнасці. Соль выступае на старонках Бібліі празрыстымі крышталькамі – як знак запавету са святагарамі, як сродак прадухілення ад разлажэння, псуцьця, гніення съвету. Дабраславёны той, у каго ёсьць соль!

Соль – беларускі карысны выкапень №1 і наш галоўны экспартны тавар. Ад 20% да 25% нацыянальнага бюджету фармуюць "салёныя" грошы. Паводле запасаў і здабычы калійных соляў Беларусь – адзін з сусветных лідэраў, а кухоннай, харчовай солі ў нас столькі, што можна засыпаць усю Эўропу з галавою – двухметровым слоем.

Адкрытыя ў 40-я гады мінлага стагодзьдзя радовішчы беларускага Палесься ўяўляюць сабою падземныя тоўшчы марское солі аб'ёмам у дзесяткі тысячаў кубічных кілямэтраў, намножаныя ў эпоху грандыёзнае трапічнае лягуны на месцы цяперашняга Прыпяцкага прагіну. Калійныя солі, што перапрацоўваюцца на мінеральныя ўгнаенныні – гэта камбінат-імпэрый "Беларуськалій", шахты глыбінёй да 400 м, 100-тысячны горад Салігорск й заробкі ў некалькі разоў вышэй, чым па астатній краіне. Сталіца харчовае солі – Мазыр: тут у нетры на глыбіні 1200 м закачваюць ваду, і з паднятага на

паверхню раствору выпарваюць хімічна чыстую, у дробныя зернайкі, бялюткую соль "Экстра". На сёнышні момант мазырская кухонная соль зъ ёдам і фторам у экспартных сальнічках – адзін з найбольш канкурэнтаздоўных беларускіх тавараў, што вывозіцца ў 14 краінаў сьвету.

На самым знакамітым радовішчы беларускае солі – Старобінскім – ярка-чырвоная калійная соль залягае паміж праслоем белай каменай, утвараючы да 60 гарызонтаў. Галоўнае багацьце Беларусі ў пластах піганцкіх бел-чырвона-белых съягоў – гэта ўсё-такі фундамэнтальны предмет нацыянальнага гонару.

Беларусь, эўрапейскі цэнтар, зъмяшчае ў сабе соль – і гэта факт вялікага сымбалічнага значэння. "Вы – соль зямлі" – гаворыць Хрыстос сваім вучням у Нагорнае пропаведзі (Мацьвея 5:13) "...Кожная ахвяра солью асоліцца. Соль добрая, але калі соль не салёная будзе, чым вы яе паправіце?" "Майце ў сабе соль і мір майце між сабою" (Марка 9:49-50)

Беларусы сустракаюць хлебам-сольлю, хутка зъяджаюць пуд солі за сталом, абавязкова соляць сала і робяць цудоўныя салёныя гуркі. Солі? Калі ласка!

Беларусь – соль эўрапейскае зямлі, вобраз ясны й моцны. Як смак самое солі – дастаткова шчэпі, каб адчуць сапраўдны смак жыщца.

"Слова вашае хай будзе зайжды зь мілатой, прыпраўлены сольлю, каб вы ведалі, як адказваць кожнаму", – вось у чым, паводле апостала Паўла, соль. (Да Каласянаў, 4:6)

А Беларусь можа прыправіць сольлю паўсювета!

СЭРЦА ЭЎРОПЫ

"Больш за ўсё запаветнае захоўвай сэрца тваё, бо ў ім –
крыніца жыцьця" (Кніга выслойя Саламонавых, 4:23)

Вы цудоўна ведаецце, дзе ў вас сэрца, калі вы
ўсхваляваныя, хворыя ці закаханыя. Эўрапейская гісторыя
апошняга тысячагодзьдзя таксама беспамылкова пакажа вам,
дзе білася й балела наймацней. Дрогкае спляценьне артэрыяў і
венаў, рэкаў і крыніцай, нафта-і газапровадаў, скрыжаваныне
стратэгічных вайсковых шляхоў, чыгунак і аўтамагістраляў,
водападзелаў і цывілізацыяў, сумежжа культуры і канфесіяў,
ёмішча духовае сілы – крыніца жыцьця у нетрах пушчаў і
старожытных гарадоў, паміж лёгкімі Эўропы.

Беларусь – геаграфічны цэнтар Вялікае Эўропы ад
Атлянтыкі да Ўралу. Калі вызначыць скрайнія кропкі
эўрапейскага кантыненту й злучыць іх лініямі – скрыжаваныне
трапіць у самую Беларусь, недзе пад Глыбокаем. Калі Эўропа
глядзіць на вас з мапы – яе беларускае сэрца якраз там, дзе
трэба, крыху зьлева, як і належыць цэнтральному воргану
крыўяноснае систэмы.

*"І абрэжа Гасподзь, Бог твой, сэрца тваё й сэрца
наиначадкай тваіх, каб ты любіў Господа Бога твайго, ад усяго
сэрца твайго і ад усёй души тваёй, каб жыць табе."*
(Другазаконъне, 30:6)

Сэрца – гэта месца, куды съякаеца ў адкуль пад ціскам
па ўсім целе разыходзіцца кроў. Столкі рэчак і крыніцаў віруе
ў Беларусі! Столкі крыві перапампавала гэтая зямля!.. Сэрца –
гэта бясконція рытмы перажыванняў, правалы бяды ў
усплескі шчасця: Боль, жарсы, найвышэйшыя падзеі
адбываюцца ў адбываюцца ў трапяткой Беларусі. Сэрца – гэта
дух, які натхняе ў ажыўляе ўсю істоту; гэтак жа, напоўненая
пакутай, малітвай і любоўю, аддавала сябе, памірала за ўсіх
блізкіх і асьвячала Эўропу хрысьціянская Беларусь.

Транспарт, сувязь, інфармацыя, тэлекамунікацыя – уся кроў сучаснае цывілізацыі спрацуе ў беларускім сэрцы, калі Беларусь абудзіцца й задыхае на поўныя грудзі. Сэрца – гэта галоўнае скрыжаванье. Таму наш галоўны нацыянальны рэсурс – гэта ня проста "геаграфічнае становішча", а кардынальнае. Сардэчнасьць – ва ўсіх сэнсах.

Сэрца – сымбаль любові. Краіна, якая ўвесь час ахвяравалаася за блізкіх, шчырая й пакорлівая, як ягня; краіна, што прытуліла Ізраіля, краіна, дзе нават мова, съпевы й імёны створаныя дзеля любові (бо ад паўнаты сэрца гавораць вусны!), дзе ласка й пяшчота складаюць сутнасць любое часыцінкі, любога імгненія – гэта тое сэрца, што разрываетца ад любові нават да ворагаў. Ці не таму сярод прычынаў съмерці ў беларусаў на першым месцы (да 50%) – хваробы сэрца?

*"Дабраславёныя чыстыя сэрцам, бо яны Бога ўбачаць!"
(Мацьвея 5:8)*

Кожны беларус мае ў грудзях Сэрца Эўропы. Маленькая Беларусь б'еца ў табе. Ты чуеш?..

II. БЕЛАРУСКАЯ ГІСТОРЫЯ

Тысячу гадоў таму хтосьці ўпершыню укленчыў на гэтае зямлі, каб памаліцца Ісусу Хрысту.

Так пачалася гісторыя Беларусі.

Тое, што адбывалася ў геаграфічным цэнтры Эўропы дагэтуль, было перадгісторыяй.

І толькі тады, калі тут зьявілася Слова, пісьменнасць і ясная духовая съядомасць – немая дагэтуль зямля атрымала імя, набыла сэнс і сталася Беларусью.

Гісторыя чалавечага сэрца ў ягоных узаемадачыненых з Хрыстом зрабілася гісторыяй Сэрца Эўропы.

Гісторыя – найбольш магутны пласт нацыянальной ідэі.

Гісторыя – казырны аргумант у спрэчках.

Гісторыя – самае відавочнае пацьверджанье Боскага пакліканья для Беларусі.

Чым глыбей вывучаеш беларускую гісторыю, тым больш пераконваесься: Бог рыхтаваў гэтую зямлю й гэты народ у сэрцы Эўропы да чагосыці вялікага ў цудоўнага.

Няма патрэбы падрабязна спыняцца на агульнавядомых у гісторыографіі тэорыях найчысьцейшага славянскага народа, балцкага субстрату, хаўрусу крыўічаў, дрыгавічаў і радзімічаў, або канцэпціях беларускае дзяржжаўнасці ад Палацкага княства да Рэспублікі Беларусь. Такая гісторыя апісвае адно формы. А вось зьмест тысячагадовага разьвіцця беларусаў як нацыі, сутнасць нацыялітарчага фэномэну, сама ідэя дагэтуль у падобных тэорыях адсутнічалі. Адказы на пытаныні: Адкуль? Чаму? Дзеялі чаго? – апускаліся ў поўнай адпаведнасці з традыцыйай легендарных радаводаў Рурыка або Палямона.

Такім чынам, адкуль?

Як гісторыя Ізраілю пачалася са Слова Божага да Абрагама, так і беларуская гісторыя пачалася з прыняцця хрысціянства.

З тae пары, як сюды прыйшло хрысціянства, яно зрабілася для Беларусі ўсім. Абуджэнні хрысціянскай духовасці спараджалі дзяржжаўныя й нацыянальныя ўздымы. Канфесіі выконвалі ролю палітычных партыяў, а герархі царквы – грамадzkіх лідэраў. Рэлігія фармавала адукацыю, культуру, мяццовасць самакіраваныне, ды, у рэшце рэшт, саму

нацыю. І сіла, і слабасьць Беларусі заключаліся ў хрысьціянстве. Гістарычныя працэсы кіраваліся звышнатуральнымі адкрытыцямі й уявамі, праваламі грэху, помсты й няnavісці, парывамі сумлення й веры, усім глыбінным магматызмам духу.

Першаштуршкамі, першапрычынамі беларускай гісторыі былі духовыя абуджэнні, якія прыводзілі да грамадзкіх, эканамічных, палітычных, культурowych уздымаў.

Канец Х ст. Прыняцьце хрысьціянства. Першавобраз дзяржавы, зародак нацыі. Палацк зьбірае пад сваёй уладай ядро беларускіх земляў і адстойвае іх незалежнасць ад суседзяў і качэунікаў. Вынік – росквіт Палацкага Княства XI ст.

Сярэдзіна XII ст. Хрысьціянскае абуджэнне Палацка, Турава, Смаленска. Духовае ўзрушэнне ў сэрцы Эўропы ў эпоху фэадальнай раздробленасці рыхтуе агульны абліп для пасіянарнага выбуху ВКЛ. Вынік – утварэнне найбуйнейшай эўрапейскай дзяржавы Сярэднявечча ад Балтыкі да Чарнамор'я.

Сярэдзіна XVI ст. Хрысьціянскае абуджэнне Залатога веку. Распаўсюд Рэфармацыі, каталізацыі каталіцізму, праслаўленне праваслаўя. Вынік – стварэнне беларускае нацыі, здолныя перанесці выпрабаваныя Новага Запавету наступных трох стагодзьдзяў і распаўсюдзіць беларускі ўплыў на Рэч Паспалітую й Расейскую імперию.

XX ст. Нацыянальны й рэлігійны рэнэсанс пачатку й канца стагодзьдзя. Вынік: адраджэнне беларускае дзяржавнасці пасля прыгнёту й акупацыяյ – у сэрцы Эўропы, напярэдадні яе аб'яднання.

Чым больш разъбіраецца ў гісторыі Беларусі, тым больш яна нагадвае Біблію. Прыйм настолькі ўражліва й пранізьліва, што момантамі здаецца: вобразы й падзеі Святога Пісьма

наноў ажываюць і паўтараюцца ў нашай краіне, а тысячагадовая Беларусь паўстае як жывая ілюстрацыя да Кніп Кнігаў – разгорнутая пасярод Эўропы, на скрыжаваныні, каб было відаць усім.

Як і Біблія, беларуская гісторыя – гэта гісторыя невялікага, гнанага, паняволенага народу, які тысячагодзьдзямі шукаў сваёй Радзімы й сваёй тоеснасці; гісторыя, якая захавалася не ў вялікіх съценах, рыцарскіх латах і адчаканеных манетах, а ў кніжным слове боганатхнёных пісьменыкаў, паэтагу-пракараў і першадрукароў, якіх упару называець першасвятарамі.

Як і Біблія, беларусская гісторыя – гэта не паданыне пра ідэальных каралёў і іхнія каралеўствы, ня эпас заваёвы неахопных тэрыторый і не легенда пра зынішчэнне ворагаў дазваныня – а гісторыя пакорлівасці, міласэрнасці й служэння блізкаму.

Як і Біблія, беларуская гісторыя – гэта гісторыя звышнатуральных тайнаў, цудаў і перамогаў меншымі сіламі: ня зброяй, а духам.

Нарэшце, як і Біблія, беларуская гісторыя – гэта гісторыя чалавечай слабасці й Божае велічы, гісторыя пыхі, страху й грэху, пераадоленых верай, праудай і любоўю.

Старым Запаветам гісторыі Беларусі былі стагодзьдзі Палацку й Вялікага Княства Літоўскага. Час патрыярхаў. Эпоха выхаду з чужога рабства, блукальня ў Міжмор'і й здабыцця зямлі абыцанае. Эра мудрых, эра праведных войнаў, герояў, судзьдзяў і волатаў, раскошных палацаў, яна дайшла да нас у велізарных пыльных кнігах, якія яшчэ чытаць і перачытваць.

Краіна, якая потым стане Беларусью, нараджалаася на стратэгічным стыку цывілізацый, земляробчай Эўропы й качавое Азіі. Гэткім жа чынам сышоўся ў трох кантынэнтах Блізкі Ўсход – калыска Ізраілю. Важнейшае геапалітычнае

скрыжаваныне – гістарычны крыж Беларусі яшчэ з часоў Усяслава Чарадзея. Увесь час мы аказваліся то між варагаў і грэкаў, то між Кіевам і Ноўгарадам, то між Расеяй і Эўропай.

Менавіта тут, у Эўрапейскай Сарматыі, канцэнтравалася супрацьстаянне імпэрыяў. На сэрца Эўропы прэтэндавалі і свой Эгіпет, і Рым, і Асірыя, і Бабілён.

Што дзіўна: тут ува ўсе часы шукалі, намацвалі ту ю самую мяжу Эўропы з Азіяй: ці то па Дняпры, ці па Бугу, па Вялікім водападзеле, па Менскім мэрыдыйяне... Але важна зразумець: граніцы няма й ня можа быць у прынцыпе. У дрымучай Беларусі зынікаюць межы. Усё расплываецца ў прывідным сутоныні, перад якім з сумневам спыняюцца ўсе заваёунікі. Краіна духу... Такой была і Юдэя.

Вялікае Княства Стагуту, тэрыторыя парадку – сярод маскоўскае апрычніны, запароскае казаччыны, каталіцкае інквізіцыі й тэўтонскага вераломства. І, што самае дзіўнае, на раздарожжы рэлігіяў, сярод бяздоннага іх памяшаныня, у эру варфаламеяўскіх начэй – Княства верацярпімасьці. Ува ўсёй Эўропе катаўвалі, палілі, вешалі зусім па-жыццейску, а на гэтай зямлі цэлья стагодзьдзі падобнае было выключэннем. Сюды натоўпамі съязгваліся іншаверцы, навукоўцы й гнаныя праведнікі.

Але Беларусь занепадала духова – і была караная.

Вельмі паказальна, што разваліла ВКЛ менавіта бязъвер'е. Калі сілу духу канчаткова спараліжавалі царкоўна-касьцёльныя разборкі, калі велічная раскоша пачала па-фарысэйску папахваць разбэшчанасцю, гэтая краіна ўжо выканала сваю задачу.

Эпоха Старога Запавету канула ў Лету. З Рагвалодам і Рагнедаю, зь легендаю пра Палямона і мудрым Саламонам, гарадзенскім Давыдам, новым палонам і прарокамі, са

спрадвежнай славай і дабралдавеннямі, якіх больш ніколі ня будзе. Час прыщіх.

Сапраўды, геаграфічныя імпэрыі разваливаюцца. І шкадаваць ВКЛ ня мае сэнсу. Таму што гісторыя Беларусі пачынаецца зноў – з Новага Запавету.

Дакладная пераломная дата беларускага тысячагодзьдзя, ключавы пункт, які дыямэтральна развязвярнуў усю нашу гісторыю ад старадаўняга Закону да Эвангельля новае эры – гэта 1563 год.

У 1563 годзе Іван Жахлівы штурмам бярэ Палацк – старажытную хрысціянскую сталіцу Беларусі: удар у самае сэрца Старога Запавету скаланае ўсю краіну.

У 1563 годзе Жыгімонт Аўгуст выдае знакаміты Віленскі прывілей, які ўраўноўваў у правах каталікоў, праваслаўных і пратэстантаў – дэкларацыю талеранцыі Залага веку, уключаную ў якасці прэмбулы ў Статут ВКЛ 1566 г.

У 1563 годзе завяршаецца Трыдэнцкі сабор, які пракляў пратэстантызм, арганізаваў Контаррэфармацыю і даў штуршок 200-гадовай экспансіі каталіцызму ў Беларусі.

У 1563 годзе ВКЛ пачынае афіцыйныя перамовы з Польшчай аб дзяржаўнай вунії, якія ўрэшце рэшт прывядуць да абвяшчэння Рэчы Паспалітай і палону паланізацыі.

У 1563 годзе Сымон Будны выракаецца Хрыста як Бога; адначасова са стварэннем руху антыгрынітарыяў афармляецца раскол беларускага Рэфармацыі і пачатак згасання Залага веку.

У 1563 годзе ў Нясьвіж да Мікалая Радзівіла Чорнага прывозяць на выхаваныне юнага Льва Сапегу: сымбалічны акт пераемнасці двох найвялікшых канцлероў-эпохай!

У 1563 годзе беларусы Іван Федаровіч і Пётр Мсыцілавец закладваюць у Маскве друкарню й пачынаюць выдаваць Біблію для Рasei.

У тым жа 1563 годзе ў Берасыці вялізным накладам друкуеца шыкоўная “Радзівілаўская Біблія” для Польшчы.

У адным кульмінальным годзе, як у фокусе, сышліся веліч ды правалы Старога Запавету, трагізм і высокасыць Новае эры Беларусі. Рэфармацыя, уздым каталіцтва й праваслаўя XVI ст. стварылі ў Беларусі ўнікальную сітуацыю нацыятворчага абуджэння. Увесь народ адчуў Божую прысутнасць – і ўсьвядоміў сваю еднасць, асобнасць і сваё прызначэнне.

Стары й Новы Запавет беларускай гісторыі, як і ў Бібліі, падзяліла прышэсцце Хрыста. Як зъ геніяльнай інтуіцыяй напісаў Уладзімер Каараткевіч рыхтык пра гэты самы час, “Хрыстос прыязмліўся ў Гародні”.

Гісторыя зъмянялася абсалютна непазнавальна. Для Беларусі настала Новая эра. Прабіў час прымружвацца й падстаўляць для ўдару шчокі. Час палюбіць бліжняга свайго ўсім сэрцам, як самога сябе. Час аддаваць.

Мы аддавалі ўсё. Да астатняга таленту. Да апошняга слова. Так, што нам самім анічога не заставалася на расплод. Аддалі нават Вільню – уласны Ерусалім... Польская асыміляцыя ў Рэчы Паспалітай справакавала цэлы фээрвэрк фэномэнаў беларускага паходжання. Мы далі Польшчы найвышэйшыя, найсвяцейшыя імёны – Касцюшку, Агінскага, Міцкевіча, Манюшку, Сянкевіча... Захоп вялікалітоўскіх земляў і хваля перасяленцаў на Ўсход выбухнулі неймаверным узълём расейскай літаратуры й музыкі XIX-XX стагодзьдзяў, а гэта, паміж іншага, адна з першарадных зъяваў у культуровай гісторыі чалавечства. Беларусы для Рasei зъдзейснілі пераварот у сьветаўспрыманьні: Глінка, Шастаковіч, Стравінскі, Дастаеўскі, Твардоўскі, Алеша, Грын, Еўтушэнка, Высоцкі,

Растраповіч. Прарокі, апосталы, як на падбор. Уявіце сабе, якая павінна быць духовая сіла, каб узыняць Польскую Карону да Польшчу, а Расейскую імпэрыю да Рәсеi! І ўсё гэта хворая, нямоглая, абрабаваная Беларусь. Так-так, тая самая, з каўтуном у валасох. Падумаць, дык яна зрабіла нашмат болей, чым здолела Вялікае Княства. Быццам велізарная ўспышка съягтла, дух зынілага ВКЛ, хрысьціянскі дух талерантнасці й цярплівасці, свабоды й веры, любові й асьветы ахаліў куды большыя прасторы, чым усе вайсковыя кампаніі ў пару росквіту ВКЛ. Беларусь не падначальвала, не насаджала – яна прапаведвала й ачышчала. Яна сваім целам, сваёй крывею пераўтварала самыя пачварныя дэспаты.

Беларусь судзілі, рвалі на часткі, дзялілі, як вопратку Ісуса, і раскрыжоўвалі межамі. Нашым друкарам ламалі косьці на дыбе; нашы паэты харкалі крывею на чужыне; нашыя лепшыя галовы лопаліся ад рэвалвэрнага стрэлу ў патыліцу. Пётр I рэзаў, Карл XII падліў, Мураўёў вешаў, Сувораў пароў штыхамі, а Напалеон навальваў груды гарматнага мяса; Сталін расстрэльваў, Гітлер труціў газамі. Білі наводмаш, прыпадкамі, шалеючы, па-садысцку ўпадаючы ў раж ад яе пакорлівасці. А Беларусь усё падстаўляла твар, і скроў сълёзы ўсьміхалася ім. Яна малілася за іх вуснамі сваіх геніяў. Што яна дазваляла з сабой рабіць! – і любіла... Колькі какалася тут расейцаў, немцаў, французаў, палякаў – многа, ох як многа. Здавалася б гэтую краіну, яе назву, мову, ды й саму памяць аб ёй выгвалці і растапілі насымерць.

Таму неверагоднае ўваскращэнне ў пачатку XX стагодзьдзя ўсіх праста агаломшыла. Той нацыянальны рух чысьцейшай вады, які ўзынік надзіва імкліва, чарговы раз прымушае нас паверыць у цуды.

І прыслухацца, як прароча, пачынаючы яшчэ з Багушэвіча, гучаць прозывішчы. Багдановіч. Адамовіч. Геніюш.

Многія прызвычайліся глядзець на такую гісторыю даволі сумна, паныла й без асаблівай цікавасыці. Маўляў, ну, былі паняволеным народам... Але момант ісьціны заключаецца ў найвышэйшым, біблейскім сэнсе гэтых драматычных падзеяў. Беларускі арэол съятла й духовасыці пасъля падзеняня ВКЛ азарыў Ракею й паў-Эўропы. Беларусь – вельмі рэдкі выпадак у сусъветнай гісторыі – дамаглася адраджэння дзяржаўнасці ня зброяй, не паўстаннем, крывавым тэрорам ці рэвалюцыяй гвалту, а любоўю, цярпеньнем і ўнутранай сілаю духу. Менавіта так 2000 гадоў таму перамог на крыжы Хрыстос, вызваляючы й рагуючы съвет Сабою. Амаль усім падчас укрыжавання здавалася, што Яго жыццё скончылася правалам, і гэта было страшнае расчараўаныне. Але далейшае ўваскрасеныне й фэнамэнальны распаўсюд хрысьціянства па ўсёй зямлі давялі, што перамога была абсолютная.

Зараз беларускі Новы Запавет перажывае эпоху Эвангельляў. Знаў і зноў – як у Бібліі, якая паўтарае гісторыю съмерці й уваскрасення Ісуса чатыры разы. Знаў і зноў апошнія чатыры стагодзьдзі Беларусь увасабляла гэту гісторыю, шгораз паміраючы ўваскрасаючы.

Але цяпер, пасъля апошняга ўкрыжавання, калі мы (ужо ў які раз!) замест мёртвага цела ўбачылі ў пустой магіле бел-чырвона-белы сцяг, калі апошні фама няверуючы ўжо ўсклікнуў: “Госпадзе мой і Божа мой!” – за Эвангельлямі надыходзіць пара Дзеяў Святых Апосталаў. Потым – Апостальскіх Пасланьняў. И затым – апошняга Адкрыцця, поўнага звязання нябеснае славы.

А значыць, наперадзе Беларусь чакае яшчэ больш вялікая гісторыя. Гісторыя падарожжаў, пакутаў і павучанняў, празь якія народы пойдуць да спазвнання Бога. Гісторыя місіі й пропаведзі ашаламляльных маштабаў – па ўсім зямным шары.

Гісторыя, што захапляе дух і ясна адказвае, Чаму.

Гэта ня містыка. Гэта рэальная гісторыя датай, зъявай, падзеяй, асобаў, зафіксаваная у беларускіх кроніках.

Апошнія некалькі стагодзьдзяў гісторыю Беларусі пісалі суседзі. Расейская, польская, летувіская, савецкая акупацыйныя канцэпцыі разрывалі Беларусь, выхопліваючы яе з рук адзін у аднаго, на Северо-Западны Край, Крэсы Ўсходнія ці літоўскія правінцыі. Толькі ў XX стагодзьдзі, намаганьнямі Доўнар-Запольскага, Ластоўскага, Ермаловіча, Грышкевіча ды Арлова на абломках савецкае імперыі паўстаў цэласны й самастойны нацыянальны пагляд, і Беларусь заняла свой пачэсны пасад між народамі.

Але цяпер, напачатку III тысячагодзьдзя ад нараджэння Хрыстова, час узынімаща яшчэ на прыступку вышэй. Да гісторыі першапрычынаў, гісторыі значэння, гісторыі сэнсу. Бо гісторыя Беларусі – гэта Хатынь, Курапаты, Няміга, Берасцейская Крэпасць, Чарнобыль. Такіх знакаў бяды хапіла б цэламу кантынэнту – а выпала на адну тысячную тэрыторыі зямнога шару. Гіганцкія могілкі пад адкрытым небам – крыжы, абэліскі, помнікі. Магільнікі найвялікшых чалавечых грахой і ідэалёгіяй, пыхі й нянавісці, камунізму ды гуманізму. Поль аграмаднага болю, які вымагае пакаяньне ўсяго сьвету. Каб усё чалавецтва памятала пра вечнае.

I вы яшчэ пытаецся, ДЗЕЛЯ ЧАГО?

Калі мы кажам пра Беларусь, пытаныні аб нарманскае ці славянскае тэорыі ў парыўнаныі з духовымі прычынамі феномэну Беларусі выглядаюць другаснымі. Падобныя гіпотэзы хутчэй належаць да сферы надзённае палітыкі, той ці іншай вэрсіі нацыянальнага міту. Нам жа патрэбны ня міт, а праўда: толькі праўда, уся праўда, і нічога апроч праўды. Так, кожнае з дыскусійных дапушчэнняў па-свойму праўдзіва – бо і варагі тут ваявалі, і славяне, факт, асымілявалі балтаў, і кіеўскія князі ўсталёўвалі свае парадкі, і тутэйшыя валадары баранілі сваю незалежнасць. Але ж сутнасць ня ў гэтым. Беларусь

распушчае да воблачнае смугі ўсе фармальныя й дробязныя адрозыненыні, усе спрэчкі аб шляхах і мэтадах – і пакідае толькі Мэту. У таемнае смузе, у насычаным растворы Духа сынтэзуецца найкаштоўнейшы, бліскучы беларускі крышталь. Галоўны сэнс беларускага этнагенезу выражаны літаральна ў двух словах. Не ад варагаў ці грэкаў, не ад балгаў ці славянаў пайшли беларусы. АД БОГА.

Вось адкуль наш род.

Праўда тое, што беларусы былі слабымі й траплялі ў рабства, калі забываліся на Хрыста. Праўда тое, што беларуская кроў, беларускі бруд і беларускі грэх у чысьцюцьтай, такой белай і асъветленай Беларусі асабліва заўажныя. Праўда тое, што беларуская гісторыя – гэта не адно гісторыя велічы, веры й самаахвярнасці, але й гісторыя богаадступніцтва, сораму й ганьбы.

Чытайце Біблію – там усё гэта напісаны.

Праўдзівая беларуская гісторыя з камэнтарамі Бібліі – поўны й разгорнуты адказ на тое немае пытаныне, што застыла ў вачох сёньняшняга разгубленага пакаленія беларусаў.

Што ж будзе з радзімаю і з намі?..

“Гэта кажа Госпад: спыніцеся на шляхах вашых і разгледзьцеся, і запытайцеся пра шляхі старадаўнія, дзе шлях добры, і ідзіце па яму, і знайдзеце супакой душам вашым”.
(Ярэмія 6:16)

АДРАДЖЭНЬНЕ

Адраджэнье – вечны вобраз гісторыі Беларусі.

Адраджэнъне – самая яркая ўспышка беларускага нацыянальнага руху.

Адраджэнъне – імкненіе народа да аднаўлення ідэалу, да першастворанага, закладзенага ў нацыю Богам: мэнтальнасці, культуры, духовасці. Гэты вобраз заўжды перад унуграным зрокам съвядомага беларуса, вядзе яго наперад й ўваскращае – праз усю гісторыю прыніжэнъня, акупацыяй і ахвяраў.

У Адраджэнъні блішча й грае гранямі мэта, дзеля якой нацыя зъявілася на съвет.

Дзеячаў нацыянальнага руху, пачынаючы з ХХ ст., у нас завуць адраджэнцамі; Беларускі Народны Фронт дадаў да сваёй назвы "Адраджэнъне" як абавязковы брэнд, а маладафронтайцы на парозе новага тысячагодзьдзя ўвогуле зрабілі стаўку на "Ды-джэяў Адраджэнъня".

Адраджэнъне – не абстрактгае паняцьце й не рамантычная мара. Адраджэнъне – настолькі моцнае імкненіе да неба, пабуджанае воляй Божай, такі ўздым ад саме зямлі, які віруе, бурліць ва ўсім грамадзтве, культуры, эканоміцы, палітыцы, кіпіць у захапленыні – жыць! жыць!! – што падымае са сну, з балота, ды нават з труни цэлую краіну.

Беларускае Адраджэнъне заўжды перамагала бяз зброі й гвалту: яго рухавымі сіламі былі выключна дух і слова, мэтадамі – мараль і культура, сутнасцю – вера і любоў.

Адраджэнъне ёсьць заканамернасцю Уваскрасеня. Беларусь столькі разоў памірала й была пахаваная, што Адраджэнъне стала абавязковай нацыянальнай традыцыйай. Звышнатуральны знак – бел-чырвона-белы сцяг, палатніна з крывёю ўкрыжаванага Ісуса Хрыста – родніць беларускае Адраджэнъне з Уваскрасеннем Божым.

Адраджэнъне – гэта калі тутэйшыя, прыніжаныя й зьнясіленыя, узгадваюць, што яны беларусы; што Беларусь, у якой яны жывуць, прызначаная для чагосыці найвышняга; пачынаюць маліца да Бога й вучыць дзетак на роднай мове; падымаюць позірк ад зямлі, дзе ўвесь час корпаліся, дыхаюць небам, шукаючы Божага, а не чалавечага – і здабываюць жыцьцё вечнае.

Беларускае Адраджэнъне – гэта кроніка нараджэнъня звыш. Як і сюжэт Бібліі, гісторыя Беларусі – гэта гісторыя адраджэнъня.

Х стагодзьдзе. У Сэрцы Эўропы, у змроку славянскага паганства раптоўна ўзыходзіць зорка Полацку: пропаведзь Эвангельля і з Усходу, і з Захаду адраджае даўняе чалавечасе імкненъне да адзінага Бога, Творцы і Збаўцы. Мы бачым першае Адраджэнъне – Полацкае княства. Мы пазнаем Рагнеду, Ізяслава, Барыса – першых хрысьціяну і першых беларусаў.

XII стагодзьдзе. У правале фэадальных міжсобіцаў Полацк, Тураў і Смаленск, разъяднаныя па цьмяных кутках, азарае адначасовае хрысьціянскае Адраджэнъне – эпоха Эўфрасіньні Полацкай, Кірылы Тураўскага, Кліма Смаляціча й Аўрамія Смаленскага. Абшары, ахопленыя духовым зіхаценнем, уваччу робяцца Белай Русьсю, і ў сполахах съятла ясна відаць абрысы новае зямлі – Вялікага княства.

XVI стагодзьдзе. Сярод унутраных смутаў і зынешніх пагрозаў у сярэднявечным ВКЛ, на ўскраіне цывілізацыі, ад мора да мора выбухае Адраджэнъне Залатога веку. Разортваецца Рэфармацыя, прачынаеца праваслаўе, каталізуецца каталіцызм. Пропаведуюць апосталы нацыі – Скарына, Гусоўскі, Волян, Цяпінскі, Мікалай Радзівіл, Леў Сапега. Фантануе культура: беларуская рэзь, кафля, шкло, музыка, жывапіс, іканапіс, архітэктура, літаратура... Эпоха гэтага Адраджэнъня моцна адрознівае Беларусь і ад Расеі (дзе нічога падобнага не было), і ад Рэнэсансу Паўднёвой Эўропы зь

яго съвецкасцю ѹ імкненынем да бязбожнага гуманізму: беларускае Адраджэнныне, нароўні з ангельскім, нямецкім ці галяндзкім мае выразны хрысыцянскі зъмест і проста дыхае адухойленасцю. Масква і Польшча, Украіна й Прыбалтыка адчуваюць біцы ё вялікага Беларускага Сэрца.

XIX стагодзьдзе. У акупаванай Беларусі, разарванай паланізацыяй і русыфікацыяй, забароненая мова, закон і вера, табу нават назва, эліта бяжыць на Захад або на Усход, а ў паўстаньнях вынішчаюцца тыя нямногія, хто застаўся... Але ж – адкуль толькі сілы бяруцца! – з фальклёру, зь вёскі, з самых каранёў падымаецца новае Адраджэнне... Купала, Колас, Багдановіч, Гарэцкі, "Наша Ніва", Грамада – і вось успыхвае БНР, і 10 гадоў інэрцыя беларусізацыі захлывае нават падсавецкую Беларусь.

Нарэшце, напрыканцы XX ст. Беларусь, паходаваная ў сусьветнай вайне ѹ Імпэрыі зла, з калектывізацыяй, індустрыйлізацыяй, генацыдам Хатыні, Трасыцянца, Курапатаў, зноў уваскрасае. Зянон Пазняк заклікае: "Не кілбасы мусім шукаць, а Бога!" – і паўстает Беларускі Народны Фронт, абвішчаеца незалежнасць, і па-над краінай зноў уздымаецца бел-чырвона-белы сцяг.

Сёныя нам зноў моцна баліць. Дзяржава на мяжы зынікнення. Але мільёны тутэйшых ужо ўзгадваюць, што яны беларусы; што Беларусь, у якой яны жывуць, прызначаная для чагосці найвышняга; пачынаюць маліцца да Бога ѹ вучыць дзетак на роднай мове; падымаюць позірк ад зямлі, дзе ўвесчас корпаліся, дыхаюць небам, шукаючы Божага, а не чалавечага – і здабываюць жыццё вечнае.

Таму слова з кнігі прарока Ісайі, 58 разьдзел, 12 верш – гэта няспынны зварот да сучасніка:

"Ты адродзіши асновы многіх пакаленіяў, і назавуть цябе адраджэнцам руінай, адраджэнцам шляхой насельніцтву."

Бо, уласна кажучы, ідэя Адраджэння і ёсьць нацыянальной ідэй.

БЕЛАРУСЬ

Біблія съведчыць пра съветласць на самым пачатку. Съведчыць так:

"*I сказай Бог: хай будзе съвято. I сталася съвято. I ўбачыў Бог съвято, што яно добра, і аддзяліў Бог съвято ад цемры". (Быцьце.1:3-4)*

Беларусь – найсъвятлейшае й сапраўднае імя гэтае краіны. Самае частае слова ў нашае кнізе, самая чыстая любоў для чыгача й самы чуйны элемэнт нацыянальнае ідэі.

Беларусь – гучыць, як праменіць. Белая – значыць, чистая, найвышняя, нават съвятая. Белград, Белы дом, Беларусь – з аднаго сэнсавага шэрагу.

Узынікненые Беларусі – найбялейшая пляма беларускае гісторыі.

Назва БЕЛАРУСЬ – няўлоўная, эфэмэрная. Беларусь калышацца ў сэрцы Эўропы, зьяўляецца й прападае, быццам аграмадны водсъвет, факусуеца то ля Ўладзімера і Суздаля ў XII ст., то вакол Полацка ў XIII ст., то ў Падняпроўі ў XIV ст., а то займае сабой паў-ВКЛ улучна са Смаленшчынай і Браншчынай у XVI ст. Такое ўражаныне, што ў гэтым змроку Сярэднявечча яна разъвідняла зь нябеснага съвята: дзе ясна, сонечна й чиста – там была Беларусь; як толькі пахмурна й ценъ – яна зынікала. Самае цікавае, што такім жа чынам паводзіў сябе і сымбаль беларускасці – бел-чырвона-белы сцяг, і срэбны з барваю герб "Пагоня", і нават сама беларуская

дзяржаўнасць. Быццам з паветра, быццам звыш – матар'ялізуеца з туманнае смуті з эфектам цуду.

Беларусь заўжды была ідэалам, імкненынем, імпненынем больш, чым зъдзейсненым фактам. Беларусь успыхала толькі ў моманты выключнае гісторычнае значнасці – дзеля таго, каб потым цэлыя пакаленыні жылі ў азарэньнях адраджэння яе незалежнасці.

Беларусь мае духовую прыроду – вось у чым сэнс.

Корань – "Русь".

Найменыне "русь" усходнім славянам тысячагодзьдзе таму надалі варагі ці нарманы. Тыя самыя, што ў VIII – IX стст. абаснаваліся ў Ангельшчыне, Францыі й Ірландыі, раней за Калюмба, ужо ў X ст. адкрылі Амэрыку, і зъядналі калянізацыяй і гандлем усю Паўночную Эўропу. Такім чынам, на стратэгічным стыку Захаду й Вялікага стэпу Русь зьявілася з тае рашучае, прадпрымальнае нарманскіе пратаплязмы, якая надала свае абрысы ўсёй сёньняшній эўраатлянтычнай цывілізацыі.

Русью назавуць першае аб'яднаныне ўсходне-славянскіх плямёнаў вакол Кіева; "русью" яшчэ доўга будуць іменаваць насельнікаў міжморскіх княстваў; з Русі ў пэрыяд манголататарскага нашэсьця вылучыцца вольная Беларусь – і ў рэшце рэшт, легендарную "Русь" як Расею прыўласціць дэспатычная Масква – каб затым насымерць змагацца зь Русью Белай. Лёсі Ўсходнєе Эўропы, а потым і паловы свету, будуць вырашацца тут, у Белай Русі. Беларусь, Боле-русь, будзе нязменна адыгрываць ключавую ролю скрыжаваныня, храма й пагоста.

Русь – міфічнае тысячагадовая спадчына, грандыёзнае поле гісторыі й генэтыкі. Вось за што змагаюцца Расейская імперыя – зброяй, гвалтам і тыраніяй; і Беларусь – словам, ахвярай і любоўю.

У Белай Русі вэер вэрсіяў: белыя валасы й вонратка, съветлыя вочы жыхароў, свабода ад ардынскага іга; цэнтар усходнеславянскіх земляў; "усход" у старажытнае колералёгі; аштар духовасці, хрысціянства – у супрацьлегласць "чорнай" тэрыторыі паганства... Але паўсюль у значэннях скразіць съвягло і дыхае Дух.

Напэўна, Беларусь так назвалі таму, што было відавочна: іншай яна быць проста ня можа.

Беларусь, сэрца Эўропы, спрадвеку была вобласцю невыглумачальнага адбелівання. Так, як яна асьвяглала вочы ды валасы вугра-фінаў, балтаў, славянаў – гэтак жа ачышчала ў асьвячала душы цэлых краінаў.

Беларусь – вобраз ціхага съвягла й Божае съвягасці, глыбокі, празрысты й узынёслы, у якім зіхаціць хрысціянская яснасць.

Беларусь съвеціцца, быццам Ісус у момант сваёй славы на гары Ператварэння:

"І калі маліўся, выгляд ablіча ў Яго зъмяніўся, і вонратка ў Яго зрабілася белая, бліскучая..." (Лукі 9:29)

Чым бліжэй да Новага Запавету, тым больш съвягла, тым больш белі ў Бібліі. І, нарэшце, быццам адна суцэльная ўспышка – апошняя кніга, Адкрыцьцё Яна Багаслова:

"Галава ў яго і валасы белыя, як белая воўна, як сьнег, і вочы ў Яго – як полымя вогненнае." (Адкрыцьцё 20:14)

"І ўгледзеў я вялікі белы трон і Таго, Хто сядзеў на ім, ад ablіча Якога ўцякала неба й зямля..." (Адкрыцьцё 20: 11)

"Пераможца апранеца ў белае адзеньне, і ня выкрасылю імя Ягонага з кнігі жыцьця, і вызнаю імя Ягонае прад Айцом Маім і прад анёламі Ягонымі." (Адкрыцьцё 3:5)

Беларусь – белая краіна Адкрыцьця Божага.

Ранейшыя ўвасабленыні Беларусі – Полацк, Смаленск, Тураў, Вялікая Літва, Рэч Паспалітая – ужо валодалі той съветлай духовай сутнасцю, ужо зъмяшчалі ў сабе пачаткі празрыстай крыніцы й фокусу съвятасці, чыстага й ахвярнага сэрца. Але поўная сіла, цэласнасць і яснасць беларускага фэномэну ўспыхнулі толькі з гэтым імем.

Зъявай масавай съядомасці Беларусь стала напачатку XVII ст. – адразу з нараджэннем націі ў гарніле Залатога Веку.

Так новае імя даецца нам пры хрышчэныні.

Той, хто прымае Хрыста, набывае новую сутнасць. Пасъля Старога Запавету Полацку, Наваградку, Вільні мы бачым Новы Запавет у Беларусі.

Беларусь, белая – белая й русая, рудая, чырвоная – элемэнтарная формула бел-чырвона-белага съязгу. Белая краіна з крывавай паласой наскрозь – што можа быць больш красамоўным!

Зрэшты, Беларусь для беларуса ня мае патрэбы ў тлумачэныні. Гэта адчуваеш адразу, інтуітыўна, на ўзоруні веры й адкрыцьця. Мая Беларусь. Люблю Беларусь! Беларусь – гэта съягое...

Калі сумняесясья, ці існуе яна насамрэч, гэтая съветлая краіна-мара, агукні на мітынгу:

— Жыве Беларусь!

І табе адкажуць моцна й гучна, аж скаланецца душа:

— Жыве!!!

БЕРАСЬЦЕЙСКАЯ КРЭПАСЬЦЬ

Берасьцейская крэпасьць – герой.

Штогадовы пералік дванаццаці савецкіх гарадоў-герояў са съвяточным салютам на Дзень Перамогі раскацістым выбухам завяршала "Брэсцкая крэпасьць-герой". У савецкім эпаке аб Вялікай Айчыннай вайне Берасьцейская крэпасьць сапраўды мела статус легендарнае асобы, гэткага ваяра грэцкай міталёгіі. Кожны школьнік СССР мусіў ведаць: нашым адказам на вераломны напад фашистыскага Германіі й катастрофу 1941 г. была Абарона Брэсцкае Крэпасьці.

Берасьцейская крэпасьць – помнік подзвігу: вось што можа мужнасць, асуджаная на съмерць. Абаронцы Берасьцейской крэпасьці, нароўні з 28 панфілаўцамі і маладагвардзейцамі Алега Кашавога, былі вызначаныя на перадавыя пазыцыі ў эшэлянаванай гіерархіі герайзму.

Але ўсё пачалося значна раней.

Берасьцейская крэпасьць – рана Хрыстова на целе ўкрыжаванае Беларусі. Балюча-барвовая цэгla старажытнага Берасьця крывіць, не зажывае з тых самых часоў, калі Расейская імперыя пачала забіваць тут свой страшны цывік на стыку з Захадам. У 30-х гадох XIX ст. расейскае войска зруйнавала ўвесы стары горад: замак, які прастаяў паўтысячы гадоў, фарны касыцёл, сем каталіцкіх кляштараў, тры вуніяцкія царквы, эвангельскі збор і праваслаўны манастыр разбурылі й ператварылі ў бастыёны, казармы, стайні й склады.

Расея адчуvalа тут моцны беларускі пульс – і дзяубла, гваздала крывавы ўдар за ўдарам, каб забіць. Забіць

Рэфармацыю XVI ст., Берасьцейскую вунію 1596 г., паўстаныні Касцюшкі й Каліноўскага – Суворавым, Брэсцкім мірам, жалезабетонам. У верасьні 1939 г., са зынішчэннем Польшчы, гэтае месца прыпячаталі ўрачыстым страявым крокам войскі Сталіна й Гітлера на сумесным парадзе...

Гэтак жа, як Берасьцейскую крэпасьць, імпэрыя перарабляла ва ўмацаваны фарпост супраць Захаду ўсю Беларусь.

У чэрвені – ліпені 1941 г. байцы гарнізону, для якіх вайна выбухнула зь першымі ж бомбамі, стаялі насымерць адно за кавалак зямлі. Яны ня ведалі, што ўжо мільёны савецкіх жаўнераў забітыя або захопленыя ў палон, што бai ўжо ідуць на Дняпры – яны проста паміралі, але не здаваліся. Гітлераўцы сцягнулі да крэпасьці цэлую дывізію. Люфтвафэ скідвала на Берасьцейскія сьцены звышчялкія бомбы вагой да 1800 кг. Арганізаваная абарона працягвалася восем дзён, яшчэ некалькі тыдняў доўжыўся разрозны супраціў і перастрэлка сярод крушняў каменю й завалаў трупаў.

Памятаеце? – "Цыгадэль", "Тэрэспальская брама", "Холмская брама". Бастыёны й казэматы. Пройма-зорка, як вырванае сэрца. "Смага". "Мужнасьць" – агромністыя каменныя глыбы. Пасълявенная афіцыйная прарапаганда адбudoўвала Берасьцейскую крэпасьць у мазгох усяго савецкага народа – разам з жалезабетонным мурам на заходніх межах.

Гераічная абарона Крэпасьці – адвечная бітва беларускае гісторыі. Менск 1085 г. Гародня 1311 г. Смаленск 1351 г. Полацк 1563 г. Віцебск 1568 г. Слуцк 1655 г... Сотні аблогаў, тысячи штурмаў. Мэмарыял Берасьцейскай крэпасьці – гэта сымбалъ усіх беларускіх руінаў, якія страляюць ва ўпор.

Сёныня паціху трэскаюцца й рассыпаюцца ў пыл піганція глыбы мэмарыялу. Імпэрыя разваливаецца – у блізкае

Белавескае Пушчы, па расьсельных межах, па-над Бугам і Мухаўцам, у цяперашнім Берасыці.

Але рана баліць па-ранейшаму. Гіганцкі ржавы цывік усё яшчэ працінае цела краіны.

Берасыцкая крэпасць застаецца месцам, дзе пабываць трэба абавязкова. Бо ёй аднае шчэпці зямлі адсюль, аднаго праху, што пабываў, і замкам, і храмам, і крэпасцю, і чалавекам, і помнікам дастагкова, каб зразумець, зь якога крывавага попеду паўстае будучая Беларусь.

БНР

Беларуская Народная Рэспубліка – цудоўнае ўваскрасеніе Беларусі пад бел-чырвона-белым сцягам у час вялікіх рэвалюцыяў пачатку XX ст.

БНР была абвешчаная незалежнай дзяржавай у III Статутнай Грамаце, прынятай 25 сакавіка 1918 г. Дзень быў такі – каталіцкае Дабравесыце й адначасова свята Уваскрасення Божага.

Паміж кашмароў I сусветнай вайны й расейскай рэвалюцыі, у эпіцэнтры збройных сутыкненняў савецкага бальшавізму з кайзераўскай Нямеччынай ды польскім нацыяналізмам, сярод суцэльнага гвалту й мільёнаў съмерцяў БНР была створаная без адзінага стрэлу.

БНР, аднаўленыне беларускай дзяржавы, сталася заканамерным вынікам усяго Новага Запавету беларускага гісторыі. Паўстанцы й фальклёрысты XIX ст., Багушэвіч і Дунін-Марцінкевіч, Беларуская Сацыял-Дэмакратычная Грамада і "Наша Ніва", ўсе адраджэнцы працавалі, ахвяраваліся й аддавалі жыцьцё для таго, каб у адзін цудоўны

дзень прадстаўнікі беларускага народа абвясьцілі абсалют уласнае незалежнасці.

Палітычны базай для дзяржаўнага адраджэння стаў Усебеларускі Зыезд 1917 г. Сярод шэрагу падобных асамблеяў, што прагрымелі па ўсіх нацыянальных ускраінах быў Расейскай імпэрыі, Зыезд быў небывала прадстаўнічым: 5 снежня 1917 г. у будынку, дзе сёньня размяшчаецца Тэатар Янкі Купалы, з усёй краіны сабралася 1872 чалавекі – 1176 з правам вырашальнага голасу і 706 – з дарадчым, у асноўным беларускія сяляне й вайскоўцы. 17 снежня Зыезд разагналі бальшавікі. Але ён пасьпелі стварыць беларускі парламэнт – Раду БНР, і беларускі Урад – Народны Сакратарыят. БНР стала адзінай легітымнай беларускай уладай таго часу.

Праект "БНР" раскруціла каманда інтэлектуалаў, якія мелі бліскучую адукцыю, валодалі замежнымі мовамі і зрабіліся першакляснымі палітыкамі, эканамістамі й дыпламатамі. БНР абвесыціла дзяржаўную незалежнасць, без выкупу перадала зямлю тым, хто на ёй працуе, нацыяналізавала нетры, лясы й багацьці, дэкларавала правы, свабоды, недатыкальнасць асобы й 8-гадзінны працоўны дзень.

Менавіта БНР адчыніла ў ваенным міжчасі 200 беларускіх школаў, пераняла ў немцаў гандаль, прамысловасць і сацыяльную сферу, дамаглася ўвядзення дзвіюхмоўных пашпартоў і пачала фармаваные беларускага войска. За 9 месяцаў ва ўмовах нямецкае акупацыі БНР пасьпела толькі пачаць поўнамаштабовае дзяржаўнае будаўніцтва – а яе ўжо прызналі 11 дзяржаваў съвету: Турэччына, Аўстрый, Польшча, Чэхаславаччына, Фінляндый, Латвія, Літва, Эстонія, Украіна, Арменія, Грузія. Больш таго – факт малавядомы, але знакавы! – БНР дабраславіў Патрыярх Маскоўскі й Усіяе Русі Ціхан.

Але ж ані немцы, ані бальшавікі з БНР папросту не лічыліся. Напрыканцы 1919 г Рада БНР мусіла выехаць у эміграцыю.

Лідэры БНР, людзі веруючыя й патрыёты, узначалі беларускую дыяспару на Захадзе, і пераходзілі непарыўнасыць хрусталёвае ніці незалежнасці аж да краху СССР. БНР стала ўвасабленнем нацыянальнай волі й завочнай апазыцыяй для савецкага рэжыму. Нездарма камуністы БССР ўсё XX ст намагаліся дамовіцца з Радай аб перадачы ім паўнамоцтваў. Рада БНР дагэтуль – найвялікшы аўтарыгэт для беларускага нацыянальнага руху.

Лёгкая, прывідная, паветраная, быщам дух, БНР аказалася надзвычай моцным гістарычным аргументам. Менавіта БНР съцвердзіла імя "Беларусь", Менск як сталіцу, "Пагоню" й бел-чырвона-белы сцяг як нацыянальную сымболіку, і сама зрабілася съветлым сцягам Адраджэння. Менавіта БНР вымусіла бальшавікоў пайсыці на стварэнне БССР, дала зарад 10-гадовай беларусізацыі й, у рэшце рэшт, сформулявала вобраз цяперашняй Рэспублікі Беларусь.

У параўнаныі зь 70-гадовай і 10-мільённай БССР летуценная й бясплотная Беларуская Народная Рэспубліка адыграла ў беларускай гісторыі значна большую ролю. Настолькі большую, што 25 сакавіка, дата пачатку рэалынае вясны ў Беларусі – з таяннем снегу, імклівым пацяплењнем і крыгаломам – дагэтуль зьбірае шматтысячныя шэсьці нацыянальнага руху як галоўны беларускі Дзень Незалежнасці.

Дзень Дабравесыця, у які Марыя пачула, што ў яе народзіцца Ісус. Той дзень у календары, які пачынае пераважаць ноч. Дзень Уваскрасення. Дзень Волі. Дзень БНР.

БССР

БССР, чырвона-зялёная бледнаруская аўтаномія з арнамэнтам – эпоха самай жорсткай акупацыі ѹ самых цяжкіх выпрабаваньняў у гісторыі Беларусі Новага Запавету.

БССР – гэта разгар бязбожжа й русыфікацыі, пабудова плянавае гаспадаркі й ваенна-прамысловага комплексу, вал урбанізацыі – і, нарэшце, спазмы камунізму.

БССР – гэта БелАЗ, трактар "Беларусь", партызанка і прарокі, што супрацьстаялі систэме.

1.1.1919 у Смаленску БССР была абвешчаная.

19.9.1991 у Менску, з нараджэннем незалежнай Беларусі, яна зынікла, як дым.

Спачатку, па інэрцыі БНР, калі Часовы рабоча-сялянскі Ўрад на чале зь беларускім чырвоным паэтам Зымітрам Жылуновічам атрымаў ад Леніна 6 паветаў, а затым беларускі чырвоны падліткі Аляксандр Чарвякоў за Сталіным ажыццяўі два ўзбуйненыні рэспублікі, калі за чатырма дзяржаўнымі мовамі доля беларускіх школаў дасягнула 80%, здавалася, што Савецкая Беларусь – гэта хаця б беларусізацыя.

Але ўжо празь 10 гадоў савецкасць нарэшце адчула сваю поўную несумяшчальнасць зь беларускасцю. Замест Беларусі паўстала пачвара зь невымоўнага спалучэння чатырох літараў: адной штатнай, дзывюх съвісцячых і апошняй зацьвярдзелай. БССР.

БССР, буффэрная рэспубліка й палігон камунізму на заходніх межах, паводле Сталіна, павінна была першай убачыць "съветскую будучыню" (наколькі беларускае абыяненне!). Таму, калі Прыбалтыка выконвала ролю вітрыны савецкага сацыялізму, Беларусь уяўляла сабой танк за гэтай вітрынай.

За 70 гадоў СССР адгрохаў у мірнае, ласкавае, съветлае Беларусі ўдарны корпус савецкага мілітарызму – сталёвы заходні пляцдарм для штурму Эўропы. Найвялікшая ў съвеце колькасць танкаў на душу насельніцтва, дзесяткі ракетных шахтаў і ядравых боегаловак, нацэленых на сталіцы съвету,

стратэгічныя станцыі лякацыі ды радыёперахвату – аж да магістраляў, разълічаных на разгон бранявых калёнаў, аж да грандыёзных сывінакомплексаў для забесьпячэння мясам мільённых войскаў. Зборачны цэх, заводы абаронкі й рамонту тэхнікі, электронікі й систэмаў сувязі, нафтакімія й вытворчасцьць бэнзыну, тіганты машынабудаўніцтва, беспрэцэдэнтная канцэнтрацыя вайсковых кадраў – усё гэта Імпэрыя зла забівала ў беларускае скрыжаваныне, як цівікі, каб падначаліць краіну духу сакрэтным мэтам халоднае вайны й сусьеветнай рэвалюцыі. Станкабудаўнічыя монстры, МАЗ, "Нафтан" і Мазырскі НПЗ, заводы шарыкападшипнікаў і аўтаматычных лініяў, "Інтэграл", "Палімір", "Гранат" – вайскова-індустрыйная інфраструктура тае ж сэрый, што й аўтамат Калашнікова ці зэнітна-ракетны комплекс залпавага агню "Град", прызначаныя для разгортвання савецкае армады на стратэгічным кірунку ўдару. У XX ст. беларусы больш, чым любая іншая ўропейская нацыя, былі падаўленыя цяжарамі мілітарызму. Зъ Беларусі, сэрца Эўропы, рабілі небывалую ў чалавечасці пісторыі базу для збройнай агрэсіі. І, урэшце рэшт, менавіта ў Беларусі гэтая махіна рухнула пад уласным цяжарам.

Прапаганда ператварыла БССР у перадавую вайсковага міту. Берасцейская крэпасць, Хатынь, Партызанка, Марат Казей, Песя Клыпа, Курган Славы, манумэнты Перамогі, стэлы ды абэліскі – яшчэ адна партыя сталёвых цывікоў, якімі акупанты на вачох ва ўсіх укрыжоўвалі Беларусь і забівалі галовы паловы сусьевету. Вэтэранамі, адстаўнікамі й выгнанымі з былога сацлягеру савецкімі афіцэрамі ў беларускіх гарадох засяляліся цэлыя кварталы. І вянком – не пераможным, а пахавальным – выглядаў бэсэсэраўскі герб: каласкі, лён з канюшынай, струменыні крывавага кумачу й жалезнай свастыка зь сэрпу й молату на тле зямнога шару.

Камуністычная д'ябалшчына зынішчала Беларусь – бо адчувала, што якраз гэтая незагоеная рана, гэтая ўвасобленая Божая ласка, гэтая Хрыстовая ахвярнасць ёсьць ключавой

перашкодай на заходнім кірунку, на галоўным шляху да сусьеветнага панаваныя. Бальшавікі асушалі нашы балоты й вырубалі нашыя лясы, нявечымі да страты прытомнасці гэтую зямлю й труцілі беларускія воды хіміяй. Бальшавікі ўзрывалі тут храмы, вырывалі з каранём родную мову й паражалі лепшыя галовы нацыі стрэламі ў патыліцу.

Але паўжывая Беларусь дыхала сілаю Духа Святога – і разбурала маналіт імпэрыі ў пыл.

"Імпэрыя наносіць галоўны удар" – вось што значыць "БССР".

Але ж як Беларусь адказвала!..

На дыктат ВПК і мілітарысцкую прапаганду – энцыклапэдыяй праўды Васіля Быкава.

На культ нянявісці й бальшавісцкую агрэсію – любоўю і болем Алеся Адамовіча.

На катастрофы Афганістану й Чарнобылю – кнігамі Святланы Алексіевіч.

На зынішчэнне нацыянальнай адметнасці, забыццё гісторыі й "зъліццё моваў", на казармавае асавечваныне – захапляючымі адкрытыцямі Уладзімера Караткевіча.

На выкараненые пачуцьця гаспадара зь беларускай зямлі, пагалоўную калектывізацыю й мэліярацыю – рэкорднай вытворчасцю мяса, малака, бульбы, якімі кармілі Москву й Пішцер.

На зъдзек зь сялянства й разбурэнне вёскі – імклівай пасъляваеннай урбанізацыяй і ператварэннем у гарадзкую нацыю.

На прымітыў калгаснага фальклёру з лапцямі й дудачкамі – пранізьлівымі "Песьнярамі".

І калі Зянон Пазьняк дакапаўся да Курапатаў, а Станіслаў Шушкевіч адным росчыркам пяра вынес прысуд СССР – стала зразумела, што Беларусь, пакутная й прароцкая, аказалася мацней за ўсе ўзброеныя сілы Імпэрыі зла.

ВІЛЬНЯ

Вільня – сталіца Старога Запавету беларускай гісторыі.

Вільня – сэрца Залатога веку, ансамбаль цудоўных храмаў, палацаў і знакамітага ўніверсытэту, горад вялікіх князёў, вялікіх прапаведнікаў і вялікіх адраджэнцаў.

Вільня – грандыёзны скарб, раздадзены бедным.

Вільня была заснаваная Гедзімінам у 1323 годзе – і адразу як сталіца. "Каб табе хадзіць у Вільню горы капаць!" – беларуская прымаўка тае пары. Фарпост славянізацыі сярод балцкіх земляў, Вільня выяўляла стратэгію ВКЛ да поўнага панаваныя ў Міжмор'і. Сталіцу наперад! – моцны ход вялікае дзяржавы, ферзвезы гамбіт на ўзор швэдзкага Стакгольму, турэцкае Анкарэ ці расейскага Піцеру.

Вільня – галоўны горад Альгерда й Вітаўта. Вялікакняскі двор, палацы магнатэрый, катэдральныя храмы. Цэнтар, дзе прымаюцца рашэнныні, абавязковыя для выкананыя ад Балтыкі да Чарнамор'я.

Спадарства! Пра Вільню можна расказваць бясконца – а ў нас з вамі ўсяго некалькі хвілінаў. Вось тут друкаваў Скарына, вось тут Барбара Радзівіл таемна сустракалася з Жыгімонтам Аўгустам, адсюль кіраваў дзяржавай Леў Сапега... Залацісты

пылок на віленскіх сыценах і пазалота начной ілюмінацыі сучаснай Вільні яшчэ захоўваюць водсьветы таго вялікага Веку.

Зъвярніце ўвагу, Віленскі ўніверсітэт. Аўдыторыі, якім 400 гадоў. Тут вучылася эліта ўсяе Ўсходняе Эўропы. Тут пачыналі Міцкевіч, Дамейка, Гарэцкі. Віленскае барока. Ідэал беларускай прыгажосці – касыцёлы Пятра й Паўла, Казіміра, Святое Ганны, Траецкая царква...

Калі ласка, не губляйцеся. Па гэтых вузкіх і вабных віленскіх вулічках, дзе сёньня лявіруюць эўрапейскія аўтамабілі, блукаеш, быццам у зывілінах: так шмат думаецца аб тым, што тут адбывалася!

Вільня – горад, дзе паміраў Каліноўскі й ажываў нацыянальны рух. Вільня выхадзіла Багушэвіча й вынасіла "Нашу Ніву".

Стара Вільня прачытваецца, як Стары Запавет. Боганатхнёны закон, поўны прадбачанняў і прароцтваў, з глыбокім патасам і суворай мудрасцю. Збор запаветаў, радаводаў і вобразаў для ўсяе Беларусі.

Вільня – гэта Вострая Брама ў беларускую мінуўшчыну. Эўрапейскі горад-музэй, дзе ўрачыста й цырымонна расстаўлены ўнікальны антыкварыят залатога Сярэднявечча. Назвы вуліцаў з шыльдачкамі антычнага шрыфту. Нават сама Вільня сёньня клясыфікаваная афіцыйнай лацінай як Вільнюс.

Зъ Вільні Беларусь чэрпае волю, веру і сілу. Беларускія інтэлектуалы гняздуюць у Вільні – віленская веліч усяму надае асаблівае значнасці ды вагі.

Вільня – гэта вельмі, вельмі й вельмі.

У кожным доме ёсьць гэткае месца, дзе захоўваецца самае каштоўнае – сэрвізы, дакумэнты, упрыгожваныні, падарункі... У

нас гэта Вільня. "Дзядзька ў Вільні" – сёныя гэта значыць зайсьці туды, дзе жыў калісьці доўга ды шчаслыў.

І ўсё-такі Беларусь аддала Вільню. Па-хрысціянску пакорліва аддала самае дарагое.

Аддала – бо як жа цяжка багатаму ўвайсыці ў Царства Божае!

Аддала – каб захаваць векавыя скарбы сярод войнаў, рэвалюцыяў ды акупацыяў.

Аддала, бо ўтульная ды абцяжараная спадчынай Вільня зацесная для беларускага Новага Запавету. Гэтак юдэйскія гарадкі ўрэшце рэшт аказаліся замалыя для размаху Эвангельля. Тут патрэбная прастора, маштабы, паветра й неба. Тоё, што чакае нас сёныя ў велізарным і пустым Менску.

Старую Вільню ўжо далёка абступіла сталіца Летувы. Сэйм, знакамітая тэлевежа, мікрараёны. Але Вільня, выгляд збоку беларусу ўсё роўна трапляе ў самае сэрца.

ВКЛ

ВКЛ – асноўная тоўшча беларускай гістарыяграфіі.

У сярэдзіне злавеснага трынаццатага стагодзьдзя орды мангола-татараў з глыбінёй Азіі рушылі на Захад, спусташаючы Бухару, Закаўказье, Паволжжа й Уладзімера-Суздальскую Русь, і ў 1237-39 гг. падышлі да Дняпра. Амаль адначасна крыжацкія ордэны, укамплектаваныя рыцарствам з усіх Эўропы, рынуліся на Ўсход, скараючы вагнём і мечам Балканы, Польшчу, Прусію й Прыбалтыку, ды ў 1240-41 гг. зьявіліся на ўсходнеславянскім узьмежжы. Якраз у гэты момант у Міжмор'і, дзе ў страшным сутыкненыні павінныя былі сышыціся й захлынуцца крывёю

дзьве супрацьлеглыя й такія сугучныя сілы Сярэднявежча, раптоўна ўзынікае нябачная дагэтуль дзяржава. Перад ёй сыцішваецца Арда, спыняеца Ордэн, ёй прысягаюць навакольныя князі...

Так эфектна й уладарна пачалася больш чым 500-гадовая гісторыя Вялікага Княства Літоўскага.

У 1240-х гадох легатісную Літву – асыміляваныя славянамі балцкія землі вакол Наваградка – зъяднаў Міндоўг. Гедзімін у 1323 г перанёс сталіцу ў Вільню і далучыў да ВКЛ сёньняшнюю Летуву (Жамойць), Полацк, Менск, Тураў. Альгерд пашырыў абсяг Княства ўдвая, вызваліўшы ад татараў Украіну, прыяднаўшы Смаленск, Бранск, Чарнігаў і прымусіўшы Москву плаціць даніну. Нарэшце, за Вітаўтам Вялікім ВКЛ – ужо найбуйнейшая краіна Эўропы ад Балгыкі да Чорнага мора, пад чымі пратэктаратам знаходзяцца Ноўгарад ды Цівер, якому падпарадкоўваюцца і крыжакі, і Арда. ВКЛ – гегемон Усходняй Эўропы й фарпост цывілізацыі на азіяцкім даляглядзе.

Пасіянарны выбух – вось як гэта называецца. Перамогі на Сініх Водах у 1362-м й пад Грунвальдам у 1410-м, альгердава дзіда ля брамы Крамля, Мажайск як мяжа – за 130 км ад Масквы! – і паўвыспа Літоўская ў Крыме – усе гэтая нацыянальныя рэкорды датуюцца якраз часамі ВКЛ.

Ядро Вялікае Літвы склалі этнічныя беларускія землі. Беларусы занялі пануючае становішча ў кангламэраце ліцьвінскага насельніцтва. Беларуская мова зрабілася дзяржаўнаю й загучала скроў ад Прыбалтыкі да Малдовы. Беларушчына напоўніла сабою ўсю Літву. Беларусь стала асновай ВКЛ – і гэта прадвызначыла сутнасць вялікалітоўскага феномэну ў сусьветнае гісторыі.

Нават для эпохі рэлігійнага Сярэднявежча ВКЛ – краіна ўнікальна хрысьціянская паводле свайго характару. Факты

будуюць зь Вялікай Літвы XIV-XVI стст. храм унушальнае велічы:

- Большасць земляў была далучаная да ВКЛ мірам – і гэта ў эпоху, што жыла войнамі;
- У дзяржаве кіраваў закон, шэдэўр юрыспрудэнцыі таго часу, правобраз эўрапейскіх канстытуцыяў – Статут ВКЛ;
- Грамадзтва адрознівала талеранцыя ў сугоды канфэсіяў. Тым часам як кантынэнт скаланалі рэлігійныя вайны, інквізыцыя й варфаламеўскія ночы, ВКЛ абавязвала да верацярпімасці нават караля Францыі;
- Поўнае спрыяльнае аказвалася габрэям, практычна ўраўнаваным у правох са шляхтай – уявіце сабе, сярод пандэміі антысэмітызму тых стагодзьдзяў!
- ВКЛ згенэравала вунію паміж праваслаўнымі й каталікамі; пазыбегла як рэлігійнага фанатызму, так і акультызму, атэізму, разбэшчанасці;
- Палітычны лад ВКЛ набліжаўся да шляхецкай хрысьціянскай дэмакратыі – парайтайце з тагачаснымі эўрапейскімі манархіямі ці маскоўскай дэспатыяй!
- Спалаў Рэфармацыі й Рэнэансу спарадзіў фаервэрк рамантычнага і духовага мастацтва, музыкі, літаратуры – культуры Залатога веку;
- ВКЛ сталася галоўнай друкарняй Святога Пісъма й эпіцэнтрам эвангельскай місіі ва Ўсходняй Эўропе: Скарына пераклаў Біблію на беларускую, Фёдараў і Мсыцілавец выканалі апостальскую ролю ў Рэсеi й на Украіне, Радзівіл і Будны друкавалі дзесяткі выданняў на лаціне й польскай для Захаду;

Шматекавы храм беларускага Сярэднявежча стаіць упоравень з эўрапейскім нацыянальнымі ідэямі першае велічыні – Нямеччыны, Ангельшчыны, Чэхіі, Швэдзіі – і адкрывае нам падмурак, якога не было ані ў Рasei, ані ў Амэрыкі. Замкі й палацы, магутнасць і бліск магнатаў, вольная й шматлікая шляхта, магдэбурская права ў гарадох, культурныя шэдэўры й высокамастацкае рамесніцтва, тыганы веры й адухоўлены народ... ВКЛ, бяспрэчна, была адным з найбольшых посьпехаў хрысціянскае Эўропы – мадэлью для цэлай цывілізацыі.

ВКЛ – абрэвіятура, якая адпавядае савецкаму клішэ-скароту "уключана". Тэксты пра ВКЛ сапраўды чытаюцца са шчоўканынем уключальнікаў: ВКЛ! – і з адной толькі ўспышкай памяці азараецца ўся панарама сярэдневечнае беларускае гісторыі.

ВКЛ – матрыща беларускай пэрспектывы. Вобраз максымальнага росквіту фармуе для наступных пакаленняў ідэалы зьнешнепалітычнага, эканамічнага й культуровага раззвіцця. Пункты, што пералічваюць вялікалітоўскія дасягненіні ў часе й прасторы, аўтаматычна робяцца кропкамі апоры для Беларусі ў будучыні.

Насталыгічныя згадкі пра "Літву", усе гэтыя "О, Літва, айчына!" – "Нарадзіўся я ліцьвінам", – "Літва харобрая" – генетычна ўсё яшчэ джаляць беларусаў жалем. Но Літва – летуценне нашае велічы. Літва – наша малітва ўдзячнасці Госпаду Богу за мінулыя дабраслаўленыні. Але ня варта шкадаваць пра тое, што ВКЛ засталося адно пластом гісторыі.

Бо нас чакае Беларусь. Новая зямля. Съвежая, съветная й чистая, як аркуш белай паперы.

ВОЙНЫ

Для любога беларуса вайна – глябальная катастрофа й наймацнейшая канцэнтрацыя зла.

Геапалітычнае скрыжаваныне Беларусі ператваралася ў крыж штораз, як на шляхох зъяўляўся захопнік.

Вайна разбурала, рабавала, калечыла й забівала; съледам прыходзілі эпідэміі й голад. Заставаліся адно попел спаленых хатаў й агромністывы могільнікі. Беларусь у съвеце дагэтуль пазнаюць па трупах Хатыні, Трасьцянца, Берасьцейскай крэпасці, па абелісках Перамогі, партызанах і падпольшчыках – а ўсё гэта толькі апошняя вайна!

Беларусь спрабавалі зынішчыць драпежнікі з усяго съвету – татары, тэўтоны, Маскоўская княства, Расейская Імперыя, фашистыцкая Нямеччына, СССР. Беларускім адказам спачатку было паспалаіце рушаныне, панцырнае баярства, крылатая коньніца, потым – лес, партызанка, падполье, і нарэшце – малітва, цярплівасць і адраджэныне.

Сучасная гісторыя ведае няшмат нацыяў, якія б некалькі стагодзьдзяў запар у выніку войнаў ставіліся на мяжу фізычнага выміраныя. Але Беларусь трывала, праходзіла праз съмерць, праз пекла – і ажывала. Увесь боль беларускай вайны зъмяшчаецца ў адным вершы біблійнае кнігі Ёва: "Вось, Ён забівае мяне, але я буду спадзявацца"! (Ёва, 13:15). Толькі такая Беларусь, магла нарадзіць сусветных прарокаў міру: Алеся Адамовіча, Васіля Быкава і нават Максіма Танка.

Нашыя самыя страшныя войны – Інфлянцкая, 1558–1583 гг., калі Москва захапіла Полацк і выпаліла ўсё Падзвінінне; Невядомая, 1654–67 гг., якую доўга хавала расейская гісторыяграфія – а ў тae пагалоўнае разыні загінуў кожны друп беларус; Паўночная 1700–1721 гг.; Нашэсьце 1812 г.; I й II Сусветныя, калі імперыі сутыкаліся ў сэрцы Эўропы за

панаваныне над усёй плянэтай... Вялікіх вайскаводцаў і выбітных дзяржаўных дзеячоў Уладзімера Манамаха, Івана Грознага, Карла XII, Пятра I, Напалеона, Суворава, Гітлера, Сталіна Беларусь ведае выключна як агрэсараў, акупантаў і забойцаў.

Ужо пасля таго, як 1,5 мільёны беларусаў згінулі ў 260 лягерох съмерці, а яшчэ больш мільёна – на фронтах II Сусьветнай, Савецкі Саюз распачаў у Беларусі будаўніцтва вялізной вайсковай базы. Уся БССР уяўляла сабой ударны кулак савецкага мілітарызму й адначасова – стратэгічны пляцдарм вайсковага міту.

Трыумф зброі ў Беларусі праваліўся.

Чаму ж беларусы не прымаюць вайны? Таму што сама сутнасць Беларусі – далікатная, узвышаная, ласкавая – не для войнаў, а для міру Божага. Таму што перамогі Беларусі заўжды былі духовымі – і збаўлялі душы, а не забівалі іх. Беларус не бярэцца за зброю, унікае войска, й скрайнім выпадку йдзе ў партызаны, каб не згубіць сябе ў буры страху, гвалту й нянявісці. Але ж калі беларуса дастаць да саме глыбіні душы, загнаць у кут ды там яшчэ й таптаць – спрацоўвае спружына стоенае сілы, і беларуская вайна разгортваецца з навальнічнай хуткасцю.

Беларус са зброяй – гэта відовішча апакаліптычнае, кшталту Пагоні, перад якой не ўстаяць ані татары, ані крыжакі, ані браты-славяне; кшталту Магілёўскага пайстяньня 1661г., калі трупамі маскаля запруджвалі Дняпро; кшталту сутыкнення на вулічных маніфэстацыях, калі і радыкальныя дэмантранты, і вясковыя хлопцы-амапаўцы малоцяць адзін аднаго да страты прытомнасці тронкамі ад сцягоў ды плякатамі.

Калі няма выйсьця, калі вайна ўломваецца ў хату, калі меч ёсьць адзіным адказам – тады беларусаў не разьбіць, не

спыніць, не стрымаць. У адкрытым бai беларусы практычна заўжды апыналіся ў меншасьці – але атакавалі й грамілі ворага. Стратэгія Давіда ў бітве з Галіфам заўжды давала Беларусі бліскучыя перамогі над шматкроць большымі сіламі татараў, маскавітаў, швэдаў ды немцаў.

Беларусы ўмеюць ваяваць, ды яшчэ як! Толькі лепш іх да гэтага не даводзіць. Беларус Сяргей Грышавец, двойчы герой Савецкага Саюза, у адным бai зьбіў 7 вырохых самалётаў. Ягоны зямляк Аляксандр Гаравец – 9 самалётаў, і ў той жа дзень загінуў. Беларуска Зінаіда Тусналобава-Марчанка выцягнула з поля бою сотні параненых – сама засталася бяз рук і ног. Беларус Міхась Ягораў падымаў Сыцяг Перамогі над рэйхстагам. Нарэшце, беларус Трыфан Лук'яновіч на вуліцы Бэрліну ў 1945-м уратаваў нямецкую дзячунку – і быў увекавечаны ў помніку Вучэціча ў Трэгтгаў-парку.

Захопнікі выдатна ведалі, што беларуса адольваюць адно незылічоная колькасць, вынішчэныне веры й татальнага генацыду. І каго як не цярплюных, маўклівых мацакоў-беларусаў рэкуртавалі потым на свае войны акупантам! Беларусы заваёвалі для Рasei Сібір, Каўказ і Сярэднюю Азію, біліся й паміралі за польскую незалежнасць; абаранялі Берасьцейскую крэпасць, Москву ды Сталінград. Нават у Афганістан першай уваходзіла Віцебская дэсантная дывізія. Дагэтуль ва ўсім быlyм Саюзе браткоў-беларусаў вайсковыя спэцыялы ведаюць як адмысловых байцоў.

Таму беларусы шчасльвия, калі не ваююць. АБЫ НЕ БЫЛО ВАЙНЫ – гэта таксама нацыянальная ідэя. Але́сь Адамовіч змагаўся супраць гонкі ядравых узбраенняў. Станіслаў Шушкевіч – беспрэцэдэнтны выпадак! – бязвыплатна адмовіўся ад савецкіх ракетаў на карысць поўнага нэўтрализэтуту. Зянон Пазняк дамогся, каб беларусы не служылі ў гарачых кропках.

Беларусы не пацыфісты. Проста Беларусь – гэта ўсё, што засталося тут пасъля тысячагодзяя войнаў.

ГАБРЭЙСТВА

...Беларусь? І пасъля гэтага вы будзеце гаварыць мне, што ў вас няма сваякоў у Ізраілі?...

Зъ Беларусі паходзяць лідэры сіяніцкага руху і большасць кіраунікоў адноўлене дзяржавы Ізраіль – два прэзыдэнты й шэсць прэм'ер-міністраў. Габрэйская дыяспара Беларусі адрадзіла старажытны іўрыт, зрабіла дзяржаўнай моваю ідыш і прыдумала эспэрант, заснавала "Масад" і найславуцейшыя габрэйскія школы – іешывы – а таксама дала съвету дзесяткі знакамітасцяў, дзеячоў і геніяў плянэтарнага маштабу.

Габрэі ("жыды", "жыдове") зъявіліся ў Беларусі яшчэ ў Сярэднявеччы – іх добра арганізаваныя й упływowыя кагалы з XIV ст., паводле вялікакняскіх прывілеяў, займаліся камэрцыяй ды рамесынцтвам.

"А сыны Ізраілевыя пладзіліся вельмі, і размножыліся, і зрабіліся яны дужа моцныя, і напоўнілася тая зямля імі." (Выход 1:7)

Эўрапейскае скрыжаваныне. Небываюшая талеранцыя. Натуралёвая духовасць. Багаты й утульны край. Беларусь? Ды проста зямля абяцаная!

Па меры таго, як у тагачаснай Эўропе ў выніку крыжовых паходаў, эпідэміі чумы й разгулу цемрашальства габрэі пачалі падвяргацца ўсё больш моцнаму ўціску, цэнтар цяжару габрэйскага рассяялення паволі перамяшчаўся зь Нямеччыны на ўсход, праз Польшчу да ВКЛ – дабраславёнага Ханаану, дзе

цякуць малако і мёд. У XV – XVI стст. міграцыя прыняла масавы характар: на беларускіх землях аселі дзесяткі тысячаў габрэяў.

Беларусь Залатога веку чула на ўласныя вуши й бачыла на ўласныя вочы, як выконвалася Божае абязаныне габрэям:

"Я дабраслаўлю тых, што дабраслаўляюць цябе..." (Быцьцё 12:3)

Беларусь атрымала дар велізарнага гістарычнага значэння. На працягу апошніх стагодзьдзяў, да аднаўлення габрэйскае дзяржаўнасці, якраз тут, у Сэрцы Эўропы, і быў Ізраіль! Мільёны габрэяў век за векам канцэнтраваліся на тэрыторыі колішняга Вялікага Княства.

...І што, цяпер вы таксама будзеце пытацца ў мяне, чаму беларуская гісторыя так нагадвае Біблію?..

У XIX – пачатку XX стст. абмежаваныя імпэрскай рысай аселясьці габрэі складалі асноўнае насельніцтва беларускіх гарадоў. Менск, Магілёў, Берасьце, Віцебск, Гомель, Пінск, Мазыр былі габрэйскімі на 50-80%! У Валожыне, Міры, Слоніме, Слуцку дзейнічалі самыя вядомыя ў сьвеце іешывы – юдаіцкія ўніверсітэты. Сюды, да знакамітых равінаў і тлумачальнікаў Талмуду таго часу зъяжджаліся вучыщца габрэі з ЗША, Нямеччыны, Ангельшчыны. Беларусь выконвала ролю агромністага рэзэрвуару, дзе намнажаліся сілы для адраджэння народа, абраңага Богам. Беларусь – другая радзіма габрэйства, ня больш, ня менш.

Фэномэн габрэйскага расьсеяньня, які спрабуюць сарамліва не заўважаць дагэтуль, насамрэч іскрышь і звязе ў беларускай нацыянальной ідэі на поўную сілу. Бліскучыя імёны, пляяды талентаў, паўсюдныя прозывішчы зь беларускай сэмантыкай на Захадзе і Усходзе – ад клясычных Рабіновіча й Кагановіча да Гомельскага, Сланімскага, Слуцкай, Шклойскага

ці Магілевера, па якіх можна вывучаць геаграфію Беларусі – скрышталізоўваліся тут, у краіне ціхай, съветлай і празрыстай, у вобласці высокое духовае канцэнтрацыі.

Зорны час беларускага габрэйства, пік ягонае трагедыі й нацыянальны тронымф – XX стагодзьдзе. Беларусь літаральна выбухнула габрэйскай пасіянтарнасцю. З плоднасцю біблійных патрыярхаў яна нараджала:

- Мастакоў з сусъветным іменем: Марка Шагала, Хайма Суціна, Саламона Юдовіна, Льва Бакста;
 - Клясыкаў габрэйскай літаратуры: Мендэля Мойхер-Сфорыма, Ізі Харыка, Майселя Кульбака;
 - Фантаста Айзека Азімава, філёзафа Саламона Маймана, скульптара Заіра Азгура, пісьменніка Зымітрака Бядулю;
 - Егуду Бэн-Эліезэра, што стварыў наноў іўрыт, і Людвіка Замэнгафа, што вынайшаў эспэранта;
 - Лідэра рэлігійнага сіянізму Меіра Бар-Ілана з Валожына; заснавальніка Сусъветнага Сіянісцкага Кангрэсу Навума Гольдмана з Вішнева, стваральніка габрэйскага руху Ракеі, Шмуэля Магілевера, старшыню Габрэйскае Агенцыі й Сусъветнай Сіянісцкай Арганізацыі Ар'е Дульчына зь Менску;
 - Ісэра Харэла (Ізю Гальперына), бацьку "Масаду", які здолеў здабыць і перадаць у ЦРУ даклад Хрущчова аб разьвенчваныні культу Сталіна яшчэ да яго выступу на ХХ з'езьдзе КПСС;
 - Міхала Грузэнбэрга, у 1941-49 гг. галоўнага рэдактара Саўінфармбюро, і Сямёна Косбэрга, асноўнага канструктара савецкіх касмічных рухавікоў...
- ... И што, вы скажаце мне, что эта ня нашыя людзі?!

Беларускія габрэі – гэта супэрзоркі заходніе цывілізацыі. Норбэрт Вінэр, заснавальнік кібернетыкі – зь сям'і беларускіх эмігрантаў. Давід Сарноў, кіраунік Радыёкарпаратыі ЗША, дарадца Эйзэнхаўера і патрыярх сучаснае мэдыя-індустрыві – зь Меншчыны. Ізя Бейлін, ён жа Ірвінг Берлін, аўтар "God Bless to America", музыкі для 19 мюзіклаў, 18 кінафільмаў і 282-х найпапулярнейшых гітоў ЗША – з Магілёва. Аляурэат нобэлеўскае прэміі Аарон Клуг – зэльвенскі. Давід Мэр-Сухаўлянскі – заснавальнік Лас-Вегасу, "самая загадковая постаць амэрыканскага мафіі", што ніводнага разу не трапляўся ў турму і стаў прататыпам для Майкла Карлеонэ з "Хроснага бацькі" Марыё К'еза – гарадзенскі. Легенды Галівуду Кірк Дуглас з сынам Майклам Дугласам – магілёўскія!

Беларускае габрэйства спарадзіла бомбаў сусьветнае рэвалюцыі – Паўла Аксельрода са Шклова, рэдактара "Іскры" й старшыню партыі меншавікоў; Рыгора Гершуні зь Менску, стваральніка баявой арганізацыі эсэраў; Аляксандра Парвуса зь Бярэзіна, галоўнага фінансіста й выдаўца партыі бальшавікоў, а ў дадатак і Фані Каплан з Рэчыцы, якая старшыню гэтае партыі ледзь не адправіла на той съвет стрэламі з рэвальвэру, а яшчэ пяцёх зь дзеяці заснавальнікаў РСДРП...

... Ну вось, як заўжды: габрэі зноў ва ўсім відаватыя!...

Беларусь дала пачатак цэлым габрэйскім партыям – Бунду (Вільня, 1897) і "Паалей-Цыёну" ("Рабочыя Сыёну" – Менск, 1901)

Гітлераўскі нацызм спрабаваў зьнішчыць беларускі Ізраіль. Попел Трасыцянца, Менскага гета й дзесяткаў фашистоўскіх канцлягераў дагэтуль грукае ў Сэрца Эўропы.

І ўсе-такі – старонка гісторыі чалавецтва, вартая Новага Запавету! – менавіта Беларусь выканала ключавую ролю ў цудоўным уваскрасеніі Ізраілю, прадказаным Бібліяй. Пасыя амаль дззвіюхтысячагадовага блуканыя па съвеце,

прыцясыненъяў на чужыне, вякоў антысэмітыву й кашмару нацысцкага генацыду бogaабраны народ вярнуўся на Святую Зямлю. Першы прэзыдэнт Ізраілю, Хаім Вейцман, з Могалю і трэці, Залман Шазар, зь Міру; прэм'ер-міністры Іцхак Шамір, Арыэль Шарон, Голда Мэр, Мэнахем Бегін, Шымон Перас, Іцхак Рабін (апошнія трое – яшчэ й ляўрэаты Нобэлеўскай прэміі міру) – родам зь Беларусі!

Іх пачынаеш пазнаваць паводле няўлоўнага генэтычнага коду: большасць "літоўскіх", "рускіх", "польскіх" ды "савецкіх" габрэяў – носьбіты ўзынёслae, съветлае, адухоўлене беларускае мэнтальнасці.

Калі чытаеш Біблію, напоўненую дабраславенъямі й пракляццямі ізраільскаму народу, перабіраеш неверагодную й драматычную гісторыю беларускага габрэйства – кожнае імя, кожны вобраз, кожнае прароцтва адкрывае перад табою Беларусь. Гэта кранае асабіста. Гэта прымушае трымцець. Гэта працінае да пачуцця яўнае роднасці.

Зрэшты, мы даўно пра гэта здагадваліся. Такі праўда, кожны з нас хоць крыху габрэй!

ГРУНВАЛЬДЗКАЯ БІТВА

Грунвалд – галоўная бітва Сярэднявечча.

Грунвалд – генэральная перамога Сэрца Эўропы над крыжацтвам.

Усе грані брані, грозны грукат брані, роў крыкаў і рокат крыві, грымоты збройных армадаў, скрышальны разгром ворага ў адным слове – гэта Грунвалд.

Грунвальд – "Зялёны лес" па-нямецку, "Жальгірыс" палетувіску, "Дуброўна" па-наску. У палякаў, прыбалтаў, украінцаў, чэхаў, што прымалі ўдзел у бітве, перамога над крыжакамі – жалезны элемэнт нацыянальнага эпасу. Летувісы, забіраючы сабе вялікакняскую гісторыю, раскруцілі з "Жальгірысу" супэрбрэнд, і з тae пары рэгулярна ладзяць "грунвальды" супернікам у баскетболе, футbole й гандболе: хто зь мячом да нас прыйдзе...

Беларусаў доўга пераконвалі, што яны ўвесь час прайгравалі. Але Грунвальд – гэта аргумант.

Сучаснікі называлі тую вайну Вялікай. І насамрэч – гэта было вялікае супрацьстаянне. Вырашаўся лёс Усходній Эўропы. З аднаго боку – крыжакі зь нямецкіх і прускіх земляў, заходніе рыцарства, што захапіла й калянізавала берагі Балтыкі і ўсталявала рэжым тэрору на польскім, беларускім, наўгародзкім узьмежжы. Зь іншага – саюз Польшчы, ВКЛ ды паняволеных тэўтонамі нарадаў.

Што вяло крыжакоў? Прагавітасць да чужое зямлі. Бессаромнай ўпэўненасць у сваёй сіле. Гнеў за тое, што Летува й Польшча яшчэ не скарыліся зброі. Галоўныя грахі перад Богам, за якія, кожны рыцар ведаў на памяць з катэхізму, пакаранье – съмерць.

Што вяло нашых продкаў?

Рука Божая.

Яны сышліся 15 ліпеня 1410 году ля мястэчка Грунвальд – цяпер гэта ў Польшчы. Крыжакае войска, цяжкае сталёвае рыцарства з артылерыяй, самая страшная разбуразальная машина Сярэднявечча – мела, паводле розных звестак, ад 24 да 100 тысячай ваяроў. Лягчэй узброенае, але больш рухомае беларуска-польскае – ад 30 да 150 тысячай, сярод якіх – каля 40 харугваў з гарадоў ВКЛ.

Пачатак бітвы затрымліваўся: войска саюзнікаў усю раніцу малілася й съпявала хрысьціянскія гімны. Нецярплівы магістр Тэўтонскага Ордэну Ульрык фон Юнінген паслаў у стан Ягайлы й Вітаўта мячы: біцца, і хутчэй!

Съмяротны грэх пыхі, які Беларусь нікому не даруе.

Коныніца Вітаўта атакавала баявыя парадкі крыжакоў, каб зынішчыць выстаўленыя наперад бамбарды. Рыцары рынуліся насустрach. Беларусы распачалі ўяўнае адступленыне, каб імклівым рухам расстроіць ордэнскія харугвы: перабіць грувасткіх рыцараў было куды прасцей у беларускай стыкі, сярод лесу. Тым часам у бой уступілі палякі Ягайлы і выстаўленыя Вітаўтам у самы цэнтар троі беларускія харугвы – аршанская, мсьціслаўская й смаленская. Яны амаль цалкам загінулі ў жорсткай сечы, некалькі гадзінаў стрымліваючы напор крыжакоў – гэта быў адзін з найвялікшых подзвігau беларускай мужнасці й самаахвярнасці за ўсю нашую гісторыю... Нарэшце, манэўр Вітаўта завершыўся агульным наступам правага крыла й атачэннем ворага з тылу. Крыжакоў дабівалі ў двух велізарных "катлах", рэшткі нішчылі да глыбоке ночы. Вялікі магістр і большасць крыжацкіх палявых камандзіраў загінулі. Саюзнікам дасталіся амаль усе харугвы й абоз. Перамога была поўнай. Тэўтонскі Орден быў разгромлены дазваныня.

Што гэта азначала?

Гранёная фраза гістарыяграфіі: пасля Грунвальду 500 гадоў нага ўзброенага немца не ступала на беларускую зямлю.

Сярэднявечная гісторыя ведае шмат бліскучых беларускіх перамогаў. Бітва на Сініх Водах 1362 г., дзе Альгерд рассыеяў адразу троі татарскія арды; бітва пад Воршай 1514 г., дзе 35 тысячаў ваяроў Канстанцына Астрожскага высеклі ў пень 80 тысячаў маскавітаў; вікторыя пад Кірхгольмам 1605 г., дзе чатырохтысячны корпус Яна Карала Хадкевіча разьбіў 14.000

швэдаў, страціўшы толькі блізу 100 чалавек. Беларусы перамагалі ў меншасці, бо былі духовна мацней, мелі чыстае сэрца й цвёрдую веру – і ў гэтым увесь сакрэт нацыянальнай вайсковай стратэгіі.

Крыжацтва, ганьба хрысціянскага Сярэднявечча нароўні зь інквізыцыяй і продажам індульгенцыяў, пацярпела гісторычную паразу пад Грунвальдам у поўной адпаведнасьці са словамі Хрыста: "Усе, што возьмуць меч, ад меча ў загінуць". (*Мацьвея 26:52*)

Грунвальд – з тых бітваў Старога Запавету, у якіх Госпад даваў перамогу праведным і скрышальнym ударам вынішчай цэлыя царствы грэху. На Грунвальдскім полі Бог быў не з рабаўнікамі й драпежнікамі пад чорнымі крыжковымі знакамі – а з абаронцамі свае зямлі, зь іх малітвай і бел-чывона-белымі съязгамі Ісуса, хрысціянскімі Беларусью і Польшчай.

І калі сёньня цябе чакае вырашальная бітва, калі ворагі перадаюць мячы – біцца, і хутчэй! – проста памаліся. Зьбяры ў сэрцы ўсю сваю рашучасць. І ўзгадай пра Грунвальд.

ЗАЛАТЫ ВЕК

Эра найвялікшага росквіту Беларусі, час галоўных герояў гісторыі й самага моцнага духовага абуджэння – XVI стагодзьдзе.

Кожная нацыя ўздыхае аб сваім Залатым веку. У Беларусі сапраўднае фамільнае золата мае пробу XVI. Для гісторыкаў гэта пасіянарны выбух ВКЛ, для культуролягаў – фэномэн Рэнэсансу, для вернікаў – эпоха хрысціянскае велічы. Наймагутнейшая дзяржава, найслаўнейшыя асобы, найвышэйшы дух – карацей, золата ва ўсіх намінацыях.

Мы мусім быць выключна ўважлівия да Залатога веку. Менавіта празъ ягоныя каштоўнасці й зьдзяйсьненныі можна зъ ювэлірнай дакладнасцю вылічыць залатое сячэнне нацыянальнай ідэі.

У гарніле стагодзьдзя, пачатага Бібліяй Скарбыны й завершанага Берасцейскай вуніяй, утварыўся залаты хрысціянскі сплаў: каталіцызм, праваслаўе й пратэстантызм, абуджаныя Рэфармацыяй, ачышчаныя талеранцыяй – у адзіным агмяні эвангелізацыі. У кнігах, пропаведзях, малітвах беларусы масава адкрывалі для сябе Бога. Сотні тысячаў людзей каяліся й нараджалаіся звыш у Ісусе Хрысцце. Залатыя слова рабіліся целам!

Нешта падобнае перажылі ў XVI ст. немцы, ангельцы, швэды, галіндцы.

Беларусь XVI ст. напоўніцу адчула сваю місію сярод іншых народаў. Суседзі спазналі ўплыў галоўнага беларускага абуджэння ў культуры, гаспадарцы, палітыцы, рэлігіі. Беларусь канчаткова сфармавалася як сэрца Эўропы – сэрца любові, болю й веры.

XVI ст. – кульмінацыя гісторыі Беларусі. Менавіта ў глыбінях XVI ст. трэба шукаць "нулявы пункт", зъ якім заканчваецца Стары Запавет Беларусі й пачынаецца наша Новая эра (паводле разылікаў аўтара, гэта 1563 г.). Якраз пра гэты момант можна сказаць: у беларускі сьвет прыйшоў Хрыстос. Эфект Божае прысутнасці адчуваўся паўсюль – і гэта, быццам філізофскі камень, алхімічна перагварала ў золата цэлую краіну.

XVI ст. – гэта дзеі апосталаў нацыі. Францыск Скарбіна й Леў Сапега, Мікалай Радзівіл і Астафі Валовіч, Мікола Гусоўскі й Андрэй Волян, Сымон Будны й Іпаці Пацей, Кастусь Астроскі й Пётра Скарга, Іван Федаровіч ды Пётр Мсыцілавец. Імёны, напісаныя ў нашай гісторыі самі ведаеце якімі літарамі.

XVI ст. – наша Aurea Mediocritas, залатая сярэдзіна ў гісторыі, дзяржаўнасці, законнасці, палітыцы. Тры капитальныя Стагуты за 60 гадоў! Літоўская Мэтрыка! Якія лідэры – Жыгімонт Аўгуст, Сцяпан Батура, Радзівілы й Сапегі! Залаты баланс паміж прадстаўнічай манархіяй, моцнай канстытуцыяй і шляхецкай дэмакратыяй. Росквіт мясцовага самакіравання. Дзесяткі гарадоў, што атрымалі магдэбурскія права ў уласныя гербы.

XVI ст. – фэнервэрк кнігадрукавання і культуры. Дзесяткі выданняў Святога Пісьма, катэхізмаў, тэалагічнае публіцыстыкі і навучальнае літаратуры. "Песьня пра зубра", "Пруская вайна", знакамітая летапісы. Сармацкі партрэт, Мірскі замак, першае ва Ўсходній Эўропе барока ў Нясвіскім касьцёле Божага Цела, якое ў наступных стагодзьдзях дасыць цэлы выбух шэдэўраў. Мураванка, Сынкавічы, збор у Заслаўі, Фара ў Горадні. Сотні адчыненых школаў – кальвінскія, езуіцкія, брацкія. Віленская Акадэмія... Перабіраеш, зачэрпваеш жменямі, не раўнуючы як залатыя скарбы ў куфры – з агністым бліскам, звонам і немым захапленнем!

XVI ст. – бурнае разъвіцьцё рынкаве гаспадаркі: цяпер гэта называецца "эканамічны буд". За некалькі дзесяцігодзьдзяў нацыянальны даход ВКЛ павялічваецца ў 4 разы і азалачае казну. Уніфікаваны грошавы абарот: дагэтуль Падзвініне лічыла рускія шылінгі, Панямоніне – чэскія гроши, Палесьсе – ардынскія дырхемы; цяпер паўсяюль грош літоўскі, віленская чаканка. Аграрная рэформа паводле лепшых эўрастандартгаў, "Устава на валокі", пасля якой Беларусь пачала экспартаваць збожжа. Створаная таварная сельская гаспадарка: вёскі ў адну вуліцу і фальваркі робяцца галоўным беларускім ляндшафтам на бліжэйшыя 400 гадоў. Напачатку XX стагодзьдзя. Сталыпін возьме гэту сістэму за ўзор, каб распачаць сваю знакамітую рэформу па ўсёй Pacei. XVI – наш "залаты стандарт"!

XVI ст. – нябачны дагэтуль рывок урбанізацыі. За стагодзьдзе ўтвараеца каля 300 новых гарадоў і мястэчак, дзе крышталізуецца маса мяшчанаў, рассяляеца габрэйства, запачаткоўваюцца рамесныя цэхі, гуртуюцца брацтвы. XVI ст. – пачатак дакладнае генэалёгіі большасці шляхецкіх родаў. 80% гараджанаў – беларусы: рэкорд, не перасягнуты дагэтуль. Залатыя часы: у гарадох нарэшце фармуеца нацыя!

XVI ст. – залатая эпоха, калі на беларускай мове ліставаліся дыпламаты Польшчы, Маскоўшчыны, Валахіі, Малдовы, калі знакамітыя Генрыкаўскія артыкулы прымусілі Францыю спыніць перасъед гугенотаў пасля кашмару Варфаламеевскае начы.

Нарэшце, XVI ст. – гэта век геапалітычнага супрацьстаяння з Москвой, змагання з агрэсіўнай Турэччынай, Люблінскай вуніі з Польшчай; век перамогаў пад Клецкам, Воршай ды Улай. Беларусь – у эпіцэнтры жыцця кантынэнту; Беларусь паўсюль – на вагу золата.

XVI ст. – сапраўднае золата нацыі. Галоўны капітал гісторыі, які ляжыць зыліткамі ў архівах ды сэйфах лепшых музеяў сьвету. Фундамэнтальны залаты запас, зроблены на чорны дзень.

Таму наша XVI ст. можа з поўным правам паўтарыць да Бога съедам за ўлюбёным беларускім Ёвам:

*"Але Ён ведае шлях мой,
няхай выпрабуе мяне, –
выйду, як золата!" (Кніга Ёва 23:10)*

КУРАПАТЫ

Курапаты – звычайны хвойнік. Такія ў нас паўсюль.

Ва ўзгорыстым бары на ўскраіне Менску больш за 500 правалаў. У кожным правале – косыці дзесяткаў і соцень забітых за часы сталінскага генацыду. Калі людзей расстрэльвалі й закопвалі поўную яму на 2-3 м глыбінёй – трупы тлелі, плоць разлагалася й зямля прасядала. 250 тысячаў забітых.

Блukaеш сярод крыжоў і дрэваў, прыслухоўваесь да шолаху хвояў, удыхаеш на поўныя грудзі і, дрыжучы, з жахам адчуваеш, што гэта – самае страшнае месца ў сэрцы Эўропы.

Людзей забіralі зь перапоўненых падвалаў Менскага КДБ, адкуль зімой праз аддышыны на вуліцу валіла пара. Бліжэй да ночы везылі за горад, у агароджанае плотам урочышча. Падводзілі шэрагам да ямы і проста гваздалі ў патыліцу.

Курапаты – гэта яшчэ адно месца, у якое імперыя зла забівала цывік, укрыжоўваючы Беларусь.

Бах! – і са стрэлам у патыліцу чалавек валіўся ў яму.

Бах! – і мэталёвае вастрыё зноў працінала беларускую плоць наскрозь.

Бах! – чулі жыхары навакольных вёсак і міжволі жагналіся.

Бах! – і вось, на крыжы, скрываўленая, расыцятая, падымалася па-над зямлёй уся краіна.

Лес у Курапатах таго ж узросту, што й пахаваныні: магілы засаджвалі хвойнікам. Вы бачылі гэтыя страшныя дрэвы, гэтыя сталёвыя ствалы аграмадных цывікоў, якія прабіваюцца зь зямлі, рвуцца з самых крывавых каранёў, і ашчаперваюць тысячи й тысячи іглай у неба?..

Курапаты адкапаў Зянон Пазыняк. Ён не пабаяўся той нячыстай сілы, што глядзела з пустых вачніцаў чарапоў, таемна выграбала ў вывозіла косыці на съметнік у чатырох кілямэтрах адсюль, якая за 70 гадоў перагварыла беларускую зямлю ў адзіны суцэльны магільнік... “Была на мне рука Господа, і Гасподзь вывеў мяне духам і паставіў мяне пасярод поля, і яно было поўнае касьцей...” – так кніга прарока Езекііля (37:1) пачынае аповед пра паўстаныне народу зь мёртвых.

Так, менавіта з Курапатаў вымкнуў масавы нацыянальны рух. 30 каstryчніка 1988 г. на Дзяды, калі тут на шматтысячным мітынгу быў упершыню за дзесяцігодзьдзі ўзянуты бела-чырвона-белы сцяг – улада разагнала людзей дубінкамі й газам.

У адказ Беларусь выбухнула – мітынгі пачаліся па ўсёй краіне. Паўстаў Беларускі Народны Фронт. У Курапатах зявіўся стыхійны мэмарыял – согні крыжоў. Памятны знак паставіў тут падчас свайго візиту ў Беларусь прэзыдэнт ЗША Біл Клінтан.

І калі ўвесень 2001 г., пасля чарговых перавыбараў Лукашэнкі, праз Курапаты пачалі будаваць Менскую кальцавую, разьбіраючы крыжы і памятныя знакі – на кругласугакавую бестэрміновую абарону Курапатаў стала ўжо беларуская моладзь.

Курапаты – гіганцкі ахвярнік. Таму сюды, быццам да алтару, прыходзяць маліцца тыя, хто любіць Беларусь. Тыя, хто ня верыць у Бога, баяцца гэтага месца. Бо сіла беларускай свядомасці крынічыць у гэтым месцы моцна, як нідзе.

Іншыя народы шануюць палі бітваў, дзе продкі пралівалі кроў, сваю й варожую. Але ў беларусаў іншае поле памяці – набрынялае крывей бязвінных.

Наш нацыянальны нэкропаль не нагадвае ані Арлінгтон, ані Новадзявочыя могілкі, ані эгіпецкія піраміды. Беларускі нацыянальны нэкропаль – гэта безыменныя Курапаты.

Пахаваныні ахвяраў сталінскіх рэпрэсіяў зафіксаваныя ў 48 гарадах і мястэчках Беларусі. У адным толькі Менску іх 11 – дачы АГПУ ў Драздах, Камароўка, Лошыца, Парк Чалюскінцаў, Трасьцянец ...

Сёныня ў Курапатах – 5-мэтровы Крыж Пакуты, Крыжовая алея, крыжы па пэрыметры ўрочышча.

Курапацкі Крыж зноў і зноў робіцца нашай сыстэмай каардынатаў. Крыж вяртае нацыю да пачаткаў, да першасных пытаньняў быцця : жыцця і съмерці, ахвяры й памяці, веры ў Ісуса Хрыста – і, нарэшце, пераможнага ўласкрасеняня.

ЛІТОЎСКАЯ МЭТРЫКА

Літоўская Мэтрыка – дзяржаўны архіў канцылярыі ВКЛ XIV – XVII стагодзьдзя.

У Літоўской Мэтрыцы зь беларускай руплівасцю й цярплівасцю задакумэнтавана справаводзтва вялікіх князёў, соймаў, судоў, дыпляматычнае ліставаньне, кнігі перапісаў і попісаў войска, гандлёвыя й арэндныя дамовы. Агромністы масіў жывое гісторыі, палітыкі й юрыспрудэнцыі.

Сучаснае вывучэнье Літоўской Мэтрыкі, якое вядуць сотні дасьледчыкаў зь Беларусі, Украіны, Летувы, Польшчы, Расеі, вымагае стварэння цэлага міжнароднага інстытута, і працы на дзесяцігодзьдзі. Ніводная суседняя краіна ня можа пахваліцца архівам гэтага аб'ёму, дакладнасці й кшталтаванасці. Таму ўсе хваляцца нашай Мэтрыкай.

Вывезеная ў 1794 г. расейцамі, зараз Мэтрыка захоўваецца ў Маскве ў часткова Варшаве. У пачатку ХХ ст. свае прэтэнзіі на архіў заявіла Летува – і Вацлаў Ластоўскі, тадышні старшыня Ўраду БНР, нават згадзіўся перадаць ёй усе дакумэнты, напісаныя па-жамойцку. Урачыста падпісалі дамову – але летувісам не дасталося ані аркуш: абсолютная большасць папераў тут па-беларуску.

Так, Літоўская Мэтрыка – велізарны пласт беларускай мовы: да сярэдзіны XVII ст. ўсе дакуманты афармляліся на беларускай, і толькі ў апошнія стагодзьдзе адбыўся пераход на польскую ў лаціну. У нас не распрацаванае беларускамоўнае справаводзтва? Няма юрыдычнае тэрміналёгіі? Мала сувязяў з эўрапейскім заканадаўствам? Чытайце Мэтрыку, спадарове!

Літоўская Мэтрыка – вось Вялікая Беларуская Энцыклапедыя!

Літоўская Мэтрыка – гэта ўсё зыніклае Вялікае княства: можна пачытаць, памацаць, уявіць да драбнюткіх дэталяў. Беларусь, якая страціла амаль усе свае матар'яльныя каштоўнасці, у якой адабралі ў вывезы ўсе скарбы, разбурылі храмы ў прысабечылі геніяў – захавалася цэлай у слове. Сымбалічна: краіна духовасці, прывідная ў бязважкай, пакінула нам некранутай усю тоўшчу гісторыі ў кнігах.

Напісанае – застаецца.

Літоўская Мэтрыка – поўны збор твораў Залатога веку. Гісторыя, што ўваскрашае Беларусь, ажыўляе беларусаў, збаўляе іх ад забыцця ў вобразах, так неабходных нам сёньня:

"І ўратуюцца ў гэты час з народу тваіго ўсе, якія знайдзены будуть запісанымі ў кнізе." (Даніїла, 12:1)

Калі гісторыя Беларусі прыпадобненая да Бібліі, дык Літоўская Мэтрыка – гэта рыхтык разьдзел "Лікі", поўны святарных лічбаў, правілаў і съпісаў.

Літоўская Мэтрыка – мэтрычная сыштэма эпохі ВКЛ. Матрыца, якую нам неабходна пералічыць наноў. Матэрыя, зь якой мы мусім аднавіць цывілізацыю Залатога веку. Мацярык, што зноў уздымаеца з глыбіняў гісторыі як Вялікае Княства Літоўскае.

МАГНАТЫ

Магнаты? Спадарове, ВКЛ выкладвае тузы.

Беларускі магнат – гэта амэрыканскі мультымільянэр, арабскі нафтавы шэйх і ангельскі лорд у адной асобе. Магнаты, быццам магніты, былі пунктамі прыцягнення ў цэнтрамі сілы ў палітычнай, гаспадарчай ды грамадзкой сферах Вялікага Княства Літоўскага.

Магнаты – глубокая, спадчынная, дынастычная эліта. Магнацкія роды разъміяркоўвалі галоўныя пасады ў дзяржаве й валодалі большасцю земляў, складаючы наш нацыянальны вобраз арыстакратыі. Высокародны ѹпльковы фэадал – аваязковая постаць будучых беларускіх кінаэпапеяў і гістарычных раманаў.

Магнатэрыя, моцная стоеная сіла зь вялізным дыяпазонам уздзеяння, аказалася фэномэнам надзіва беларускім. Нават тады, калі вялікія князі й каралі мелі балцкае, швэдзкае ці вугорскае паходжанье ды цягнулі за сабой сюды сывіту сваякоў ды суайчыннікаў, рэальную уладу ѹ ВКЛ захоўвала ядро з найбуйнейшых беларускіх родаў. Радзівілы, Сапегі, Астроскія, Пацы, Кішкі, Ільянічы, Глябовічы, Агінскія, Хадкевічы, Алелькавічы, Гальшанская, Гарнастай, між іншага

Абрамовічы... Канцэнтруючы ў сваіх руках найбольшыя багацьці й займаючы ключавыя дзяржаўныя пасады канцлерам, гетманам, падскарбіем, маршалаў, ваяводаў і кашталянаў, магнаты фармавалі вырашальныя балянсы паміж выкананічнай улады манархіі й заканадаўчай шляхецкай дэмагратыяй – і рабілі ўсё па-свойму. Менавіта магнаты некалькі разы дзяржаўныя былі галоўнымі беларускімі патрыётамі і пасълядоўна адстойвалі нацыянальныя інтэрэсы ў вуннях з Польшчай, вайсковых блёках і эўрапейскіх дыпламатычных гульнях.

Магнаты – магутныя рухавікі беларускай гісторыі. Мікалай Радзівіл Чорны за 12 гадоў літаральна перавярнуў ВКЛ Рэфармацыяй; Леў Сапега збудаваў на грунты Статуту дзяржаўны закону; Міхал Клеафас Агінскі ў XIX ст. адзінасабна спрабаваў вярнуць ВКЛ на арэну геапалітыкі. Апошнім з магутных магнатаў быў спонсар нацыянальнага руху пачатку XX ст. Рыгор Скірмунт.

Магнат – самая ўдалая рыфма да слова "мэцэнат". Беларускія магнаты фундавалі кнігадрукаваныне, музыку, жывапіс, тэатар, навуку. Адныя Радзівілы былі вартыя цэлага міністэрства культуры. Яўхім Храптовіч заснаваў Адукацыйную камісію РП і сабраў у Шчорсах знакамітую бібліятэку, Тышкевічы ахвяравалі большасць сваіх багацьцяў на ўнікальны музэйны збор, Агінскія спансавалі тэатар і опэру... И ўсё гэта праз акупантаваў дасталося лепшым скарбнікам съвету ў Маскве, Берліне, Піцеры, Варшаве, Нью-Ёрку.

Магнаты былі фактычнымі лідэрамі канфесійных партыяў. Мікалай Радзівіл Чорны застаўся ў нашай гісторыі ў першую чаргу як правадыр кальвінскага руху, Канстанцыін Астроскі – як галоўны апякун і абаронца праваслаўя, фундатар цэркви і брацтваў, Хадкевічы – як заснавальнікі дзесяткаў касыёлаў і кляштараў.

Магнаты – сіла й слабасьць гісторыі ВКЛ. Нямногім магнатам Госпад Бог даў многае, і многа зь іх спытаў. Магнацкая пыха, самадурства й разбэшчанасьць, выкарыстаныя захопнікамі, урэшце рэшт і давялі Беларусь да міжсobных войнаў ды здачы. Большаясьць магнацкіх родоў разарыліся, здрабнелі, вырадзіліся.

Але беларускія магнаты залатога веку і пасёныя – шыкоўны ідэал для нацыянальнага бізнэсу. "Магнат" па-беларуску значыць ня "мафія", не "наменклатура" й не "алігарх". Магнат для беларускага пэрсаналісцкага мэнталітэту – гэта нешта сярэдняе паміж патрыярхам і супэрмэнам.

І калі чуеш чарговы раз па тэлевізіі пра Абрамовіча – ну, того самага Абрамовіча, 25-га ў сьпісе найбагацейшых людзей сьвету, які нядаўна набыў футбольны клуб "Чэлсі" – узгадваеш, што ў Варнянах, Астравецкі раён, ад сядзібы магнатаў Абрамовічаў застаўся адно вялізны, зь лёнданскі стадыён памерам, выпусташаны парк; падлічваеш, што адзіны мільярдэр беларускага паходжаныя ў стане зафундаваць аднаўленыне чиста ўсіх родавых гнёздаў вялікалітўскае магнатэрый – і міжволі адчуваеш гонар за Радзіму.

Трэба жыць у Беларусі XXI стагодзьдзя, каб зразумець, як нам не стае сёныя Радзівілаў, Сапегаў і Хадкевічаў. Уплыўовых гаспадароў. Прыроджаных лідэраў. Проста буйных асобаў.

Усё шасьцёркі ды валеты?.. Туз, панове! Беларусы, нацыя кнігадрукаваныя й міжмоўя, слова й образу, яшчэ ўразяць съвет топ-персонамі са сьпісу часопісу "Форбс" – сузор'ем бліскучых мэдыя-магнатаў.

НЕЗАЛЕЖНАСЬЦЬ

“НЕ – ЗА – ЛЕЖ – НАСЬЦЬ!” – скандавалі беларускія маніфэстациі эпохі развалу Савецкага Саюза.

Незалежнасъць! – гэта крик душы белай Беларусі, якой неабходна застацца чыстай сярод бруду, крыві й гвалту.

Незалежнасъць! – тое, што жыло ў напружаных жылах жаўнераў Слуцкага чыну, што вышыбалі зь беларускіх галоваў стрэламі ў патыліцу, што вырывалі, бышчам прызнаныні на допытах, цэлымі старонкамі зь беларускай паэзіі прозы.

Незалежнасъць! – так гучыць у беларускім вымярэныні Божы цуд вольнае волі, свабоды выбару й асабістае адказнасъці.

Імкненыне да дзяржаўнай незалежнасці – імпэратыў беларускай гісторыі. Самастойнасъць, саматое сасность, самасвядомасъць былі абавязковай умовай рэалізацыі нацыянальнай ідэі. У розных іпаставсях незалежнасці – Палацкім княстве, Залатым веку ВКЛ, БНР, Рэспубліцы Беларусь – мы дасягалі вяршыніяў. Вунёй саюзы, аслабляючы незалежнасъць, у выпіку разбурали цэласнасъць нацыі. Наяўнасъць незалежнай, съядомай, духовай Беларусі ў геапалітычным цэнтры Эўропы заўжды ўспрымалася імпэрыямі як яўная пагроза. Самыя вядомыя героі беларускай гісторыі – змагары за незалежнасъць. Усяслаў Чарадзей адстойваў незалежнасъць ад Кіева й Ноўгарада, Вітаут – ад крыжакоў і татараў, Леў Сапега – ад Польшчы й Масквы.

Беларусы зь іх генэтычна закладзенай вострай недастатковасцю незалежнасці, рабіліся галоўнымі героямі паняволеных народаў. Тадэвуш Касцюшка ваяваў за незалежнасъць ЗША ад Ангельшчыны, а Рэчы Паспалітай ад Рәсей; Юзаф Пілсудзкі вёў да свабоды Польшчу; Зыгмунт Мінейка біўся супраць турэцкае акупацыі Грэцыі.

Каліноўскі, Купала, Пазняк – ідэолягі беларускай незалежнасці.

Прынцып адасобленасці, аддзяленыня сябе ад іншых, усьведамленыня сваёй адметнасці ёсьць асновай паняцця “нацыя”. Бogaабраны Ізраіль – найстражытнейшая нацыя, прыналежнасць да якой патрабавала выкананыня 10 запаветаў – ахоўваў сваю асобнасць нават у дробных дэталях быту. Гэта дазволіла габрэям захавацца ў двухтысячагадовым расцеянныні й застацца найбольш упловым народам у сьвеце. Для нацыяў духовага гатунку – а да такіх, безумоўна, належаць беларусы – паняцце незалежнасць набывае зъмест, параўнальны зь біблейскай съятасцю.

Адасабленыне, чысьціня дзеля выкананыня свайго пасъвячэнні!

У 90-х гг XX ст. незалежнасць Беларусі дасталася літаральна цудам. Сучаснікі так і казалі: “звалілася зь неба”. Але ў гэтым і ёсьць сэнс беларускай незалежнасці – яна нам дадзеная звыш.

“Незалежнасць!” – гэтага беларускага слова панічна баяцца ў Крамлі й расейскім Генштабе. Незалежнасць – гэта пляцдарм. Каб зъмяніць Эўропу і збавіць Расею, Беларусь мусіць быць незалежнай.

Сучасны выклік, кінуты нацыянальнай ідэі глябалізацыяй, робіць незалежнасць толькі яшчэ больш каштоўнай, больш надзённай, больш жаданай. Імпэрыі й гіганцкія карпарацыі кідаюць гэты выклік проста нам у твар. Таму наш адказ – усе разам, і яшчэ раз:

— НЕ – ЗА – ЛЕЖ – НАСЦЬ!

НЯМІГА

Няміга – месца нараджэння Менска.

Немая рака Няміга-крывавыя-берагі. Вобраз са "Слова аб палку Ігаравым" прадбачыць увесь боль беларускага сэрца.

Няміга – адно з самых глыбокіх месцаў у Беларусі.

Няміга – старажытная рэчка, на якой для страшнае бітвы сустрэліся Чарадзей і Яраславічы, рэчка, сёныя скаваная ў трубах пад цэнтрам Менску.

Няміга – гэта першая менская вуліца, на якой месцыціўся Ніжні рынак, і якую штовесну, зьбіраючы ўсе нечыстоты, увесь бруд, затапляла бурлівая паводка.

Няміга – гэта страшная катасцрофа 30 траўня 1999 г., калі ў ціскатні падземнага пераходу станцыі мэтро загінула 53 чалавекі – у асноўным дзяўчатасты 15-19 гадоў.

Няміга – аголеная нэрва Менску.

Няміга, незьмігутная Няміга, найвышэйшыя беларускія храмы глядзяць – не наглядзяцца ў тваю страшную яму. Святыя-духаў сабор, праваслаўны прастол краіны, звернуты да цябе фасадам, залатымі крыжамі ѹ бліскучымі вокнамі; вежы каталіцкае Катэдры ўздымаюцца па-над Верхнім Горадам, каб адтуль, са званіцай, пільнаваць твой чорны правал; пазірае з-за мосту Петрапаўлаўская царква 1612 году пабудовы, а з выспы на Свіслачы – капліца ѹ памяць тых, хто загінуў за межамі Беларусі.

Каб збудаваць станцыю мэтро "Няміга", Саветы разбурылі ўвесь гістарычны цэнтар Менску. Яшчэ Панамарэнка праз пасъляваенныя руіны выбухамі праклаў праспект на Маскву, разьвярнуўшы ўсю сталіцу да Ўсходу; потым, у 70-ыя,

Паркавая магістраль, цяпер Машэрава, адгроханая праездам да візыту прэзыдэнта ЗША Рычарда Ніксана, адным махам перакрэссыла забудову Верхняга гораду й пласты старажытнага Менскага замчышча. Катаюмы мэтро правальнym рэхам паўтарылі гэты аграмадны крыж, пратараніўшы падзем'і старога гораду, і зъдзейсынілі самае жахлівае, што толькі можна прыдумаць у Менску – пагружэнне ў Нямігу.

Рэчышча Няміпі-крыававыя-берагі, было пахаванае ў велізарных бетонных трубах – на ўзьбярэжжы Сьвіслачы з боку Траецкага й сёныя можна ўбачыць іхнія жэрлы. Расправа з замчышчам працягвалася, калі, пашыраючы воднае люстра Сьвіслачы, у раку абрыйнулі цэлую ўскраіну недасъледаванага дзядзінца. У 80-ыя забой мэтро прайшоў пад Катэдральным саборам. Падчас будаўніцтва ў раскоп зь нейкае тайнае галерэі асыпаліся кнігі XVII ст. Іх разграбалі шуфлямі й выгружалі ў хлам. Вайна пад зямлём разгорталася. Прарваўшыся з глыбінёй, грунтавыя воды падмывалі падвалы храмаў да страшных прасадак і расколінаў, разъядалі бетон і ржавілі канструкцыі мэтрабуду. Ішло няспыннае падтапленне тунэляў, і ablіцаваныя пад дрэва съены Няміпі скроль пацымнелі, пайшли ці то слязы, ці то крыавымі падцёкамі. У каменяломнях станцыі былі разгромленыя падмуркі кляштару баніфратага, што стаяў на сярэднявечнай Рынкавай плошчы, знакамітая Менская брама, ня раз штурмаваная ворагамі, рэшткі драўлянай царквы Ўсьпенія. Шматекавыя кладкі цэглы, падарваныя дынамітам, задубелае за паўтысячагодзьдзя бярвенне ѹ насычаныя чалавечымі касыямі, золатам і ўнікальнымі археалятгічным начыннем пласты выграбаліся экскаваторнымі каўшамі з самага болю гораду, вывозіліся ѹ звалваліся на ўскраінных съметніках. Гэтак раскопвалі катлаван, брацкую магілу для 40 юных дзяўчатак, адзінаццаці хлапцоў і двух міліцыянтаў.

Гэта тады, пры канцы 80-х, у беларускіх інтэлігентаў, што пікетавалі мэтро, з крывёю рвалі з рук плякаты. "Наплачацся

яшчэ з гэтай станцыяй мэтро! " – крычаў тады будаўнікам Зянон Пазьняк.

30 траўня 1999 г. людзі правальваліся ў стагодзьдзі Няміпі. У яму, вырытую бульдазэрystамі разам з раскрышанымі касыцямі. Глыбей, да ўдушила і пачарненыня, у тайкагню Ніжняга рынку, дзе буянець зборышча п'яні, а паводка віруе прорвамі нечыстотай. Яшчэ глыбей, пад нагрувашчанынем целаў, у крывавы мясьніцкі рад, дзе, раздушаныя праз рот да вантробаў, пагружаліся ў грукат сякераў скрэзъ шаламы, шчыты й кальчупі палачанаў ды яраславічаў, у малатарню калёнай зброі, даверху накормленай чалавечынай, у чавільню віна лютасыці й гневу – раку Нямігу, якой няма. Для ўсіяе Беларусі менавіта адсюль, зь гістарычнага правалу Нямігі, падымаецца шлях да Сабору й Катэдры.

Паспрабуйце прайсці празон угару. Скрозь натоўп, праз вал чалавечых целаў, надыханага перагару й дурнога напору, па стараіцца ўзыняцца, як бы вам ні было гэта цяжка, крычаць, хоць вас і ня чуюць, стрымліваць і выщыгваць з правалу тых, хто падае, тых, хто зьбівае вас з ног – і на бліскучых верхніх прыступках, закіданых кветкамі, з сонечным асьляпленнем уваччу вам стане ясна, што гэта такое, лесьвіца ў неба.

"Няміга" – пароль для Менску. Шлях праз увесь грэх, боль і бруд чалавечы, праз косыці й руіны. Праз усю гісторыю – да неба, да Бога.

Таму будзьце ўважлівыя, калі пачуеце: "Асьцярожна, дзвіверы зачыняюцца. Наступная станцыя – "Няміга".

ПЕРШЫ ЗЬЕЗД РСДРП

Вось ужо сто гадоў камуністычныя лідэры, заходнія палітолягі, студэнты-гісторыкі й аналітыкі ЦРУ, спрабуючы асэнсаваць сусъветны выбух савецкага камунізму, штораз вяртаюцца да яго пачатковага пункту. Увесе съвет са зьдзіўленыем ды жахам разглядае непрыкметны драўляны дамок у Менску па-над Свіслаччу, дзе 1 – 2 сакавіка 1898 года сабраўся падпольны I Зьезд Расейскай Сацыял-Дэмакратычнай Рабочай Партыі.

Ва ўмовах царскага палітычнага сыску разрознія групы сацыял-дэмакратаў з усёй Pacei даслаі сюды сваіх прадстаўнікоў для ўтварэння агульнай партыі й прыняцця маніфэсту. Менск выбралі і як скрыжаваныне паміж галоўнымі рэвалюцыйнымі цэнтрамі – Москвой, Вільні, Кіевам, Піцерам, Варшавай – і як самы зацішны заходні горад імпэрый. Іх было дзеўяцёра: кіеўляне Барыс Эйдэльман, Натан Відгорчык і Павал Тучапскі, Сыцяпан Радчанка зь Пецярбургу, масквіч Аляксандр Ванноўскі, екацярынаславец Казімір Петрусевіч, а таксама бундаўцы Аляксандр Крэмэр, Шмуел Кац і Абрам Мутнік. Маніфэст расейскай сацыял-дэмакратыі, напісаны піцерскім марксістам Пятром Струве, быў падпольна аддрукаваны ў Бабруйску.

Тым, хто вывучаў "Кароткі курс гісторыі КПСС", і тым, хто прывёў эўрапейскую сацыял-дэмакратыю да троюмфу канца XX ст., і тым, хто вывучаў Імпэрыю зла як ворага, было б цікава даведацца, што зь дзеўяцёх заснавальнікаў РСДРП пяцёра мелі беларускае паходжаныне. Ніводзін з удзельнікаў I Зьезду так і ня стаў нават сярэдній рукі кірауніком рэвалюцыйнага руху. Ніводзін зь іх ня мае ў сваёй далейшай біяграфіі якіх-небудзь гістарычна значных падзеяў. Большаясьць расчараравалася ў рэвалюцыі й стала звычайнімі абывацелямі. Але велізарная сіла, спароджаная імі, ужо разгортвалася, мяняючыся, набываючы жахлівыя абрысы й небывалую разбуральнасць, ахоплівала мільёны ва ўсім съвеце. Дзеля таго, каб амаль праз

стагодзьдзе пацярпець пістарычны крах – на тым жа месцы, дзе й нарадзілася.

Інтэлігенты, вальнадумцы, змагары за правы чалавека (якія съветлыя, чыстыя намеры!) ўпершыню сабраліся разам дзеля вызвалення рабочага клясу. Чым гэта скончылася – добра вядома. І паказальна, што скончылася менавіта ў Беларусі. Іхні першы зъезд дзеля кансьпірацыі зъбіраўся пад выглядам застолья: на стале – гарэлка, пад столом – “Капітал” Маркса. Праз 70 гадоў у парткамах усё будзе наадварот: настале Маркс, а пад столом гарэлка.

Сюды, у цэнтар Менску, да калыскі савецкае сыстэмы, у домік сярод чарэшняў і клёнаў, у часы росквіту камуністычнай імпэрый абавязкова прыяжджалі галоўныя таварыши з усёй плянэты: французскі генсэк Морыс Торэз, кіраунік ГДР Ульбрыхт, кубінскі лідэр Фідэль Кастро. Гэтаму доміку пакланяліся як храму паў-съвету. І паў-съвету яго праклінала.

Госпад Бог прыводзіць чалавецтва ў гэту краіну вельмі часта. З асаблівай настойлівасцю й значэннем. І з кожным наведваньнем мы асэнсоўваем усё больш балюча й ясна, наколькі важна тое, што мы тут.

Сёныя маленькі домік па-над Сьвіслаччу атачаюць спаруды камуністычнай эпохі. Будынак Штабу Беларускай Вайсковай Акругі, у якой Саветы рыхтавалі армаду для ўварваныня на Захад. Гіганцкая тэлевежа, што паўстагодзьдзя тлуміла беларускія голавы бальшавіцкай пропагандай. Радыёвышка, якая колісъ глушыла "Свабоду", а цяпер абслугоўвае пэйджары. Знакавы абеліск Перамогі з чырвонай зоркай, пастаўлены тут, быццам мат менскай гісторыі, афіцыйным сымбалем гораду. Вуліцы, помнікі, будынкі скрозь па ўсёй Беларусі захоўваюць амаль некранутую краіну разьвітога сацыялізму – такую ж цъмянную, правінцыйную й забытую, як і драўляны шэра-зялёны, у стылі хакі, домік-музэй І Зъезду РСДРП.

ПАРТЫЗАНКА

"Беларусь – партызанскі край," – скажуць жа, як адрэжуць!

Беларуская партызанка, 374 тысячи байцоў плюс паўмільёны сувязных, разьведчыкаў, памочнікаў, сапраўды ўяўляла сабой найбольш масавы рух супраціву гітлераўскай акупацыі на тэрыторыі СССР у гады II Сусветнай вайны.

Уласна кажучы, беларусы партызанілі ўсю сваю гісторыю. Няўлоўнае лясное войска наводзіла жах на любога ворага: ад крыжакоў і татараў да Масквы і Гітлера.

Упершыню шырокі партызанскі рух узынік у Беларусі падчас Невядомай вайны 1654-67 гг., калі супраць татальнай маскоўскай агрэсіі й рабаваньняў мірнага насельніцтва паўсталі сялянскія атрады "шышоў". З тae пары ўсялякі акупант – расейскі, французскі, швэдзкі, німецкі – сутыкаўся зь дзіўнай зъявай. Беларусы моўчкі сыходзілі ў лес. Потым пачыналі зынікаць коні, стрэльбы, жаўнеры. А потым адкрываліся ў баявыя дзеянья – праз платы, з-за дрэваў, на дарогах.

Беларуская партызанка – гэта цэлая армія "Зялёнаага дубу" часоў грамадзянскай вайны, што дзеіла паміж белымі й чырвонымі – з атаманамі Кудзярам, Карчом, Дзергачом, 48-мю буйнымі й 25-цю дробнымі атрадамі, сотнямі баявых акцыяў і цэлымі раёнамі, дзе да сярэдзіны 20-х гадоў паўстанцы трымалі ўладу.

Беларуская партызанка – гэта "Чорны кот" генэрала Вітушкі са штабам у Налібоках, які на адну ноч у сакавіку 1948 г. з 500 байцамі заняў Наваградак.

Беларуская партызанка – гэта і рэфлекс паводзінаў у стрэсе, і абарона ад псыхалягічнай агрэсіі, і фэномэн

усенароднай вызволынай барацьбы. Партызанка супрацоўвае як гадзінныкавы мэханізм і разгортваеца а сразу.

Ужо на пяты дзень вайны пад Пінскам утварыўся першы партызанскі атрад. На працягу аднаго месяца вайны на тэрыторыі Беларусі сформавалася ўжо больш за 100 атрадаў і групаў агульнай колькасцю больш за 2,5 тысячаў чалавек. Увесені 1943 г. партызаны кантролівалі 60% тэрыторыі акупаванай Беларусі.

Нацыянальны супраціў тоіцца ў глыбіні душы, сярод гушчараў і балотаў, у самых нетрах – і таму ён практычна непераможны. Партызанка ёсьць станам беларуса, якога дасталі.

Калі беларусы пачынаюць партызаніць – хавайся ў бульбу. За тры гады вайны беларускія партызаны падарвалі й пусыцілі пад адхон 11 128 эшалонаў, разграмілі 948 штабоў і гарнізонаў, зьнішчылі 18,7 аўтамабіляў, 1355 танкаў ды БТРаў. За адну толькі ноч з 2 на 3 жніўня 1943 г. узарвалі 42 тысячи рэек. У партызанскай вайне ў Беларусі Гітлер страціў больш за 500 тысячаў чалавек забітым і параненымі.

“Партызаны, партызаны, беларускія сыны, – напісаў тады Янка Купала – рэжце гітлерцаў паганых, каб ня ўскрэсьлі век яны!”

У “Энцыклапедыі Беларусі ў Вялікай Айчыннай вайне” пералік адных толькі партызанскіх злучэнняў займае 89 старонак, набраных дробным шрыфтом. І, між іншым, паведамляеца, што большасць партызанаў складала моладзь 18 -25 гадоў.

Беларускія палявыя камандзіры зрабіліся галоўнымі героямі вайны. Леў Даватар праводзіў са сваім атрадам фантастычныя апэрацыі ў тыле ворага. Пятро Машэраў, настаўнік з Расонаў, пайшоў у партызаны з усёй сваёй 10-й

клясай – і завершыў вайну камандзірам брыгады. Мінай Шмыроў, легендарны “Бацька Мінай” з-пад Віцебска, калі гітлераўцы узялі ў закладнікі ягоных жонку й дзяцей, і запатрабавалі здацца – ахвяраваў сям'ёй, каб граміць ворага.

Лідэры партызанкі – Сурганаў, Казлоў, Машэраў – у пасъляваенны час сталі кіраўнікамі рэспублікі.

Вэрмахт панічна баяўся беларускіх партызанаў, гэта факт. Толькі ў зімку 1943-44 гг. супраць іх было кінута 10 вайсковых дывізіяў. Але ўсюды пасыць, імклівая манэўравасыць, валоданыне ініцыятывой, рагтоўныя паражжаючыя ўдары – тактыка сучасных баявых апэрацыяў – паралізавалі нямецкую машыну ў вырашальнія этапы вайны. Змрочны германскі геній распрацаваў дзясяткі карных апэрацыяў – “Балотная ліхаманка”, “Сонцастаянные”, “Чароўная флейта”, “Такавішча цецерукоў” – але яму так і не ўдалося зьнішчыць ніводнага атраду, ніводнае брыгады.

Бо беларусы не ваююць – яны партызаняць.

Беларусы не адступаюць – яны сыходзяць у лес.

Беларусы не адпраўляюць акупантам на вакзал – яны адразу ўзрываюць рэйкі.

Таму шалённая папулярнасць сярод беларускай моладзі хіта NRM “Партызанская” на мяжы III тысячагодзіня – гэта ніякі ня шоў-бізнэс, а ясны сыналь. Для любога акупанта.

ПОЛАЦК

Полацк – пачатак Беларусі.

Першая беларуская сталіца, гістарычны цэнтар хрысьціянства, горад съвятых і съвятыняў.

Месца таго самага адкрыцьця Божага, якое працяло Сэрца Эўропы тысячагодзьдзе таму, якое дагэтуль крывіць і крынічыць, наталяочы ўсю нацыю.

Тут у X ст. упершыню прапаведваў Ісуса Торвальд Вандроўнік, і тут жа ў 992 г. узнікла першая праваслаўная епархія. Тут быў заснаваны наш галоўны храм – Сафійскі Сабор – і зроблены наш галоўны Крыж. Эўфрасіньня, духовая апякунка Беларусі – Полацкая. Сімёон, адзін з галоўных асьветнікаў Рәсей – Полацкі. Францыск, першадрукар і апостал нацыі – таксама полацкі. Полацкая крыніца дзесяць вякоў надавала празрыстасыці й натхнёнасыці беларускаму хрысціянству.

Бацька гарадоў беларускіх, ключавы пункт транзыту з варагаў у грэкі, вечавы Полацк на правох першынца зрабіўся зародкам нашае дзяржаўнасці й падмуркам гістарычнага дэмакратызму, а Полацкае Княства – першавобразам сувэрэннае Беларусі. Першы ўладар-хрысціянін у Беларусі – полацкі князь Ізяслав. Патрыярх беларускай незалежнасці – полацкі Усяслаў Чарадзей. Ды й самы яркі беларускі гісторык сучаснасці – безумоўна, палаchanін Уладзімір Арлоў.

У хрысціянскім Полацку скрышталізаваліся ўсе тыя бліскучыя грані й ясныя рысы, што будуць потым скразіць з глыбінёй Сярэднявечча, праменіць праз усю беларускую гісторыю съятлом веры й любові, і дасённяя адлюстроўвацца ў кожным значным моманыце нацыянальнай ідэі. Храм. Крыж. Кніга. Апостальскае падзвіжніцтва. Імкненыне да съягасыці. Вечавы закон. Эвангельскае місіянерства.

Полацк, быццам пячатка, прастаўлены і ў "Слове аб паходзе Ігаравым", і ў перакладах Свяятога Пісьма, зробленых Францыскам Скарынам "са слайнага места Полацка", і ў маскоўскіх выданынях лідэра партыі заходнікаў, што ператвараў дэспатычную Москву ў культуровую імпэрыю – Сімёона Полацкага.

У Полацку, як у велізарным Саборы, істотна й сымбалічна літаральна ўсё.

Вось ён, на гербе Залатога Веку, беларускі Пачатак: карабель з трьма мачтамі-крыжамі ў блакітным полі на срэбнай вадзе, пад разгорнутымі ветразямі, белымі-белымі...

Полацк – беларуская Палестына, наша съвятая Зямля. І гэта ў Полацку вось ужо тысячу галоў паўтараюцца слова Божыя, 9-10 вершы 18-га разьдзелу Дзеяў Апостальскіх:

"...Ня бойся, а прамаўляй і не змаўкай, бо Я з табою, і ніхто ня зробіць табе ліха; бо ў Мяне многа людзей у гэтым горадзе."

У Полацку, магічным крышталі нацыянальнай ідэі, канцэнтраваўся і ўвесь драматызм беларускай гісторыі. Яе кульмінацыйным момантам, пунктом пералому нацыянальнага лёсу, пахаванынем Старога Запавету й прадвесіцем Новага, сталі штурм і разбурэнье Полацку ў 1563 годзе. Іван Жахлівы вывеў у маскоўскі палон 50 тысячаў палачанаў, выразаў усіх габрэяў і спустошыў знакамітую Полацкую бібліятэку. Беларусь была ўкрыжаваная й паражаная ў самае сэрца. Але адначасова ахвярная съмерць Пачатку нарадзіла ѹ новую эру – эру пакуты й болю ў імя Уваскрасення.

Таму і ѹ наступныя стагодзьдзі полацкія падзеі, быццам электрычныя разрады, будуць скаланцаць усю краіну.

Таму ѹ супрацьстаянныі, якое падарве і падзеліць ВКЛ, – зноў у Полацку! – сыдуцца духовыя гіерархі, вуніят Язафат Кунцэвіч і праваслаўныы Мялет Сматрыцкі, абодва прызначаныя на пасаду полацкага біскупа. Бітва скончылца плахай для аднаго, вырачэныем для другога і крахам для краіны.

Таму ѹ Полацку раптоўна ашалее перад абразамі Святое Сафіі, і ўчыніць крывавую разнью Пётр I. Разам зь Меншыкамі ён заб'е пяцёх съвтароў, а сам храм

ператворыць у парахавы склад, што выбухне з адыходам расейскіх войскаў.

Таму напрыканцы XVIII ст. правінцыйны Полацк нечакана зробіцца сусьеветнай сталіцаю езуітаў. З 1773 г. да 1820 г., забароненая папскай бульёй, святыя Таварыства Езуса з усіх краінаў будуць звязджацца ў Полацк, дзе Кацярына II дазволіць дзеянасьць Ордэну. На базе першага ў ВКЛ калепіому тут адчыніцца славутая Полацкая акадэмія, найбуйнейшы міжнародны цэнтар хрысціянскай адукацыі – і яе выкладчыкаў ды выпускнікоў будзе ведаць уся Эўропа й Амэрыка. Беларускі Полацк стане рэзыдэнцыяй генэралаў Ордэна, самых упльковых каталікоў пасолья Папы Рымскага.

Таму ў Полацку акупацыйныя расейскія ўлады ў 1839 г. прымусяць паstryраў вуніі падпісаць акт аб пераводзе вуніятаў у праваслаўе – ужо не ў беларускую, а ў маскоўскую артадаксальнью царкву.

Таму ў 50-х гг. XX ст. камуністы, зынішчаючы Беларусь, збудуюць тут свой Новы Полацк, горад гігантаў нафтхіміі й атручанага паветра. Але менавіта тут напрыканцы 80-х адначасова зь Менскам успыхнуць мітынгі нацыянальнага Адраджэння!

Толькі мэтафізычнай сілаю гэтага месца можна патлумачыць такі моцны полацкі інстынкт беларускасці.

...Сёньня камусыці можа падацца, што Полацк ужо састарэў. Згорбіўся, зынікавеў, задрамаў. Толькі белая-белая Сафія засталася шчылінкай святла ў прычыненых дзъвярох. Але дастаткова ўвайсыі ў гэты горад, прыслухацца да яго, ціхага й містычнага, каб зразумець: гэта не маўчаныне. Гэта чаканыне, якое бывае ў царкве ці касыцёле перад набажэнствам.

Для Новае Беларусі Полацк ня проста "старажытны", "гістарычны", "легендарны". Полацк застаецца вялікім Пачаткам, Горадам-храмам, у які нацыі наканавана вяртацца зноў і зноў.

РАСЕЙСКАЯ ІМПЭРЫЯ

Расея стала Расейскай Імпэрыяй толькі тады, калі ўзламала Беларусь. Расея стала імпэрыяй культуры толькі тады, калі прыўласціла Беларусь. Расея перастала быць сусьветнай імпэрыяй толькі пасля таго, як гэта вырашылі ў Беларусі.

Стагодзьдзі войнаў ды акупацыяў прызвычайлі нас глядзець на Расею або па-рабску, або варожа, спадылба, і бясьсіла ўглядзіцца вакол: скрэзь мат, расейшчына й улада Крамля. Але Госпад Бог невыпадкова даў нам супэрсуседа – самую буйную краіну ў съвеце. Дзяржава, якая жыве паводле прынцыпу Кацярыны: "Людзі народзяцца, а землі – не", адкрывае для беларускай місіі велізарныя прасторы Азіі. Беларусь адзіная, хто можа перамагчы ў Расеі імпэрыю.

Супрацьстаянне Расеі й Беларусі – з разраду эпічных бітваў чалавечае гісторыі. Так змагаліся Ірляндыя з Ангельшчынай, Сэрбія з асманамі або Ізраіль з Рымам. З XV ст. Масква, якой не давала спакою найменыне галоўнай, незалежнай, съятой Белай Русі, спрабавала праглынуць і ператравіць Беларусь, а Беларусь у адказ спрабавала ператварыць Расею хрысьціянскім уплывам, культурай і, урэшце рэшт, самаахвярнасцю.

Вялікае Княства Маскоўскае мангола-татарскае іга выхавала як дэспатью ардынскага кшталту. Ужо ў XV ст. Масква ўзяла шлюб са съмяротна хворай Бізантый, абвесціла сябе Трэцім Рымам і распачала агрэсіўныя войны, а ў часы

Івана Жахлівага набыла пазнавальныя абрысы: "Чудище обло, озорно, стозевно и лайяй!.."

Іван сапраўды аказаўся жахлівы. Геапалітычнае сутыкненне з ВКЛ і суперніцтва за славянскае лідэрства раз і назаўжды зрабілі Беларусь галоўнай праблемай Расейскай імпэрыі на шляху экспансіі ў Эўропу, галаўным болем крамлёўскае ваеншчыны й насычэннем галоднае Расеі працоўнай сілай, гарматным мясам ды вялікім талентамі.

Ужо тады Беларусь, адчайна абараняючы ўсходнія межы, намагалася перамагчы імпэрыю эвангелізацыяй. Скарэна павёз у Москву Бібліі – спалілі. Федаровіч і Мсьцілавец усё-ж такі распачалі тут друк Святога Пісьма – выгналі. У гэты ж момант цар нанёс удар у сэрца Полацку. Іскры беларускай Рэфармацыі запальвалі сярод расейскіх мяшчанаў агмяні, гатовыя выклікаць выбух – але апрыгніна й аргадоксы тут жа гасілі іх на калох і дыбах.

Імпэрыя ўжо ацаніла сілу супраціўніка. Адгэтуль яе глябальнай мэтай стала поўнае й безагаворачнае зынішчэнне Беларусі. У страшнай вайне 1654 – 67 гг. загінуў кожны друп беларус. Паўночная вайна забрала яшчэ 800 тысячаў жыхцяў. Нарэшце, напрыканцы XVII ст. зынясіленую да страты прытомнасці краіну Расея акупавала цалкам.

Беларусь усё яшчэ была жывая – і ўсё з той жа непамыснай любою да ворагаў прасвяতляла, дабраслаўляла й ратавала Расею. Сімяон Полацкі стварае ў Москве першую партыю "заходнікаў" і спрабуе выхаваць эўрапейцам малога Пятра I. Мялет Сматрыцкі навучае Ўсход пісьмовасці, Ілья Капіевіч распрацоўвае для расейцаў шрыфты й падручнікі. Палонныя беларускія рамеснікі ствараюць шэдэўры духовага мастацтва, ад іканастасаў да саміх абразоў, у маскоўскіх храмах і манастырах...

Гэта паражае да глыбіні душы. Нават у апагеі магутнасыці, зь межамі ад Ціхага да Атлянтычнага акіяну, Расейская імпэрыя настолькі баялася маленькай, ледзь дыхаючай Беларусі, што выкараняла і яе мову, і веру, і забараняла нават імя. Скасаваныне Статуту ВКЛ, ліквідацыя вуній перайменаваныне ў "Северо-Западны Край" праводзіліся гэнэралам-губэрнатарам Мураўёвым ужо як пахаваныне. Тоё, што не дарабіў расейскі штык, мусіла дабіць расейская царква і расейская школа.

Але неверагодны Контарнаступ цэлай дыяспары геніяў, якім Беларусь адказала на гэта Расеі ў XIX ст, належыць да найвялікшых цудаў нашай гісторыі. Міхаіл Глінка, аўтар расейскага гімну й заснавальнік расейскае музычнае клясыкі, Хведар Дастаеўскі, самы хрысьціянскі пісьменнік Расеі, яе прарок, Неміровіч -Данчанка, Стравінскі й Барадзін, Грыбаедаў, Рымскі-Корсакаў, Пісараў, Бунін выклікалі съветапоглядную рэвалюцыю знутры імпэрыі й літаральна пераплавілі расейскае грамадзтва высокай, натхнёнай, духовай культуры.

Параза імпэрыі была прадвырашаная.

XX стагодзьдзе вялізнымі крыжамі перакрэсліла Расею як імпэрию – менавіта ў Беларусі.

У 1898 г. у Менску збіраецца I з'езд РСДРП – партыі, якая разбурыць старую Расею да асноваў.

У 1915-17 гг. у Магілёве, у стаўцы I Сусьеветнай вайны, расейскі цар Мікалай II дачакаецца развалу гіганцкае дзяржавы і вырачаецца прастолу, так і не даехаўшы да Піцеру.

Потым – Берасьце: заключаецца вядомы “Берасьцейскі мір” балышавікоў зь немцамі, праз 20 гадоў пасля якога, з пактам Молатава-Рыбэнтропа вэрмахт і Чырвоная армія наладзяць сумесны парад – і вось, праз 2 гады гітлераўцы

возьмуць штурмам Берасьцейскую крэпасыць і накіруюць галоўны ўдар супраць Расеі праз Беларусь.

Белавеская пушча 1991 г. падвядзе рысу пад 70-гадовым існаванынем СССР. Звыш-Расея, што дасягнула кульмінацыі ў самай страшнай за ўсю гісторыю чалавечства тагалітарнай, агрэсіўнай і бездуховай Імпэрыі зла – рухнула на самай мяжы захопленае Беларусі.

Прызначэнныне Менску сталіцай СНД разбурае астатнью спробу аднаўлення Расейскай Імпэрыі.

Бо Беларусь любіць Расею той невытлумачальнай, найвышэйшай любоўю, якая съцвярджае: "Любіце ворагаў вашых, дабраслаўляйце кляцьбітаў вашых, рабіце добро ненавіснікам вашым і маліцеся за крыўдзеляў вашых". (Мацьвея, 5:44) Калі ў Расею можна толькі верыць – Беларусь можа толькі любіць.

Закон гісторыі: Расеі як імпэрыі наканавана пацярпець крах менавіта праз хрысьціянскую Беларусь. І, адпаведна, праз любоў, малітву й слова Беларусі – ад імпэрскасці збавіцца.

РЭФАРМАЦЫЯ

Адпаведнік абнаўлення, абуждэння, адраджэння, хрысьціянская Рэфармацыя XVI стагодзьдзя – адна з ключавых зьяваў у гісторыі Беларусі.

Рэфармацыя ўзыялася зь нетраў сярэднявечнай Эўропы, каб вярнуць першапачатковую чысціню асноўнаму закону жыцця – хрысьціянству. Рэфармацыя зрабіла пратэстанцкай усю Паўночную Эўропу, дала пачатак дэмакратычным

рэвалюцыям, фэномэну Злучаных Штатаў Амэрыкі і, апроч таго, прывяла да найвялікшага беларускага абуджэння.

Сярод эпідэміяў і войнаў Сярэднявечча, на тле разлажэння папства, гандлю індульгенцыямі, памнажэння ерасяй і акультызму, з узяцьцем туркамі Другога Рыму, Канстанцыінопалю, і адкрыццём Калюбам Новага Свету Рэфармацыя выбухнула масавым пакаяньнем, вяртаньнем да веры й духовым перааджэннем цэльых народаў.

У сучасных энцыклапэдыях чытаєм: “Рэфармацыя – рух сялянства й маладой буржуазіі супраць фэадальнага ладу з мэтай сэкулярызацыі царкоўнага й манастырскага землеўладаньня...” Толькі ня гэта.

У Рэфармацыі было толькі чатыры мэты. Толькі чатыры “толькі”.

Sola gratia: толькі ласка Божая!

Мы маєм жыцьцё й збавеніне ня дзякуючы якомусьці выпадку ці ўласным добрым справам, а выключна зь літасці Боскай. *Sola gratia!* – Беларусь, краіна Ласкі Божай, схілялася перад Госпадам, вызнаючы Ягоную волю.

Sola fides: толькі вера!

Толькі асабістай вераю ў Хрыста можна дасягнуць Царства Нябеснага. Толькі вера ёсьць сілаю, якая ператварае народ у нацыю.

Sola scriptura: толькі Святое Пісьмо!

Рэфармацыя ўзыяла на сцяг абсалют Слова Божага. Біблія ставілася ў цэнтр грамадzkага й палітычнага жыцьця, і гэта давала моцны штуршок кнігадрукаванью, законатворчасці, асьвеце, адукцыі.

Нарэшце, Solo Cristo: Толькі Хрыстос!

Рэфармацыя вяртала чалавецтва да Ахвяры Ісуса, ставіла ў прыклад жывую духовасць ранняга хрысьціянства й заклікала да асабістых стасункаў з Хрыстом – без пасярэднікаў, без аразоў, без сумневаў.

Гэтыя *Sola* – сапраўднае сола ў гімне беларускага Залатога веку й праўдзівая соль беларускай гісторыі.

Эра новага эўрапейскага сывітанку, Рэфармацыя ўспыхнула ў Беларусі адной зь першых. Ужо ў 1413 г. (праз тры гады пасля Грунвальдской перамогі над крыжакамі) знакаміты чэх Еранім Праскі, паплечнік Яна Гуса, пра паведваў у Вільні й Віцебску, прычым у прысутнасці самога Вітаўта. Потым Ераніму гэта прыгадаўца на Канстанцінавічскіх саборы: ён будзе спалены, і духовы пажар палыхне разам з вонішчам.

6 жніўня 1517 г. доктар Францыск Скарнына пачаў друкаваць Біблію на беларускай мове. Пераклад і камэнтары сталі выклікам тагачаснаму дагматычнаму фарысейству – і яўным пачаткам нацыянальной Рэфармацыі.

31 кастрычніка таго ж рэвалюцыйнага 1517 г. Марцін Лютер абвесыці свае знакамітая 95 тэзаў супраць індульгенцыяў. Рэфармацыя скаланула Германію, затым Швайцарыю, Ангельшчыну, Галандыю, Францыю, Швэдзію... Уся Эўропа, абуджаная імкненнем да Бога, у шматгалосьці малілася Хрысту, каялася й шукала ісціну. Кірмашы ператвараліся ў багаслоўскія дыспуты, а універсітэты – у храмы.

Сапраўдным правадыром Рэфармацыі ў Беларусі стаў Мікалай Радзівіл Чорны. Вясной 1553 г., пасля пасольства ў ахопленую рэфармацыйным рухам Нямеччыну, віленскі ваявода й найбольш упłyковы магнат ВКЛ, некараанаваны

кароль Літвы на ўсю краіну абвесціў, што ён вызнае эвангельскую веру й пераходзіць у кальвінізм.

На працягу года Рэфармацыю прынялі Хадкевічы, Сапегі, Кішкі, Агінскія, Пацы, Глябовічы, Вішнявецкія. За некалькі наступных гадоў у Беларусі паўстала больш 300 эвангельскіх збораў. 6 чэрвеня 1563 г. кароль Жыгімонт Аўгуст падпісаў прывілей, які ўраўнёваў усіх хрысьціянаў – і каталікоў, і праваслаўных, і пратэстантаў – у праве займаць дзяржаўныя пасады.

Некалькі паказальных фактаў рэфармуюць усю нашу гісторычную съядомасць:

— у 1523-46 гг. лекцыі Лютера ў Вітэнбергу праслухалі 20 студэнтаў-арыстакрататаў з ВКЛ; сталае лютеранскае навучаныне дзесяткі шляхцічаў атрымалі ў блізкім універсітэце Каралеўца.

— За 1553-63 гг. у Беларусі паўстала больш 200 пратэстанцкіх парафіяў.

— У 1576 г. ва ўсёй Жмудзі (каталіцкі рэгіён!) засталося ўсяго 6 каталіцкіх съягароў, а ў Наваградзкім ваяводзтве (апірышча праваслаўя) з 600 сем'яў праваслаўнае шляхты толькі 16 не прынялі кальвінізму.

— З 28 паноў-рады Сойму ВКЛ 17 былі пратэстанты, 9 праваслаўныя й толькі 2 каталікі: нават каталіцкі біскуп кіеўскі Пац пераіндуся ў эвангелікі.

У сярэдзіне 60-х гг XVI стагодзьдзя ўжо ўся краіна дыхала Рэфармацыяй.

Выбух Рэфармацыі выклікаў эфект дэтанацыі ў куды большых маштабах. Канкурэнцыя хрысьціянскіх канфесіяў ператварылася ва ўзрушанае спаборніцтва дзеяя высьвяленыя ісціны, і спарадзіла моцную рэўнасць –

біблейскі боль любові. Узрушэнныне нагадвала Палестыну I веку. Прыйсунасыць Божая ў Беларусі тых часоў яўна адчуваеца нават у дакументах і кнігах. Беларуская Рэфармацыя была наколькі моцнай, настолькі й кароткачасовая – быццам разрад бліскавіцы. І момант ісціны беларускае гісторыі, кропка падзелу Старога й Новага Запаветаў, час прышэсьця Хрыста ў Беларусь аказаўся якраз тым месцам, куды цэліла Рэфармацыя.

Бо гэта Рэфармацыя выклікала бурлівую рэакцыю этнагенэзу і запусыціла шэраг нацыятворчых працэсаў:

- рэзкі рост самасъядомасці
- кшталтаваныне эліты
- урбанізацыю
- культуровы росквіт
- гаспадарчы рывок
- уключэныне ў грамадзка-палітычны кантэкст усеёўрапейскае Перабудовы.

Беларусы сталі нацыяй Рэфармацыі.

Кальвінісцкая эвангелізацыя пасыпела ахапіць толькі вярхі грамадзтва – магнатаў ды шляхту, адно ўсхвалявала мяшчанства й ледзь кранула сялянства. Польшчы й езуітам хапіла некалькі дзесяцігодзьдзяў Контаррэфармацыі й Люблінскай вуніі, каб навярнуць ВКЛ пад эгіду каталіцтва. Апроч таго, жарсыць Рэфармацыі ўскаламуціла твань сектанцтва, кшталту арыянства ці сацыніянства, адмовы ад Хрыста як Бога – а гэта дыскрэдыгавала ўвесь рух.

І ўсё-такі менавіта Рэфармацыя разьдзьмула той небывалы ўздым, калі пра Христова вучэныне “ўсюды спрачаюцца”. (Дзеi Апосталаў, 28:22) Беларуская Рэфармацыя прымусіла і

каталіцтва, і праваслаёй з жахам прызнаць уласныя правалы, і з жарам узяцца за абнаўленыне, адстойваючы веру. Зарыва беларускай Рэфармацыі асьвяціла ўсю Усходнюю Эўропу й актывізавала беларускае місіянерства. Менавіта пасля XVI стагодзьдзя беларусы вызначальным чынам паўплывалі на духовасыць і культуру Польшчы, Украіны й Маскоўшчыны: Беларусь перадавала “зарад нацыятворчасыці” суседзям.

Сёныя, праз 450 гадоў, мы ўсёй сваёй нацыянальнай істотай зноў адчуваєм прагу съветапоглядных пераменаў. Нам патрэбны ўнутраны духовы штуршок, здолны ўскalыхнуць краіну да падвалінаў съядомасыці, да ўсенароднага пакаяння, да нараджэння звыш у Ісусе Хрысьце. Патрэбны пераварот у душах. Патрэбна абнаўленыне, абужэныне, адраджэныне – і канфесіям, і грамадзству, і дзяржаве.

Нацыі патрэбная Рэфармацыя.

РЭЧ ПАСПАЛІТАЯ

Рэч Паспалітая – літаралыны пераклад з лаціны *Res publica*. Рэспубліка. Гаспадарства. Справа народу. З такім дэмантратыўным дэмакратызмам называлі сваю дзяржаву і сярэднявечнае ВКЛ, і Карона Польская. Нарэшце, абедзьве краіны злучыліся ў адзіную Рэч Паспалітую – паміж Расеяй і Нямеччынай, колішнім Трэцім Рымам і будучым Трэцім Рэйхам. Вайскова-палітычны хайрус дзеля таго, каб захаваць сэрца Эўропы пад ударамі з Усходу й Захаду – гэта сапраўды была Рэч!

Гісторыя беларускай вуніі з Польшчай пачалася яшчэ ў 1385 г.

Вялікі князь Ягайла браў шлюб з польскай каралеўнай Ядзевігай, рабіўся каралём і дзеля таго аб'ядноўваў ВКЛ з

Польшчай. Нявесту, і паўцарства ў прыдачу – аказваецца гэта была ня казка. Палюбоўны хаўрус палякі спрабавалі абярнуць у далучэныне "крэсаў усходніх", але беларускія магнаты захоўвалі беларускую незалежнасць і паслья Люблінскай вуні 1569 г.

Усё Сярэднявечча ВКЛ і Карона Польская стаялі съпіна да съпіны ў агачэныні ворагаў. Беларусы й палякі разам рубіліся пад Грунвальдам, разам адбівалі Полацк у Івана Жахлівага, тройчы хадзілі на Москву ў пачатку XVII ст., разам давалі адпор козацкам наездам і поплеч змагаліся супраць страшнага маскоўскага Патопу 1654 – 67 гг.

Беларусь, яднаючыся ў вунію, спрабавала абараніцца ад Масквы – а ў выніку апынулася ў палоне паланізацыі.

Час Рэчы Паспалітай – пэрыяд дэградацыі Беларусі як краіны й беларусаў як нацыі. Рэч у тым, што беларускія магнаты й гаспадары, паступова прымаючы польскую мову, веру й культуру, проста рабіліся панамі, і разам зь беларускасцю страчвалі народ – вуніяцкі, сялянскі, занядбаны. Эліта нацыі губляла паспалітасць. Рэч была й у тым, што жывую, гарачую веру ўсё больш замянялі халодныя, урачыстыя абрады. Літара бязылітасна душыла дух, і хрысьціянскае сумоўе ператваралася ў міжканфесійнае раздарожжа. А насамрэч – рэч была у тым, што ў XVII – XVIII стст. адыходзіла Вялікая Літва і нараджалася Вялікая Беларусь.

Што дала Рэч Паспалітая Беларусі? Паланізацыю, Контаррэфармацыю, акаталічваныне шляхты, страту нацыянальнай съвядомасці. Вялікую авантuru 1604 – 1621 гг. зь Ілжэдзымітрыямі й Марынай Mnішак, забарону мовы ў 1696 г. і ўвесычаснае прыніжэныне праваслаўя, пратэстанцтва ды вунії.

Што атрымала ў Рэчы Паспалітай Польшча? Міцкевіча, Касцюшку, Манюшку, Сянкевіча й нават маршала Пілсудзкага. Зарад духу й любові, вырваны з самага сэрца.

Зарад, які перарабіў Польшчу цалкам. Гэта ж колькі ласкі й натхнення трэба было, каб пераплавіць ганарыстую й жорсткую Карону ў краіну рамантычных паўстанцаў, Канстытуцыі З траўня, раману "Quo Vadis", у Польшчу "Салідарнасці" й радзіму Папы Рымскага, Яна Паўла II! За гэтых 200 гадоў Беларусь аддала Польшчы сябе ўсю. Юльян Нямцэвіч, Адам Нарушэвіч, Франыцішак Князькін, Уладзіслаў Сыракомля, Эліза Ажэшка – колькі талентаў, колькі веры, колькі ахвяраў! Самазабыўная, закаханая адданасць без надзеі на ўзаемнасць – вось чым была Рэч Паспалітая для Беларусі.

Хочацца плакаць наўсхліп, калі ўяўляеш сабе, наколькі адчайна білася беларускае сэрца за сваю любую Польшчу. Здольнасць беларускасці любіць, ацаляць праз уласныя раны, паглынаючы боль, і паміраць за блізкіх – звышнатуральная. Як гэта нагадвае Ісуса!..

Рэч Паспалітая загінула ў той самы час, калі съвет скланалі французская рэвалюцыя, расейскі імпэрыялізм, прускі мілітарызм й амэрыканская вайна за незалежнасць. Разадраная й падзеленая чужымі жаўнерамі, быццам Хрыстова вітратка ля Крыжа.

Пазалочаны каралеўскі трон Рэчы Паспалітай перавезылі ў Піцер і ператварылі ў "стульчак" для прыбіральні Кацярыны II. Менавіта на гэтым "стульчаку" менш чым праз год імпэратрыцу насымерць разьбіў паралюш.

Апошні сейм Польскае Беларусі прыйшоў у Гародні ў 1794 годзе, пад стваламі гарматаў. Прыйшоў нема. Маўчаныне было вычарпальнымі. Беларусь зрабіла для Рэчы Паспалітай усё, што магла.

СЛАВЯНСТВА

"Славяне" – у гэтым імені гучыщь і "слава", і "слова".

Славяне – найбуйнейшая ў Эўропе група народаў: 300 мільёнаў чалавек!

Славяне, што ў VI – VII стагодзьдзях нашай эры занялі ўвесь цэнтар і ўсход Эўропы, а затым рассяліліся да Паўночнага Ледавітага й Ціхага акіянаў, сапраўды заслужылі ў сусьветнае гісторыі даволі высокіх словаў, выявілі і сілу, і слабасць і далі цывілізацыі колькі слáўных старонак. Славяне заснавалі ў Беларусі першыя гарады й адыгралі вызначальную ролю ў фармаванні беларускай нацыі.

У сярэдзіне I тысячагодзьдзя нашае эры славяне жылі ў Беларусі толькі на правабярэжжы Прыпяці. З гэтага пляцдарму шматекавы напор асыміляцыі рушыў на перапоўненую вадою балцкія землі. Дрыгавічы занялі палескія балоты; крывічы асели на ўзгор'ях, у вярхоўях рэкаў і на вадападзелах Цэнтральнага Беларусі й Валдау; радзімічы абжылі палі між Дняпром і Дзясной – і на гэтых трох кітах паўстаў беларускі этнагенез.

Славяне асымілавалі балтаў і сталі беларусамі. Гэты відавочны факт нашае гісторыі ёсьць яўным доказам беларускасці ВКЛ. І ў першым, і ў другім выпадку мы маем дзіве фазы аднаго й таго ж працэсу. Больш моцны, разъвіты, энэргічны этнас асвойваў балцкую прастору й надаваў ёй уласную сутнасць.

Царызм, бальшавіцкая пропаганда й постсавецкі афіцыёз, якім трэба было апраўдаць імпэрскую русыфікацыю, ва ўсе часы рабілі з славянства гэткі расавы культ з квасным душком і чарнасоценнай адрыжкай. "Дык мы ж славяне!" – кажуць у нас з сумесцю сорamu й гонару, апраўдаючы характэрныя разьлівы пачуцьцяў, бытавое п'янства, антызаходніцтва й

антыхісэмітыхм, а таксама стварэныне сабе праблемаў, а потым змаганьне зь імі не на жыщыцё, а на съмерць.

Што ж насамрэч значыць для беларусаў славянства? Імёны Станіслаў, Вячаслаў, Любоў ды Людзьміла. Румяная сіла, слайная дабрыня, буйныя й грубавата-скругленыя рысы твару. Душа наросхрыст, шырынёю ад Падунаўя да Віслы-Одэрскага міжрэчча.

Беларусь, разьмешчаная ў самае глыбіні славянскага съвету, зь Сярэднявечча яднала ўсходнеславянскія землі й прапаведвала сярод суседзяў Слова Божае. Таму славянскае паходжаньне не дае нам ніякае расавае перавагі – але абавязвае несыці Слова бліжняму й славіць Бога на гэтай зямлі.

"А мы ўсе, як у люстры, гледзячы на славу Гасподнюю, зъмяняемся ў той самы вобраз – са славы ў славу, як з Гасподняга Духа." (І Да Карынцыянаў 3:18)

СТАТУТ ВКЛ

Зыходзячы з таго, што:

– Біблейскі Стары Запавет трymаўся на Законе, а Новы Запавет съцвярджаў: не скасаваць, а выпаўніць Закон прыйшоў Хрыстос (Мацьвея, 5:17);

– У эпоху стварэння Трох Статутаў ВКЛ перажывала Залаты век;

– Духовae абуджэныне Беларусі XVI стагодзьдзя было нацыягворчым пэрыядам,

Мы лічым Статут ВКЛ сапраўдным законам беларускае гісторыі.

Напачатку Статуту было Слова.

"Глядзіце, што павінны рабіць, бо не тварыце суда чалавечага, але суд Божы, і Ён з вамі ў справе суду. Няхай будзе ў вас страх Гасподні заўсёды: зьдзяйсьняйце ўсё чыстасардэчна, бо няма ў Госпада Бога нашага няпраўды, ані ўвагі на асобы, ані пажаданыя дароў". (Другая кніга Летапісаў, 19:6-7); "Правам судзіце, сыны чалавечыя". (Псалмы, 57:2) – гэта цытаты з тытульнага аркуша Статуту.

Высокі суд гісторыі! Як вынікае з гэтага дэвізу, вялікія беларусы таго часу трymаліся Закону Божага.

Артыкул 1. Статут ВКЛ – сымбалъ дзяржаўнае справядлівасці ѹ прадмет нацыянальнага гонару.

1.1 Статут ВКЛ утрымліваў падставовыя прынцыпы сучаснага права: роўнасць кожнага перад законам, прэзумпцыю невінаватасці, права й абавязкі асобы.

1.2. Статут ВКЛ быў поўным зборам неабходных кодэксаў. Статут 1588 г., паводле якога Беларусь жыла 250 наступных гадоў, меў 14 разьдзелаў і 488 артыкулаў, прычым у 1-4 разьдзелах зъмяшчаліся нормы дзяржаўнага права й судовага ладу, 5-10 – шлюбна-сямейнага, земельнага й цывільнага, у 11-14 – крымінальнага й крымінальна-працэсуальнага права.

1.3. Статут ВКЛ увеў уласную систэму кадыфікацыі на аснове тутэйшага звычэвага права і быў сапраўды Беларускім Законам.

Заўвага. У адрозненіі ад Заходній Эўропы, дзе карысталіся рымскім правам, выкладзеным на лаціне, тэкст Статуту ВКЛ у Беларусі разумеў кожны, бо законы былі напісаныя па-беларуску.

Артыкул 2. Статут ВКЛ – закон нашае незалежнасці.

2.1. Статут ВКЛ абвяшчаў безумоўны дзяржаўны сувэрэнітэт і сцывярджаў прыярытэт нацыянальных інтарэсаў.

2.2 Статут ВКЛ забараняў чужаземцам займаць дзяржаўныя пасады.

2.3 Статут ВКЛ дазволіў Беларусі захаваць самастойнасць і ў саюзе з Польшчай, і самабытнасць пад акупацыйнай Расеі.

2.4. Статут ВКЛ – съведчаныне велічы й магутнасці Сярэднявечнай беларускай дзяржавы.

Артыкул 3. Статут ВКЛ - гэта закон дэмакратыі.

3.1. У адпаведнасці з галоўным дэмакратычным прынцыпам Статут ВКЛ усталёўваў падзел уладаў на:

а) заканадаўчую – Сойм

б) выканадаўчую – вялікага князя й яго адміністрацыю

в) судовую – трывунал ВКЛ, земскія й падкаморскія суды, выбарныя й незалежныя ад уладаў.

3.2. Статут ВКЛ вызначаў вядучую ролю самакіраваныня ў вырашэнні мясцовых праблемаў.

3.3. Канстытуцыйная манархія Статуту ВКЛ мела хрысьціянска-дэмакратычныя характеристары – ідэальны лад для Беларусі.

Артыкул 4. Статут ВКЛ - гэта закон талеранцыі.

4.1. Правы вернікаў усіх канфесіяў ураўноўваліся адмысловым артыкулам.

4.2. Уесь Статут літаральна дыхаў хрысьціянской узаемапавагай.

4.3. У часы інквізіцыі на Захадзе й страшных караў для іншаверцаў у Маскве Беларусь, дабраславёная тэрыторыя Статуту, стала прыстанкам для прапаведнікаў з усіх Эўропы.

Артыкул 5. Усе тры Статуты ВКЛ былі створаны духовымі і палітычнымі лідэрамі тагачаснае Беларусі.

5.1. Першы Статут 1529 г. рэдагаваў вялікі канцлер Альбрэхт Гаштольд – найбуйны верагодна, пры ўдзеле Францышка Скарны.

5.2. Другі, 1566 г., складалі канцлер Мікалай Радзівіл Чорны, лідэр беларускага Рэфармацыі, і маршалак дворны Астафі Валовіч.

5.3. Трэці, 1588 г. – Валовіч, які ўжо стаў канцлерам, і падканцлер Леў Сапега, будучы валадар ВКЛ.

Артыкул 6. Статут ВКЛ стаў найлепшым законам тагачаснай Эўропы.

6.1. Яшчэ некалькі стагодзьдзяў уся Усходняя Эўропа карысталася нормамі Статуту – або непасрэдна, або ў якасьці прыкладу для ўласнай юрыспрудэнцыі.

6.2. Статут, як узорны Асноўны Закон, быў перакладзены на польскую, лацінскую, німецкую, французскую, расейскую, украінскую мовы.

6.3. Статут ВКЛ стаў правобразам першых дэмакратычных канстытуцый Эўропы.

Артыкул 7. Статут ВКЛ – фундамэнтальная гістарычнай база нацыянальнага права.

7.1. Прынцыпы Статуту ВКЛ мусіць стаць асновай для артыкулаў і параграфаў нашага будучага заканадаўства – сутнасна беларускага, дэмакратычнага, эўрапейскага.

7.2. Глыбокі хрысціянскі харктар Статуту ВКЛ – падставовая традыція для закону Новае Беларусі.

7.3. Статут ВКЛ уступіў у сілу на самым піку беларускае гісторыі – і таму для нацыянальнай ідэі яго заканамернасці маюць неабмежаваны тэрмін дзеяньня.

"Бо закон духу і жыцьця ў Хрысьце Ісусе вызваліў мяне ад закону грэху й съмерці." (Да Рымлянай 8:2)

ТРАСЫЦЯНЕЦ

Трасыцянец пад Менскам – месца найбольш масавага зынішчэння людзей на тэрыторыі былога СССР. Адзін з самых вялікіх у сьвеце нацысцкіх лягераў съмерці. Чацьвёрты па колькасці забітых, пасля Асьвенцыму, Майданэку й Трэблінкі. Кожны чацьвёрты – столькі беларусаў загінула ў той вайне.

Страшнае месца. Гітлераўскі канцлягер разьмясьцілі ў тым жа ўрочышчы, дзе перад вайной ліквідавала "ворагаў народа" НКВД. Трасыцянец – гэта Курапаты й Хатынь, разам узятыя. Але гэта яшчэ ня ўсё. У 70-я тут зрабілі сталічны съметнік.

З 1941г. па 1944 г. ля вёскі Малы Трасыцянец ва ўрочышчах Благашчына й Шашкова нямецкія нацысты забілі, паводле афіцыйных звестак, 206 тысячаў чалавек, паводле неафіцыйных – звыш 300 тысячаў: габрэяў, беларусаў, вязняў канцлягераў, прывезеных сюды з Германіі, Аўстрый, Польшчы, Францыі, Чэхаславаччыны. Тут зынішчалі габрэяў Менскага гета. Тут расстралялі ксяндза Гадлеўскага й ягоных паплечнікаў. Попелам з крэмацыінае печы ўгнойвалі палі бліжэйшае гаспадаркі СД.

Але Трасыцянец ня стаў мэмарыяльным комплексам. На адным з найстрашнейшых палёў съмерці ў сьвеце стаіць толькі

невялічкі памятны знак. І гіганцкія ямы, поўныя людзкога попелу і касыцей, зямля, дзе Беларусь забівалі Захад і Ўсход, глеба, зь якой расьце горыч зынішчанага чалавецтва, зараз заваленая съмецьцем і адкідамі. Бо ўрочышча Благайшчына, дзе расстрэльвала НКВД, было благім падмуркам для савецкага мэмарыялу.

Трасыцянец – апафэоз трагізму беларускай гісторыі. На адным месцы беларусаў забівалі камуністы й нацысты, затым Трасыцянец паўстагодзьдзя забывалі й урэшце зрабілі выграбной ямай гіганцкага мэгаполісу. На палёх Трасыцянца робіцца гранічна ясна, што чырвонае й карычневае проста зъмешваюцца ў бруд.

Прах Трасыцянца – гэта крах усіх бязбожных ідэалёгіяў і прапагандовых мітаў XX стагодзьдзя.

Трасыцянец – гэта сапраўдная Благайшчына. Гэта д'ябалшчына, зь якой камісарская чорная скура часоў эсэсээр пераліваецца эсэсаўскімі бліскавіцамі, серп і молат перакручваецца ў свастыку, а брэх расейскага мату рэхам паўтараецца ў нямецкіх камандах.

Ніхто не забыты? Ви забыліся пра Забытыцё Трасыцянца!

ХАТЫНЬ

22 сакавіка 1943 г., у дзень вясновага раўнадзенства і ў самы разгар вайны, нацысцкія карнікі цалкам спалілі вёску Хатынь на Лагойшчыне – 26 двароў. 149 чалавек, зь якіх 75 дзяцей, згарэлі зажыва.

Хатынь – сымбаль беларускага пекла. Усю вёску заганяюць у калгасную адрыну. Зачыняюць. Абліваюць бэнзінам.

Падпальваюць. А тых, хто здолеў вырвацца – расстрэльваюць з расстаўленых абапал кулямётаў.

У 1969 годзе, з пабудовай на 25-годзьдзе вызвалення Беларусі мэмарыяльнага комплексу Хатынь у вачох усяго СССР увасобіла трагедыю мірнага насельніцтва ў II Сусьветнай вайне. Хаты Хатыні зрабіліся ўсесаузнай Мэйкай прапагандавага турызму. Тых, хто ехаў празь Менск на Захад і тых, хто прыяжджаў сюды з брацкіх краінаў сацлягеру, везьлі ў Хатынь на паломніцтва цэлымі аўтобуснымі караванамі. Тут побывала больш 35 мільёнаў чалавек са 100 краінаў сьвету.

Хатынь – помнік страшнай ахвяры беларускага народа. На 50 гектарах спаленае зямлі – вурны з глебаю са 185 зынішчаных і адроджаных беларускіх вёсак; могілкі 433-х, разбураных назаўжды; пліты са звесткамі аб 66-ці лягерах съмерці ў Беларусі. Хатынь – гэта абвугленыя коміны са званамі, якія б'юць штохвіліны круглыя суткі, вялікі чорны помнік старому, які трymае на рукох цела забітага хлопчыка, і вечны вагонь. Хатынь, як полымя, ахапіла ахвяраў усіе вайны: беларусы, нароўні з габрэямі й палякамі, найбольш пацярпелі ў пажары II Сусьветнай.

Хатынь удвая страшней з тae прычыны, што злачынства пад камандаваньнем СС рабілі свае – паліцэйскае падраздзяленыне на чале з Рыгорам Васюрам. Некаторыя з забойцаў мірна дажылі ў Савецкім Саюзе аж да 80-х і былі выкрытыя ды асуджаныя ўжо ў глыбоке старасыці.

Нарэшце, Хатынь жахлівая яшчэ і тым, што яе назва, выбраная савецкім кірауніцтвам з соцен्य падобных вёсачак, мусіла скаваць у сугуччы Катынь – адкрытае ў 1941 г. немцамі пад Смаленскам шматтысячнае польскіх жаўнероў з Заходнія Беларусі, расстраляных НКВД напярэдадні вайны.

Сёныя ў Хатынъ прыяжджаюць нямецкія бізнесоўцы, якія працуюць у Менску. Ціха плачуць, каюцца й моляцца. Так, Эўропа мусіць плакаць і каяцца ў Хатыні.

Попел Хатыні б'еца ў нашыя сэрцы. Жалезабетонны саўковы агітпроп у Хатыні – фальш. Трагедыя значна глыбей. Бязбожная чалавечая нянявісьць у самых пачварных абліччах – вось зь якой апраметнай вырываецца вечны вагонь. Знак пекла гарыць тут для ўсяго съвету, і ня гасыне.

ЧАРНОБЫЛЬ

Чарнобыль – чорны боль Беларусі.

Чарнобыль нават гучыць як удар звону. Як наканаваныне для Беларусі.

Чарнобыль і Беларусь, як нэгатыв і здымак, як чорна-белыя кадры дакумэнтальнае кронікі, для ўсяго чалавецтва сумешчаныя ўвадно назаўжды.

26 красавіка 1986 года ў гадзіну ночы на Чарнобыльскай атамнай электрастанцыі выбухнуў рэактар 4-га энэргаблёку. Гэта стала найбуйнейшай тэхнагеннай катастрофай у сусьветнай гісторыі.

“Трэці анёл затрубіў, і ўпала зь неба вялікая зорка, палаючы, нібы съветач, і ўпала на траціну рэк і крыніцы водаў. Імя гэтай зорцы палын; і траціна ўсіх водаў зрабілася палыном, і многія людзі памерлі ад водаў, бо яны прагорклі” (Адкрыццё 8: 10-11).

Чарнобыльскі выбух, быццам апошняе рэча залпу "Аўроры", стаў прадвесіцем развалу СССР. Чарнобыль, як і Курапаты, напрыканцы XX стагодзьдзя зьяднаў беларускую

нацыю. Чарнобыльскі Шлях 26 красавіка – самая масавая штогадовая маніфэстацыя ў Беларусі.

З Чарнобылю, разъмешчанага на стыку Беларусі, Ресеi й Украіны, аgramаднае воблака зь ветрамі пайшло на Москву. У небе разгортваліся прывіды Хірасімы, хмары клубіліся тысячамі ядравых грыбоў і ракавых пухлінаў, страшны дым заражэння пакрываў Гомельшчыну, Магілёўшчыну, Браншчыну, Чарнігаўшчыну... І тады савецкае кіраўніцтва, падняўшы ў паветра вайсковую авіяцыю, расстраляла аблокі й з дажджамі асадзіла радыяцыю ў Беларусі.

Беларусь зноў ахвяравалася, ратуючы Ресею.

70% радыёнуклідаў выпала на БССР. Астагніе накрыла сумежныя вобласці Украіны й Ресеi, таксама этнічна беларускія. Больш 2 мільёнаў 200 тысячаў беларусаў сталі суцэльнай жывой зонай радыяцыйнага паражэння.

Сёныя Чарнобыльская зона – гэта 41 горад і 3329 вёсак. Гэта 2 мільёны гектараў лесу, дзе забаронены збор ягад і грыбоў. Гэта 235 мільярдаў даляраў урону – 30 гадавых бюджетаў Беларусі. Гэта закінутыя дамы, глуш, дзе плодзяцца адно дзікія звяяры, бамжы з усяго былога Саюзу і крымінальныя банды. Чарнобыльская зона – гэта збор мэталалому, каб пракарміцца, чарнобыльскія муганты – пачварныя дрэвы, грыбы, жывёлы – рак шчытападобнае залозы і лейкемія. З 1986 г. першасная інваліднасць у немаўлятагаў павялічылася на 50%, колькасць генэтычных адхіленняў – у 8 разоў, захворваны ракам сярод дзяцей – у 130 разоў!

Чарнобыль – пранізлівае зло сучаснасці. Чарнобыль пранікае да агамаў і генаў. Чарнобыль расшчапляе жыцьцё на элемэнтарныя часціцы: страх, боль, час. Бязвідная, жахлівая съмерць Чарнобылю паражает да касцёвага мозгу, да таемных

залозаў, да нашчадкаў у дзесятым калене. Дасканалы вобраз зла.

Беларусы ясьней за іншых уяўляюць сабе існаваныне грэху, пекла і д'ябла – бо беларусы ведаюць, наколькі рэальны нябачны Чарнобыль.

Беларусь вядомая паводле Чарнобылю. Мільёны чарнобыльскіх дзяцей ужо пабывалі ў Эўропе, дзе адно толькі ўзгадваныне Чарнобылю выклікае сълёзы. "Чарнобыльская малітва" Святланы Алексіевіч й "Сэрца Чарнобылю", што атрымала Оскара-2004 за лепшы дакумэнтальны фільм, чарнобыльскія ахвяры, чарнобыльскія фобіі рассыяліся па сьвеце, каб усе народы адчулы фізычную прысутнасць зла, спароджанага самім чалавецтвам.

Духовы Чарнобыль вакол нас, папярэджвае Беларусь. Съвет заражаны. Але Госпад Бог дапускае вялікія выпрабаваныні для тых, для каго мае вялікае прызначэнне. Д'ябальская агрэсія Чарнобылю, накіраваная на зынішчэнне Беларусі, яшчэ раз правяла нацыю праз крыжовы шлях Ісуса Хрыста.

Усю сілу пракляцьця, якое прыняла на сябе нашая зямля, увесь боль ахвяры дзеля чалавецтва Госпад Бог абавязкова пераможа ўваскрасеньнем. Але, каб гэта адбылося, мала заставацца Чарнобыльскай зонай. Трэба стаць Беларусью.

Счарнелую, збалелую, спакутаваную тэрыторыю адсяленыня дзяржава павінная не пакідаць зачумленым гушчарам, а ператварыць у запаведнік радыяцыйнага пільнаваньня ды маніторынгу для ўсяе плянэты.

У гісторыі ўсяго чалавецтва Чарнобыль мусіць застацца глябальным папярэджанынем у Сэрцы Эўропы. Чорным нэгатывам для сусьеветнага прасвятыння.

ЭМІГРАЦЫЯ

Беларусь аддае сябе – такі сэнс Новага Запавету нашае гісторыі. Так фармулюеца і прычына масавае эміграцыі беларусаў у апошнія стагодзьдзі.

Звыш 4 мільёнаў беларусаў – трэць усяго этнасу! – расцеяныя сёняня на аграмадных прасторах Эўропы, Амэрыкі й Беларусь. Найбольшыя арэалы беларускага расцеялення – Расея (1,2 мільёны чалавек), ЗША (500 тысячаў), Украіна (440 тысячаў), Польшча (350 тысячаў), Аўстралія (320 тысячаў), Ізраіль (140 тысячаў).

Эміграцыя – сусъветнае рэха беларускай пісторыі.

Хвалі эміграцыі, быццам порцыі крыіві з рэзкімі скарачэннямі сэрца, Беларусь выштурхоўвала з кожнай вайной, кожнай акупацыяй, кожным паўстаннем. У XVII стагодзьдзі беларусаў палонам выводзілі ў Москву, у XVIII ст. яны самі імкнуліся ў багацейшую Эўропу, у XIX ст. пачалі выїжджаць у Амэрыку, у XX ст. дабраліся да Аргентыны, Канады й Аўстраліі.

Напрыканцы XIX – пачатку XX ст. зь Беларусі эмігравала каля 1,5 мільёнаў чалавек. Толькі ў Сібір перасялілася звыш 700 тысячаў чалавек, сёні тысячаў выбраліся на Захад. "У пошуках лепшае долі" – напішуць пра гэта нашаніўцы.

У гады I Сусъветнай, рэвалюцыі й грамадзянскай вайны сотні тысячаў беларусаў бежанцамі трапілі ў Эўропу ды Амэрыку. У міжваенны час з аднае толькі Заходнія Беларусі туды выехалі 180-250 тысячаў чалавек. Тымчасам Саветы з плянавым наборам рабочае сілы, дэпартыя, раскулачваннем і палітычнымі рэпрэсіямі вывезьлі ў іншыя рэгіёны СССР больш за 600 тысячаў беларусаў. Беларусы падымалі цаліну, будавалі БАМ і пінулі на Беламорканале.

З 2-х мільёнаў, вырваных зь зямлі II Сусьветнай, у БССР вярнуўся толькі кожны трэці. Чвэрць мільёна засталіся ў Нямеччыне, многія зноў эмігравалі на Захад.

І ўсё-такі не навечна. Пасъля абвяшчэння незалежнасці ў пачатку 90-х ХХ стагодзьдзя больш за 150 тысячаў беларусаў вярнуліся на Радзіму.

Сучасная беларуская эміграцыя – гэта Сяржук Сокалаў-Воюш, Васіль Быкаў, Зянон Пазьняк, удзельнікі нацыянальнага руху, прадпрымальнікі і студэнты.

Беларускі эмігрант – асобная адзінка нацыянальнай ідэі, сутнасна хрысьціянскай і ўнуграна моцнай. Адзіны беларус у съвеце можа стаць і кропкай апоры, і цэнтрам крышталізацыі феномэну, і пунктам адліку эпохі.

Беларуская эміграцыя дала чалавецтву асобаў сусъветнае велічыні: прэзыдента Бэльпійскай Акадэміі Навук, нобэлеўскага ляўрэата па хіміі, Ілью Прыгожына; пісьменніка, нобэлеўскага ляўрэата па літаратуре, Чэслава Мілаша; авіяканструктара, стваральніка самалётаў "Су", Паўла Сухога; матэматыка, першую ў съвеце жанчыну-прафэсара, Соф'ю Кавалеўскую; тэарэтыка тэрмаядзернага сынтэзу, Льва Арцімовіча й заснавальніка геліябіялётгіі Аляксандра Чыжэўскага, бацьку кібэрнэтыкі Норберта Вінера і патрыярха сучаснай мэдыя-індустрый Давіда Сарнова; падарожнікаў Мікалая Пржэвалскага й Яна Чэрскага; вялікага съпевака Міхася Забэйду-Суміцкага і акадэміка Сусъветнае Акадэміі Астронаўтыкі, Барыса Кіта; прэзыдента Сэната Гавайскіх выспаў Мікалая Судзілоўскага, вядучага мастака Дыснэйлэнду Алію Клеч (Пашкевіч) і супэрзорку Нацыянальнае Хакейнае Лігі Уэйна Грэцкі.

Беларускі эмігрант на 100% аддае сябе новай зямлі. Ён часьцей распушчаецца ў ёй бяз знаку, або (радзей)

ператвараецца ў больш беларускага беларуса, чым тыя, хто ў Беларусі застаўся.

Эміграцыя – гэта дыстыляцыя беларускасыці да чысыціні съязнікі. У чужым асяродзьдзі, без апірышча роднае зямлі, без матэрыяльных дамешкаў ідэал далёкае Беларусі робіцца выключна ўзынёслым, съветлым, і, у рэшце рэшт, духовым.

Характэрна, што нацыянальна съядомыя эмігранты на Захадзе, аб'яднаныя пад эгідай Рады БНР, традыцыйна ўтвараюць моцныя хрысьціянскія асяродкі. Так, як напісана: "І расьсялю іх паміж народаў, і ў далёкіх краінах яны будуць успамінаць пра Мяне..." (Захарыя 10:9)

2000 гадоў таму інфраструктура Рымскае Імпэрыі й габрэйскае дыяспары дазволіі хрысьціянству за некалькі дзесяцігодзьдзяў ахапіць паўсювету. Пры сённянішній ступені глябалізацыі й развіцьці інфармацыйных тэхналёгіяў эміграцыйныя асяродкі даюць бяспрыкладныя магчымасыці для прарыву культуры, палітыкі й духовасыці ў любых каардынатах на ўсім зямным шары. Дастаткова прыгадаць узоры паўсюдных расьсяленыяў армянаў, ірляндцаў і тых жа габрэяў. Тым больш, што ўзоры ўласных шыкоўных замежных перамогаў у нас у наяўнасці. Бліскучыя сусьеветныя рэйды Адама Міцкевіча, Тадэвуша Касцюшкі, Ігната Дамейкі даводзяць, што беларусы ўмеюць падымаць краіны нават адзінаасобна.

Беларусам патрэбная моцная, эфектыўная й усеахопная дыяспара ўплыву, здольная зьдзейсніць Адкрыцьцё Беларусі для ўсяго съвету. Транснацыянальная мэдыякарпарацыя, індустрый экспарту беларушчыны й хрысьціянскае місіянерства ў кожным кутку плянэты – мэта Вялікай Беларусі, пашыранай да памераў плянэты.

III. БЕЛАРУСКАЯ ГАСПАДАРКА

Нацыянальная ідэя ў гаспадарцы?

Для беларуса?

О, гэтанешта зь нечым!

Найперш, вядома, свая хата. Двухпавярховы дом у прыгарадзе, з садам і гародам вакол. Галоўнае, сядзіба непадалёк ад рэчкі, каб рыба была, і лес побач, каб грыбы-ягады ды гарэхі...

Канечне, з гаражом, дзе стаіць трактар "Беларус", "Форд-эскорт" беларускай зборкі сярэдзіны 90-х, пару ровараў-раскладушак, менскіх ад стырна да падшыпнікаў.

З хлявом, поўным быдла ды сывіней, з куратнікам і будкай для вартавога сабакі.

Студня. Альтанка. Палісаднік з кветкамі.

Сама хата дыхтоўная й цёплая. Лепш з дрэва – нашага, роднага. З матар'ялаў ААТ "Забудова". Зь вялікай печчу на першым паверсе й камінамі на другім. Ашаляваная знутры хваёвай дошчачкай "Гомельдрэву". З падлогай, выкладзенай пінскім дубовым паркетам пад лідзкі лак (Гандлёвы дом "Дэкорум").

Заходзьце, не саромцеся. Усё адно да беларуса ўвесчас уваходзілі, не пытавочыся – ён ужо звыкся. Цёплы, ёмісты дух беларускага жытла чуваць ужо на парозе. Бачыце, шэраг паліто, куртак і строяў гомельскага "Камінтэрну" й сталічных атэлье. Абутак: колькі параў віцебскіх "Белвесту" ды "Марка". Заўважце, як акуратна. Такія мільяя ўзорыстыя палавічкі (Менскі камбінат народных рамёстваў), падставачкі з абутковым крэмам й лыжачкамі для пантофляў, што здаецца –

беларус жыве ў гэтае вітальні. Зрэшты, суседзі з Захаду й Усходу заўжды лічылі Беларусь гэткім калідорам, дзе выціраюць ногі, пераабуваюцца ды, кашлянуўшы, ідуць па сваіх спраавах.

Здымайце боты – зойдзем у сярэдзіну.

Съветла. Беларус любіць, каб съветла. Гасыцінная гасыцёўня. Адразу кідаюцца ў вочы шыкоўныя берасьцейскія дываны (ААТ "Берасьцейскія дываны"). Мэбля – рэчышская, мазырская, маладэчанская. Сыценка, стэлажы кніжныя шафы, устаўленыя тамамі менскае паліграфіі (між іншым, на добрушскую паперы са съветлагорскае цэлюлёзы). Глыбокія бабруйскія фатэлі, канапа "Купава", мяккі куток з набору "Эўропа" зь вялікімі мяккімі цацкамі жлобінскага камбінату футравых вырабаў. Мякка і утульна, як у душы ў беларуса. На покуці – абрэзок у рушніках зь "Лянка". Тэлевіzar – "Гарызонт" апошняе мадэлі (84СТВ-698Т) з пляскатым экранам. Журнальны столік "Маладэчнамэблі", абавязкова са свежымі нумарамі "Народнае волі" ды "Нашае Нівы".

І ўрачысты акорд – фартэпіяна, зробленая на барысаўскай "Піянінцы".

Цяпер – кабінет, дзе беларус так любіць працаваць. Рабочы стол баранавіцкай фірмы "Тымбэр" з масіву алхі. Пэрсанальны кампьютар зь інтэграўскімі мікрасхемамі, куплены ў "Дайнове". Гарадзенскае скрусаное крэсла-круцёлка (клясычны нацыянальны трэнажэр). Бібліятэка, фанатэка, фільматэка (больш падрабязна гл. далей – разьдзел "Культура"). Што гэта на съцяне? Карціны? О, не, мапы ВКЛ XV-XVI стагодзьдзяў, надрукаваныя на менскім паліграфічным камбінаце імя Я. Коласа: 1 мільён квадратных кіляметраў ад мора да мора. І мапа сучаснае Рэспублікі Беларусь – на ўсю съцяну, дзе пазначана ўсё да апошняй вёсачкі.

Лесьвіца ўгару – на другі паверх. Заля з камінам. Шыкоўны мэблівы гарнітур зь Пінску, плеценыя крэслы-гушкалкі на бальконе, сэрвізы бярозаўскага фаянсу і гарадзенскага хрусталю. Асабістыя пакоі. Каraleўскія ложакі ручное працы ад невялікіх мэблівых фірмаў Менску й Берасьця. Дзіцячая, аbabітая віцебскім дыванамі. Магілёўскія каляскі, менскія каляскі і цэлы цацачны съвет ад сталічных, жлобінскіх і наваполацкіх вытворцаў...

Вы ўжо прагаладаліся? На кухню!

Да вашых паслугай пліта берасьцейскага "Газаапарату", кухонны камбайн, мікрахвалеўка, міксэр, сокавыпіскалка менскай "Алесі". Столовая нержавейка Магілёўскага ААТ "Чырвоны металіст". Лядоўня, натуралёва, "Атлант". З маразільнай, даверху забітай вясковай свежынай, вяндлінай, кумпячком, барысаўскай кілбаскай ды магутным салам з праслоямі мяса (не сумнявайцесь, усё тутэйшае). З багарэй бутэлек "Лідзкага", "Алівары", "Крыніцы", блішанкаю "Рэчышкага" ды двухлітровікам "Менскай-4". З упакоўкамі селядцоў ды ікры берасьцейскага "Санта-Брэмар" (50% сусьветнага рынку ікры мойвы), смачньюшчымі ёгуртамі "Савушкіна прадукта", беларускімі чыпсамі, рагачоўскай згушчонкай, бярозаўскай тушанінай, 20%-най съмятанай менскага гармалзаводу №2, сырам "Белая Русь" (Капыль), маслам ААТ "Беллакт", маянэзам "Правансаль. Залатая кропля" (ААТ "Менскі маргарынавы завод") пячоначным паштэтам, замарожанымі клёцкамі й галінікамі са Слуцку, слоічкамі собскага хрэну, ды яшчэ нейкае смакаты, аж усяго ня ўгледзіш... Хлеб ад "Нарачанскага" да "Дзівінскага"... Цукеркі менскае "Камунаркі" й гомельскага "Спартака"... Печыва "Сладыч"... Торт ад "Салодкага фальварку"...

Частуйцесь!

Калі ласка – бо кубачкі з сэрвізу добрушскага парцаляну, адмысловая для наскае лясное гарбаты – сунічнае, малінавае,

журавінавае з шыпшынаю. Можна соку – яблычна-
бярозавага, вішнёвага ці таматнага (Глыбоцкі кансервы
завод) – з плястыкавай конаўкі наваполацкага "Паліміру". Усё
свойскае. Усё, як у казачнага добра гнома, што рупна, з
жарсцю сапраўднага калекцыянера, назапашвае скарбы для
сябе й наступных пакаленняў.

Адмысловы куток – леднік на засаўцы, з бульбай, буракамі
ды морквай, цэбрам квашанай капусты, слоікамі закатак –
салёных гуркоў, памідораў, кабачкоў, баклажанаў, грыбное
салянкі, сочыва... Самыя глыбіні запасылівае беларускай
гаспадаркі!..

Што? Час зазірнуць у прыбіральню? Не турбуйцеся,
прыбіральня цалкам айчынная ад чарупіны ўнітазу (ААТ
"Керамін") да туалетнае паперы (слонімскі "Альбярцін").
Заходзьце, як той казаў, сядайце.

Цяпер ванная. Бліскуча белая, выкладзеная знакамітай
беларускай кафляй з керамінаўскай сантэхнікай, і люстрам
бабруйскага "Люстэрка", зубной пастай ЗАТ "Вітэкс", парфумай
"Беліты", шампунямі "Белкасмэксу", парашкамі унітарнага
прадпрыемства "Бархім", "Віксану", віцебскімі махровымі
ручнікамі... Ага, і яшчэ лямпачкамі берасцейскага
электралямпавага заводу. І сывяглом вытворчасці Бярозаўскай
ДРЭС.

Нарэшце, спальня. Шафа запоўненая вонраткай ААТ
"Сувітанак", КІМаўскім трывагажам, бялізнаю "Мілавіцы"...

У гэты момант трэба адхінуць сталічнага вырабу
шайковыя фіранкі, кінуць задаволены погляд на ўласную
гаспадарку (прычым зрабіць гэта праз шыбы касыцюкоўскаяе
вытворчасці), і завесыці буднік менскага гадзіннікавага
заводу.

Ну, цяпер можна шчоўкнуць съвядальнік "Івіца" менскай "МПВ-ОВТ", расыцягнуцца на барысаўскім ложку зь лёгкім прыемным рыпенем, на прахалодных ад съвежасыці лъняных прасыцінах (made in Vorsha) і, соладка млеючы пад гомельскай койдрай, адчуць эўфарыю поўнага нацыянальнага камфорту: усё навокал на 100% – сваё!

Так, нацыянальная ідэя ў гаспадарцы – нешта важкае й ёмістае. Маеш рэч, што называецца. Раскрученая фэномэнны беларускай гаспадаркі часта даюць вобразы мэнталітэту, моцныя й цэласныя настолькі ж, як і нацыянальныя сымбалі.

Бульба. Просты й шчыры круглявы клубень, зарад чыстае, пажыўнае крухмалістае белі, так падобны да стоечага ў зямлі мужыка-беларуса!

"БелАЗ". Узраве – аглухнеш. Машына магутнае працавітасыці й калясальнае грузападымнасьці, што цягае цяжары па ўсім съвеце.

Трактар "Беларус". Беларус! – бо шмат дзе беларуса атаясамляюць з тым трактарам.

Калійная соль. Крышталёвая энэргія з глыбінёй Беларусі, што жывіць краіны паловы плянэты.

Лён. Беларуская бель, біблійны сымбалъ чысьціні, зь якое робяць нацыянальныя рушнікі, найтанчэйшыя францускія тканіны й нават купоры "эўра".

Бялізна. "Мілавіца", "Сэрж", КіМ. Беларускую бялізну носяць і ў Рәсей, і ў Эўропе: гэткая ж пяшчотная, белая, ласкавая й інтымная, як сам беларускі характар. Беларуская бялізна, якой іншыя прыкрываюць уласную галізну, і якой увесь час дастаецца чужы бруд.

Электроніка. Тэлевізары “Гарызонт” і “Віцязь”, мікрасхемы “Інтэграпу” й “Плянару”, гадзінънікі й вымяральныя прылады, усе гэтая непамысныя нанагэхналёгі й супэркампутары, плён беларускай навукаёмістасыці й вынікі кемлівасыці, сумешчанай з руплівасыцю. Будучыня беларускага Сэрца, якое дакладна адлічвае час і стварае іншую рэальнасыць.

Беларуская гаспадарлівасыць яўна роднасная габрэйскай – адасобленай і рупнай да сквапнасыці. Калі такі гаспадарчы рэфлекс шторазу спрацоўвае ў згоршанага, зыняверанага, бесцесвядомага беларускага народу – дык які ж будзе ў абуджанага! У веруючага! Які ў ідэале!..

Бог даў беларусам у валоданыне поўную чашу – усё сэрца Вялікай Эўропы. І, як аказалася, недарэмна: беларусы сталі цудоўнымі выканаўцамі Божага запавету: “*Напайнейце зямлю і валодайце ёю*” (*Быцьцё 1:28*).

І вы пазнаецце беларуса па градах, дзе перацёрты ў пальцах кожны камячок зямлі – што ў Сібіры, што на скрайніе Поўначы, што ў Аргентыне.

І вы ўзгадаеце, як цёпла, па-сямейнаму прывязаны кожны беларус да кароўкі, авечак, курачак, усяе “худобы” сваёй.

І вы самі адчуеце пранізылівую насталітю па цудоўным Эдэме – ў хвалюочым паху белае квецені, што ахінае беларускі сад-гарод.

Беларуская гаспадарка – съведчаныне стoenай сілы, жывучасыці й неверагоднай самадастатковасыці беларуса. Акупанты шторазу выграбалі адсюль усё добро – млека, яйка, курка, дрэва, музэйныя скарбы й геніяльныя мазгі – а мы нават у СССР здолелі тачыць сала з праслоем мяса ды зьбіраць палову савецкае тэхнікі. Прынамсі, украінскага галадамору ці расейскай чарназёмнай галечы ў нас не было. Беларусы ўсё

роўна ўладкоўваліся – на прахадным двары, на міжморскім скрыжаваныні, у сэрцы Эўропы. Утульна ўява на вякі.

Беларуская гаспадарка найярчэй выяўляе мясцовыя асаблівасці, мілья лякальныя колеры, што мазаікай складающа ў поўню ўтульнага ѹ сакавітага жыцця – усё гэтае гарадзенская школа, віцебскі абутак і трыватаж, лідзкае піва, гомельскія цукеркі, старадароскі самагон, кобрынскія сыры. Гаспадарчая спэцыфіка – сапраўдны скарб беларускай традыцый і адмысловы шыфр беларускага краязнаўства.

Беларуская гаспадарка – глыбокае люстрага гісторыі.

Тысячагодзьдзе таму Беларусь пачынала з гандлю. Полацк, брама з Балтыкі ў далечыні Ўсходу; Смаленск, перавалочная база на валоках з варагаў у грэкі; Менск, што пайшоў ад "мены"... Менавіта ў гэтых імёнах закладалася місія абмену культуры, сынэтэзу цывілізацыяў ды міжканфэсійнай талеранцыі. Беларусь Полацкага княства хадзіла ў купецкім строі, дастаўляючы Захаду футра, пеньку, лес, а Ўсходу – тканіны, віны ды селядцы.

Вялікае княства Літоўскае, багацьце ѹ слава беларускай гісторыі, умомант матар'ялізуецца перад намі ѿ збожжы, якое вывозілася ѿ Эўропу, кругах царкоўнага воску і бочках мёду, унікальных рамёствах, якімі захаплялася Маскоўшчына, у шляхецкіх кунтушах, magnaцкіх пасах – і канвертуеца ѿ срэбных талерах... Бліскучая раскоша Старога Запавету!

XVII – XVIII стст., эпоха тленыня Рэчы Паспалітай... Спусташаюцца душы ѹ бяднеюць сядзібы. Вакол сурдуты ваколічнае шляхты, мундзіры паўстанцаў і вясковыя сывіткі. Гістарычны пераход зь мяса на бульбу, і з хлеба на квас. Але ѿ гэтай убогасці нараджаецца простая ѹ шчырая беларускасць Новага Запавету. Сялянская нацыя XIX – XX стст. з новай сілай прыпадае да гэтае зямлі, каб зрабіць яе, зарослу ў лесам льняную правінцыю, крайнай грандыёзнага зборачнага цэху,

буйных птушкафабрыкаў, кісельных берагоў ды малочных рэкаў, што пацякуць у Маскву, Кіеў, Вільню ды Піцер.

I вось цяпер:

- Праект гіганцкага тэхнапарку, які заходня фірмы плянавалі збудаваць у Менску, заблякаваны расейскімі спэцслужбамі напачатку 90-х і рэанімаваны сёныя;
- Запушчаныя Лукашэнкам заводы;
- Экспартныя прадпрыемствы, на якія разываюць рот маскоўскія алігархі;
- I – калясальны патэнцыял інтэлекту, працевітасыці й цярплівасыці для сучаснай інавацыйнай эканомікі.

"Новая зямля" беларусаў, новая краіна... Якой сілы й велічы вобразы разгортваюцца ва ўяўленынях новага пакаленяня! Беларусь – інфармацыйны, тэхналагічны і фінансавы цэнтар сусветнага ўзроўню – такі, як Бэнілюкс, Ганконг ці штат Каліфорнія.

Новая Беларусь XXI ст – гэта пляцдарм высокаякаснай зборкі й сэрвісу, краіна сучаснага інфармацыйнага, навуковага й культуровага прадукту, банкаў і гатэляў, спорту й турызму, файна арганізаванага адпачынку. Станавы хрыбет новае Беларусі – грандыёзны транзыгты комплекс: аўтамабільныя й трубаправодныя прадпрыемствы, дарогі й камунікацыі, запраўкі й майстэрні, матэлі й сеткі рэстараанаў хуткага харчаваныя, гіпэрмаркеты й выстаўныя цэнтры, свабодныя эканамічныя зоны, "сіліконавыя даліны" хай-тэк і дэпо абслугоўваныя. Канцэпцыя Беларусі як гіганцкага стратэгічнага, эканамічнага й геапалітычнага мосту паміж Захадам і Расеяй, Эўропай і Азіяй, Балтыкай і Чарнамор'ем дае ўнікальныя магчымасыці для сапраўднай нэўтральнасці, дружалюбнай адкрытасыці на Захад і Ўсход з фарміраванынем

восі ўласных фінансавых, тэхналягічных і гандлёвых інтарэсай. Рэалізацыя надзвычай выгоднага эканоміка-геаграфічнага становішча, плюс кампактная канфігурацыя ўжо існуючай інфраструктуры, плюс распрацоўка ледзь кранутых прыродных рэсурсаў, паможаныя на вялізны навукова-тэхнічны досьвед кваліфікаванага насельніцтва, сумешчаныя з адвечнай беларускай працаўтасцю – і ўсё наша стоенае багацьце гатова выбухнуць сапраўдным беларускім эканамічным цудам!

Пачатковы інструментарый такіх рэформаў агульнапрыняты: апэратыўная распрацоўка адпаведнае заканадаўчае базы; зыніжэньне падаткаў і абмежаваныне іх спектру да ліку самых зьбіральных; перамовы аб прадастаўленыні заходніх інвестыцый і крэдытагаў на структурную перабудову прамысловасці з матар'ялаў энэргаёмістася ў праца-й навукаёмістую; манэтарысцкая барацьба зь інфляцыяй, увядзеныне талеру, прывязка яго да эўра (ці даляру), празрыстая прыватызацыя ад дробнага да буйнога; перавод сельскае гаспадаркі на таварную спэцыялізацыю фэрмэрскага тыпу і, вядома ж, разгортваныне буйных мытных ды экспартных праектаў. Сёняняшняя скандалычная вядомасць Беларусі пры адпаведнай пастаноўцы пытаныня абернецца на карысць. Інфармацыйная "раскручанаасць" краіны – патэнцыял, які вымяраецца сотнямі мільёнаў і нават мільярдамі даляраў. Дастаткова будзе, умоўна кажучы, памяняць "–" на "+", каб атрымаць найвышэйшую інвестыцыйныя стаўкі ѹтрапічны крэдытны клімат для былога "чорнае дзіркі Эўропы".

Ёсьць толькі адно "але". Усе гэтыя цудоўныя панарамы проста нішто, калі ў народа няма сапраўднай прагі аднаўлення, калі забытыя падставовыя каштоўнасці, калі людзі апатычныя й разбэшчаныя. Кожны прафесійны спэц-рэфарматар у курсе, што для грамадзтва як рухавіка палітычных і сацыяльных пераўтварэнняў прыстойнае этычнае выхаваныне нашмат важнейшае за гарвардзкую адукцыю ці тэхналягічную дасканаласць. Інакш нахабныя

ньюмэны раскрадуць і прададуць краіну да апошніх запчастак, як Расею, а потым яшчэ й плюнуць людзям у вочы. Без глябальнага духовага апірышча са страшным трэскам правальваюцца любыя рэфарматарскія сыштэмы, бо унуграныя заганы й скаваныя грахі рана ці позна разъядоўць і завяршаюць крахам самыя зынешне бліскучыя праекты. Яшчэ раз, гэта вельмі важна: посьпех поўнамаштабных эканамічных рэформаў у Беларусі будзе ў велізарнай ступені залежаць ад таго, наколькі маральныя спэцыялісты возьмуцца за іх правядзеніне, і наколькі падрыхтаванай да сапраўдных глыбінных зьменаў будзе духовая атмасфера ў самім грамадзтве.

І вось яшчэ што: Новай Беларусі патрэбная новая псыхалёгія. Прыведзеная вышэй мадэль беларускага эканамічнага іudu як гаспадаркі гасыцінага сэрвісу, інавацыйных цэнтраў і інтэнсіўнага транзыту цалкам адпавядае сусьеветнаму вобразу сучаснай, перадавой эканомікі – "эканомікі абслугоўвання". Вельмі важна зразумець, наколькі сур'ёзна залежыць такая будучыня ад стану грамадзкай сывядомасці. Гаспадарлівае, усьмешлівае, нават ласкавае эўрапейскае служэчыне – паніцыце, супрацьлеглае саўковаму рабству, дзе за пахлёбку даводзіцца ўкальваць то на ВПК, то на фонд Лукашэнкі, то выяжджаць гастарбайтэрамі ў Нямеччыну, то будаваць сувінакомплексы ды піраміды на патрэбу імпэрыі. Ключавое пытаныне ў справе фармаванья "сэрвіснай эканомікі" – гэта пастаяннае, паўсюднае, на ўзоруні грамадзтва ѹ кожнага індыividu, адчуваючы Mieciі Служэчыня. Адчуваныне да такой ступені моцнае, што яно робіцца сэнсам жыцця.

Ты служыш людзям, краіне, нацыі. А асноватворны матыў мэнталітэту служэчыня – ад зыглівае ўсьмешкі да чуйнага папярэджаныня жаданыняў, ад пунктуальнасці да ўгульнае, амаль сяменае атмасфэры – і ў Амерыцы, і ў Эўрапе, і ў заўтрашній Беларусі элемэнтарна прости, універсалны і культиваваны стагодзьдзямі – гэта любоў да бліжняга свайго.

Палюбі Господа Бога твойго ўсім сэрцам, ўсёй душой, усімі сіламі тваймі – і тады любоў да бліжняга стане сутнасьцю твойго існаваныя, кажа Біблія. Таму і стараюцца на Захадзе кожную справу, кожную драбніцу рабіць ідэальна, бо ведаюць: любая рэч і ўсякае імтненые жыцця нам Самім Богам дадзена. Ведаюць, што Бог дабраслаўляе стакроць за кожны момант веры й любові – і за школьнай партай, і за кампютарам, і за стойкай супэрмаркета, і ў сям'і. Мы вельмі часта ўпускаем гэтую фундамэнтальную прынцыпы, калі спрабуем разабрацца ў сакрэце заходняга ладу жыцця. Вось у чым сэнс: людзі, якія ўвесь час адчуваюць прысутнасьць Найвышняга, ператвараюцца ў надзіва адказных, працавітых і шчырых.

Такім чынам, разывітая, якасная, тэхналягічная, эўрапейскага ўзору "эканоміка служэныя" Беларусі, гасыцінная, з глыбокай культурою дачыненіяў, павінна мець масавае апірышча моцнае хрысціянскае съядомасці. Гэта найважнейшая патрэба для будучага пакаленія ў справе стварэння абсолютна новага, сапраўды эўрапейскага ладу. Лічыце гэта прароцтвам – але калі будзем штосьці рэфармаваць бяз Бога ў душы, калі ня прымем Хрыста як Збаўцу, калі асноўным законам жыцця краіны ня зробім Біблію – усе цудоўныя мroi аб Беларусі пойдуць прахам.

IV. БЕЛАРУСКАЯ КУЛЬТУРА

Афіцыйная сустрэча зь беларушчынай на першы погляд выглядае ўбога. Вам насустрач выходзіць вясковая дзяўчынка ў авалязковым фальклёрным строі, кланяеца, падаючы хлеб-соль на рушніку, а за кадрам рытуал суправаджаеца няхітрым пераборам цымбалаў з трэльлю жалейкі. Але нават тыповы шаблён нейкім нязначнымі, інтуітыўнымі дотыкамі абуджает сэрца й чамусыці прымушае яго біцца часта й моцна. Нешта шчымлівае працінае наскрозь – і раптам, у празрыстым

адкрыцьці, пачынае крынічыць глыбокая гармонія, уласыцівая геніяльна простай прыгажосыці.

Беларуская культура – найбольш яскравае выяўленыне нацыянальнага ідэалу, пакліканыя, мэнталітэту. Шэдэўры беларускае культуры – паэзія Багдановіча, хіты “Песняроў”, або раманы Караткевіча – набліжаюць нас да вяршынія Божага замыслу для Беларусі. Бо культура факусуе ў сабе ўсё паняцьце нацыянальнай адметнасьці.

Ladies and gentlemen! Дамы и господа! Шаноўнае спадарства!.. Дазвольце прадстравіць вам: Беларуская Культура!

Вы яшчэ не знаёмыя?

Для мяне складае вялікае задавальненіне пералічыць толькі некаторыя тытулы гэтае Ўласобленае Сыціласыці:

– Першыя сярод усходніх славянаў помнікі пісьменніцтва – пячатка Ізяслава і надпіс “Гороушна” на смаленскай карчазе.

– Другая, пасъля італійскай, паводле съпейнасьці й мяккасьці, мова ў Эўропе – найчысьцейшая са славянскіх.

– Кнігадрукаваныне ВКЛ XVI-XVII стст., калі Беларусь стала адным з сусветных лідэраў друку.

– Адна зь лепшых у Эўропе XVIII - пачатку XIX стст. систэма адукацыі, заснаваная езуітамі, пірамі й базыльянамі, зь Віленскім Універсітэтам ды Полацкай Акадэміяй – систэма, здольная навучыць правілам шляхетнасьці нават мядзьведзя з-пад Смаргоні.

– Вялікія філаматы й філарэты XIX ст.: Міцкевіч, Дамейка, Зан, Чачот .

– Анёлавы постаці віленскага барока, Мірскі замак і Нясвіскі палац, цэрквы-крэпасыці ў Сынковічах, Мураванцы,

Камаях, Супрасль – бастыёны нашай архітэктурнай эўрапейскасці.

– Найярчэйшыя імёны мадэрнізму XX ст. – мастакі Казімір Малевіч ды Васіль Каньдзінскі, філёзаф Мікалай Бядзяеў (беларус па мацярынскай лініі), кампазітар Ігар Стравінскі.

– Дзяржаўны гімн Польшчы “Марш марш Дамбровскі” й “Яшчэ Польска не згінала!” Апінскага, пінг Pacei – “Слаўся!” Глінкі, амэрыканскі “God Bless America!” Ірвінга Берліна (Ізі Бейліна з Магілева) – напісаныя ўраджэнцамі Беларусі.

– Беларуская паэтычнасць, надзвычай масавая й рамантычная.

– Беларуская проза вайны XX стагодзьдзя, самая страшная й праудзівая ў съвеце: Быкаў, Адамовіч, Брыль, Пташнікаў, Алексіевіч.

– “Песняры” – родапачынальнікі фольк-року ў СССР, савецкія “Бітлс”, якім наследавалі “Сябры”, NRM, “Палац”, “Тройца”, “Крыві”...

– Агромністы дыяпазон народнага музычнага фальклёру.

– Нарэшце, цэлая галіктыка супэрзорак – заснавальнікаў іншых вялікіх культуры: Адам Міцкевіч, Сімёён Полацкі, Хведар Дастанеўскі, Michał Глінка, Генрык Сянкевіч, Людвік Замэнгаф, Давід Сарноў, Марк Шагал...

Зрэшты, каб пералічыць усе вартасыці Яе Высокасыці, нам ня хопіць і сёньняшняга вечара. Таму – да сутнасці.

У самой Беларусі культура заўжды адыгрывала ролю нацыянальнага сковішча. Калі акупантны зынішчалі дзяржаву, эканоміку, эліту, забаранялі імя й руйнавалі храмы – заставаліся толькі родная мова з матчыным малаком, ціхія

сыпевы ў падполы ды схаваныя за печчу кнігі. Беларусь прыніжалі, утоптвалі ў бруд, мяшалі зь зямлёй – але з кожнай вясной пяшчотная й настойлівая рунъ пррабівалася да съятла зноў.

Таму беларускі нацыяналізм часцяком культурніцкі. Таму і культура ў нас такая “партызанская”. Таму ў Беларусі дастаткова і слова шэптам, і некалькіх нотаў, і двух рыфмаваных радкоў, каб пазнаць свайго. “Культура” – наш пароль, пасъля якога ворагі хапаюцца за рэвалъвэр.

Беларуская культура выключна мяккая. Інтэлігентная, талерантная, ласкавая. Функцыя беларускасці – зъмякчаць, расплаўляць любоўю, палагоджваць згодаю перададзенае і польскай, і расейскай, і габрэйскай культурамі – робіць сымбалем клясычнае беларускае мовы й сэнсам беларускага ўплыву мяккі знак.

Беларуская культура – унутрана съветная. Поўная белі, чысьціні, съятасці. Адсюль лепшая аддукацыя на Усходзе Эўропы, сузор’е асьветнікаў Сярэднявечча, дар навучаныя й настаўніцтва.

Беларуская культура – фэнамэнальная міжмоўная. Беларусь – зона актыўнага сынтэзу царкоўна-славянскай і лаціны, расейскай і польскай, грэцкай і нямецкай, адраджэнья і ўрэту ў вынаходніцтва эспэранта – арэна паразуменія моваў на скрыжаваныні цывілізацый, сумоўя ў сумежжы Эўропы й Азіі, культурыровага дыялёгу Ўсходу й Захаду.

Беларуская культура – напоеная стоецай сілай. Няяркай, не пыхлівай, стрыманай унутранай моцай, здольнай выбухнуць на паўсусвета фэномэнамі авангарднага мастацтва й псыхалягічнае прозы.

Беларуская культура выразна місянерская. Культура эвангельскай місіі, якая аддае сябе бліжняму цалкам, і

практычна ніколі не пакідае нічога сабе – місії, што збудавала культуры Польшчы, Расей й Ізраілю.

Беларуская культура – гэта культура съпеву. Жыцьця ў трымценыні галасавых звязак: ад нараджэння да съмерці, ад крыку немаўляці, енку й радасыці, гаманы й надзіва мэлядычнага маўчаньня – і да пакаяннага плачу. Съпеву з самага сэрца – самотнага й любоўнага.

Беларуская культура – гэта культура Слова. Ня проста слова як сэмантычнай адзінкі, як зерня вершу, кнігі, мовы, – але Слова Божага, Слова, Якое сталася целам.

Беларуская культура – гэта культура Сэрца. Сэрца ўсяе Эўропы. Культываванае чуйнасцыі, адчуваныня, прачуласыці. Ёмішча эўрапейскае душы – трапяткай, вытанчанай, узынёслай. Храма пяшчоты. Апошняй крэпасыці рамантыкі. Хрысціянскай сардзвіны эўраатлянтычнае цывілізацыі, што аддае перавагу ўнутранай веры перад прыгажосыцю. Месца болю й канцэнтрацыі сумленьня. Сэрца, пульс якога б’ецца ў любое зъяве беларушчыны.

Настолькі духовая – адна з самых хрысціянскіх наваг сярод эўрапейскіх культур! – культура Эўфрасінні, Тураўскага, Скарыны, Багушэвіча, поўная болю, пакаянья й самаахвярнасці, крыніца ўзынёсласыці для Захаду й апостальскае асьветы для Ўсходу, натхнення для аднаўлення Ізраілю... Культура Ісуса Хрыста!

Бо беларуская культура – гэта культура духовасыці. Менавіта духовасыці, а ня проста прыгажосыці ці рамантычнасці. Вось чаму ў нас застаўся ўсяго 1% музэйных каштоўнасцяў, архітэктурных помнікаў ды артэфактаў – і безъліч вечных словаў. Наша старажытнасць – гэта культура Бібліі. Наша Сярэднявечча – культура хрысціянства. Наша адраджэнне – культура духу.

Беларушчына на першы погляд здаецца слабенъкай, гатовай абамлець ад першай жа сустрэчы з сур'ёзнымі цяжкасцямі й грандыёзнымі цывілізацыямі. Слабой настолькі ж, наколькі слабы сам чалавек. Але – вялікі парадокс закону Божага! – у малітве, пакаянні, у любові й веры, у духу Хрыстовым беларушчына зъяўляеца адной з найвялікшых культуры ѿ свету.

Belle, бэль – цудоўна! Так на першай па мэлядышчынасці эўрапейскай мове выяўляеца съветлавая сутнасць bellарушчыны.

Беларуская культура – бліскучы дыямэнт нацыянальнае ідэі, гранёны й адшліфаваны 1000-гадовай гісторыяй, 100% празрыстасці й ідэальнай агранкі – валеяеца сабе практычна пад нагамі пасярод Эўропы. Яго лічаць то забаўным шкельцам, то таннай падробкай. Нават самі беларусы не даюць веры ўласным вачам – то мімаходзь падфутболяць дыямэнт, то аддадаць гуляцца дзесям.

Але ж гэта праўдзівы цуд сусьеветнага парадку. Падыміце яго з бруду, абатрыще й дайце зірнуць экспэртам – у іх захіне дух.

Цуд, якому няма цаны!

Пранізьлівы съпей “Песняроў”, патрыярхаў этнікі на 1/6 сушки, што вывелі нацыянальны фальклёр на плянэтарную арбіту, упакорылі беларускаю любою і Захад, і Савецкі Саюз; тых самых “Песняроў”, канцэрты якіх наведвалі бітлы, і пра якіх у разгар халоднае вайны амэрыканская прэса крычала: “Яны заваявалі Амэрыку!”

Празрысты беларускі голас, галоўны нацыянальны інструмент, то па-анёльску высокі, як у Барткевіча, то патырольску галавакружна-пераліўсты, як у Забэйды-Суміцкага, то хрыпаты, як ва Ўладзімера Высоцкага ці рэзкі, як у Лявона

Вольскага – але заўжды шчыры, моцны, насычаны пачуцьцём неверагоднае звонкасці. Той самы голас, што робіць хітамі сьпевы Андрэя Макарэвіча, Юрый Шаўчук, Алёны Сьвірьдавай, БІ-2 або "Красак".

Крышталёвая беларуская мова – самая чыстая з усіх славянскіх моваў, што навучыла акаць окаянную Москву, а затым і ўсю Расею, узбагаціла і паэзію Пушкіна, і прозу Буніна.

Бліскучы беларускі паэтычны дар высокага пачуцьця й натхнёнага патасу, што даў съвету пачынальніка расейскага вершаскладання Сімёона Полацкага, патрыярхаў польскае літаратуры Каханоўскага й Міцкевіча, і эўрапейскага генія Багдановіча – і дагэтуль рыфмую й рытмую ўсё навокал ва ўсенародным захапленыні вершамі.

Вялікае кнігадрукаваныне XVI ст. (ВКЛ была ў тройцы сусъветных лідэраў!), сучасная менская паліграфія (найбуйнейшая база ва Усходній Эўропе).

Съветланоснае барока Полацкай Сафіі, Глыбоцкага касцёлу й Менскай Катэдры: ня дойлідзтва, а ўспышка граняў, запаленая зь сярэдзіны!

Глыбокая беларуская вайсковая проза Быкова й публіцыстыка Алексіевіч, вялікая драма чалавече псыхалёгі ў раманах Дастаеўскага, фільме "Ідзі й глядзі" або аповесці "Сотнікаў".

Па-дзіцячаму захапляючыя хіты "Беларусьфільма": "Прыгоды Бураціна", "Чырвоны Каптурок", "Корцік", анімацыя Ўладзіслава Старэвіча, пэрсанажы Дыснэю, нарысаваныя Аліёй Пашкевічам ці сцэны беларускае батлейкі.

"Тарас на Парнасе" ці самаіранічны "Сказ пра Лысую гару" – і нязбытна рамантычная, творчасць Карагекіча...

Беларуская культура будавала ў сэрцы Эўропы Божы храм з раманскага й бізантыйскага стыляў. Упрыгожвала яго драўлянай скульптурай і вуніяцкім жывапісам, беларускай кафляй і аб'ёмнай "палымнай" разьбой, зіхоткім урэцкім шклом ды барокавай ляпнінаю. Запальвала сьвечы й адлівала званы. Стварала для яго гімны й прамаўляла казані. Друкавала для яго кнігі й прымала ў гэтym храме ўсе навакольныя народы. Беларуская культура стала фарпостам эўрапейскасасьці для аграмадных прастораў Усходу. Беларуская культура зъмясьціла ў сабе самую сутнасць Эўропы. Духовасць. Талерантнасць. Інтэлігентнасць. Хрысьціянскую этыку.

Беларускасасьць у вялікіх культурах нашых суседзяў можна беспамылкова вызначыць па гэтых родавых рысах. Тонкіх да вытанчанасці, съветлых да азарэння, высокіх – да Найвышняга! – рысах хрысьціянскае культуры.

Беларуская культура прызначаная ў першую чаргу для культиваваныя рэлігіі. Таму беларуская мова гучыць як малітва, беларуская проза – як пропаведзь, беларускі верш – як вершы Бібліі. У дойлідстве ў нас, што б ні рабілі, заўжды атрымліваецца храм, у скульптуры – съвятая сям'я ды апосталы, любая карціна ператвараецца ў абраз, а съпевы – у гімны пакаяння ды праслаўлення.

Нажаль, сёньняшняя эўрапейская культура, пазбаўленая адпачатнага хрысьціянскага зьместу, зь яе гуманістычным узвялічванынем чалавечага й ігнараванынем Божага, перажывае эпоху заканамернага тлення. Эўропа губляе эўрапейскасасьць – і менавіта таму саступае дынамічнай, ідэалістычнай і ўсё яшчэ хрысьціянскай Амэрыцы. Беларушчына, натхнёная, духовая, мае ўсе шанцы неўзабаве ўварвацца съвежым ветрам ў затхлае закатнае валадарства Старога Сьвету – як альтэрнатыва эўрапейскаму дэканансу, на чале цэлае хвалі з Новай, Усходніяй Эўропы.

Таму будучыня беларускае культуры – у кнігах: так, як Біблія Скарны, першадрукі Ліцьвіна, Федаровіча й Мсьціслава, Стагут і Мэтрыка для Сярэднявечча, у сучаснай цывілізацыі інфармацыйных систэмаў беларускае слова, быццам ключ, зноўку адамкне сэрца Эўропы.

Будучыня беларускае культуры – у голосе. Голосе съпеву, малітвы, казані. Любоў і вера, распушчаная ў этэры радыёхваляў, нябачная, але ўладарная – вось, што адпавядае сутнасці бязважкай беларускай культуры!

Будучыня беларускае культуры – у мове. Мове, што адраджаецца зь віру Міжмоўя, унікальной тысячагодовай паліфаніі на галоўным эўрапейскім скрыжаваныні.

Беларусь – самае месца для сынтэзу новай эўрапейскай літаратуры, музыкі, мастацтва. Паслухайце хаця б “Народны Альбом”, “Я нарадзіўся тут”, трыв'ют Depeche Mode, пачытайце тэксты “Arche”, пераклады Сёмухі й Баршчэўскага, паглядзіце спектаклі Мазынскага, жывапіс Шчамлёва й графіку Селяшчука, карціны Вашчанкі ды габэлены Кішчанкі!..

Культура сымбалю, лёгкага дотыку, позірку ў нябёсы, прыслухоўваныня да шэпту, водару духу, культура адноўленае Эўропы III тысячагодзьдзя ўжо нараджаецца ў Беларусі – тут і цяпер.

Бо беларуская культура ідэалістычная, самаахвярная й місіянская. Гэта яе асноватворная асаблівасць і неразбуральны падмурак. Бессэнсоўна камплексаваць з прычыны адсутнасці ў Беларусі беларускіх матар'яльных каштоўнасцяў – бо каштоўнасць беларускае культуры ня ў гэтым. Гены беларушчыны закладзеныя ў словах, кнігах, нотах і скарбах культуры паловы Эўропы. Якраз такое эвангельскае багаццце і ёсьць прадметам нашага нацыянальнага гонару.

Як сапраўднае сэрца, беларуская культура напампоўала і Польшчу, і Расею, і Ізраіль жыщыцяйнымі штуршкамі.

Польская літаратура: Міцкевіч! Нямцэвіч! Сянкевіч! Ажэшка!.. Музыка: Манюшка! Карловіч! Агінскі!.. Мастацтва: Рушчыш! Орда! Стрэмінскі!.. Кожнае імя – як удар пульсу, як удых-выдых, як порцыя волі, насычанай кісъляродам.

Для велізарнай Расеі Беларусь сыціскалася ў кулак і білася яшчэ часцей, яшчэ мацней. Рытмова, акордамі музычнае клясыкі. Глінка! Стравінскі! Рымскі-Корсакаў! Шастаковіч! Высоцкі! Макарэвіч! Растрраповіч!.. Важкімі ўдарамі, прапячатваючы вечнасьць прозы й паэзіі адціскамі друку. Федаровіч! Мсыцілавец! Палацкі! Дастаеўскі! Пісараў! Грын! Бярдзяеў! Еўтушэнка! Твардоўскі!.. Мімікай, жэстамі, інтанацияй, усёй сваёй драматычнай істотай, адчайна й самааддана. Азарэвічы! Качалаў! Неміровіч-Данчанка!

Напружанае аграмаднымі абшарамі Азіі й цяжарам эўрапейскае цывілізацыі, беларускае сэрца ўсё-ткі высільвалася з астатняе моцы для Ізраілю, расьсяенага па ўсім сьвеце: Шагал! Бакст! Суцін! Азгур! Замэнгаф! Азімаў! Бэн-Эліезэр! Мэндэль-Сфорым! Бейлін! Дуглас! Сарноў!..

Беларуская культура – натура летуценная, рамантычная, задуменная. З мыбокім позіркам, што шукае вышыняў. Зь мілай усъмешкай, цярпліва хаваючай боль. Менавіта такім чынам, на прас্তувет у неба, чытаюцца галоўныя беларускія тэксты. Менавіта гэтак, з малітойна складзенымі рукамі, трэба съпяваць шчымлівую й балочную беларускія песні.

Беларуская культурная традыцыйя, заснаваная на асваеныні колішніх паганскіх абрадаў хрысціянскім сэнсам, спаўняе свою эвангельскую місію дагэтуль. У сілу дзесяцівяковага досьведу беларушчына гатовая й сёныя апаноўваць ды мяняць знутры любую культурную зъяву сучаснага съвету.

Культура ёсьць інстынктыўным або ўсьвядомленым імкненнем чалавека ўласобіць нацыянальную ідэю, закладзеную Госпадам, па-Божаму творча. Беларуская культура – гэта тварэнныне Духа праз рухі мільёнаў душаў, парыў і прарыў у вышыні, да ідэалу Хрыста.

Сыціплая, але высокая, ціхая, але пранізлівая, мяккая, але моцная, някідкая, але надзіва прасьветленая й хвалюючая!..

Толькі прыглядзіцесь – вы заўважыце яе ў кожным беларусе.

Гэтая хада, гэтыя рухі – пяшчотная ласка і чуйная плястыка, даведзеныя да дасканаласыць ў балеце Елізар'ева.

Ціхая гульня апушчаных вачэй, артыстычная дыпламатыя, шчырае жаданыне «каб усё было добра», удаваная лагоднасць і шчырая спагада, усе гэтыя пераўвасабленыні дзеля суразмоўцы ды гледача – у ідэальным выкананыні актораў Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатру імя Янкі Купалы.

Паталягічна вінаватая ўсьмешка, ветлівасць, стрыманасць, агіда да гвалту й слабасць да вершаў... Беларуская інтэлігентнасць, такая заўважная ў любым саюзе творцаў, любой настаўніцкай ды ўвогуле любой прыстойнай кампаніі ў радыюсе 300 км ад Менску.

Інтанасці голасу, бываючам перабор струнных, съпейнасць саме празаічнае гутаркі, і высокія-высокія песьняроўскія ноткі.

Сылюэты беларусачак – як съветлае й лёгкае віленскае барока ці готыка касцёлу Свягое Ганны. Постаці мужыкоў-беларусаў – прысадзістыя й моцныя, як цэркви-крэпасці – Сынкавічы, Мураванка, Камаі, Супрасль.

Усе цені, тоны, пайтоны й нюансы глыбокага беларускага мастацтва ў абліччах!..

Калі ўваходзіш у беларускі касыцёл, стромы харал чыстага й урачыстага, і чуеш імшу са званочкамі й дружным адказам вернікаў, з розгаласам рэха; калі слухаеш у царкве літургію, настолькі съпейную й мэлядычную па-беларуску, зь мігценынем съвечак у тантрічнам і жагнанынем адпаведна формулам Слова; калі пяеш «Гасподзь – Пастьр мой», магутны псальм на пратэстанцкім праслаўленыні, цудоўную паліфанію малітоўных галасоў – адчуваеш, як уся твая істота супадна гучыць, дрыжыць, дыхае... Жыве!.. І пачынаеш разумець, адкуль у Беларусі такая культура.

Адухоўленая. Натхнёная. Поўная гармоніі. Сымбалічная. Багавейная да Слова. Этычная. Паэтычная. Пагэтычная.

Адсюль песняроўскія песні.

Адсюль Багдановіч, Купала, Быкаў.

Адсюль Нясьвіж, “Чорны квадрат” і “Наша Ніва”.

Вось адсюль. З храму. З душы, поўнай духу. Звыш.

Бо беларускасць – ад Бога.

V. БЕЛАРУСКІ СПОРТ

Прывітаныне, шаноўнае спадарства – чытачы, слухачы, гледачы першага нацыянальнага!

Толькі сёняня разам з намі вы маецце магчымасць назіраць за трансляцыяй відовішча, якога ўся Беларусь чакала ні больш, ні менш – усю сваю 1000-гадовую гісторыю.

Алімпіяды нацыянальнае ідэі ў спорце.

Такім чынам, увага!

Запрашаем вас у Менск, Беларусь. У самы цэнтар Эўропы, на скрыжаваныне шляхоў, на галоўную арэну кантынэнту. Вы чуеце гэты гул, агромністы гул, з-за якога я сам ледзь чую рэжысэра рэпартажу... Гул 10 мільёнаў заўзятараў! Так, 10 мільёнаў – бо ўсе, ад малых дзяцей да глубокіх старых, хоць раз у жыцці хварэлі за нашых. Таму сёньня ўсе яны тут, уся нацыя – у жывым эфіры, на арэне спаборніцтва, у рэжыме рэальнага часу – перад намі.

Гэтая краіна бачыла за свае тысяччу гадоў і турніры, і сярэднявечную барацьбу, дужаныне “да крыжку” і “на крыжы”, і дзікае паляваныне, і ловы, увекавечаныя ў “Песні пра зубра” ды раманах Караткевіча, і рыцарскія двубоі, і страляніну з лукаў ды арбалетаў, і чэмпіянаты Эўропы ды съвету, і залатыя мэдалі “Дынама-82”, і перамогу футбольнай зборнай Беларусі над Галандыяй у 95-м, і трохімф беларускіх тэнісістаў у матчах з Расеяй ды Аргентынай у Кубку Дэвіса ў 2004-м... Але сёньня – асаблівы дзень. Сёньня ўпершыню ў гісторыі ўсе гэтыя спаборніцтвы съходзяцца ў адной вялікай Алімпіядзе.

Уладкоўвайцяся зручней, бо наперадзе нас з вамі чакае нешта фэерычнае. Грандыёзнае відовішча Адкрыцця, прадстаўленыне поўнае нацыянальнае dream-team, сотні лепшых спартоўцаў Беларусі, а затым – 14 відаў спорту ў абавязковай праграме. Дзесяткі тысячай запрошаных, гасцей і журналістаў. Вы бачыце на свае ўласныя вочы: перад вамі, з вышыні птушынага палёту, стадыён “Дынама”, поўная чаша ў самым цэнтры Менску, лядовыя палацы ў абласных цэнтрах ды сталіцы, вось супэрсучасны футбольны манеж у Віцебску, Менскі Палац Спорту, адна з лепшых у Эўропе спартовая база “Стайкі”, вось іпадром “Рагамка”; гэта – вы, вядома, пазналі, – комплекс “Раўбічы”, знакамітая трампліны, побач – гарналыжны курорт пад Лагойскам, беларуская Швайцарыя, і

ўсе нашыя 225 стадыёнаў, 222 плавальных басэйны, 5 тысячаў спартовых заляў і 14 тысячаў спартовых пляцовак, адначасова адчыненых сёняня дзеля таго, каб прыняць Алімпіяду Нацыянальной Ідэі.

Абсалютна дарэчы будзе зараз згадаць адзін гістарычны факт. Мы з вамі можам ганарыцца перад усім съвегам тым, што менавіта беларус стаяў ля вытокаў адраджэння Алімпійскіх гульняў. У Афінах 1896 г., дзе адбывалася першая сучасная Алімпіяда, гарадзкой гаспадаркай кіраваў наш выбітны зямляк, герой Грэцыі Зыгмут Мінейка. І менавіта ён рыхтаваў тую самую першую Алімпіяду.

Перад абліччам бліскучага беларускага алімпійскага ансамблю, напярэдадні шыкоўнага шоў, што чакае нас у бліжэйшыя гадзіны, варта паўтарыць: такі ажыятаж, такая ўсенародная цікавасць, такі агульнанацыянальны аншляг тут адзначаецца, безумоўна, упершыню.

Калі раней, на працягу 70 гадоў у сусветных турнірах беларусы фігуравалі ў складзе “зборнай СССР” і ўсе называлі іх “рускімі” – нам заставалася хіба што ціха хварэць за землякоў. Але ўжо ў 90-х гадох мінулага стагодзьдзя заўзятары з усіх плянэты пачалі сустракаць імя “Belarus” на чэмпіянатах съвету ѹ алімпійскіх гульнях, у спаборніцтвах па гімнастыцы, барацьбе, гандболе, біятлёне, хакеі, веславаныні, настольным і вялікім тэнісе, фрыстайлі, лёгкай атлетыцы... Беларускія трывомфы пад бел-чырвона-белым сцягам на Алімпіядзе ѹ Барсэлёне 1992 г. – 17 залатых мэдалёў! – на лёгкаатлетычных чэмпіянатах съвету ѹ Гётэборгу (1995 г. – 12 мэдалёў, 2-е агульнакаманднае месца пасля ЗША) ды Парыжы (2003 г. – 8 мэдалёў, 3-е месца), біятлённыя перамогі ўсяго апошняга дзесяцігодзьдзя – прымусілі гаварыць пра Беларусь ва ўсім съвеце з захапленынем. Якраз спорт зрабіў Беларусь і беларусаў вядомымі сярод мільярдаў зямлянаў, і якраз-такі спорт узыняў мільёны нашых суайчыннікаў да нацыянальнае съядомасці – хай сабе пакуль эмацыйнае, але масавае.

“Золата” ў чэмпіянаце съвету па спартовае тімнастъцы 2002 г., месцы на п'едэстале ў мастацкіх тімнастак, сэнсацыйная перамога ў хакейным чвэрцьфінале зімовай алімпіяды ў Солт-Лэйк-Сіці над фаварытамі – зборнай Швэдзі 4:3, сусъветнае чэмпіёнства настольнага тэнісіста Уладзімера Самсонава – і вось ужо ў спорце, спадарства, адзначаеца даўно, ня бачаны гісторыяй, палітыкай, эканомікай, культурый эфект: зь Беларусью пачынаюць лічыцца.

Бо спорт, шаноўныя гледачы, для многіх мільёнаў людзей ёсьць найпрасыцейшае й найясынейшае выяўленыне гонару за сваю краіну. Спорт дае ўнікальную магчымасць кожнае нацыі, на вочох усяго чалавецтва давесыці, чым яна ёсьць і чаго вартая. Ды ўрэшце рэшт – скажыще, хіба я ня маю рацыі! – само жыцьцё ёсьць спортам: шматгадовай чарадой трэніровак, адборачных цыкліяў, спаборніцтваў, паразаў і трывомфаў у імкненыні атрымаць узнагароду, і аднойчы, на вяршыні п'едэсталу пад успышкі тэлекамэрараў, разам са шматтысячным хорам тарсіды прасыпяваць легендарны хіт усіх часоў і народай: “We Are The Champions!..”

Спорт, спаборніцтва, спосаб пераадолець самога сябе – мэханізм, закладзены ў чалавечую натуру Самім Госпадам Богам. Той самы мэханізм, які дазваляе слабому й грэшнаму чалавеку змагацца зь бязъвер’ем, лянатай і страхам, падымацца пасля падзеняня, высільвацца, выжывівацца праз “не магу”, спорт – бліскучae съведчаныне моцы, характеристу, духу асобы й нацыі. Бо спорт – і я мяркую, вы пагадзіцесь са мною, дарагія заўзятары – гэта ня толькі й ня столькі фізычнае культура. Гэта культураваныне волі й веры – якраз таго, што вызначае сілу духу. Так што знакамітая “маральна-волевыя”, на якія так упіраюць трэнэры, выхоўваючы вялікіх спартоўцаў ды вялікія каманды, і гульцы, выйграючы вялікія матчы, і ёсьць сапраўдным зъместам няхітрых, здавалася б, гульняў у рознакаліяровых майках з нумарамі на грудзях, съвістком судзьдзі й мільёнамі апантаных фанаў.

Спорт, які замяняе народам войны! Спорт, увасобленая сіла! Спорт, імкненыне да дасканаласьці й перамогі, сумленны, шчыры спорт, што вызваляе патэнцыял народу – цэнтральная арэна розыгрышу нацыянальнага гонару й галоўнае відовішча сучаснасці!

Выдатны трамплін для разгону беларускае съядомасці да стану лунаючае духовасці.

Бо, як піша апостал Павал у I Пасланыні да Карынцыянаў, “Хіба ня ведаецце вы, што тыя, хто бяжыць на стадыёне, бягучы усе, але толькі адзін здабывае ўзнагароду? Дык бяжэце так, каб здабыць!” (I да Карынцыянаў 9:24).

Спадзяюся, шаноўныя гледачы, вы даруеце мне гэты патас, гэтую апалёгію спорту – даруеце, бо самі разумееце: сённяшніе відовішча сапраўды варты самых высокіх словаў.

Такім чынам, дарагія сябры – вашай увазе прапануеца Нацыянальная ідэя ў спорце. Нацыянальная ідэя ўласнай пэрсонай, у фармаце сусьеветных правілаў гулні й універсальных стандартгаў, у спаборніцтве зь іншымі. У самых эфектных вобразах, у дасягненнях, бяспрэчных для любога жыхара плянэты Зямля.

Вы, вядома, памятаеце: нам доўга даводзілі, што няма такой краіны, няма такой дзяржавы, няма такога народу. Але беларускі спорт абвясціў на весь сьвет – ёсьць!

Нам даводзілі, што мы ўмеем адно падначальваща, цярпець паразы й вышіраць подыюмы для іншых. Але беларускі спорт усіх пераканаў – мы народжаныя ня поўзаць там дзесяці, і не пралятаць над Парыжам, а быць лідэрамі й пераможцамі!

Дайшло да того, што большасць беларусаў зайдзілі мускульную аграфію, ёмістае брушка, устойлівае бязъвер'е ды абыякавасць да ўласнага лёсу. Але беларускі спорт

сыцьвердзіў: трэба толькі паверыць, сыціснуць у кулак волю, адважыцца – і ўвесь съвет убачыць тую Беларусь, якую задумваў Усемагутны Госпад Бог. Арэна кантынэнту – так! Сэрца Эўропы – так! Мышца №1 у грудзях – так! Сардэчная мышца, здольная быць вялікім рухавіком, біща ў сусветным напруженыні волі Божай й ставіць абсалютныя рэкорды!

“Бо ня мечам сваім яны зямлю набылі, і ня іхняя мышца іх выратавала, а Твая правіца і мышца Твая і съягло ablічча Твайго” – абавязчае Псалтыр 43, верш 4 Бібліі.

Для тых, хто жыве й дыхае спартам, хто хоць аднойчы на стадыёне зароў на ўсю глотку, калі нашы забілі гол, зразумеў слодыч здабытае перамогі й адчуў угар заўзятарскага патрыятызму, хто купляе “Прэсбол” замест “Аргумэнтаў і фактаў”, хто тыднямі жыве ў чаканыні съягта, і нарэшце замірае перад экранам тэлевізіі, дзе трансъліруюць Лігу Чэмпіёнаў, толькі таму, што ў нямецкім “Штутгарце” гуляе беларускі легіянэр Аляксандр Глеб, а лёнданскім “Чэлсі” валодае нашчадак беларускіх магнатаў Абрамовічаў – ня трэба тлумачыць, дзе мы знаходзімся й што чакае нас сёныня. Аматары й фанагты, канечне ж, трymаюць у галаве ўсе імёны, усе ключавыя турнірныя табліцы й паказынікі беларускага спорту. Але зараз сярод нашае аўдыторыі як ніколі багата тых, каму невядомая балельшчыцкая эўфарыя, хто лічыць захапленыне спартам марнаванынем часу, для каго Валяныцін Бялькевіч – гэта муж рыжаныкай зь “Віагры”, а Нэлі Кім – мадэльер віцебскага трыкатажу, дык вось для іх, наўных навічкоў, шчасльвых першаадкрывальнікаў, нэафітаву беларускага спорту, для іх (і для пратаколу, вядома) – склад нашае алімпійскае каманды.

Увага! Зорная беларуская зборная – сто найлепшых спартоўцаў Беларусі за ўсю яе гісторыю! Не пабаюся гэтых словаў, нацыянальныя героі нашага часу, зъяўляюцца на дарожках менскага стадыёна “Дынама”, як на парадзе. Мы выйдзем, як той казаў, шчыльнымі радамі!

Мы бачылі іх паасобку на розных спаборніцтвах, у чырвонай, зялёной ды немаведама якой яшчэ форме... За подпісам "СССР", "Белоруссия", „Weis Russland“ або пад умоўнай маркай "савецкая школа"... Але ж сёняня нашае сьвята. Сёньня мы з вамі, усе 10 мільёнаў беларусаў, з гонарам гаворым усяму съвету: "Гэта мы – Беларусы!" Нацыянальная зборная Беларусі ўсіх відаў спорту. Найлепшыя. The Best. Каманда-мара! Сёньня мы з вамі можам усё. І таму зараз нашыя – у бел-чырвона-белай форме, пад вялізным нацыянальным съягам, з гербам "Пагоня" на грудзях, і таму сёньня на ўрачыстае цырымоніі будзе гучаць наш вялікі гімн – "Магутны Божа".

Ну вы толькі паглядзіце!

Бел-чырвона-белая камбінэзонны са срэбрам! Якая прыгажосьць! Як хвалюча, як свежа і съветла! Ці паверыце, шаноўныя чыгачы, у нас тут у камэнтатарскай першага нацыянальнага, я так паглядваю на калегаў-асыстэнтаў, проста съёзы ўваччу ад радасьці. Проста захлынаеца сэрца... Гэта цуд. Гэта наша Радзіма. Гэта Беларусь.

Вы ведаецце, хай мяне папракнуць, як бы сказали раней, за палітыку – але не магу не адзначыць: ох, як шмат залежыць ад таго, пад якім съягам выступае краіна! Вы памятаеце, наколькі ўбога глядзеўся той чырвона-зялёны савецкі штандар: яго было лёгка пераблытаць з арабскімі, зь нейкімі афрыканскімі, іші, як яго там, з мадагаскарскімі... І наколькі адметна ўнікальна зараз, сярод шмат колерных съягоў съвету, выглядае наш бел-чырвона-белы! Адзіны ўнікальны. Проста звязе. Проста съвеціца.

Беларускі бел-чырвона-белы съяг Хрыста – съяг перамогі!

Той, хто падымает съяг кроў Ісуса Хрыста – той ня можа прайграць. Ня мае такога права. Той абавязаны трываць

боль, тримаць удар, верыць – бо ўся ягоная радзіма сканцэнтраваная зараз тут, на невялікай пляцоўцы, у гэтым моманьце часу. Той, хто ідзе пад Боскім съязгам, урэшце рэшт пераадолее ўсе цяжкасці дзеля славы пакутнай і вялікай Бе-лару-сі!

Спадзяюся, вы ацэніце гэты высокі лад і даруеце наша трапяганыне ў голасе, бо, упэўнены, падзяляеце пачуцьці, якія ў гэтую хвіліну перапаўняюць любога беларуса. І спадзяюся – дазволіце мне, нарэшце, прадставіць іх, галоўных герояў Алімпіяды Нацыянальнае Ідэі.

Такім чынам, эксклюзіў у нашым эфіры! Сотня лепшых спартоўцаў Беларусі за ўсе часы! 100 асобаў – 100 адсоткаў!

Прэм’ера нацыянальнага рэйтынгу топ-сто!

Першымі – з поўным правам – у шэрагах нацыянальнае зборнай і ў пачатку сьпісу ідуць беларускія гімнасты, гонар і слава Беларусі.

Нумар адзін! Безумоўны лідэр беларускае зборнай, найлепшы спартовец плянэты 1993-га, герой Барсэлёнскае алімпіяды, 6-разовы алімпійскі чэмпіён, 13-разовы чэмпіён сьвету й 10-разовы Эўропы, пімнаст-супэрмээ-эн... імёны такіх людзей раскручваюць голасам, перакрываючы роў трывбунаў, цэлай опэрнай арэйяй:

— Вітаааль ШЧЭРБАА-А-А!!!

Вы, канечне ж, памятаеце яго, гэтага шыкоўнага беларускага хлопца, бялявага й блакітнавокага, і памятаеце ягоныя фантастычныя выступленыя якраз у пару аднаўленыя нашае незалежнасці – 92-і, 93-і, 94-ты.

Побач з ім – цудоўная пара, пагадзіцеся! – нумар два, яшчэ адна легендарная беларуская гімнастка, якая заслужыла

тытул першай спартоўкі зямнога шару ў далёкім 1972-м, якая ўпакорыла і Эўропу, і Амэрыку беларускай грацыяй, гнуткасцю й сілай... Трохкратная алімпійская чэмпіёнка Мюнхена-72, алімпійская чэмпіёнка Манрэаля-76, чэмпіёнка съвету й Эўропы, ды яшчэ ў дадатак жонка саліста “Песняроў” Лявона Барткевіча – Вольгаа Корбуу-ут!!! Вось, вось яна з ласкавай усьмешкай!

Пад нумарам трэцім у нацыянальнай алімпійскай камандзе – Іван Іванкоў, пераемнік Шчэрбы, двойчы абсалютны чэмпіён съвету, шматразовы чэмпіён Эўропы, супэрзорка канца 90-х. У пары зь ім – глядзіце, нават за ручку! – гэтая ж бліскучая нашая гімнастка Святлана Багінская: двухкратная алімпійская чэмпіёнка Сэула-88, чэмпіёнка Алімпіяды-92 у Барсэлёне, шматкратная чэмпіёнка Эўропы й съвету...

Нумары 5,6,7,8,9 – яшчэ пяцёрка бліскучых беларускіх спартовых гімнастак: Нэлі Кім, 5-кратная алімпійская чэмпіёнка (Манрэаль’76, Масква’80), абсалютная чэмпіёнка съвету 1976 г.; Ларыса Петрык, двухразовая алімпійская чэмпіёнка 1968 г.; Алена Ваўчэцкая, пераможца Алімпіяды-64 у Токіё; Алена Піскун, чэмпіёнка съвету 1995-96 гг., уладальніца Кубку Эўропы’97; Тамара Лазаковіч, пераможца сусъветнага першынства 1971 г. і алімпійская чэмпіёнка 1972 г.

А съедам за імі – пад нумарамі 10, 11, 12, 13 – зоркі маастацкае гімнастыкі: Марына Лобач, алімпійская чэмпіёнка Сэулу-88, чэмпіёнка съвету; Марыя Лазук, срэбра Алімпіяды’2000 у Сіднэі; срэбная прызёрка чэмпіянату съвету-97 у складзе зборнай Беларусі, Яўгенія Паўліна, абсалютная чэмпіёнка Рэспублікі Беларусь, Юля Раскіна, і чэмпіёнка съвету 1994 г. сярод клюбаў, Вольга Перапяліца.

14-ты, 15-ты й 16-ты нумары ў нацыянальным хіт-парадзе беларускага спорту – тройца асілкаў, наймацнейшыя цяжкаатлеты плянэты. Давід Эхт, што ўстанавіў 19 усесаузных

і 3 сусьеветныя рэкорды. Лявон Тараненка, алімпійскі чэмпіён Масквы-80, чэмпіён съвету 1980 і 1991 гг., чэмпіён Эўропы 1980, 88, 91, 92 гг., уладальнік двух дзесяткаў сусьеветных рэкордаў. Аляксандр Курловіч, алімпійскі чэмпіён 1988 й 92 гг., чэмпіён съвету 1987, 89, 90 гг., чэмпіён Эўропы 1987 й 90 гг.! Быццам калёны, міфічныя атлянты, якія трymаюць на плятох нябёсную сфэру, каржакаватыя, як трактар “Беларус” або “БелАЗ” – эпічныя героі беларускае нацыі!

I, канечне, тут жа, у шыхце сусьеветна вядомых беларусаў – тытаны лёгкай атлетыкі, каралі й каралевы спорту! Гвардзяя беларускіх штурхальнікаў ядра, штурляльнікаў дыску й кідалынікаў молату: №17 – легендарны Рамуальд Клім, малатабойца, алімпійскі чэмпіён 1964 г., рэкардсмен съвету й Эўропы; №18 – ягоны калега, Michał Krywanoś, срэбны прызёр Алімпійскіх гульняў 1956 г. у Мэльбурне, 6-разовы рэкардсмен съвету й чэмпіён Эўропы; №19 – Iван Ціхан, золата чэмпіянату съвету 2003 г. у Парыжы, алімпійскае срэбра Афінаў-2004; №20 – Эліна Зыверава, дыск, алімпійская чэмпіёнка 2000 г., чэмпіёнка съвету, лепшая лёгкаатлетка Рэспублікі Беларусь 1971г.; №21 – Iгар Астапковіч, молат, “вечна срэбны”, другі на чэмпіянатах съвету 1991, 93 й 95 гг., срэбра Алімпіяды ў Барсэлёне 1992 г., срэбра Кубку Эўропы '95 і чэмпіянату Эўропы 1990 г.; №22 – Уладзімер Дуброўшчык – уладальнік Кубку съвету, срэбны прызёр Атлянты'96 і чэмпіён съвету; №23 – Яніна Карольчык, алімпійская чэмпіёнка Сіднэя-2000; №24 – Ірына Ятчанка; №25 – Васіль Капцюх й №26, Андрэй Міхневіч, усе –чэмпіёны съвету... Якая сіла, якая моц – проста нашчадкі Давіда!..

Маладзейшыя заўзятары, магчыма, не пазнаюць герояў наступнага шэрагу, а вось балельшчыкі старэйшага веку, вядома ж ведаюць вялікую пляяду беларускіх фэхтавальнікаў 60-70 гг. XX ст.: трои мушкецёры й дзьве бліскучыя д'артаньянкі!

№27 – Віктар Сідзяк, пераможца Алімпійскіх гульняў 1972 г. у Мюнхене, 1976 г. у Манрэалі й 1980 г. у Москве, 6-разовы чэмпіён съвету.

№28 – Аляксандар Раманькоў, 5-кратны чэмпіён съвету, алімпійскі чэмпіён Сэулу-88, прызёр Манрэальскай і Москўскай алімпіяды.

№29 – Сяргей Прыходзька, чэмпіён съвету 1970 й 75 гг.!

№30 – Тацьцяна Самусенка, легендарная алімпійская чэмпіёнка 1960 г. (Рым), 1968 г. (Мэхіка), 1972 г. (Мюнхен), срэбная прызёрка Токіё 1964 г.!

№31 – Алена Бялова, двойчы алімпійская чэмпіёнка 1968 г., алімпійская чэмпіёнка 1972 г. у Мюнхене й 1976 г. у Манрэалі, шматразовая пераможца першынстваў съвету й Эўропы!

За вэтэранамі фэхтаванья – нашы знакамітая біятляністы. Лепшыя партызаны на плянэце, што наводзяць жах на немцаў ды рускіх падчас этапаў Кубку съвету, у эстафетах і гонках патрулёў на чэмпіянатах съвету й алімпійскіх гульнях:

№32 – Аляксандар Папоў, чэмпіён съвету 1989, 96-97 гг., срэбны прызёр Алімпійскіх гульняў 1990 г. у Альбэрвілі.

№33 – Святлана Парамыгіна, пераможца Кубку Съвету 1994 г., чэмпіёнка съвету 1990-91 гг. й 1994 г., срэбная прызёрка Алімпійскіх гульняў 1994 г. у Ліхемамэры.

№34 – Юрась Кашкарой, чэмпіён Алімпіяды 1984 г. у Сараева.

№35 – Вадзім Сашурын, 3-хразовы чэмпіён съвету й Эўропы, пераможца многіх этапаў Кубку Съвету.

№36 – Алег Рыжанкоў, чэмпіён съвету 1996-97 гг.

№37 – Пятро Івашка, чэмпіён съвету 1996-97 гг.

Наступная намінацыя – веласпорт!

№ 38, алімпійскі чэмпіён 1976 г. Уладзімер Камінскі.

№39, пяціразовая чэмпіёнка съвету Наталля Цылінская.

Далей? Далей – чацьвёрка вялікіх беларускіх веславальнікаў (байдаркі ды каноэ):

№40 – трохразовы алімпійскі чэмпіён Масквы-80, Уладзімер Парфяновіч;

Чэмпіёны Алімпійскіх гульняў 1960 г. №41 – Сяргей Макаранка й №42 – Лявон Гейшар.

№43 – алімпійская чэмпіёнка 1996 г. у Атланце й 2000 г. у Сіднэі, 3-хкратная абсолютная чэмпіёнка этапаў Кубку съвету 1997 г., Кацярына Хадатовіч.

А вось і магутная кампанія беларускіх барцоў! На чале, пад №44, безумоўна, Аляксандр Мядзведзь, чэмпіён Алімпійскіх гульняў 1964 г. у Токіё, 1968 г. у Мехіка, 1972 г. у Мюнхене, 7-разовы чэмпіён съвету й 3-разовы чэмпіён Эўропы ў вольнай барацьбе!

№45 – Наталля Масквіна, чэмпіёнка съвету 1992 й 97 гг., чэмпіёнка Эўропы'95 па дзюдо.

№46 – Камандар Маджыдаў, чэмпіён Алімпіяды'88 у Сэуле, чэмпіён съвету 1986-89 гг., Эўропы 1984-85 гг.

№47 – Алег Караваеў, пераможца Алімпіяды 1960 г. у Рыме (клясычная барацьба).

№48 – Сяргей Ліштван, срэбны прызёр Алімпійскіх гульняў 1996 г. і чэмпіён Эўропы 1996 г. у грэка-рымскай барацьбе.

№49 – Уладзімер Япрынцаў, чатырохразовы чэмпіён сьвету, 3-хразовы чэмпіён Эўропы, уладальнік Кубку Сьвету'87 па самба.

№50 – Ігар Макараў, алімпійскі чэмпіён Афінаў-2004 г. па дзюдо.

№51 – Лявон Ліберман, чэмпіён сьвету 1973 г. і чэмпіён Эўропы'72 у клясычнай барацьбе.

А побач – нашыя фэнамэнальныя зборныя па тайскім боксе й кікбоксінгу, што прымусілі казаць пра Беларусь як другую пасъля Тайліянду радзіму гэтых адзінаборстваў:

№52 – Уладзімер Задзіран, чэмпіён сьвету 1993 г. сярод прафесіяналаў кікбоксінгу.

№53 – Сяргей Івановіч, чэмпіён сьвету 1994 г., уладальнік Кубку лепшага байца, віцэ-чэмпіён сьвету 1997 г., пераможца Кубку Прынца'95 у Тайліяндзе.

№54 – Аляксей Пякарчык, пераможца Кубку Эўропы'96 (2 золата), чэмпіён сьвету 1996 г., чэмпіён Эўразіі 1996 г. (2 золата й срэбра).

№55 – Даша Машара, чэмпіёнка сьвету 1996 г. і Эўропы таго ж году па кікбоксінгу.

№56 – Аляксандр Злыгосыцеў, віцэ-чэмпіён сьвету 1993 г. па кікбоксінгу, бронзавы прызёр чэмпіяната сьвету 1993 г. па тайскім боксе.

А вось і клясычны баксёр, №57 нашага рэйтынгу, Вячаслаў Яноўскі – пераможца Кубка Сьвету й Алімпіяды 1988 г. у Сэуле,

пераможца чэмпіянату Германіі сярод прафэсіяналаў, 6-кратны чэмпіён Японіі!

А вось і каратасты, №58, Аляксей Тэн, уладальнік Кубка СНД 1992 г.

Як вам байцы?

Ну, а цяпер капелюшы далоў!

Супэрзорка настольнага тэнісу! Пад 59-м нумарам у зборнай Беларусі – нумар першы ў сьвеце Уладзімер Самсонаў, шматразовы чэмпіён Эўропы й съвету па пінг-понгу! Побач – 60-ты, Яўген Шчацінін, чэмпіён Эўропы-2003 г.

І – беларускі тэніс робіцца вялікім! Што я маю на ўвазе? Глядзіце: вось яны, нашыя сувежыя героі, пераможцы зборных Аргентыны (4-я ў сусьеветным рэйтынгу) і Расеі (3-я) у розыгрышы Кубка Дэвіса 2004 г. ужо па вялікім тэнісе: Макс Мірны (19 перамогаў у сусьеветных турнірах у пары – №61), Уладзімер (Уладзіятар!) Ваўчкоў (№62)!.. А поплеч зь імі – чысты геній жаночага парнага разраду, Натальля Зыверава (№63), шматразовая пераможца Уімблдону, чэмпіянатаў Аўстраліі, Францыі, ЗША, лепшая тэнісістка 1997 г. у пары.

Мы бачым сярод зорак і нашых вялікіх шахматыстаў – Барыса Гельфанда (№64 – у 90-х гг стабільна ўваходзіў у дзесятку наймацнейшых грасмайстраў съвету, цяпер зборная Ізраіля) і Віктара Купрэйчыка (№65 – дзесяткі ягоных партыяў уваходзяць у залаты фонд сусьеветных шахмат)… між іншым, гэта ён, адзіны зь нямногіх не збаяўся выступіць супраць Лукашэнкі на выбарах старшыні Нацыянальнага алімпійскага камітэту). А вось і неаднаразовы чэмпіён съвету па шашках – Анатоль Гантварг (№66).

Вочы разбягаюцца – каго ж мы бачым! Якія людзі! Якія ўспаміны! – пад 67-м нумарам наш выбітны канъкабежац,

шасьціразовы чэмпіён съвету, прызёр Алімпійскіх гульняў Ігар Жалязоўскі; пад 68-м – берасьцейскі стралок з луку, алімпійскі чэмпіён 1980 г., двухразовы рэкардсмен съвету й чэмпіён Эўропы Барыс Ісачэнка; пад 69-м – шасьціразовы пераможца першынства съвету, шматкратны рэкардсмен съвету й Эўропы ў кулявой стральбе Ігар Басінскі; пад 70-м – чэмпіёнка й рэкардсменка Сэульская алімпіяды ў той жа дысцыпліне Ірына Шылава; пад 71-м – уладальніца Кубку Съвету 2002 г. па фрыстайлі Ала Цупэр; пад 72-м – яе калега, чэмпіён съвету Зыміцер Дащчынскі; пад 73-м – звышзорка гіравога спорту, уладальнік 54 нацыянальных рэкордаў па пад'ёму цяжараў, 10 зь якіх ня маюць аналягаў у съвеце, Вячаслаў Харанека; пад 74-м – алімпійскае золата '88 у эстафэце 4 x 400 і срэбра таго ж Сэула на дыстанцыі 400 м з бар'ерамі – Тацьцяна Лядоўская; пад 75-м – срэбны прызёр Атланты-96 і бронзавы – Сіднэя-2000, сяміборка Наталья Сазановіч...

У-ух, сіла!!! Заўважце, гэта ўсё парад індывідуальных відаў спорту! Вось ён, цуд беларускага пэрсаналізму! Вось яны, беларусы, інтарэсты, гатовыя і съвет перавярнуць адзінаасобна!..

Так, беларусы надзвычай моцныя паасобку, гэта факт. Што ж у нас з каманднымі відамі спорту?

Беларуская каманда – невялікая, але згуртаваная. Такая, як у біятлоннай эстафэце, хакейным звязне або, максымум, гандбольнай дружыне. 3-4, самабольш 7 чалавек. Беларускі спорт стрыманы, съцяты ў кулак, на ўзор усёй стоечай нацыянальнай сілы. Беларусы дамаседы – і таму беларусы наймацнейшыя, калі пачываюцца як дома. На невялікай пляцоўцы. На памос্�ці. На гімнастычным снарадзе. За столом пінг-понгу. За шахматнай дошкай.

Але, калі надыходзіць пара, беларус разгортваецца, быццам спружына. Так што з масавым спартовым уздымам, з абуджэннем усяе нацыі, мы зможем усё. Будуць і футбольныя

стадыёны, поўныя, як "Дынама" у 1963-м ці 1982-м. Будзе Ліга Чэмпіёнаў і свой Кубак Незалежнасці. Будуць грандыёзныя алімпіяды – і летнія, і зімовыя! Паверце – усё гэта ў беларусаў яшчэ наперадзе!..

А пакуль у сотні лепшых – зорныя каманды гандбалістаў, хакеістаў і футбалістаў.

Лепшая гандбольная зборная Беларусі за ўсю гісторыю – безумоўна, залаты склад СКА (Менск), супэрчэмпіёна канца 80-х – пачатку 90-х: сямёра беларусаў – лічы, палова зборнай съвету!

№76 – наш капітан, чэмпіён съвету, уладальнік Кубку чэмпіёнаў і Кубку Кубкаў, алімпійскі чэмпіён –92' з наймагутнейшым кідком – Міхась Якімовіч.

№77 – двухмэтровы асілак таго ж чэмпіёнскага складу: ўбой на штурляў мяч з апорнага становішча – Алесь Тучкін.

№78 – бліскучы абаронца, пераможца Сэульскага алімпіяды, Рыгор Сьвірыдзэнка.

№79 – чэмпіён съвету Алесь Маліноўскі.

№80 – левы форвард, майстар кручаных мячоў, срэбны прызёр Маскоўскай алімпіяды 1980 г. і чэмпіён Сэулу-88, Алесь Каршакевіч.

№81 – правы нападаючы, Кацустась Шаравараў.

№82 – галкіпэр з фантастычнай рэакцыяй і расыцяжкай, Андрэй Мінеўскі (Кубак чэмпіёнаў 1989 –90 гг., Кубак Кубкаў 1990-91 гг., алімпійскі чэмпіён Алімпіяды 1992 г. у Барсэлёне).

Запытайцеся ў любога гандбольнага адмыслоўца на пяці кантынэнтах: "СКА" (Менск) – адна зь лепшых, калі ня лепшая ўвогуле, каманда за ўсю гісторыю сусветнага ручнога мяча!

Наступная каманда – пяцёрка беларускіх хакеістаў разам са сваім брамнікам. Аляксандра Лукашэнкі, тут, вядома, няма – затое ёсьць сапраўдныя лядовыя рышары:

№83 – Сяргей Фёдараў – чэмпіён съвету 1989-90 гг., у 1994 г. – самы каштоўны гулец НХЛ, уладальнік Кубка Стэнлі й Кубка эўрапейскіх чэмпіёнаў.

№84 – Руслан Салей, НХЛ, "Магутныя Качкі", герой фіналу Кубка Стэнлі 2003 г.

№85 – Андрэй Скабелка.

№86 – Андрэй Кавалёў.

№87 – Аляксандр Цыплакоў.

№88 – натуралёва, Аляксандр Шумідуб.

Нарэшце, найвялікшая дэлегацыя ў складзе сотні нацыянальных герояў беларускага спорту – футбольная каманда. 11 лепшых за ўсю гісторыю – і, звязаніце ўвагу, адна з лепшых на кантынэнтыце паўабаронай!

№89 – Сяргей Алейнікаў, паўабаронца "Дынама-82", "Ювэнтусу", удзельнік чэмпіянатаў съвету 1986 й 1990 гг. у складзе зборнай СССР, гулец зборнай съвету 1990 г.

№90 – Сяргей Гоцманаў, паўабаронца "Дынама-82" й савецкай зборнай.

№91 – Міхал Мустыгін, бронзавы прызёр першынства СССР 1963 г., нападаючы, лідэр знакамітага "Дынама-63".

№92 – Эдуард Малафееў, форвард, напарнік Мустыгіна ў бронзавай камандзе 1963 г.

№93 – Аляксандр Пракапенка, паўабаронца, чэмпіён СССР 1982 г., бронзавы прызёр 1983 г., таксама бронза Алімпіяды 1980 г.

№94 – Андрэй Зыгмантовіч, паўабаронца "Дынама-82" й зборнай СССР.

№95 – Сяргей Герасімец, "Зэніт" (Санкт-Пецярбург), паўабаронца, капітан зборнай Беларусі сярэдзіны 90-х гг. XX ст., аўтар адзінага й пераможнага голу ў браму Галінды ў 1995 г.

№96 – Аляксандр Глеб ("Штутгарт", Германія), паўабаронца, у 20 гадоў – ужо ў тройцы лепшых футбалістаў Бундэслігі, лідэр зборнай Беларусі пачатку ХХІ ст.

№97 – Валянцын Бялькевіч ("Дынама", Кіеў), паўабаронца, лепшы футбаліст чэміянату Украіны, унікальны дыспэтчар зборнай Беларусі апошніх гадоў.

№98 – Эрык Яхімовіч, абаронца "Дынама" (Масква).

№99 – Альбэрт Дзенісенка – галкіпэр "Дынама" (Менск) і зборнай Беларусі сярэдзіны ХХ ст.

Нарэшце, 100-е месца – быццам клічнік напрыканцы сказу! – трывомфальны акорд беларускага спорту: 2004 год, Афіны, мільярды гледачоў, бег на 100 м у жанчын, найпрэстыжнейшая алімпійская дысцыпліна!.. Канешне, гэта яна, беларуская сэнсацыя, залатая Юлія Несыцярэнка! 100%-вы вобраз перамогі Беларусі!

...Яны ідуць, быццам калышацца адзін велізарны белчырвона-белы съязг. І ў кожным іх руху спрацоўвае зарад стоеці сілы, важкасці і гармоніі, падуладных беларусам. З кожным іх крокам – ці ня так, шаноўныя чытачы! – гэтая сіла зараджае нас.

Што ж, мы працягваем трансъляцыю Алімпіяды Нацыянальнай Ідэі. Чаканыне, здаецца, зывініць, напружаныне расьце, гул трыванаў закладае вушы... Ня ведаю, ці чуеце вымяне, шаноўныя слухачы, але ж, пэўна, бачыце ўсё, што творыцца тут, на алімпійскай арэне! Мы на першым турніры, які адкрывае праграму гульняў: "Змаганыне са слабасцю!"

"Беларусь слабенькая" – так кажуць суседзі, супернікі, ды й часта падхопліваюць самі беларусы. Народзец, маўляў, кволы, дохленькі, хліпкі – вышыянуть сябе самога з балота сіёнак няма!..

Але на памост выходзяць Аляксандр Курловіч і Лявон Тараненка. Маўклівыя волаты. Стайды! Курловіч падыходзіць да штангі... Узяўся... З крэхтам – у-ух!.. Трымаць! І – ёсьць! Сусьеветны рэкорд! Побач – Тараненка. Уявіце сабе, удвая больш уласнае вагі – узьняць і ўтрымаць па-над сабою на вышыянутых руках!

А вось і дыскаболы з малатабойцамі ды штурхальнікі ядра: Клім, Міхневіч, Зьевера... Кідок! Штуршок! Шпурляныне!..

Вы бачылі, у чым сіла?! Засяроджаная, стрыманая. Без бравады. Без шумлівае рэкламы. Без пантой, пррабачце ўжо гэтае слова. Беларуская сіла – гэта сіла духу, здольная моўчкі, на жылах, на цярпені, на бясконных трэніроўках, у вырашальнае імгненіне адужаць не абы што – прыцягненіне плянэты Зямля!

Скажаце, хай сабе сіла – чым яна ёсьць бяз волі? Слушна – бо наступнае шоў адкрыцца Нацыянальнае Алімпіяды – "Адольваныне бязвольнасці".

Паралюш нацыянальнае волі – гэта сур'ёзна. Гэта праблема нашай роднай бездуховасці, несвабоды, закамплексаванасці. Так, апошнім часам у беларусаў часта апускаліся рукі. Агульная

млявасьць і абыякавасьць да жышыць, ці ня так гэта называеща ў нас, шаноўныя гледачы?..

Што ж скажа беларускі спорт?

А вось што! Да снарадаў выходзіць беларуская зборная па спартовай гімнастыцы. Прыгажуны й прыгажуні, га?!. Віталь Шчэрба, Воля Корбут, Сьвета Багінская, Іван Іванкоў... Пачынаюць практыкаваныні адначасова, разам! Вы толькі паглядзіце на гэтых зараджаныя позіркі, на гэтую фантастычную акрабатыку, на съягтыя ў кулак чалавечыя целы! Вось яна, Воля Корбут – увасобленая беларуская воля!.. Саскокі, прызямленыні – практычна сінхронна: ай-яй-яй, якія малайцы! Вылітыя – на пастамэнт! Помнікі волевым беларусам... Так, і паказаць: зафіксавалі, раскінуўшы рукі... Супэр! Авацыя! Уся заля ўстае! Будзь тут судзьдзі, усе б далі па 10 балаў!..

Але ж беларусы здольныя і на нешта большае! Нам паказваюць удзельнікаў Паралімпійскіх гульняў. Вы ўсе бачыце самі. Людзі бяз ног, бяз рук, на інвалідных калясках... Зборная Беларусі – сярод лідэраў! У 1996-м на Паралімпійскіх гульнях у Атлянце Беларусь заваявала 17 мэдалёў, а ў 2000-м, у Сіднэі – 23, а ў 2004-м 30 удзельнікаў-інвалідаў здабылі 29 алімпійскіх узнагародаў!

Уладзімер Ваўчкоў, які выходзіць на карт пасъля кастылёў, з жахлівай траўмай – і выйграе ў расейца Міхала Южнага вырашальны матч Кубку Дэвіса! Аляксандр Мядзьведзь, які на вачох у свайго суперніка, на арэне, сам сабе ўпраўляе выбіты палец – і перамагае!

Вось што значыць Народная Воля.

Воля, заснаваная на веры. Воля, якая пераадольвае фізычныя законы, бо ведае закон вышэйшы – закон духу. Воля

нацыі, якая адчувае толькі родную зямлю пад нагамі й Госпада Бога па-над сабой!

Што ж дарагія сябры, яшчэ ня съціхлі пераможныя воклічы й шматтысячнае рэха волескаў, а мы пераходзім да аднаго з эпіцэнтраў сёныняшняга відовішча – адкрыгай арэны адзінaborстваў. “Страх супраць адвагі”. Вы чуеце, трывбуны сывісіцца і галёкаюць. Вы бачыце, на чым баку натоўп. Плякаты: “Хавайся ў бульбу!”, «Белорус – не боец», «Распни его!», «Трус, трус – белорус!»

Але на рынгу – Вячаслаў Яноўскі. Што гэта, бой зь ценем? Не, гэта бой супраць улюбёнца натоўпу – Страху!

Вячаслаў атакуе сходу. Хук зьлева, апэркот – і найстрашнейшы ўдар правай у лоб! Гатоў! Страх павержаны на першых жа сэкундах. Можна нават не лічыць да дзесяці – ён проста адключыўся. Ну-у, спадарства, беларускае кайло! “Молат на крушэныне камянёў схімы”, здаецца, так казалі ў Сярэднявеччы? Тут бы і звышчаяж Жах скапыўся.

А на азораны вагніямі рынг ужо выходзіць зборная Беларусі па грэка-рымскай барацьбе, дзюдаісты, самбісты... А вось і каманда-ураган, непераможная зборная па кікбоксінгу! І наапошак – сам Аляксандр Мядзьведзь!.. Звярніце ўвагу на трывбуны – куды дзеліся ўсе плякацікі?.. Не – замест іх ужо белчырвона-белыя сцяжкі са знакам “віктары”!

Той, хто раз за разам кідае выклік беларусу, не пакідаочы варыянтаў апроч схваткі сам-насам, каму ўдаецца выцягнуць беларуса на арэну – той трапляе адзіны раз у жыцці, і больш так ня робіць. Што такое двубой зь беларусам – лепш за ўсё ведаюць скалечаныя, зламаныя ўзбітыя на горкі яблык!

Так, страх беларуса глыбокі. Але пад гэтym слоем, яшчэ глыбей, захавалася тое, што даў нам Бог. Найвышэйшая адвага і львінае сэрца. Каму, як ні нам з вамі ведаць, дарагія гледачы,

што беларус ніколі не нападае першым. Ніколі! Беларус унікае, да��уль гэта магчыма. Беларус церпіць, стрымліваецца, трывае. Беларус нават ахвотна падстаўляе абедзыве шчакі, калі ўсё абыдзеца поўхамі... Але калі б'юць далей, заганяюць у самы родны кут, а там таўкуць і топчуць нагамі – съледуе ціхі, ледзь чутны шчаўчок. Беларус пераключаецца ў рэжым "Не разьбіць, не спыніць, не стрымаць!" – і тады агрэсару дазваляеца толькі адно: даць лататы.

...Съледам за ўявай бліскучых баёў рэжысэры Адкрышыця прапануюць Беларусь у вобліку маленъкага чалавека. Невялікае рэспублікі. Што мы такога, маўляў, можам у нашае беленъкое русі, ды хто мы такія супраць моцных съвету гэтага?

"Маленъкія супраць вялікіх."

І паверце мне, зараз будзе беларускі адказ!

Вось на вашых экранах Вольга Корбут і Віталь Шчэрба – найлепшыя спартойцы съвету 1972 г. і 1993 г.!.. Лязэрныя праекцыі на ўвесь стадыён! Што творыща на trybunah!..

Паглядзіце, а на агромністым экране ўжо неверагодны гол Герасімца ў браму футбольнага гранда, зборнай Галяндыі на "Дынама" 7 чэрвеня 1995 г. – і перамога 1:0 у Менску!

Вы бачылі – знакаміты кідок Копаця ў хакейным чвэрцьфінале Алімпіяды ў Солт-Лэйк-Сіці 2002 г. Шайба! І выйгрыш 4:3 – павержаныя швэды!

А гэта ўжо біятлённая траса, дзе і Нямеччына, і Францыя, і Італія, і Нарвэгія саступаюць месца на п'едэстале беларускім партызанам – хуткім белым снайпэрам!

Беларусы здолыныя біцца на роўных з найвязлішымі дзяржавамі як ня шмат якія з краінаў гэтага съвету. Такіх

супернікаў яшчэ называюць “моцнымі гарэшкамі”. Трэба толькі верышь – і, бачыце, можам, калі захочам!

А цяпер мы з вамі наведаем той цэнтральны алімпійскі подыюм, дзе вырашаецца лёс іміджу беларускай нацыі. Наш супернік – магутны стэрэатып. “Беларусь? – нешта невыразнае”, кажуць нам. Някідкая. Непрыгожая. Ніякая, адным словам. Мы чуем гэта на кожным кроку. Рэжысёры даюць нам карцінку. М-да... Бывае, даем падставы... Але ж у выніку мы нешта бледнае альбо ўсё-такі Беларусь?!

Пачынае гучаць музыка... Пазнаеце – наш вялікі Шастаковіч! І вось на арэне беларускія прыгажуні – квартэт маастацкіх гімнастак, цудоўная “срэбная” зборная Беларусі 2002 года. Маленькія грацыі ў паветраным танцы матылькоў. Лепшы рэкламны кліп, лепшая прэзэнтацыя беларускай прыгажосці – пагадзіцесь, шаноўныя сябры! Эталён, эфект беларускай прыгажосці – ціхі, бліскучы, мілы. Чароўная ўспышка, ахінугтая мяккім, зъязочым, амаль казачным съяглом!..

І вельмі, вельмі дарэчы будзе зараз прамое ўключэныне з Раубічай. Шоў фрыстайлу. Ала Цупэр, Аляксей Грышын, Зыміцер Дашчынскі: якія кульбіты ды піруэты! Якая бліскучая сънежная акрабатыка!..

Беларускія спартоўцы сваім іміджам цягнуць за сабою цэлыя палітычныя й гандлёвыя брэнды. Яніна Карольчык – «Беларусь Сегодня». Жэня Паўліна – АНТ. Максім Мірны – “АнтыСНД”. Уладзімер Парфяновіч – “Беларускі парламант”.

Адкрыцьцё нацыянальнай Алімпіяды завяршаецца. Наперадзе вас чакаюць спаборніцтвы ў 14-ці відах праграмы. Жывыя трансляцыі. Толькі фіналы.

Але напрыканцы, наапошак, хочацца сказаць колькі словаў.

Калі ўзгадваеш гэтыя захапляючыя, фантастычныя беларускія матчы, – спадарства, не пакідае ўражаныне цуду. Скажыце самі – праўда ж, нешта найвышэйшае. Проста містычнае!

Бо перамога – і спартоўцы цудоўна гэта ведаюць – дасягаецца толькі тады, калі воля адольвае стому, высільваеца са слабасыці цела, і выбух духу мабілізуе ўсю істоту, для таго, каб пераадолець мяжу магчымага. Чалавечых сілаў для такога замала. Перамога – гэта сапраўды штосыці звышнатуральнае.

Перамога – ад Бога.

I зараз, спадарства, зараз, тут і цяпер, якраз у Беларусі, у якой жывеце вы, момант такое кульмінацыі. Момант ісьціны. Кожны з нас бачыць нашу нацыянальную слабасыць, нашу немач... Некаманднасць, неспартовасць, бязвольнасць, якія спазмамі й сутаргамі паралізуюць усё цела... Нас цягне да зямлі – толькі б упасыці!..

Але мы адчуваем і яшчэ нешта мацнейшае. Пульс нацыянальнае годнасці – з самага сэрца Эўропы. Позву духу – звыш. Подых волі Божае, якая можа ўсё.

Вы сёныня самі бачылі на ўласныя вочы: беларусы могуць перамагчы сябе. А значыць – і ўсіх астагніх.

Кульмінацыя Адкрыцця – у Беларусі запальваеца алімпійскі вагонь.

I вы чуеце, чуеце! – пацверджаныне маіх словаў! – скандаваныне на tryбунах... Увесь народ, паглядзіце, устае са сваіх месцаў для дружнага:

УСЁ ПАД СІЛУ!

УСЁ ТЫ МОЖАШ!

БЕЛАРУСЬ – ТЫ ПЕРАМОЖАШ!!!

VI. БЕЛАРУСКІЯ АСОБЫ

Ты, ведаеш, Беларусь – гэта штосьці вельмі асабістae. Ня праста асаблівае – асабістae. Бо Беларусь – краіна асобаў.

І ты сам, і твая нацыя, і ўсё чалавецтва – перадусім асобы. Незвычайныя, унікальныя й пры гэтым падобныя. Но, як кожная асoba, ты – вобраз і падабенства Божае. Як і кожная асoba, ты носьбіт унікальнай місіі ў гэтым съвеце. Як і кожная асoba, ты – і клетачка сваёй нацыі, і мікракосм усяго чалавецтва.

Як там кажуць у галівудзкіх фільмах? “Нічога асабістага”?

Але ў Беларусі ўсё асабістa!

“Гэта асабістae” – скажуць табе беларусы і пра мову, і пра любоў да Радзімы, і пра веру ў Бога.

Асабістae – бо кожны з нас сустрэўся зь Беларусью празь нейкую асобу – гістарычную ці сучасную, незнаёмую ці родную, паэтычную ці палітычную.

Асабістae – бо ў Беларусі нацыянальная ідэя дагэтуль ня сталася масавай. Нацыянальная эліта і дацяпер хутчэй не адзіны арганізм, а броўнаўскі рух атамізаваных асобаў.

Асабістae – бо ў адрозненіі ад індывідуалістычнага Захаду ў калектывісцкага Ўсходу Беларусь спрадвеку ўвасабляла гарманічную раўнавагу паміж адзінкай ды супольнасцю, залатую, сутнасна хрысьціянскую раўнавагу ПЭРСАНАЛІЗМУ.

Адсюль і сіла, і слабасьць Беларусі. І сотні геніяў, і “мая хата з краю”. І самавітныя людзі, і невыразны народ. І моцная сямейнасьць, і кволая нацыянальная салідарнасьць.

Пэрсаналіз – ня менш беларуская якасьць, чым цярплівасьць, гасыннасьць альбо, напрыклад, стсюная сіла. У сваю чаргу беларускасъць – гарантія цэласнасьці й каштоўнасьці асобы.

Нарэшце, беларускасъць выключна асабовая, бо адпачатку духовая: асoba – гэта катэгорыя духу.

Беларусы, дзесьцыі съядома, але ў большай ступені інтынктыўна, адчуваюць у сабе вобраз і падабенства Божае Асобы. Асобы Хрыста, ад якога бярэ пачатак уся сутнасьць беларускасъці. Першаасоба ў беларуса настолькі моцная, што ўпару казаць пра фэномэн на ўзор габрэйскага – нацыю асобаў. Нацыю геніяў, нацыю апосталаў. Нацыю прарокаў, кніжнікаў і скончаных эгаістau.

Настолькі ж асабістая Біблія: напісаная пра Асобу і асобаў, праз асобаў і для асобаў, яна найпаўней з усіх кнігаў адкрывае чалавеку ўвесь непаўторны съвет асобаснага.

Асабістая – таемнае, вельмі свойскае, нават інтymнае. І як любоў не абстрактная, а асабістая, так і беларушчына арыентаваная на канкрэтнага ўнікальнага чалавека.

Асoba як элемэнтарная адзінка роду чалавечага, можа дасягнуць універсальнага ўзору толькі ў нацыянальным абліччы.

У нетрах асабістага ўзынікаюць магнацкія дынастыі й гіганцкія транснацыянальныя карпарацыі, народныя эпасы і плеяды патомных геніяў; праз асобу, і ніяк інакш, разбудоўваліся ўся аграмада Старога Запавету й падваліны цывілізацыяў Усходу ды Захаду. Кожная асoba мусіць ведаць

свайго родапачынальніка; мець поўную скарбай, зьдзяйсьнену і тытуляванае геральдыкі Кнігу Быцця; памятаць трагедыю, што разыгралася ў сховах даўняга часу; і, канечне, падпарадкоўваецца свайму наканаванаму року, ці гэта сорак гадоў блуканья, ці стогадовая адзінота, ці тысячагодзідзе змаганья за волю.

Самае крышталёвае й съятое з усіх пачуцьцяў, што здольная даць асобе нацыя – гэта адчувањне сябе на вяршыні чалавечася гісторыі, грандыёзнай піраміды продкаў, збудаванай ў імя цябе. У тваёй гісторыі скрэзъ тысячагодзідзе сыцінаюцца лініі лёсаў, памкненыні кожнае роднаснае душы, адказнасыць перад ўсімі сваімі, хто быў, і за ўсіх, хто будзе, абуджаюцца нечуваныя сілы, магутнасыці краіны й народу скрыжоўваюцца стакроцы, і ўзносяць цябе думкамі й дзеямі ў вышыню – да Господа Бога.

Беларусь – 10 мільёнаў такіх асобаў. Таму менавіта праз асобу выяўляюцца ѹ галоўныя заканамернасці нацыянальнага ідэя.

Тыя, хто чакае цябе за дзівярыма некалькіх наступных старонак – найславутейшыя і найвядомейшыя нацыянальныя героі. Большаясць зь іх, уяўляеш, большасць! – духовыя правадыры й лідэры слова. Апосталы, паэты, прарапаведнікі. 12 – съятары й місіянеры. 10 – паэты й пісьменнікі. 8 – кіраунікі дзяржавы. 6 – палітычныя лідэры, прычым у асноўным таксама духовага пляну. І ўсяго чатырох можна акрэсьліць як вайскаводцаў.

Кожныя два з трох – людзі, якія верылі ў Хрыста і аддалі ўсё сваё жыццё духовасе місіі.

Гэта не пантэон куміраў і ня збор съяствых. Гэта выбраныя вобразы нацыі. Галерэя фамільных партрэтав. Нашая радаслоўная. Так, гэта людзі – а значыць, слабыя й грэшныя.

Сёньняшняя Беларусь – гэта ня толькі вынік іх велічы, але й іх слабасьці.

Ты пачынаеш пазнаваць Беларусь у гэтых аблічах. Твары добрыя й цярплівия. Мяккасць і скругленасць рысаў. Ажур зморшчынак. Пакутлівия складачкі ля вачэй. Падцягтыя вусны. Жылка на скроні. Позірк хутчэй сумны, але спакойны, адначасова пранізълівы і балючы. Усё аблічча адухоўленае, запамінальнае, і быццам прасьветленае знутры. Глыбокая стоеная сіла.

Ты пазнаваш беларускасць як ціхую, чыстую, зачарараваную прыгажосць. Аблічча, сама адпаведнае съятасці.

Углядасць ў гэтую чалавечую прыгажосць, прымружаючы вочы, з затоеным дыханьнем – і рагтам плоскасць партрэту акунаеца ў глыбіню. І ты бачыши самога сябе – як у люстры.

Бо гэта ты сам, беларус.

Табе так шмат гаворышь гэтая манэра прамаўляць, гэтые съпейны голас са схаванаю пяшчотаю, гэтая ласка крадком, цішком, гэтая скулы й бровы...

І гэтая вочы, беларускія вочы!

Пакутлівия, пакаянныя або апантаныя.

Вочы дзіцёнка Божага. Вочы съятара. Вочы грэшніка.

Такая яна, тыповая беларуская асоба – штосьці пасярэдняе паміж Пазыняком, Шушкевічам і Лукашэнкам.

І ў той момант, калі ты чытаеш гэтая радкі, ты сам рабісься ключавою асобаю нацыянальнае ідэі. Твой выбар, тваё ражэнныне вызначаюць: быць ці ня быць Беларусі. Бо цяпер я кажу табе асабіста: Беларусь – гэта тваё.

І гэтая кніга, і гэтая ідэя, і гэтая краіна – менавіта для цябе, ты чуеш!

Чытай. Абдумвай. Вырашай.

Бо Беларусь – гэта тваё пакліканье. Твой лёс. Твая місія. Унікальны сэнс твайго жыщца.

Твая асабістая ідэя.

Разумееш, чалавек быў створаны Богам ідэальны асобай. Цэласнай, геніяльнай, шчасльвай. Паводле вобразу й падабенства Свайго. Але, маючы поўную свабоду, чалавецтва пакінула Бога і выбрала грэх. Тоё, што мы бачым сёныя навокал – гэта шматаблічныя вынікі грэхападзеныя. І для таго, каб зъмяніць съвет, патрэбнае адраджэнне асобы. Бо не ў брудных вуліцах наша проблема, а ў брудных сэрцах. Перамяніць чалавека! – вось лёзунг дзейснай нацыянальной ідэі.

Ведаеш, я ішоў да гэтага сам. Пытаў дарогі ў людзей, спрабаваў знайсці шлях у падручніках, хадзіў туды, куды вочы глядзяць.

Мне самому даводзілася ня раз корпацца ў генах і пералічваць сузор'і радзімак, шукаючы прарочных кодаў ува ўласнай радні – і, між іншым, там выяўляліся многія не пазбаўленыя значэння абставіны. Чыста беларускі фокус па матчынай лініі, калі з аднаго боку палякі з-пад Кракаву, зь іншага – расейскія чыгуначнікі, а між імі засыцянковая пінская шляхта нашаніўскіх часоў, чыё прозвішча дзіўным чынам можна стрэць праз стагодзьдзе ў гісторыка Сагановіча; глыбокая сямейная легенда, бясцэнная кропелька крыві з Палестыны – хрышчаны жыд Янкель, ад якога, гавораць, прабабка Наста захавала фэнамэнальная матэматычныя здольнасці, а яе ўнучка, настаўніца Тацыцяна, – цені сумненія ў сваёй канчатковай славянскасці; па бацьку –

адборныя пакаленыні тутэйшых спадчыных бандароў; прадзед Пётар, які з маўзэрам у руках усталёўваў савецкую ўладу ў вёсцы, ад чаго ягоных дзяцей і ўнукаў закляймілі “дэкрэтамі”; ён, які пры канцы жыцця залёг на печы, як за кулямётам, і, ашалелы крычаў свайму сыну, майму дзеду: “Пашка! Падай патронаў, белыя пруцы!...” – якраз таму дзеду Паўлу, што вывучаў у 30-я ў школцы беларускія вершыкі й сёныя, паралізаваны, у восемдзесят зь нечым без запінкі распъявае іх на памяць, аднаногі з фронту, глумачыць унукам, што ўсякая вайна ёсьць проста забойствам, а разумнікі, кшталту вунь сына Косыці, павыдумлялі абы-чаго; вось, нарэшце, бацька Кастусь, зь юначых часоў філфаку знаёмы ці не з паловаю Саюзу пісьменынікаў, пішучы журналіст і паэт, і пасъля ўсяго гэтага, уявіце сабе, – сын у Маладым Фроньце.

Мой асабісты шлях заключаўся ў тым, каб ісьці проста – і да канца. Уяўляеш, я заходзіў усё далей – і ня бачыў сэнсу ані ў мінулым, ані ў будучыні. Заглыбляючыся ў сябе, я ўвесь час трапляў у тупік жахлівай выпадковасыці жыцця і страху немінучай съмерці. У тупіку апынаўся мой лёс, у безнадзейным тупіку стаяла мая радзіма, і, як агромністы тупік, паўставаў перада мной увесь съвет. Але ў гэтым лябірынце я ўсёй душой адчуваў прысутнасць Кагосыці, Хто ведае выйсьце. Я ішоў на съягло – і нарэште сустрэў Яго. Ён Сам, разумееш, Сам і ёсьць Выйсьцем. Сэнсам. Ісьцінай.

Шукаючы сэнс жыцця, я знайшоў Бога.

Сустрэўшыся з Богам, я знайшоў Беларусь.

Гэта проста.

Ты гэта таксама зможаш.

Ведаю, табе ня проста ўявіць Бога як Асобу. Не безаблічную сілу, не разъліты ў прыродзе розум, не далёкую абстракцыю, а Жывую Асобу. Айца Сына. Духа Святога.

Згодны, прыніаць абсалют Асобы – цяжка праблема для чалавечага мысьленыня, асабліва ў эпоху тэорыі адноснасці. Але толькі пасъля размовы з Богам ты здолееш спазнаць Беларусь напоўніцу.

Ён – гэта адзіны Ідэал беларуса.

Мы – гэта Ягоны вобраз і падабенства.

Гэта Яго прысутнасць у X, XII, XVI, XX стагодзьдзях стварала нацыю.

Гэта Яму маліліся, адкрываліся, каяліся, у Яго верылі – і, як браты Ягоныя, нараджаліся звыш съедам за Ім.

Да Яго хадзілі ў храм, зь Ім размаўлялі ўва ўсякай патрэбе.

Ён выхоўваў, Ён ахвяраваўся – і гэта празь Яго ўваскрасала ўся краіна.

Гэта Ягоная любоў, праўда й вера, шчырасць і ласка сьвецяцца ў Беларусі.

Усё, што ёсьць добра га ў Беларусі – гэта ад Яго, Ісуса Хрыста.

Таму пошук Беларусі – у першую чаргу пошук Хрыста.

Сустрэча зь Беларусью – гэта найперш сустрэча зь Ісусам.

Любоў да Беларусі – гэта перадусім любоў да Хрыста.

Таму табе абавязкова трэба пазнаёміцца зь Ісусам Хрыстом. Бо Беларусь – гэта Ягонае.

...Табе здаецца, што я замнога кажу пра Бога? Ведаеш, нашы продкі Залатога веку былі яшчэ больш пабожнымі.

Закон жынтыця: ўсё тримаецца на асабістых стасунках. І асабістыя стасункі з Богам – галоўнае пытганыне для кожнага беларуса.

Таму, калі беларус губляе Бога – ён губляе і нацыянальную адметнасць, і сваю асаблівасць, і ўвогуле ўласную асобу, ды пераўтвараецца ў каліўца безаблічнае шэрае масы.

Цяпер ты адчуваеш, дзе намацваецца кропка апірышча для паваротнага рычага нацыянальнага руху? Вось яна, фундамэнтальная база разьвіцця беларускага грамадзтва на груныце сям'і царквы: “*Бо, дзе двое ці троє зъбяруцца ў імя Маё, там і Я сярод іх*” – кажа Ісус. (Мацьвея 18:20)

Хрысьціянскі пэрсаналізм – ключавое вымярэнне нацыянальнае ідэі. Нароўні з элемэнтарным узроўнем моцнае асобы, беларускі пэрсаналізм фармулюеца ў выглядзе невялікае групы, гэткае “малое супольнасці” зь цеснымі пэрсанальными стасункамі. Малая супольнасць памерам з добрую сям'ю, але замалая для кляну. Гэткая свойская сябрына. “Кола бліжніх” – асабліва бліzkіх сваякоў, сяброў і знаёмых. Малекула, якая надае нацыянальнай матэрыі надзвычайнай трываласці ў прыватных, лякальных выпадках – але не гарантую моцных сувязяў на масавым, глябальным узроўні.

Сацыялягічныя аптыганыні ў Беларусі выяўляюць адну да болю знаёму акалічнасць: большасць беларусаў гатовыя жыць і нават паміраць толькі дзеля сваіх бліzkіх. “Палюбі бліжняга твойго” – для беларуса гэта азначае “палюбі бліzkага”.

Беларускі пэрсаналізм – глыбінны падмурак для народнай хрысьціянскай дэмакратыі, грунтаванай на правах асобы й вядомай па амэрыканскім рэспубліканскім электараце (“вялікай маўклівай большасці”) і выбаршчыках народных партыяў Эўропы. Розніца адна: заходняя хрысьціянская дэмакратыя, ужо на закаце, беларуская – яшчэ на ўзыходзе.

Бо Беларусь увесічна нараджала асобаў, здольных перавярнуць цэлья краіны й кантынэнты.

Асобаў-зорак. Асобаў-лідэраў.

Разьмешчаная на скрыжаваныні галоўных эўрапейскіх шляхоў, дзе сышліся Ўсход і Захад, каталіцтва й праваслаўе, ёмішча вялізнае духовасць сілы й талеранцыі, гэтая вялікая маленъкая Беларусь сталася калыскай для гадаваныня і расейскае, і польскае і габрэйскае эліты! Галоўным радовішчам асобаў ува Ўсходній Эўропе.

Беларускія асобы выхоўваліся ў гарніле войнаў і пакутаў, граніліся ў акупацыйях і эміграцыйях, набывалі захапляючы бліск і ўсясьветную вядомасць – але заўжды захоўвалі ту ю празрыстасць і духовую глыбіню, у якой беспамылкова пазнаеш крыніцу. Яркасць съяніла. Шчырасць сэрца. Сутнасць солі. Сілу слова. Чыстую беларускасць!

Бо гэта Беларусь нараджала людзей эвангельскага духу, геніяльнае мэлядычнасці, вялікіх вынаходнікаў ды палітыкаў, правадыроў слова і справы.

Менавіта Беларусь дала Эўропе хрысьціянскіх асьветнікаў – такіх як Эўфрасіння Полацкая, Кірыла Тураўскі, Клім Смаляціч, Францыск Скарэна, Мялет Сматрыцкі, Язэп Руцкі, Сільвэстар Косаў, першадрукар Ангельшчыны Ян Ліцьвін, мітрапаліт Мэльхіседэк і біскуп Богуш-Сестранцэвіч.

Беларускія геніі засноўвалі літаратуры цэльых народаў, як Сім'яон Полацкі, Адам Міцкевіч, Хвёдар Дастанеўскі, Чэслаў Мілаш. Сыцьвярджкалі эпохі музычнае клясыкі – як Глінка, Шастаковіч, Стравінскі, Рымскі-Корсакаў, Манюшка. Беларускія палітыкі будавалі вялікія дзяржавы, як Альгерд і Вітаўт, Касцюшко і Пілсудзкі, Станкевіч ды Шушкевіч, Старатавічава ды Чубайс, Шазар і Пэрас, Мэір і Рабін.

Беларускія грамадзкія лідэры адстойвалі свабоду іншых нарадаў, як Агінскі, Мінейка, Адамовіч, Навадворская, Кавалёў.

Героі, народжаныя Беларусью, далі чалавецтву касымічныя караблі, як Казімір Семяновіч, Сямён Косбэрг, Барыс Кіт; кібэрнетыку, як Аляксандар Маліноўскі й Нойбэрт Вінэр; рэактыўныя самалёты, як Павал Сухі; бяздротавую сувязь, як Якуб Наркевіч-Ёдка; сучасную мэдыя-індустрыву, як кіраунік Радыёкарпараты ЗША і спонсар каліяровай тэлевізіі Давід Сарноў; імгненны затвор фотаапарату, як Сяргей Юркоўскі, геліябіялётгю й знакамітую Люстру Чыжэўскага, як Аляксандар Чыжэўскі; адрадзілі іўрыт, як Егуда Бэн-Эліезэр і вынайшлі эспэранта, як Людвік Замэнгаф.

Беларусь – радзіма геніяў мастацтва, якія глядзелі на съвет духовымі вачыма: Марк Шагал, Казімір Малевіч, Васіль Каньдзінскі, Хаім Суцін, Алія Пашкевіч, Фэрдынанд Рушчыш, Уладзіслаў Стрэмінскі, Вітаўт Бялыніцкі-Біруля, Напалеон Орда, Іван Хруцкі.

Менавіта ўраджэнцы Беларусі зь іх місіянерскім запалам адкрывалі съвету Цэнтральную Азію, як Пржэвальскі й Грум-Гржымайла, Японію, як Язэп Гашкевіч, Арктыку, як Отта Шмідт, Анды, як Ігнат Дамейка, Сібір і Далёкі Усход, як Тамаш Зан і Ян Чэрскі; усю плянэту, як нязъменны вядучы “Клуба кінападарожнікаў” Юры Сянкевіч; ды нават космас, як Пятро Клімук, Уладзімір Кавалёнак і першая жанчына-касманаўт Валянцына Церашкова.

Менавіта зь Беларусі паходзілі французскі паэт Гіём Апалінэр і польскі бэлетрыст Франыцішак Багамолец, амэрыканскія акторы Кірк і Майкл Дугласы, супэрзорка НХЛ Уэйн Грэцкі й першая ў съвеце жанчына-прафэсар Соф'я Кавалеўская.

Ты не падлічваў, колікі ўраджэнцаў Беларусі атрымалі нобэлеўскія прэміі?

Генрык Сянкевіч, літаратура – Польшча, 1905 г.

1. Уладзіслаў Рэймант, літаратура – Польшча, 1924 г.
2. Лярон Кантаровіч, эканоміка – СССР, 1975 г.
3. Ільля Прыйгожын, хімія – Бэльгія, 1977 г.
4. Менахем Бегін, прэмія міру – Ізраіль, 1978 г.
5. Чэслав Мілаш, літаратура – Польшча-ЗША, 1980 г.
6. Аарон Рабін Р Клуг, хімія – ЗША, 1982 г.
7. Іцках Рабін, прэмія міру – Ізраіль, 1994 г.
8. Шымон Перас, прэмія міру – Ізраіль, 1994 г.
9. Жарэс Алфёраў, фізыка – Расея, 2000 г.

Вось яно, агромністae радовішча асобаў. Раскопваеш іхняе паходжанье, і бачыш, наколькі яны беларусы!

Гэтая невынішчальная беларускасць скразіць у съпевах Уладзіміра Высоцкага й аповедах Эдварда Радзінскага, у вершах Уладзіслава Сыракомлі, у вакале Міхала Забэйды-Суміцкага, у культавай “Матрышы” братоў Вачоўскіх, у вачох знакамітага акуліста Святаслава Фёдарава, у геніяльных тыпажах Інакенція Смактуноўскага, у бліскучай сатыры Віктара Шэндеровіча, у антыўгопіях Уладзіміра Вайновіча, балядах Андрэя Макарэвіча й канцэртах Мсыціслава Растроповіча...

Менавіта Беларусь разгарнула на поўную сілу таленты французскага пісьменыніка Рамэна Гары й расейскага музыкі Ўладзімера Мулявіна, паэткі з роду Лермантаўых Натальі Арсеньевай, і найуплыўшага езуіта XIX стагодзьдзя Габрыэля Грубэра, прапрока каталіцтва й ідэолягія вуніі, Пятра

Скаргі й яго візаві, вялікага праваслаўнага мітрапаліта XVII стагодзьдзя Пятра Магілы...

Сёныня мы сабралі лепшых зь іх разам. Упершыню. Для цябе. Ты чую пра іх, ты іх ведаеш. Але табе абавязкова трэба пазнаёміца зь імі асабіста.

Калі цябе цікавіць нацыянальная ідэя ўласнай пэрсонай – адчыніяй старонку.

Цябе чакае сама Беларусь у чалавечым абліччы.

VII. БЕЛАРУСКАЯ ДУХОВАСЬЦЬ

“Духовасьць” – завяршальны разъдзел гэтае кніпі.

Духовасьць – найвышэйшае паняцьце нацыянальнае ідэі, што перасягае межы часу й прасторы.

Духовасьць – самая важная сфера беларускае съядомасьці: менавіта ў духу заключаецца сутнасць феномэну Беларусі.

Бо “Бог ёсьць Дух, і тыя, што пакланяюцца Яму, павінны пакланяцца ў духу і праўдзе” (Яна 4:24).

Беларусь для чалавечае гісторыі апошнягата тысячагодзьдзя ёсьць месцам таемным, нават містычным. Як і да чалавека Божае адкрыцьцё прыходзіць нечакана, сярод абставінаў звыклых, дробязных і на першы пагляд непрыкметных, як малітва творыща ў тайне, як веяньне Свяятога Духу нараджаецца зь лёгкім, ледзь чутным пакаянным уздыхам – так і лёсы сусвету рахуюцца ў гэтым ціхім, скаваным сярод лясоў і балотаў, укрыжаваным паміж Захадам і Ўсходам куточку плянэты. Глыбокім куточку – самым сэрцы Вялікай Эўропы.

Глухім і маленъкім, як Палестына на ўскраіне Рымской імпэрый.

Бо “Дух дыхае, дзе хоча, і голас ягоны чуеш, а ня ведаеш, адкуль прыходзіць і куды сыходзіць: так бывае з кожным, народжаным ад Духа” (Яна 3:8)

Па меры таго, як набліжаецца да сэнсу Божае прысутнасці ў Беларусі, як прыглядается да знакаў і сымбаляў, расстаўленых на гэтым скрыжаваныні, як спасыцігаеш значэнныне невымоўнага цуду Гасподняга, дадзенага нам, 10 мільёнам беларусаў – цябе ахінае святарнае, багавейнае пачуцьцё. “Здымі абутак твой з ног тваіх, бо месца, на якім ты стаіш, ёсьць зямля святая!” (Выхад 3:5)

Бо духовая Беларусь для цэнтару Эўропы – відавочная геапалітычная неабходнасць. Гэтак неабходнае сэрца ў грудзях. Гэтак натуральная душа ў целе.

Беларусь існуе як духовая рэальнасць. Што гэта значыць?

Гэта значыць, што нават пры адсутнасці ўласнай дзяржавы, адзінай царквы й масавай нацыянальнай свядомасці Беларусь на працягу цэлых 1000 гадоў гісторыі была вобласцю магутнага дзеяння Святога Духа.

Гэта значыць, што і на піку славы ў эпоху Вітаўта, калі Беларусь магла зъяднаць вакол сябе ўсю Усходнюю Эўропу, і ў кульмінацыйны момант 1563 г., калі агромністая дзяржава надтэрэнула пад цікам унуграных супяречнасцяў, і ў адчайных сутаргах паўстаныя ў XIX ст., і ў апошнім беларускім адраджэнні, што ня здолела дасягнуць поўнай нацыянальнай перамогі, і ва ўсіх астатніх без выключэння крытычных выпадках гісторыі беларусам проста не хапіла духу – у літаральным сэнсе слова.

Гэта значыць, што галоўныя беларускія нацыянальныя каштоўнасці належаць не да абшару матар'яльнае культуры, эканомікі або цывілізацыі ўвогуле – а да сферы веры й любові, свабоды й праўды.

Бо напісаны: “*Бачнае – часовае, а нябачнае – вечнае*”. (І Да Карынъцянаў 4:18)

У сэрцы хрысціянскай Эўропы менавіта Беларусь фармулявала ў фармулюе кардынальныя духовыя прынцыпы:

— Прынцып любові: хто яшчэ так моцна любіць блізкага свайго ў ворага свайго, як ласкавая, талерантная й самаадданая Беларусь! Бо “*Няма любові большае, як калі хто пакладзе душу сваю за сябраў сваіх*”. (Яна 15:13).

— Прынцып прымірэння: тут сабраныя ўвадно дзеля злагоды ў міжканфесійнага съюнктва, праваслаўе, пратэстанцтва, вунія: “*Майце адны думкі, майце тую ж любоў, будзьце аднадушныя і аднамысныя*.” (Да Піліпянаў 2:2).

— Прынцып трывадлівства: беларускія нацыянальныя сымбалі, гімн “Магутны Божа”, бел-чырвона-белы сцяг Хрыста й герб “Пагоня” адпавядаюць трывадзе Айца, Сына і Святога Духа, а тры галоўныя хрысціянскія канфесіі, як і паставілі аднае ісціны, у моманты найвышэйшага абуджэння гарманічна ўтвараюць адзінасугнутую Тройцу. “*Бо тры съведчаць на небе: Айцец, Слова і Святы Дух; і гэтыя Тры – адно.*” (І Яна 5:7).

— Прынцып слова, бо ў краіне першадрукароў, паэтагаў ды праведнікаў, краіне Міжмоўя, якая дае слова, трymае слова й жыве Словам, слова значыць больш чым проста “слова”. “*Ня хлебам адзіным будзе жыць чалавек, а ўсякім словам, якое сыходзіць з вуснаў Божых*” (Мацвея 4:4).

— Прынцып місіянерства, бо Беларусь сталася апостальскім эпіцэнтарам для Ўсходняй Эўропы, і кропніцай

шырокай місіянерскай эміграцыі, што ахапіла ўсе кантынэнты: “Дык ідзеце, навучайце ўсе народы, хрысьцячы іх у імя Айца і Сына, і Свяятога Духа” (Мацьвея 28:19).

— Прынцып закону, бо беларусы спарадзілі трох ўнікальныя Статуты, заснаваныя на Бібліі, славутыя Генрыхаўскія артыкулы аб верацярпімасці й другую ў сівеце Канстытуцыю: “Дзеі закону напісаныя ў іх сэрцах” (Да Рымлянай 2:15).

— Прынцып ахвяры, бо Беларусь стагодзьдзямі сваёй пакуты выратоўвала і Расею, і Эўропу: “У Ісусе Хрысьце, Якога Бог прынёс у ахвяру ўмілажальвання ў Крыві Ягонай праз веру, для паказу справядлівасці Ягонай у дараваньні грахоў” (Да Рымлянай 3:24-25).

— Нарэшце, прынцып уваскрасеня – Беларусь штораз падымалася з магілы паслья паходавання праз веру ў Ісуса Хрыста! “Бо калі мы паяднаныя зъ Ім падабенствам съмерці Ягонай – дык павінныя быць паяднаныя й падабенствам уваскрасеня” (Да Рымлянай 6:5).

Сучасная ўбогасць беларускага духу, нацыянальнай і грамадзкой сівядомасці, у якую грэбліва тыцкаюць пальцам маскоўскія інтэлектуалы, заходнія лібералы ды тутэйшыя правінцыялы, у справе хрысьціянскага абуджэння паводле эвангельскае лёгікі дае Беларусі капітальную перавагу над астатнімі.

“Дабрашасныя ўбогія духам, бо іх ёсьць Царства Нябеснае!” (Мацьвея 5:3)

Што маецца на ўвазе? Адсутнасць нацыянальнае пыхі, чалавечасці ганарыстасці, здаволенае самаўпэўненасці – абавязковая перадумова беларускага Адраджэння.

Вер у Бога. Любі Беларусь. Астатняе, як той казаў – марнасць сумятні й тамленьне духу.

Духовасць – самае важнае вымярэныне Беларусі. Бо сапраўдныя падзеі творацца ў душах і нябёсах – на зямлі яны толькі разгортваюцца й прыводзяць да заканамерных вынікаў. Новае неба, неаглядная чысьціня і бясконцая веліч па-над Беларусью – гэта ня сфера прагнозу надвор’я, а адкрытыя вышыні духу. Якім чынам ажыццяўляюцца аксамітныя рэвалюцыі – і ў чалавеку, і ў масавай съвядомасці ўсіх нацый? Што мусіць перажыць грамадztва, калі яго чакае духовое абуджэныне? Што адчуеш ты сам? Адказы ясныя й глыбокія, як самі нябёсы.

У чалавеку абуджаным пачынаюцца незваротныя працэсы ўдасканальвання. Ён літаральна ў некалькіх азарэннях спазнае ўсю чысьціню, усю съвятыню Боскага, і новае жыццё мяняе ўсю яго сутнасць. Думкі, слова й справы пачынаюць набываць сэнс, мудрасць і гармонію куды вышэйшага, звышнатуральнага парадку. Вера зьдзяйсьняе ў души пераварот – магу засвідчыць на шматлікіх прыкладах сяброў і сваім уласным. Зь вераю таюць комплексы й стэрэатыпы. Зь верай зынікаюць раздражнёнасць і псыхі, нэрвовыя стрэсы й невыносныя страхі. Зь верай выветрываецца зынясіленая сумятня, і зьяўляецца новая, поўная волі й любові, спакойная сіла. Гэта фантастычна, але ў веры ты атрымліваеш сканцэнтраваны, як электрычны зарад, досьвед будучага жыцця! Ты сам пачынаеш глядзець на гэтае жыццё нібыта зь нябёснае вышыні.

Цяпер зразумела, чаму з такімі пераменамі ў нас зьяўляецца шанец атрымаць грамадztва, грунтаванае не на фізыялагічных рефлексах ці псыхалагічных маніпуляцыях, а жывой, поўной і пайсюднай адданасці дабру, справядлівасці, салідарнасці. Такое грамадztва здольнае і да сацыяльнага спачування, і да падпарамкаванасці закону. Грамадztва, якое глыбока засвоіла стагодзьдзямі адшліфаваныя каштоўнасці

хрысціянскае этыкі й маралі, дае найбольш спрыялны клімат для культиваваныя рэальнае дэмакратыі, развязіцца паспяховае эканомікі, разбудоўваныя эфектыўнае дзяржавы.

Людзі няверуючыя, людзі, якія не адчуваюць па-над сабою Творцы й Судзьдзі, для якіх нябёсны пустыня, схільныя корпацца ў зямлі, заўсёды глядзець пад ногі і ня зважаець на патрэбы ды інтэрэсы іншых. Тым часам для чалавека, які верыць у нябачнага Бога, які прымае жывога Хрыста, які аперуе духовымі катэгорыямі і ідэаламі, які поўніцца нябёснай дасканаласцю – абстрактныя “дэмакратыя”, “права”, “адказнасць”, “сумленнасць”, “міласэрнасць”, усе асноватворныя імпэратывы, на якіх тримаюцца цывілізацыя й культура, куды больш лягчыя і зразумелыя. Больш таго, для хрысціян яны проста арганічныя. Натуральныя.

У нацыі, якая перажывае крах дзяржаўнасці, востры крызіс эліты й абвальны ўпадак маралі, застаюцца толькі два варыянты – “быць” альбо “ня быць”. Менавіта ў такіх экстремальных сітуацыях прайўляеецца характар нацыі, і ў яе мэнтальнасці зьдзяйсьняюцца сапраўдныя перамены. І калі мы выбіраем “быць” – для нас настаем час пакаяння, эпоха посту й малітвы. Усеагульнае спавяданыне, ад асабістага голасу да хору храмаў і плошчаў, дасць нам у поўнай меры асэнсаваць, скалануцца, прачуць увесы жах такога жыцця і увесы больш адзінай надзеі. Супольная малітва – гэта душа нацыі. Так было ў Польшчы часоў “Салідарнасці”, так было ў прыбалтыйскіх краінах падчас разбурэння СССР, так было ва Украіне, ахопленай “аранжавай рэвалюцыяй”. Менавіта з адначасовага малітоўнага хору ў цэрквах і касыцёлах нараджаюцца трохсоттысячныя сьпевы на маніфэстацыях. Усё самае съятое, самае ўзвышанае і істотнае вырашаецца паміж Богам і народам у супольнай малітве: воля Божая і людзкія імкненныя пачынаюць злівацца, гучаць на увесы голас супольнай магутнай сымфоніі – і прачынаецца ўвесы народ, абуджаецца

любоў і зъяўляеца вера. Дзе яшчэ, як не ў малітвах, яднаеца й гуртуеца нацыя!

Пад новым небам у Беларусі выяўляюцца нечаканыя рэчы. Беларуская гісторыя набывае глыбокі, фэнамэнальна хрысьціянскі падтэкст, у якім угадваюцца ясныя асацыяцыі зь Бібліяй і празрыстыя эвангельскія вобразы. Узынікаюць свой Стары й Новы Запаветы. Нацыянальны бел-чырвона-белы сцяг паўстае як сцяг Хрыста, а духовы гімн “Магутны Божа” – як съпейная малітва. Нацыянальныя асаблівасці здаюцца проста прарочымі наканаванынямі.

Усё робіцца настолькі відавочным, настолькі рэальнym, што перад унуграным зрокам скроў праясьніеца, расхінаеца новая краіна – і раптам, у пранізьлівых дэталях і намёках ты пачынаеш пазнаваць Новую Беларусь: цудоўную, духовую, эўрапейскую. Тую самую, якую мы так хочам убачыць.

Поўнасыцю съвет відаць толькі зь нябёсаў. Усю Беларусь, усю бездань багацца і хараство асаблівасці, да сцяблінкі, да кропелькі роднасыці, да апошняй жывой душы, да астатніята атама сэнсу, можна спасыцінунць толькі праз Господа Бога. Мне ўспамінаюцца бел-чырвона-белыя налепкі, якія распаўсяюджвала адна зь менскіх эвангельскіх абшчынаў, з дэвізам, што максімальная ёміства выражает нацыянальнае духовое азарэнне: “Беларусь для Хрыста!”.

У гэтым месцы будзе самы час расставіць усе кропкі над “і” ў балочым фармальным пытаныні. Абмежаванаму чалавечаму разуму ўвесь час уласціва зводзіць хрысьціянскае абуджэнне да дамінанты якой-небудзь канфэсіі – пры гэтым маецца на ўвазе яе выбар згодна з сымпатыямі аўтара. Небяспечная памылка. Якраз-такі гэты комплекс непаўнавартасці аказаўся фатальным для Вялікага Княства Літоўскага, калі міжканфэсійнае супрацьстаянне падарвала асновы дзяржавы. Якраз ён самым сур'ёзным чынам тармозіць

сёньняшніе абуджэныне. Гістарычна склалася, што Беларусь зьяўляецца сусъветнай сутокай буйнейшых хрысціянскіх плыняў, унікальной арэнай сустрэчы каталіцтва, праваслаўя й пратэстанцтва, месцам нараджэння вуніяцтва. І дзякую Богу! Жывое хрысціянскае жыццё – гэта перадусім увесычны выбар, і проста здорава, калі ты можаш выбраць адпаведную духовым запытам систэму традыцый, методыку вывучэння й рытуал. Агульнавядома, што ў Заходнія Беларусі, дзе канфэсіі сустракаюцца, а розныя храмы літаральна глядзяць адзін аднаму ў вокны, віруе духовая актыўнасць, і сацыёлісты ды статыстыкі атрымліваюць анамальна высокія паказынікі ў культуры, шкале каштоўнасцяў і гаспадарцы.

Вось чаму ў Беларусі скрышталізаваліся ўнікальныя зявы міжканфэсійнага сынтэзу: сустрэча цэркваў, талеранцыя, беларускі іканапіс, Берасцейская вунія. Вось адкуль ключавы рысы нацыянальнага мэнталітэту: ахвярнасць, гасціннасць, засяроджанасць, ласкавая мяккасць, міралюбнасць, натхнёнасць і узынёсласць, памяркоўнасць, пакора, пакутніцтва, простасць, руплівасць, сціпласць, стрыманасць, стоеная сіла, цярпімасць і цярплівасць.

Беларуская духовасць – гэта святыя месцы, на якіх трymаецца беларуская зямля.

Заслаўскі кальвінскі збор, збудаваны ў XVI ст. на замчышчы X ст., дзе жыла першая хрысціянка Беларусі – Рагнеда. Спаса-Эўфрасінеўскі манастыр XII ст. у Полацку, для якога быў створаны легендарны крыж, і дзе захоўваюцца мошчы найпадобнае Эўфрасінні. Супрасльскі Дабравешчанскі манастыр XV ст., са знакамітай царквой-крэпасцю, друкарняй і бібліятэкай, другі ў тадышнім славянскім съвеце пасольства Кіеўскай Ляўры цэнтар праваслаўя. Нясвіскі касцёл Божага цела XVI ст., другі ў съвеце пасольства Іль-Джэзу помнік барока, у якім знаходзіцца ўсыпалыніца роду Радзівілаў. Жыровіцкая абіцель XVI ст., спачатку праваслаўная, затым вуніяцкая, і потым зноў праваслаўная, першым ігumenам

якой быў Язафат Кунцэвіч, дзе адбываліся кангрэгацыі Ордэну базыльянаў і якая – адзіная! – працягвала дзейнічаць нават у савецкі час.

Беларуская духовасць – гэта святыні. Такія, як Крыж Эўфрасіны й Сафійскі Сабор у Полацку, як цэрквы-крэпасці, як абраз Маці Божай Вастррабрамской, аднолькава шанаваны каталікамі, вуніятамі й праваслаўнымі, зь німбам вострых прамянёў – наша Статуя Свабоды! – абразы Ісуса Пантакратара й Тройцы... Унікальныя люстры жывога хрысыціянства, сплаўленыя з канонаў Усходу й Захаду.

Такія месцы тояцца ў душы ў беларуса. Такімі кодамі насычаны беларускі генатып. На гэтых сыгналы рэагуе глыбінная беларуская свядомасць – іх лёгкім дотыкам аббуджае Божае адкрыццё й робіць рухавікамі вера. “Пакуль *ня выльеца на нас Дух з высяй, і пустыня ня зробіца садам!*” (Ісаія 32:15)

Беларуская духовасць – гэта гісторыя невядомых дагэтуль нацыянальных герояў.

Хто ведае, якія людзі – героі веры, праведнікі, святыя – вымольвалі ў Бога гэты няшчасны народ у вялікіх X, XII, XVI, XX стагодзьдзях?.. Хто стаяў у праломе й каяўся за бязъвер'е мільёнаў у страшным 1563-м, 1654-м, 1795-м, 1840-м, 1917-м? Хто выпрасіў уваскращэнне дзяржавы, подзвігам свайго жыцця здабыў Божую літасць для нас, забыўлівых, жорсткіх сэрцам, жахліва няўдзячных, гніючых ва ўласным грэху сённяня!..

Хто ведае?

Адзін Бог.

Можа быць, мы сустрэнем іх там, вышэй за тыя сфэры, дзе нараджаецца сънег і вечна чарнече нач, там, дзе ніколі ня

гасьне съягло, каля крыніцы Сусьевету, ад якой праменіць съягасць. Там, дзе Беларусь бялейшая за белае.

У таго, хто прывык мысьліць катэгорыямі спажывецкае палітыкі, такая нацыянальная дактрына проста выкліча шок. “Ды ня трэба нам тых місіяў, абуджэння і грандыёзных плянаў! – дасадліва выбухне дзеяч апазыцыі, – пакінце ў спакой гэтую краіну, дайце ёй нармалёвае дэмакратыі, рынак ды пропуск у Эўразьвяз, і ўсё! Адкуль возымуцца ўсе гэтыя самаахвярныя хрысыціяне, сілы й рэсурсы на лідэрства?!”

Што ж, гэта заўжды было: хочацца жыць як набяжыць і ціха сабе памерці. Тады ня маюць сэнсу ані велічная, трагічная, высокая гісторыя Беларусі, ані тысячы геніяў і мільёны ахвяраў, ані, у рэшце рэшт, само жыцьцё на гэтае зямлі. Лічыць, што беларусы больш 1000 гадоў змагаліся й пінулі за сігты струнік для сябе й нашчадкаў – значыць, прыніжаць усю краіну, нацыю і яе Творцу.

“Душэўны ж чалавек не прымае, што ад Духа Божага, бо гэта вар’яцтва яму, і ня можа ўціміць, бо аб гэтым трэба разважаць духоўна.” (І Да Карынціянаў, 2:14)

Беларусь урагавалася ў страшных войнах, акупацыях і цудам атрымала незалежнасць не для того, каб назапашваць тлушч, енчыць перад суседзямі й хавацца ў бульбу ад чарговых пагрозаў. Досыць! Па-над намі – ня сала з праслойкай мяса, а бел-чырвона-белы Сыцяг Хрыста. Нам патрэбная моцная й дзейсная Беларусь – гарачае Сэрца Эўропы. Мы мусім паставіць сабе задачу перасягнуць вяршыні XVI стагодзьдзя – і аддаць усе сілы справе Скарбыны, Радзівіла, Сапегі. Узыняць краіны Вялікага Княства. Абудзіць Эўропу. Перамагчы Расею.

Так, мы самі па сабе занадта слабыя для гэтага. Але тыя, хто ідзе з Богам і любяць Беларусь, ведаюць, наколькі гэта реальна: *“Чалавеку гэта немагчыма; Богу ж усё магчыма.”* (Мацьвея 19:26)

Хопіць слабых ідэяў і ўпадніцкіх настроў. Далоў герояў-снайпераў і мары пра нацыянальны тэарызм! Наш лідэр – Ісус Хрыстос, жывая Вера й Любоў, Уладар і Пераможца.

Ня трэба баяцца нябёсных вышыняў. “Бо даў нам Бог духа ня страху, але сілы, любові і мудрасці.” (І Да Цімафея 1:7)

ПАСЬЛЯСЛОЎЕ

Нацыянальная ідэя застаецца ўсяго толькі ідэяй, пакуль не авалодае нацыяй.

Нажаль, беларускі народ дагэтуль слаба ўсьведамляе сябе нацыяй. У выніку не съядомасць вобразу і падабенства Божага, як наканавана звыш, вызначае нацыянальнае быццё, а навакольнае быццё, згодна зь лёгікай матар'ялізму, фармуе бездуховую, рабскую, “тутэйшую” съядомасць. Заняпад мовы, кволасць эліты, нішчымнасць улады карэніцца ў неразуменыні рэальнасці Божага прызначэння для Беларусі. Найвышэйшыя ідэалы, даступныя ўзынёслай душы, вольнаму разуму й чыстаму сэрцу, будуть тут недасяжнымі мроямі роўна столькі, колькі нам спатрэбіцца на шматмільённы роспачны позірк угару, да Творцы ўсяго існага.

Бо першае, што мусяць зараз рабіць беларусы – каяцца. Каяцца за сваю бязбожнасць, імкненыне да сытасці й заспакоенасці, за падбітасць і абыякавасць, за навуковы камунізм і праваслаўны атэізм. Ані немцы, ані расейцы і не падумаюць прасіць прабачэння ў Беларусі, дакуль самі беларусы не ачысьцяцца ад свайго тысячагадовага грэху. Божа, даруй жа нам грахі нашыя так, як мы даруем вінаватым прад намі!..

Усенароднае пакаяньне – перадумова для таго, каб пачаць верыць. Верыць у Бога, а значыць – у сваю краіну, у сваё

прызначэныне і ў сябе як нашчадкаў Хрыста. “Калі вы будзеце мець веру з гарчычнае зерне і скажаце гары гэтай: “Перайдзі адсюль туды”, яна пярайдзе, і нічога ня будзе немагчымага вам”. (Мацьвея 17: 20-21). Менавіта веры так не стае сучаснаму адраджэнню.

Нарэшце, вера дае ўсёй нацыі сілы, каб дзейнічаць. Дзейнічаць у кожнай кропцы, кожным моманыце, кожным імгненыні паводле волі Божай – штосэкунды адказваць сабе на пытаныне “Дзе я?”, каб ідэя ператваралася ў дзею. І дзейнічаць так, як кажа Эвангельле. Любоўю.

Бо сапраўдная Беларусь – гэта і ёсьць вера, якая дзейнічае любоўю. Сэнс беларускай нацыянальнай ідэі прости, як галоўны запавет Бібліі, і складаны, як тысячагодзьдзе яго выкананыня ў нашай гісторыі.

Беларус! Палюбі Госпада Бога твайго ўсім сэрцам тваім, усёй душою тваёю, усімі сіламі тваімі, усім разуменінем тваім – і блізкага твайго, як самога сябе. (Лукі 10:27)

БІБЛІЯГРАФІЯ

1. Абдзіраловіч Ігнат. Адвечным шляхам. – Mn.:1994
2. Абецедарский Л. С. Белорусы в Москве XVII в. – Mn.: 1957
3. Адамовіч А. і інш. “Я з вогненнай вёскі... / Алесь Адамовіч, Янка Брыль, Уладзімір Калеснік – Mn.: “Мастацкая літаратура, 1983
4. Акінчыц Ст. “Залаты век Беларусі” – Хабараўск: “Новый взгляд”, 2001
5. Акунін Глеб. “Праўдзівае аблічча Маскоўскай патрыярхii”, Mn.:Энцыклапедыя, 2002
6. Алексиевич С. У войны не женское лицо... / Предисл. А. Адамовича – Mn.: “Мастацкая літаратура”, 1985

7. Альфа и омега. Краткий справочник (коллектив авторов). – 3-е изд., перераб. и доп. – Таллин: Валгус, 1990
8. Анталогія беларускай паэзіі. У 3 т. Вершы і паэмы. / Рэдкал.: Р. Барадулін і інш.; Уклад. У. Гніламёдаў. – Мн.: Мастацкая літаратура, 1993
9. Аповесць жыцця і смерці святой і блажэннай і найпадобнейшай Ефрасінні, ігуменні манастыра святога Спаса / Кніга жыцці і хаджэнняў. Мн., 1994
10. Арлоў У. “Таямніцы полацкай гісторыі” – 2-е выданне, дапоўненае – Мн.: “Полымя”, 2002
11. Арлоў У. Асветніца з роду Усяслава. Ефрасіння Полацкая. Мн., 1989
12. Арлоў У. Еўфрасіння Полацкая. Мн.: 1992
13. Арлоў У., Сагановіч Г. Дзесяць вякоў беларускай гісторыі. Вільня, 2000
14. Асветнікі зямлі беларускай: энцыклапедычны даведнік / Рэдкалегія: Г. П. Пашкоў і інш. – Мн.: “БелЭН”, 2001
15. Багадзяж М. “Сыны Зямлі Беларускай” / – Мн.: “Народная асвета”, 2002
16. Багдановіч М. Беларускае Адраджэнне. – Мн.: Універсітэцкае, 1994
17. Багдановіч М. Поўны сбор твораў. У 3 т. – Мн.: Навука і тэхніка, 1992
18. Балыцэрэвіч Лешэк. Капіталізм. Сацыялізм. Трансфармацыя. / Пер. з англ. В. Старавойтавай, С. Сінюта, А. Мадулёвай – Мн.: Лекцыя, 2000
19. Басаў А. Н. Куркоў І. М. Флагі Беларусі ўчора і сёння / Пер. А. Н. Найдовіч. – Мн.: Полымя, 1994
20. Беларусазнаўства: Навучальны дапаможнік / П. Брыгадзін, А. Лойка, Э. Дубянецкі і інш./ Пад рэд. П. Брыгадзіна. БДУ – Мн.: Завігар, 1998
21. Беларусіка – Albarnthenika: матэрыялы міжнароднага кангрэсу беларусістаў, 25-27 мая 1991 г., г. Мінск / Рэд. А. Мальдзіс і інш – Мн.: Навука і тэхніка, 1993
22. Беларусская анамастыка / АН Беларусі, інстытут мовазнаўства імя Я. Коласа, Рэспубліканская тапанімічная камісія; Рэд. В. П. Лемцюгова – Мн.: Навука і тэхніка, 1992

23. Беларуская энцыклапедыя: у 18 т. / Рэдкал. Г. П. Пашкоў і інш. – Мн.: БелЭН, 2004
24. Беларускі народны каляндар – Мн.: “Ураджай”, 1993
25. Беларускі праваслаўны каляндар, 2003: Звод імёнаў святых. Малітваслоў. Святыя зямлі беларускай. Рэлігійныя дзеячы ХХ ст. / Укладальнік Л. Я. Кулажанка, Т. А. Матрунчык / - Мн.: Свята-Петра-Паўлаўскі сабор, 2002
26. Беларускі рокн-рол: “Бонда”, “Крама”, “Мроя”, “Новае неба”, “Уліс”: Тэксты / Рэд.-уклад.: Л. А. Вольскі, Ю. А. Цыбін – Мн.: Рэкламна-выдавецкая фірма “Ковчег”, 1994
27. Беларускі фальклор: Хрэстаматыя. Вучэбны дапаможнік для філалагічных спецыяльнасцяў вышэйшых навучальных устаноў / Склад.: Кабашнікаў К. П. і інш. - 4-е выданне, перапрацаванае – Мн.: Вышэйшая школа, 1996
28. Беларускія пісьменнікі: бібліографічны слоўнік: у 6 т. / ін-т літ. ім. Я. Купалы АН Рэспублікі Беларусь, Беларуская энцыклапедыя, пад рэд. А. В. Мальдзіса – Мн.: БелЭН, 1993
29. Беларусы: [гіст.-этнагр. даслед.]: у 8 т. / АН Беларусі, ін-т мастацтвазнаўства, этнографіі і фальклору; [Рэдкал.: В. К. Бандарчук і інш.]. Мн.: Тэхналогія, 1997
30. Беларусь: Русь Белая, Русь Чёрная и Литва в картах – Мн.: “Навука і тэхніка”, 1991
31. Беларусь: энцыклапедычны даведнік / Бел. энцыкл.; Рэдкал.: Б. І. Сачанка (гал. рэд.) і інш. Мн.: БелЭН, 1995
32. Беларусь: энцыклапедычны даведнік / БелЭН, рэдкалегія: Б. І. Сачанка (гал. рэд.) і інш.; Маст. М. В. Драко, А. М. Хількевіч – Мн.: “БелЭН”, 1995
33. Белорусская кухня. – Мн.: рекламное изд. агенство «Азбука», 1997 – 32 с. Библиотека газеты «Семейный очаг»
34. Белорусская ССР в цифрах, Госиздат, белорусское отделение, Мн.: 1963
35. Белорусская ССР за 50 лет / Статистический сборник. Мн.: “Беларусь”, 1968
36. Белорусские олимпийцы: / сборник очерков. Ред.-сост. Л. В. Зданович. Мн.: Беларусь, 1978

37. Белорусские спортсмены на олимпийских играх / Мн.: “Комитет по физкультуре и спорту при Совете министров БССР”, 1973
38. Белорусские спортсмены на олимпийских играх: комитет по физ. культуре и спорту при Совете Министров БССР; сост. Т. И. Бобачева, А. В. Царик – Мн., 1973
39. Белорусский автомобильный, 1948-88: производственное объединение «БелАЗ» / Авт.и сост.: А. И. Добрый и др. Мн.: Тэхналогія, 1998
40. Біблія. Кнігі Святога Пісаныя Старога і Новага Запавету кананічныя ў беларускім перакладзе – Перакладчык В. Сёмуха – Wordl Wide Printing / Duncanville, USA – 2002
41. Біблія. Пяцініжжа. Пер. З лацінскай У. Чарняўскага – Мн.: “Юніпак”, 2002
42. Блінава Э. Ф., Гаўрош Н. В., Кавалёва М. Ц. І інш. “Беларуская мова: дапаможнік для абітурыентатаў” – 2-е выданне, дапрацаванае і дапоўненае – Мн.: “Вышэйшая школа”, 1994
43. Богданович А. Е. Пережитки древнего миросозерцания у белорусов. Гродно, 1985
44. Брага Сымон. Доктар Скарына ў Москве. Мн.: 1993
45. Брест. Энциклопедический справочник – Мн.: «Белорусская Советская энциклопедия» ім. П. Броўки, 1987
46. Быкаў В. Збор твораў. У 4-х т. – Мн.: “Мастацкая літаратура”, 1980
47. Віцьбіч Юрка. Плыве з-пад Святое Гары Нёман – Мн.: Мастацкая літаратура, 1985
48. Геалогія і карысныя выкапні Беларусі – Мн.: Выдавецства “Беларуская савецкая энцыклапедыя”, 1983
49. Гісторыя Беларусі ў кантэксле ўсходнееврапейскай цывілізацыі: Дапаможнік / У. Р. Казлякоў, С. В. Міранаў, У. Л. Сосна і інш. Пад. рэд. А. В. Лойкі – Мн.: ТАА “ЦПР”, 2003
50. Гродна. Фотаальбом / Уклад. Ласмінскі А. І. – Мн.: “Беларусь”, 2003
51. Грыцкевіч В., Мальдзіс А. Шляхі вялі праз Беларусь. Мн.: 1980

52. Гудинг Д. “В школе Христа (учение Христа о свягости)” – Myrtlefield Trust Newtonards, UK, 1997
53. Гурко А. В. “Новые религии в Республике Беларусь: этнологические исследования” – Мн.: “Тэхналогія”, 2003
54. Гусоўскі М. “Песня пра зубра” / – Мн.: “БГАКЦ”, 1994
55. Дастваўскі Ф. Аповесці. Апавяданні / Ф. Дастваўскі: уклад. I пер. А. Каляды; прадм. В. Іваноўскага – Мн.: “Беларускі кнігазбор”, 2002
56. Денежные доходы и расходы населения Республики Беларусь / Статистический сборник. Министерство статистики и анализа РБ – Мн.: 2003
57. Денисюк О. Л. “Неформальные объединения, общественно-политические движения, партии СССР: предпосылки, становление, развитие (1985-91 гг.)” / О. Л. Денисюк – Мн.: “БГУ”, 2003
58. Доўнар Т. І. Статут ВКЛ 1556 г. / Т. І. Доўнар, У. М. Сатомін, Я. А. Юхо; рэдкалегія Т. І. Доўнар і інш. – Мн.: “Тэсэй”, 2003
59. Дубянецкі Э. С. “Таямніцы народнай души” – Мн.: “Народная асвета”, 1995
60. Дэкларацыя Вярхоянага Савета БССР аб дзяржаўным суверэнітэце БССР – Мн.: “Беларусь”, 1990
61. Ермаловіч М. Беларуская дзяржава Вялікае княства Літоўскае. Мінск, 2000
62. Ермаловіч М. Старожытная Беларусь. Полацкі і Новагародскі перыяды. Мн.: 1990
63. Живописная Россия: Отечество наше в его зем., ист., плем., экон. и быт. значении. Литовское и Белорусское Полесье: Репринт. воспроизведение изд. 1882 г. – 2-е изд., - Мн.: БелЭН, 1994
64. З гісторыяй на “Вы”. Укл. Арлоў У. Мінск, 1994
65. Запруднік Я. Беларусь на пістарычных скрыжаваннях. Мн.: 1996
66. Иллюстрированная хронология истории Беларуси: С древности и до наших дней / Редкол.: Г. П. Пашков и др. Авт-сост. И. П. Ховратович – 2-е изд., доп. – Мн.: БелЭН, 2000

67. История психологии в Беларуси. Хрестоматия / Авт.-сост. Л. А. Кандыбович, Я. Л. Коломинский – Мн.: “Тесей”, 2003
68. Інагоўскі У. Кароткі нарыс гісторыі Беларусі. Мінск, 1991
69. Іканапіс Беларусі XV – XVIII стст. – Уклад. Высоцкая Н. Ф. – Мн.: Беларусь, 1994
70. Казьбярук У. “Францішак Скарына” – Мн.: “Мастацкая літаратура”, 2003
71. Канфесіі на Беларусі. Пад. рэд. Навіцкага У. Мінск, 1998
72. Капцюк М. П., Ігнаценка І. М., Вышынскі У. І. “Нарысы гісторыі Беларусі” у 2-х частках, Інстытут гісторыі АНБ. / – Мн.: “Беларусь”, 1995
73. Караткевіч У. С. “Зямля пад белымі крыламі” – Мн.: “Народныя асвета”, 1992
74. Кароткая энцыклапедыя старасвечыны / уклад. Я. Янушкевіча. – Мн: выд. Хурсік, 2003
75. Карсон Д. Призыв к духовной реформации / Пер. с англ. Я. Г. Везовский – Мн.: Изд. церкви “Завет Христа”, 1999
76. Келлер В. “Библия как история”/ пер. с англ. А. Блейз – М.: “Крон-пресс”, 1992
77. Кіпель В. Беларускі і беларусаведны друк на Захадзе. Бібліяграфія. – БІНІМ, Нью-Ёрк -2003- Менск
78. Кіпель В. Беларусы ў ЗША
79. Ковалёва Т. В. и др. Литература средних веков и Возрождения: учебное пособие для вузов / Т. В. Ковалёва, И. Л. Лапин, Н. А. Паньков, под ред. Я. Н. Засурского – Мн.: “Университетское”, 1988
80. Колас Я. “Новая зямля”. “Сымон музыка” – Государственное учебно-педагогическое издательство БССР – Мн.: 1953
81. Конан У. М. “Беларуская эстэтыка і мастацкая культура: гістарычныя традыцыі й сучаснасць” – Мн.: “Таварыства “Веды”, 1988
82. Конан У.М. “Развіццё эстэтычнай думкі ў Беларусі (1917-34 гг.) – Мн.: “Навука і тэхніка”, 1968

83. Конституция Республики Беларусь – Мн.: “Полымя”, 1994
84. Краіна Беларусь. Ілюстраваная гісторыя. Аўтар тэксту У. Арлоў, мастак Зм. Герасімовіч – Angloprojekt Corporation Ltd, 2003
85. Край=Kraj (Polonika-Albaruthenika-Lituaniaka): 1-2 (4-5) Рэд. Я. Іваноў, ГАМТ “Брама” – Мн.: “Энцыклапедыкс”, 2002
86. Крук Янка. Сімволіка беларускай народнай культуры – Мн.: Ураджай, 2001
87. Культурная спадчына: Культуралагічна-сацыяльныя даследванні / Э. Дарашэвіч, У. Конан і інш., уклад., навуковы рэд. і аўтар прадмовы – праф. Э. Дарашэвіч. – Мн.: ВТАА Сучаснае слова, 2001
88. Купала Янка. Вершы / Уклад А. А. Сляпцова. – Мн.: Мастацкая літаратура, 1988
89. Ладысеў У. Ф., Брыгадзін П. І. “Паміж Усходам і Захадам: станаўленне дзяржаўнасці і тэрытарыяльнай цэласнасці Беларусі (1917-1939 гг.) – Мн.: БДУ, 2003
90. Ластоўскі В. Кароткая гісторыя Бедарусі. Мінск, 1992
91. Лексічны атлас беларускіх народных гаворак. У 5 т. – Мн.: 1994
92. Лёсік Я. Граматыка беларускае мовы: фанэтыка. – Мн.: “Народная асвета”, 1995
93. Леў А. І. Гарады Беларусі – Мн.: 1987
94. Літоўская гаспадыня. Ці навука аб угрыванні ў добрым стане хаты... / Пер. З польскай П. Р. Казлоўскага, В. В. Нядзвецкай, А. І. Мальдзіса; маст. У. У. Даўгяла, І. А. Дзячкоўскі – Мн.: “Полымя”, 1993
95. Лыч Л. Беларуская ідэя ў постацях і здзяйсненнях, Менск, ATHENAEUM, 2001
96. Лыч Л. Вытокі беларускай національнай ідэі // Беларускі гістарычны часопіс, 1998
97. Ляўкоў Э. А. Маўклівия сведкі мінуўшчыны. / – Мн.: “Навука і тэхніка”, 1992
98. Магідовіч И. П., Магідовіч В. И. Очерки по истории географических открытий: в 5-и т. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: “Просвещение”, 1982

99. Магілёўская даўніна – Маг.: “узбуйненая друкарня імя Я.М. Свердлова”, 1999
100. Майерс Д. Псіхалогія / навук. Рэд М. Ярчак, пер. З англ. В. Стараўйтавай, І. Карпікава, Л.Рускевіч – Мн.: “Бел. Фонд Сораса”, Лекцыя, 1997
101. Мак-Дауэлл С., Білайз М. Освобождение народов: библейские принципы управления, образования, экономики и политики. Пер. с англ. – Мн.: “Юніпак”, 2003
102. Максім Багдановіч. Выбранае / уклад. В. Чарняўскай – Мн.: “Мастацкая літаратура”, 1977
103. Маленькі Маскоўска – Беларускі (Крыўіцкі) слоўнічак / уклад. З. Санько, Мн.: “Навука і тэхніка”, 1992
104. Маркс К., Энгельс Ф. “Избранные произведения в двух томах” – Москва: государственное издательство политической литературы, 1949
105. Медведева И. В. “Промышленность Республики Беларусь” Мн.: Министерство статистики и анализа РБ, 2003
106. Мень Аляксандр Уладзіміравіч. Сын чалавечы / Пер. з рускай Г. Вішнеўскай – Гродна: Гродзенская рымска-каталіцкая дыяцэзія, 2000
107. Минск. Исторический очерк / предисл. А.Н. Кулагина Мн.: “Універсітэтэцкае”, 1994
108. Мірачыцкі Л. “Светлым ценем Адама Міцкевіча” / – Мн.: выд.цэнтр “Бацькаўшчына”, 1994
109. Мірончык В. У. “Статыстычны партрэт культуры Беларусі” – Мн.: “Транстэкс”, 2003
110. Мой край і яго людзі ў Вялікім Княстве: зборнік матэрыялаў праекту / пад рэд. А. Аляхновіча, А. Страбльцова-Карвацкага, В. Яўда. СПб: “Неўскі прасцяг”, 2004
111. Мысліцелі і асветнікі Беларусі: энцыклапедычны даведнік / “Беларуская энцыклапедыя, Б. І. Сачанка (гал. рэд.) і інш. – Мн.:”БелЭН”, 1995
112. Найдзюк Я., Касяк І. “Беларусь учора і сягоныя” – Мн.: “Навука і тэхніка”, 1993
113. Народное хозяйство Белорусской ССР за 40 лет – Мн.: Госплан БССР, 1957

114. Ненадавец А. М. Свягло таямнічага вогнішча. Мн.: 1993
115. Никифоровский Н. Нечистики. Свод простонародных в Витебской Белоруссии сказаний о нечистой силе // Виленский временник. Вильно, 1907, книга II
116. Никольский Н. М. “История русской церкви” / Предисл. А. А. Круглова – Мн.: “Беларусь”, 1990
117. Новы Запавет / Пер. на бел. мову У. Чарняўскага, навук. рэд. пер. Ж. Некрашэвіч-Кароткая; літ. апрацоўка тэкста А. Бокуна – Мн.: “Біблейскае таварыства ў РБ”, 2003
118. Основы идеологии белорусского государства: Учебные пособия для вузов / под общ. ред. С. Н. Князева, С. В. Решетникова. – Мн.: Академия управления при президенте РБ, 2004
119. Падокшин С. Реформация и общественная мысль Белоруссии и Литвы (вторая половина XII – начало XVII в.), Минск, 1970
120. Падокшын С. Іпацій Пацей. Мінск, 2000
121. Падокшын С. Філасофская думка эпохі адраджэння ў Беларусі. Мінск, 1990
122. Пазыняк З. “Сапраўднае аблічча” – Мн.: ТВЦ “Паліфакт”, 1992
123. Пазыняк З. Новае стагоддзе. – Таварыства Беларускай Культуры ў Летуве, Вільня: “Беларускія Ведамасыці”, Варшава, 2002
124. Первые шаги в православном храме. Москва, “Елеон”, 1999
125. Петерсон Ю., Гордон Д. Фи, Элмер Д., Паркер Дж., Гай К.М, Уилкинсон Л., Хьюстон Д. М. “Библия в современном мире: аспекты толкования” / Пер. с англ. Е. Канищева – М.: “Триада”, 2002
126. Подлипский А. М. “Памятные места Витебщины” / – Мн.: “Беларусь”, 1987
127. Покаяние и исповедь – Мн.: “Свято-Петропавловский Собор”, 1995
128. Пратасевіч М. І. “Пуцявінамі Коласа” / – Мн.: “Універсітэткае”, 2002

129. Природа Белоруссии. Энциклопедический справочник. – Мн.: БелЭН, 1980
130. Промышленность республики Беларусь / Статистический сборник. Министерство статистики и анализа РБ – Мн.: 2002
131. Прыйдзі, Езусе. Малы кагэхізм. – Варшава: “Pallotinum”, 1992
132. Райл Дж. Ч. “Размысления над Евангелиями” – в 7-ми т. / Пер. с англ. – Мн.: “Завет Христа”, 2001
133. Рапэцкі Ю. Новае жыцьцё ў Хрысьце – Мн.: 1994
134. Республика Беларусь в цифрах / Краткий статистический сборник УП Минстата “Главный вычислительный центр” – Мн.: 2003
135. Русско-белорусский словарь в 2-х т. Более 108.000 слов / АН БССР, Ин-т языкоznания им. Я. Коласа, ред. К. К. Атрахович (Кондрат Крапива) – 2-е изд., доп. и перераб. – Мн.: Бел. Сов. Энциклопедия, 1982
136. Русско-белорусский словарь в 3 т. Около 110.000 слов / АН Беларуси, Ин-т языкоznания им. Я. Коласа, 4-е изд., испр. и доп. – Мн.: “БелЭН”, 1993
137. Саверчанка І. Апостал яднаныня і веры: Язэп Руцкі, Мн.: 1994
138. Саверчанка І. В. Aurea mediokritas: кніжна-пісъмовая культура Беларусі. Адраджэнне і ранняе барока. Мн., 1998
139. Саверчанка І. І. “Астафей Валовіч” – Мн.: 1992
140. Саверчанка І. Канцлер Вялікага Княства. Мінск, 1992
141. Сагановіч Г. В. “Войска Вялікага княства Літоўскага у XVI-XVII стст.”, пад рэд. Г.В. Штыхава – Мн.: Навка і тэхніка, 1994
142. Сагановіч Г. Невядомая вайна 1654-1667 гг. Мінск, 1995
143. Сініла Г.В. “Біблія як феномен культуры і літаратуры” – Мн.: “Беларуская навука”, 2002
144. Славутыя імёны Бацькаўшчыны. Пад рэд. Грыйкевіча А. Мінск, 2000

145. Славутыя імёны Бацькаўшчыны: зборнік / укладальнік У. Гілеп і інш., рэдкал. А.Грышкевіч (гал. рэд.) і інш. – Мн.: “БФК”, 2000
146. Сонца святое – Хрыстос: зборнік беларускай духоўнай паэзіі. – Мн.: “Біблейскае таварыства”, 2001
147. Спадчына, часопіс, №№ 1-3 / 1997
148. Станкевіч А. Хрысьціянства і беларускі народ: Спраба сынтэзы / Хрысьціянская думка, 1992, №1
149. Станкевіч А.А., Лін С.А. “Лацінская мова: падручнік”/ – Мн.: “Універсітэткае”, 1999
150. Станкевіч Я. Маленъкі маскоўска-беларускі слоўнічак, Мн.: Навука і тэхніка, 1992
151. Статистический ежегодник Республики Беларусь / Министерство статистики и анализа РБ – Мн.: 2000
152. Статистический ежегодник Республики Беларусь / Министерство статистики и анализа РБ – Мн.: 2001
153. Статистический ежегодник Республики Беларусь / Министерство статистики и анализа РБ – Мн.: 2002
154. Статистический ежегодник, Мн.: 2003
155. Статистический портрет Беларуси / Статистический сборник. Министерство статистики и анализа РБ – Мн.: 2001
156. Статут Вялікага княства Літоўскага 1588 г. Тэксты. Даведнік. Каментарыі. Мінск, 1989
157. Сыракомля У. “Мінск” – Мн. “Голас Радзімы”, 1992
158. Сэрца пакідаю вам: па Коласаўскіх мясцінах. – Мн.: “Полымя”, 1993
159. Тарасаў К. Памяць пра легенды. Мн.: 1994
160. Тарасаў С. В. Чарадзей сёмага веку Траяна: Усяслаў Полацкі. Мн.: 1991
161. Ткачёв А.М. Замки Белоруссии. Мн.: Полымя, 1987
162. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы. Больш за 65.000 слоў / пад рэд М. Р. Судніка, М. Н. Крыўко, афармленне А. М. Хількевіча – 3-е выд – Мн.: “БелЭН”, 2002
163. Філаматы й філарэты. Зборнік / уклад. К. Цвіркі. – Мн.: “Беларускі кнігазбор”, 1998

164. Францыск Скарына і яго час: энцыкл. даведнік / Беларус. сав. энцыклапедыя: рэдкал. І. П. Шамякін (гал. рэд.) і інш. – Мн.: “БелСЭ”, 1988
165. Хадыка Ю. “Светапоглядныя асновы дэмакратычнага руху” – Магілёў: Ратуша, 1993
166. Цітоў А. “Гарадская геральдыка Беларусі” – Мн.: “Полымя”, 1989
167. Цітоў В. С. “Народная спадчына” Мн.: “Навука і тэхніка”, 1994
168. Цішкін І. “Віцебск. Страчаная прыгажосць горада” – Віцебск: УПП “Віцаблдрук”, 2002
169. Цішкін І. “Віцебскія замкі” – Віцебск: УПП Віцаблдрук”, 2003
170. Чантурыя У.А. Казакоў Ю.І. “Архітэктурныя Помнікі Нясвіжа” / – Мн.: “Полымя”, 1989
171. Чарняўскі М. “Правадыр крылатых вершнікаў: Ян Кароль Хадкевіч” / – Мн.: “Тэхнагогія”, 1989
172. Чарняўскі М. Ілюстраваная гісторыя старажытнай Беларусі. Мн.: 1997
173. Чаропка В. Імя ў летапісе. Мінск, 1994
174. Чаропка В. Уладары Вялікага княства. Мн. 1994
175. Чырвоная книга Рэспублікі Беларусь. / Белаларус. энцыкл.; гал. рэд. А. М. Дарафееў (стар.) і інш. – Мн.: “БелЭН”, 1993
176. Чырскі М. А. “Гасцінцам Купалы” / – Мн.: “Універсітэцкае”, 2002
177. Шинкарёв В. В., Вартанова Л. В. “Ідеология государственности и общественного развития Республики Беларусь”, монография; – Мн.: Академия управления при Президенте РБ, 2002
178. Шыбека З. В. Гарады Беларусі (60-я гг. XIX ст. – пачатак XX ст.)” – Мн.: “Эўрафорум”, 1997
179. Шышыпіна-Патоцкая К. Я. “Нясвіж і Радзівілы” – Мн.: “Полымя”, 2001
180. Экман У. “Доктрины / основы христианского вероучения” – М.: “Слово жизни”, 1996

181. Энцыклапедыя гісторыі Беларусі у 6 т. / БелЭН; Рэдкалегія: Г. П. Пашкоў (гал. рэд.) і інш. Маст. Э. Э. Жакевіч – Мн.: “БелЭН”, 1999
182. Яскевіч А. “Сумежжа: мова, пераклад, вытокі прозы” – Мн.: “Мастацкая літаратура”, 1994
183. Яскевіч А. Падзвіжнікі і іх святыні: духоўная культура старажытнай Беларусі / Алена Яскевіч; навук. рэд. У. П. Вялічка, М. П. Касцюк; Маст. Афармленне В. П. Масцераў – Мн.: Полымя, 2001
184. 100 пытанняў і адказаў з гісторыі Беларусі. / Уклад. І. Саверчанка, Зм. Санько. – Мн.: Рэдакцыя газеты “Звязда”, 1993
185. ARCHE-Пачатак. Часопіс, №№1-22 – Мн.:1998 – 2002
186. Proverbia et dicta: Шасцімоўны слоўнік прыказак, прымавак і крылатых слоў, Н. Л. Ганчарова і інш., Мн.: Універсітэтскае, 1993

2005 г.

© Інтэрнэт-версія: Камунікат.org, 2010 год
© PDF: Камунікат.org, 2010 год